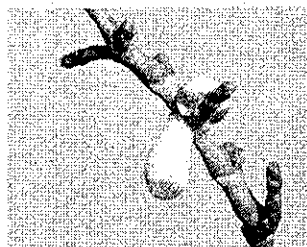


היחידה להלכה יישומית

מה ברכו על המן?

המן, מהותו וטעמו



פנימי

דפי עזר לשיעורו של:

הרב מנחם בורשטין

שבט תשע"א

"סוגיות אקטואליות במקורות היהדות"

דף הסבר

מחלקת ההדרכה של מכון פוע"ה עוסקת במתן שיעורים ובארגון ימי עיון לרבנים, לרופאים ולציבור הרחב בעיקר בענייני רפואה והלכה.

במהלך השיעורים הללו התברר, שקיימת בתקופתנו התעניינות רבה ביחס התורה לנושאים אקטואליים בכלל. בעקבות זאת הרחבנו את מגוון הנושאים, שבהם עוסקים השיעורים. מעבר לתחומי הרפואה וההלכה, ולשם כך ריכזנו חומר מתאים בנושאים השונים.

החומר שנבחר כולל בדרך כלל את המקורות היסודיים בנושא הנלמד וכן אוסף של מאמרים המסכמים את הנושא. (בשל כך, יתכן שתהיה חפיפה בין מספר מאמרים, שכל אחד מהם מסכם את הנושא בהדגשים שונים.)

במקרה שלא מצאנו מאמרים המסכמים את הנושא, השתדלנו להביא את המקורות היסודיים ואת התשובות העיקריות שנכתבו בנידון. על מנת שאפשר יהיה בעזרתם להכין מאמר מסכם או שיעור.

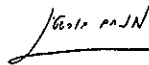
אוסף המאמרים יאפשר ללומדים להמשיך ולהעשיר את עצמם בלימוד הנושא מעבר למה שניתן להספיק במהלך השיעור, וכן יוכל להועיל למעוניינים להכין שיעורים בנושאים הנידונים.

המאמרים המופיעים בחוברת נכתבו על דעת כותביהם, ואין בהבאתם משום הסכמה עם תוכנם. פעמים אף הבאנו מאמר שאינו מקובל, על מנת להתמודד עם הבעייתיות העולה ממנו. הקובץ הנוכחי הוא לצרכים פנימיים בלבד ועל כן אינו מיועד למכירה או למטרות רווח. ההנהלה שוקלת אפשרות של פניה למחברים, על מנת להוציא את הדברים לאור.

הנהלת המכון מודה לנדיבי העם, שסייעו בהדפסה הראשונית של החומר.

נשמח לקבל הארות והערות

בברכה,



הרב אברהם כהנא

ראש המכון

המלצה

לפעילותו הברוכה של מכון פוע"ה יצא שם נכבד ובכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם.

מחלקת ההדרכה של המכון מציאה לאור ספרים וחברות לרוב, אשר הם אבן יסוד בלימוד עניני רפואה והלכה.

הנה בשנים האחרונות נשאם ליבם להעשיר את הציבור במפעל מיוחד של איסוף חומר על סוגיות אקטואליות במקורות היהדות.

רבני המכון ובראשם הרב מנחם בורשטיין שליט"א, שמו לב שישנה התעניינות רבה בציבור בדעת היהדות על סוגיות אקטואליות מחיינו.

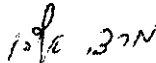
ועל כן, לקח על עצמו ראש המכון, לאסוף חומר בנושאים שונים, על מנת שיוכלו רבים ללמוד כל נושא לעומק. וכדי שיוכל כל רב או מורה להכין את השיעור כשהחומר הרב מסוכם ומוכן לפניו.

זכינו, ועל נושאים רבים ביהדות נכתב רבות, ואדם המעוניין ללכך נושא מסוים קשה לו להספיק לאתר בספריות את כל המאמרים. ויפה עשו שהביאו הכול כשולחן ערוך בפני הלומד.

במשך הזמן הספיקו כבר להכין כמה מאות חוברות וכעת הם שוקדים על הוצאתם לאור. כל מפעל שמטרתו להגביר את הלימוד בעם ישראל, יבורך. ובמיוחד יבורך מפעל זה אשר גורם ללימוד תורה מתוך העמקה, ומתוך הרחבת הדעת והוא אחד ממפעליו הרבים והמבורכים של הרב המבורך הרב מנחם בורשטיין שליט"א ראש מכון פוע"ה.

הנני מברך בכל מילי דמיטיב את כל המסייעים למפעל חשוב זה, ומרבים ומוסיפים ללא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך.

הכותב והחוזם בברכה,



מרדכי אליהו

הראשון לציון הרה"ג הראשי לישראל לשעבר

תוכן עניינים

1-29	שמות טז בשלח - תורה שלמה-הרב מנחם מ. כשר
30-34	במדבר יא בהעלותך-תורה שלמה-הרב מנחם מ. כשר
35-38	המן - הפרשנים והראשונים - חומש תורת חיים
46-50	הסוגיה בגמרא והמכילתא
50-א50	והעומר עשירית האיפה הוא-לקוט מעם לועז
50n	פרשת ירידת המן לישראל-הרב אליקום דבורקס
50-ט50-י"ד	דברי הלכה על פרשת המן-דברים בעתם
51-95	לחם מן השמים - הרב פאדהאנד
96-109	לחם מן השמים - הרב ישראל צבי קליין
109-א109ג	לחם מן השמים-הרב שלום קליין
110-113	בעניין הברכה על המן - הרב דוד אברהם מנדלבוים
114	לחם מן השמים - הרב צבי ירברוב
114-א114ב	לחם מן השמים-הרב דוב לנדאו
114ג	מן-הרב מרדכי אליהו, קול צופיין
115	והאכלנו את המן- הרב ש. מירב
116-118	טעם מן שניתן להרגיש במאכלי שבת - הרב דוד שטיין
118-א118ג	המן והשבת-אמוני סגולה-א.דהן, ש.היימן
119-122	בעניין דבר היורד מן השמים - נהוראי
126-א126ג	מן שירד מהשמים לאבותינו במדבר אם ברכו עליו-הרב יהודה משה יוסף
127-137	פרשת המן - הרב צבי הרש מיזליש
138-139	מה בין המן והבאר לבין עמוד הענק-הרב יצחק פנחס גולוסר
140-141	צנצנת המן-הרב משה ריס
142-143	האם מותר היה להרגיש ב'מן' טעם של בשר בחלב? - הרב רפאל ברלזון
144-146	פרשת המן-א.בריל
152-154	צידה לדרך והמן - הרב אברהם קורמן
155-158	פרשת המן - עמירם דומוביץ
159-172	פרשת המן - תדריך למורה - בנימין דומוביץ
172א	מה אכלו אבותינו-עמוס רובין
173-176	סגולה נפלאה לפרנסה
177-179	אמירת פרשת המן בכל יום-הרב יעקב אהרן לנדוי
180-182	אמירת פרשת המן בכל יום-הרב יעקב אהרן לנדוי
183	אמירתה קודם התפילה או לאחריה
184-185	פרשת המן-יוסי גרין
186	אכילת מן לשם מצה-המחדיע
187	לחם מן השמים / קונטרס לחם מן השמים

אונקלוס יונתן בן עוזיאל
וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר-לָקְטוּ יְהוֹיָדָה וְיִרְמְיָהוּ וְיִרְמְיָהוּ עַל חֹד הַיָּרְדֵּי. לְחֹד בְּסֻפְּאָא עַל מַה דִּמְלָקְשׁוֹן
ר ש"י

יטלו בשנת ללקוט: (ה) והיה משנה ליום ולמחרת: משנה על שתי רגליים ללקוט יום
יום של שטר ימות השבע [למחרת יום אשר יעלו והיו משנה, לאחר שיעלו ימנעו] [גן] משנה
נמדיה על אשר ילקטו יומיו יום יום, והיו לקטו לחם משנה, בלקיטתו היה מנעל [לקיטתו
מנעלת] לחם משנה. והיו על כן הלא נתן לכס יום השני לחם יומם, נמנע לכס נכרה,

תורה שבעל פה

הנהגה והנהגה בהשכמה היא דכתיב וילקטו
אוחז בבקר בבקר, (שבת ק"ז)
[מה] והיה ביום השני והכינו, אמר רב
[חסדא חסדא מנין שכל המוציא יציאה
לשבת מצוה שישבים ויוציא משחית, שנאמר
והיה ביום השני, ודרשו חכמים אין והיה אלא
מדי, שנא' (ה) יהיה כי קם הפלשתי, אמר ר' זעירא
אפי' שמוציא אדם ערב שבת משחית, מצוה
שרוף [שיוסף] בין השמשות, שנא' והיה משנה.
(תנחומא)

[מה] והיה ביום השני והכינו, מי שטורח
בערב שבת אוכל בשבת, (לקח טוב)

[מן] והיה משנה, לחם משנה. אחת אומר
לחם משנה הוא, או אינו אלא לחם כפול,
כשהוא אומר שני העומר לאחד, הרי לחם כפול
אמר, הא מה ת"ל והיה משנה, לחם שהוא משנה.
הא כיצד? בכל יום היה בו עומר אחד, ובשבת
שני עומרים, בכל יום היה ריחו נודף, בשבת היה
ביותר, בכל יום היה מצהיל כזה, ובשבת ביותר.
(מכילתא)

כי כמפוש בגמי קדושין מא. שקלים המצה באם עצמו ספי עדיף יותר מכלתו. [מן] מאמר זה מובא בשלח
הקטן ריש ה' שבת סי' ג' מתנחומא, ובהקדמה ציין שדברי השבלי לקט מובאים גם בספר מנחת הלוי, והדרש היה
מיד מבורא בספר ראה מוסקא ה': והיה אין יציאה, אין והיה אלא מיד. וחבוא מוסקא רצו. והעיר בזה בבאורי
מהרש"א בתנא רבמי סי' י, ומה שהביא מקרא בשמאל, משום דשם מדינת בקרא והיה כי קם, כלומר חתק בשקם
וראה לעיל אות מ'. [מן] עובדי דה' ג' צ"א. ור' עירובין כב ב"ש"י י"ה ולא (בבב). ראה לעיל בבב"ש
בראשית פמ"ג-מה. דף 1606. ממכילתא בשלח פ"א מסכתא דרז"ל: ביוסף כתב וטובח שבת והכן, ואין והכן אלא
ערב שבת, כתיב הכא והכן, וכתיב והם והיה ביום השני והכינו. ור"ה בבי"ר פמ"ג, ובתנחומא נשא כת, ורביי שם
לכבוד שבת הוא, שמומין עצמו לאחילה, ואסמכתא אקרא דכתיב והכינו. ונראה שמקורו מאיזה מדרש. ובפי' החר"ס
בחדר זקנים כאן (ל' 5): את אשר תאפו אפה מלאן שצריך להשחיט סכינו ערב שבת, ומן רבוי דאת דרש, וגם
משמעוהו של את, סכין, כמו לחרובת ולאחיה. ואולי רצו בזה להוציא מדעת הקוראים שאוסרים בשבת לחתוך לחם ובשר
בסכין רק בלי, ובקיש תוחבין כל הלחם שאוכלין בשבת. [מן] בשבת שני עומרים, כלומר בערב שבת בשביל שבת, וזהו
ינהגו: ה"ל בכל יום היה בו עומר אחד, ובשבת שני עומרים. וזה היה השני, אפי' שלא לקטו ביום י' יותר
משאר הימים, מכל מקום היה כפל. ונראה לי שהיה העומר של שבת לבד כפל מבשר ואיסי, והכי משמע לשנא
ובשבת כל עסקה של שבת כפלי, שני העומר לאחד, קרובה כפל וכו' ע"ש. ור' שמועזר של שבת היה כפל, ולזה נקרא: לחם
שצריך לבצוע בשבת על לחם משנה, לפי שהיה בו משנה מבשר והימים, וזה לחם משנה שהיה לחם ב' עומרים.
והאריך בזה במסכת דבבא פ"א, והביא ראה ממה שאמר שם ברכו במין, מה ברכו היה זה, כיון שלא היה לחם בשבת
יותר מבשר והימים? אלא נראה שהיה ברכתו של שבת שהיה חלקו של שבת כפול מבשר והימים. ע"ש. וכי' בחוקיו
פמ"ב: ומה ת"ל שני העומר לאחד, שני העומר ליום המיוחד הוא שבת, ובשבת טוב כאן: לחם שהוא בחוקיו
מלכך שבכל יום היה המן יותר מיום יורד לישראל פרושות ובערב שבת היה יותר זווה וזוהו כ"י בשלח יום
מצהיל כזה ובשבת ביותר. מכאן אמר שצריך אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת, בלקיט כאן: והיה משנה לחם
כפול, מכאן אמר ר"ל: צריך אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת, ראה לקטן אות קית. שנבמרא דרש כן מקרא
לחם משנה. ובתניי בשלח כ"י: בכל יום היה יותר מיום יורד פרושה אחת ובערב שתי פרושות, ובתניי ריש ה' עירובין: ראה כי
ה' נתן לכל את השבת, אמר להם משה לישראל, הנהו שהמקום נתן לכל את השבת לשמירה, על כן הוא נתון לכם
ביום השני לחם יומם, מלכך שבכל יום היה המן יותר לישראל פרושות ובערב שבת היה יותר לחם

אונקלוס יונתן בן עוזיאל
וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר-לָקְטוּ יוֹסֵף וְיִשְׁמָעֵאל וְיִשְׁמָעֵאל עַל חֹד הַיָּרְדֵּי. לְחֹד בְּסֻפְּאָא עַל מַה דִּמְלָקְשׁוֹן
ר ש"י

יטלו בשנת ללקוט: (ה) והיה משנה ליום ולמחרת: משנה על שתי רגליים ללקוט יום
יום של שטר ימות השבע [למחרת יום אשר יעלו והיו משנה, לאחר שיעלו ימנעו] [גן] משנה
נמדיה על אשר ילקטו יומיו יום יום, והיו לקטו לחם משנה, בלקיטתו היה מנעל [לקיטתו
מנעלת] לחם משנה. והיו על כן הלא נתן לכס יום השני לחם יומם, נמנע לכס נכרה,

תורה שבעל פה

הנהגה והנהגה בהשכמה היא דכתיב וילקטו
אוחז בבקר בבקר, (שבת ק"ז)
[מה] והיה ביום השני והכינו, אמר רב
[חסדא חסדא מנין שכל המוציא יציאה
לשבת מצוה שישבים ויוציא משחית, שנאמר
והיה ביום השני, ודרשו חכמים אין והיה אלא
מדי, שנא' (ה) יהיה כי קם הפלשתי, אמר ר' זעירא
אפי' שמוציא אדם ערב שבת משחית, מצוה
שרוף [שיוסף] בין השמשות, שנא' והיה משנה.
(תנחומא)

[מה] והיה משנה, לחם משנה. אחת אומר
לחם משנה הוא, או אינו אלא לחם כפול,
כשהוא אומר שני העומר לאחד, הרי לחם כפול
אמר, הא מה ת"ל והיה משנה, לחם שהוא משנה.
הא כיצד? בכל יום היה בו עומר אחד, ובשבת
שני עומרים, בכל יום היה ריחו נודף, בשבת היה
ביותר, בכל יום היה מצהיל כזה, ובשבת ביותר.
(מכילתא)

כי כמפוש בגמי קדושין מא. שקלים המצה באם עצמו ספי עדיף יותר מכלתו. [מן] מאמר זה מובא בשלח
הקטן ריש ה' שבת סי' ג' מתנחומא, ובהקדמה ציין שדברי השבלי לקט מובאים גם בספר מנחת הלוי, והדרש היה
מיד מבורא בספר ראה מוסקא ה': והיה אין יציאה, אין והיה אלא מיד. וחבוא מוסקא רצו. והעיר בזה בבאורי
מהרש"א בתנא רבמי סי' י, ומה שהביא מקרא בשמאל, משום דשם מדינת בקרא והיה כי קם, כלומר חתק בשקם
וראה לעיל אות מ'. [מן] עובדי דה' ג' צ"א. ור' עירובין כב ב"ש"י י"ה ולא (בבב). ראה לעיל בבב"ש
בראשית פמ"ג-מה. דף 1606. ממכילתא בשלח פ"א מסכתא דרז"ל: ביוסף כתב וטובח שבת והכן, ואין והכן אלא
ערב שבת, כתיב הכא והכן, וכתיב והם והיה ביום השני והכינו. ור"ה בבי"ר פמ"ג, ובתנחומא נשא כת, ורביי שם
לכבוד שבת הוא, שמומין עצמו לאחילה, ואסמכתא אקרא דכתיב והכינו. ונראה שמקורו מאיזה מדרש. ובפי' החר"ס
בחדר זקנים כאן (ל' 5): את אשר תאפו אפה מלאן שצריך להשחיט סכינו ערב שבת, ומן רבוי דאת דרש, וגם
משמעוהו של את, סכין, כמו לחרובת ולאחיה. ואולי רצו בזה להוציא מדעת הקוראים שאוסרים בשבת לחתוך לחם ובשר
בסכין רק בלי, ובקיש תוחבין כל הלחם שאוכלין בשבת. [מן] בשבת שני עומרים, כלומר בערב שבת בשביל שבת, וזהו
ינהגו: ה"ל בכל יום היה בו עומר אחד, ובשבת שני עומרים. וזה היה השני, אפי' שלא לקטו ביום י' יותר
משאר הימים, מכל מקום היה כפל. ונראה לי שהיה העומר של שבת לבד כפל מבשר ואיסי, והכי משמע לשנא
ובשבת כל עסקה של שבת כפלי, שני העומר לאחד, קרובה כפל וכו' ע"ש. ור' שמועזר של שבת היה כפל, ולזה נקרא: לחם
שצריך לבצוע בשבת על לחם משנה, לפי שהיה בו משנה מבשר והימים, וזה לחם משנה שהיה לחם ב' עומרים.
והאריך בזה במסכת דבבא פ"א, והביא ראה ממה שאמר שם ברכו במין, מה ברכו היה זה, כיון שלא היה לחם בשבת
יותר מבשר והימים? אלא נראה שהיה ברכתו של שבת שהיה חלקו של שבת כפול מבשר והימים. ע"ש. וכי' בחוקיו
פמ"ב: ומה ת"ל שני העומר לאחד, שני העומר ליום המיוחד הוא שבת, ובשבת טוב כאן: לחם שהוא בחוקיו
מלכך שבכל יום היה המן יותר מיום יורד לישראל פרושות ובערב שבת היה יותר זווה וזוהו כ"י בשלח יום
מצהיל כזה ובשבת ביותר. מכאן אמר שצריך אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת, בלקיט כאן: והיה משנה לחם
כפול, מכאן אמר ר"ל: צריך אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת, ראה לקטן אות קית. שנבמרא דרש כן מקרא
לחם משנה. ובתניי בשלח כ"י: בכל יום היה יותר מיום יורד פרושה אחת ובערב שתי פרושות, ובתניי ריש ה' עירובין: ראה כי
ה' נתן לכל את השבת, אמר להם משה לישראל, הנהו שהמקום נתן לכל את השבת לשמירה, על כן הוא נתון לכם
ביום השני לחם יומם, מלכך שבכל יום היה המן יותר לישראל פרושות ובערב שבת היה יותר לחם

וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר-לָקְטוּ יוֹסֵף וְיִשְׁמָעֵאל וְיִשְׁמָעֵאל עַל חֹד הַיָּרְדֵּי. לְחֹד בְּסֻפְּאָא עַל מַה דִּמְלָקְשׁוֹן
ר ש"י
יטלו בשנת ללקוט: (ה) והיה משנה ליום ולמחרת: משנה על שתי רגליים ללקוט יום
יום של שטר ימות השבע [למחרת יום אשר יעלו והיו משנה, לאחר שיעלו ימנעו] [גן] משנה
נמדיה על אשר ילקטו יומיו יום יום, והיו לקטו לחם משנה, בלקיטתו היה מנעל [לקיטתו
מנעלת] לחם משנה. והיו על כן הלא נתן לכס יום השני לחם יומם, נמנע לכס נכרה,

[illegible][illegible]

יִסְכְּלוּ מִשָּׁה אֲדֹרְתִי. (מְבִלֵּמָה)

הַקְדֻשׁ בְּרוּךְ הוּא: מוֹטֵב שִׁלְמָה עֲמֹד הָעֵצָה וְאֵלֶּי

[illegible][illegible]

אשר יצאנו אליו

九

பாண்டிச்சேரி

המלך שנתארך וילאטאם מלךם, בראשונה כשזילא

[illegible]

புதுச்சேரி

E. J. Egan & Co.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

אמר, ומעל שבת המל' בייבא משם המקום את ידו

बुद्धात्तं कुरुः ।

המחברת מודה לפרופ' ד"ר יעקב גורן, ראש המחלקה למשפט ומנהל המוסד, על סיועו המעולה במהלך תהליך הכתיבה.

[illegible]

(טו) מן הוא הכנת מזון הול, כמו וימן להם המלך: כי לא ידעו מה הוא. שיקראוהו צמנו:

הטל יורד על הקטע ועל התבן היה מלביג, שנאמר
דס מחספס, עכשיו משחיר.

[פא] ויאמרו איש אל אחיו מן הלא, מאדם
שואמר לחבירו מה הוא, כי אמרו זה לזה

על הבן, איך אין איהר מדרג על הטל כי המן שהיה בכפור היה לבן כשלג. וידימ שהטל הוא המן. והטל רשמי כאן :
לאביו מיר כמין צבע שטור כיר, והרעבין כחוב על לשון רשמי : ואין כל זה גבול כי הגיר הוא העפר והלבן התגבשנות
לאבנים ויעצבו אותו וחסין בו הכולתם כסד הוא לבן מאד וטוב מן הסד לטוח על הקירות. וכן כתוב על גירא דר איהר
כול היכלא, ועל כן יחס מן המן שהוא לבן ומפור על הארץ כגיר המפושף. ואונקולס תרגום במלך כפון בשנתי
פנים : עשאו חחלה מן ופרתו אותו מבית המוחן בבובר, ולכן אמר וקרת גלילה וגלילה נתיח עלי גליליא, ומפנה
עוד מן כפור כאמר ידיו, ופרתו חחלה מן חסין אלו פוסלין, והטל והברד הכפור והגליל. וכן רשמי
מחנים : והאחר יקרא גליל כמו ששטינו במשה מקראת אלו מן שלטין ורעם ופוסלין, והטל והברד הכפור והגליל.
יחרם אונקולס בשני פנים בכתובים רבים. אבל בנוסחאות הברכות מן התורגום כתוב בן דעק דציר גליליא ויהי
אדעא, ופי' עשוי חמרים חמרים גליל על אדעא, והוא האמת, שאם היה מלשון גיר היה מתורגם גלילא כנירא, כי אין

[illegible]

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל
וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל
וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל

זוה שאתם אוכלים נימוח הוא באיבריהם. צדק
איברים, לחם שנימוח באיבריהם. אמר להם, המן
וְיֹאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו מִן הוּא, זורשי

שלה להם לשבוע (ז). זה יהושע בן נון שידר לו
מן כנגד ה' ישראל. ויש אומרים על איברי
היה יורד מאיבריו היה נוטל ואוכל, לכך נאמר
לחם איבריו אכל איש (מכילתא)
[צב] אשר נתן ה' לכם לאכלה, מששת ימי

אדם את חבירו ירושלמים אומר לו [מן] שמה
[לכם לאכלה], ר' יהודה אומר מצאנו
נחנו לכם. (שכל סוג)

בראשית היה מזומן לכם בשחקים ועשיויו

שם. (ו) תהלים, כד. ילל'על-ם, כד. (ה)

[illegible]

הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לְקַטֹּף
מִפְּנוֹת אֵשׁ לִפְנֵי אֶבְרָהָם
לְגִלְגָלָתָא **מִכְּסָפָר נִפְשֵׁיכֶם**

אונקלוס יונתן בן עוזיאל
לְקַטֹּף מִפְּנוֹת אֵשׁ לִפְנֵי אֶבְרָהָם לְגִלְגָלָתָא מִכְּסָפָר נִפְשֵׁיכֶם

וְעַתָּה שֶׁמֶסְפַּר נִפְשֵׁיכֶם כִּי מִנֵּן נִפְשֹׁתַי שֶׁעַל נַפְשִׁי נִחְסְרוּ עוֹמֵר לְכָל
אִישׁ לִפְנֵי אֶבְרָהָם **אִמְרוּ יוֹצֵא נַחֲשׁוֹן**

רש"י
בן עמיניב ללקט הוא ובני ביתו היו מלקטין הרבה מה המן אין לו דמים, אף מעשר אין לו דמים. (תוספתא בבבא מציעא פ"ג ה')

וְעַתָּה שֶׁמֶסְפַּר נִפְשֵׁיכֶם כִּי מִנֵּן נִפְשֹׁתַי שֶׁעַל נַפְשִׁי נִחְסְרוּ עוֹמֵר לְכָל אִישׁ לִפְנֵי אֶבְרָהָם אִמְרוּ יוֹצֵא נַחֲשׁוֹן
בן עמיניב ללקט הוא ובני ביתו היו מלקטין הרבה מה המן אין לו דמים, אף מעשר אין לו דמים. (תוספתא בבבא מציעא פ"ג ה')

אֵשׁ לְאֶבְרָהָם בְּאֶהֱלֵי תִקְוָהוּ
וַיַּעֲשֶׂה בֶן־יִשְׂרָאֵל וַיִּקְטֹּף
הַמָּרְכָה וְהַמַּמְעִיט **יְיָ וַיִּמְלֹךְ**

אונקלוס יונתן בן עוזיאל
לְאֶבְרָהָם בְּאֶהֱלֵי תִקְוָהוּ וַיַּעֲשֶׂה בֶן־יִשְׂרָאֵל וַיִּקְטֹּף הַמָּרְכָה וְהַמַּמְעִיט יְיָ וַיִּמְלֹךְ

אִישׁ לְאֶבְרָהָם בְּאֶהֱלֵי תִקְוָהוּ **מִיכָא**
שָׂאֻם חֵיבִי בְּמִזְנוֹת אִשְׁתִּי וּבְבִי

רש"י
בן עמיניב ללקט הוא ובני ביתו היו מלקטין הרבה מה המן אין לו דמים, אף מעשר אין לו דמים. (תוספתא בבבא מציעא פ"ג ה')

אִישׁ לְאֶבְרָהָם בְּאֶהֱלֵי תִקְוָהוּ מִיכָא שָׂאֻם חֵיבִי בְּמִזְנוֹת אִשְׁתִּי וּבְבִי
בן עמיניב ללקט הוא ובני ביתו היו מלקטין הרבה מה המן אין לו דמים, אף מעשר אין לו דמים. (תוספתא בבבא מציעא פ"ג ה')

**בַּעֲמֹר וְלֹא הֶעֱדִיף הַמֶּלֶךְ
וְהַמַּמְעִיט לֹא הִחֲסִיר אִישׁ
לְפָאֲרָאֲכֵלוֹ לְקָטָנוֹ: ַּשׁ וַיֵּאמֶר
מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אֶל-יִתְרוֹ**

תו ר ה ש ב ע ל פ ה

אונקלוס

יונתן בן עוזיאל

בַּעֲמֹר. וְלֹא אִתֵּר דְּאִסְנִי. וְלֹא אִשְׁתִּיטְרִי מִן מִכְלִישָׁא מִן
דְּאִסְנִי לְמִכְלִישָׁא דְּאִתֵּר דְּאִסְנִי לְמִכְלִישָׁא
לֹא תִסֵּר מִן מִכְלִישָׁא. וְכִי
לְפִיט מִכְלִישָׁא לְקָטָנוֹ: ַּשׁ וַיֵּאמֶר
מֹשֶׁה לְהוֹן גְּבִיר לֹא יִשְׁרִי פִתִּי

[פס] ולא העדיף... לא החסיר, שבכל
ימות השבת משותה מרבה לא היה מעדיף,
שנאמר לא העדיף המרבה, הממעט [בשבת לא]
היה חסר, שנאמר והמעטים לא החסיר. [מרש]
[ק] איש לפי אכלו לקטו, רבי יצחק אומר
איש לפי אכלו לקטו, וכי מאן דאכל קמנא
לקיט קמנא ומאן דאכל יתיר לקיט יתיר, והא
כתב ולא העדיף המרבה והמעטים לא החסיר,
אלא לפום אינו דאכלין לקטין [לפי מספר אוכלי
בני ביתו], [ח"פ טו]

[ק] איש אל יותר ממנו עד בקר, איך
יהיה בכל יומא ויומא מתברכאן עלמא מזהו

יומא עלאה דהא כל שינתא יומין מתברכאן מיומא
שביעא, וכל יומא יהיב מזהו ברכה דקביל
בהווא יומא דיליה וע"ד משנה אמר איש אל יותר
ממנו עד בקר, מ"ט בגין דלא יהיב ולא יזיף
יומא דא לחבריה אלא כל חד וחד שליט בלחודו
בהווא יומא דיליה, דהא לא שליט יומא ביומא
דחבריה, בגיני כך כל אינו חמשא יומין שליטין
ביומיהו ואשתבח ביה מה דקבילו ויומא שותיתא
אשתבח ביה יתיר כ"י, בגין כך בעי בר נש
לסדרא פתוריה בליליא דשבתא בגין דשאר
עליה ברכאן מלעילא, וברכתא לא אשתבח על
פתורא ריבנא, [ח"פ טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

שבשמיים שמי שהיה לו חמשה או יותר בנימ,
היה אומר שמא למחר לא ירד מן, והיה לבן
בבן לשמים, [לקט טו]

**מִמֶּנּוּ עַד-בֹּקֶר:
אֶל-מֹשֶׁה וְיִתְרוֹ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ
עַד-בֹּקֶר נִיָּרָם יָהּ וְלַעֲיָם**

ר ש י

והחמעט ללקוט לא חלה חוסר מעומר לגלגולת, וכו' גם גדל שגשגה זו: (כ) ויותר
אנשים, דתן ולעזריס: ויום תולעים, לשון דם: ויבאש, הרי זה מוקח הפוך, שנתמלה
הבליט ולנסוף חליו, כענין שאלמר ולא הצליח ודמה לא היתה זה, וכן דרך כל המחלעטים:

תו ר ה ש ב ע ל פ ה

[ק] ולא שמעו אל משה, אלו מחסורי אמנה
שבישראל. [מכילתא]

[ק] ויתרו, אנשים אין חליב אלא אנשים
האנשים לא הותרו, שאר אנשים הותרו.
[מכילתא דרשב"י]

[ק] ויתרו אנשים ממנו, אלא מחסורי אמנה
שהיו בהם, ומי הם, ארשב"ל אלו דתן
ואבירם, נאמר כאן אנשים ונאמר להלן אנשים,
שנא' סורו נא מעל אהלי האנשים, מה אנשים
(ז) במדבר טו, כו. (ח) שמות טז, יט-כט.

שליט יומא ביומא ולא דיליה. [ק] בליקס מוסר: מחסורי אמנה שלא האמינו לדברי משה רבינו. [ק] במדבר
יש ב גרסאות. (א) ויתרו אנשים ממנו, אחר, אנשים מוסרם לא הותרו, אנשים שאינם מוסרם הותרו. (ב) אנשים לא
הותרו, שאינם אנשים הותרו. (ג) בליקס גורס: אנשים הותרו ונשים לא הותרו, ומישה חשיה שיש גרסא בליקס:
נשים הותרו ואנשים לא הותרו, לא נכון, כי בומר שבא שיש בבתי גי: אנשים הותרו ואנשים לא הותרו, ונראה
שמים וציל: נשים לא הותרו, ויתר מסתבר שציל ביהדות המכילתא דרשב"י: אנשים הותרו ואנשים לא הותרו.
[ק] תחומא שמות י, תנ"י תצוה י, סדר אליהו רבא מ"ה, מדרש אגדה שמות קכ"ו. [ק] ראה לעיל אות לו, ולקמן
אות קמ"ה. יעקב יש גרסא (אל יא איש ממקומו). וס' על הגליון: הן קרא ואל יצא איש ממקומו כותב
אחר שמפאז כבד ע"ש, ואמנם בגמרא איתא דכתיב אל תצאו והכוונה להפסוק: היום לא תצאו והותרו בשנה. [ק] מקרא
מסורס, ראה רש"י וכן במדבר כאן: ויום תולעים ויבאש, בתחלה באש ואח"כ עשה רמה ותולעו, וי"ל ויבאש כמ
וכבר באש כו"ר הן אותה קצפת ונחש (שערה טו, י) והבטחה בלילה מבאש מקרא וגבר ימות ויתלש (איו"ב י, א'
חלשים חללה ואח"כ מהים וקצין בראשית י"ז, טו, שמות י"ז, כא, י"ה כב במדבר י"ט, ח, וימיתו י"ה, ג, וי"ל בבב"ק
כאן, הרמב"ן כאן מבאש לשון רש"י וכוונת: ואלו היה היום מתלץ כו"ר הסבך כו"ר שאר המחלעטים היה הדבר כן,
אבל זה שהתהלך בדרך נס ויחנן שיהיה תולעים חללה, ואין צורך שנומפר המקרא, ופיר' כי התולעים שאלו הלא הבאש
ורמה זה היתה בן, הוא המוכיח כן, כי אלו לא היה תולעים עד אשר עלה באש חללה, כשאר ולא הבאש
כבר הבטחתו שלא היה בו רמה, ולא יכחול אחר כן ורמה לא היתה בו, אבל אם היום תולעים חללה, כשאר של
מקרא, והוצרך לומר שזה לא הבאש וגם לא עלתה בו רמה כלל, ואף מן המחלעטים כשאר לא יבאש רק הוהמים ולחם
מהם, אבל היבשה ירומה תולעים ולא יבאש כלל קצתן מהחלעטים והפירות והמרים תולעים באביהן או אחרי כן,
וספר הכותב שגם זה הבאש בגם, ובבב"ק דלית למלכוהי של המסורס, ובספר כ"י הפי' לא הבאש פירשי' וכוונת: ונראה כי אין להקשות
כי עקשים בכל יום בבשר חי, כשאר שמריושה רמה קודם שמסורס, של המסורס כ"י הפי' לא הבאש פירשי' וכוונת: ונראה כי אין להקשות
וכע"ז באוריה כאן: שהרמת תולעים תמצא בבין התוכן ולא יבאש, כי אין להסתור רצון דבריהם המוחלעטים כירגלם
החיות תולעים, וכן זה טעמו כפיתת דבש, ולזה אמר ויום תולעים ולא י בזה אלא ויבאש כ"י, והנה ראיתי
ליר"ל של פירוש דבריו, ואולי כי יסביר שעל"פ הגלגל תולעים יקנים לה קצת מהבאש שגמנו התנהגות, והיחמה
על הרמב"ן שהמכילתא היתה פתוחה לפניו ולא הביא שדברי רש"י מקורם במכילתא, וכן דשגיו הראים כי זאת
הטענה על המכילתא ומפיה כי הכותב יספר מה שמפאז על הסדר, והוא שהראשונה השיגו בחוש הראות שהיה בו

שנאמר להלן דתן ואבירם, אף אנשים שנאמר

כאן דתן ואבירם, (שמות רבה פ"ה-ה')

[ק] ויתרו, עשר נסיונות ניסו אבותינו להקשיה

במדבר וכו', שנים במן, דכתיב (ח) אל תצאו

ויצאו, אל תתחירו ויתחירו. (ערכין טו)

[קס] וירם תולעים ויבאש, הרי זה מקרא

מסורס, וכי מה שמריושה הוא מבאש, אלא

מבאש ואחר כך מריושה, כענין שנאמר ולא

הבאש ורמה לא היתה בו. [מכילתא]

五、**姓名**

ותעמו: ויגדו למשה. שאלוהו מה היום חמשים, וחמאן יש ללמד שעדיין לא הגיד להם משה פירש שבת, שלטוהו לומר להם והיה ציום הששי והכינו וגו', עד שאלו מה זאת, לומר להם: הולא אשר רצו ה' שלטוהו לומר להם ולקד עובד הרבוי שחזר לו מיד היה מלביש ילד

[קבא] ויבאו . . . ויגידו למשה, ויוחירו אנשים ממנו וגו'. ויקפוץ עליהם משה. כיון שכעס שכן לומר להם שלקטו ביום הששי שני עומרים לאחד, כיון שהלכו ולקטו ביום הששי ומצאו כפלים באר הבשאים ואמרו למשה, שנאמר ויבאו כל נשראי העדה ויגידו למשה.

[קכז] אשר דבר ה' / ואינו אומר הוא הא אשר דברתי, אלא אשר דבר, ששכתו, ועל זה נאמר עד אנה מאננים שהוא מכונים משה ברעלות.

וְיֵצֵא אֶת הָאָדָם מִן הַגָּן

שבת קודש, אלו אמר לו

אמר להם מחר. (מכילתא)

১) মালিকানাধীন

[illegible]

שני העמר לאחד, ויברך אלהים, במה

אשר יצא אל המלך ויאמר לו

הַיְּהוּדִים הָיוּ מְשֻׁלָּמִים בְּמִשְׁכַּל הַמִּלִּיטָרִי
וְהַיְּהוּדִים הָיוּ מְשֻׁלָּמִים בְּמִשְׁכַּל הַמִּלִּיטָרִי

ANDERSON, JAMES EARL; FBI # 100-441140

משהו: מלא עמך, אה, היה מוצא בידו

צמרי, שניצח את המלחמה (מלחמה)

ככרות במנחה בשבת, וקבלתי מה"ר אברהם, ראה.

אם יאמרו אליכם אומות העולם למה אתם משמרים את

וְכַפֵּר אֶת אֶחָד וּבִשְׁבַע שָׁנִי פְרִדּוֹת, פִּי כַפֻּלּוֹת, כְּלוּמָר

היו עושין: ביום הששי שחרית היו עושין מחצית העומר

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

מחברת תולדות ישראל, נאמץ ע"י מוסדות

[illegible]

ר"ש משמע משנה היינו ביום הששי וביום השבת, ותימה.

על אשר ילקחו, ויש ליטב פריש שהיו אוכלין סעודה של

ז' כן, אבל תימה לך חידקא דאמר ד' סעודות חייב

וּלְהַפִּירָשׁ שֶׁהֵיוּ מִלְקָטִים לֶחֶם מִשְׁנֶה לֶבֶר מִיּוֹם שֵׁשִׁי,

חציו בלילה וחציו ביום. בשלמא לר' חידקא ג' סעודות

וְיָקֻץ אֶבְרָהָם בְּיוֹם הַהוּא וְיִשְׂרָאֵל יֵלֶךְ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
500 5TH AVENUE
NEW YORK 17, N.Y.

הוא יתקן את המצב הזה.

לחם הוא דבר האפוי ועמר הוא מלת התבואה, ואם

במזן כשנלקט וביזן בלחם שנאפה ממנו. ויש לפרש שהכונה

שני העומר לאחד הרי לחם כפל אמור, הא מה ת"ל לחם

זיין למאנץ 'מיינעם בייזשען זיין זאמל ווען יאר ביי. יאר יאר

משנה, "לחם שהוא משונה, שני העומר לאחד, לחם כפל.

ואני מניין לקחו. ואולי הוסיפו עפ"ד המכילתא

ללא צורך להסביר את ההבדל בין שני המושגים, נראה כי המושג "התאמה" הוא מושג רחב יותר, המתייחס למצב שבו יש התאמה בין המושגים, והמושג "ההתאמה" הוא מושג צר יותר, המתייחס למצב שבו יש התאמה בין המושגים.

“אֲנִי מֵיָדְיָהוּ בֶן-נִחֲמִיָּה הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְהַיָּדוּעַ, וְהַיָּדוּעַ הַזֶּה הוּא הַיָּדוּעַ הַזֶּה.”

הוא אומר כזרע גד הוא ופינו כפיין הבדלח. ובסעם קרא

[קכ] נדפס בגו'י שכסר ה"א דף ז. מבתי מדרש

על כפל הלשונות לחם משנה שני העמר לאחר, ודרוש

לחם משנה, ממשמע שני לחם משנה אינן יורד שוקא

המיוחד הוא שבת, לכן ה"למ"ד בקמץ, לאחר המבוא

የግልጽ ጥያቄ ላይ ምላሽ ለመስጠት

הנהגת המוסדות

לפיכך יבא אף למאט אצט יינעמס סת' : ס'על'ס זאגט זי

RECEIVED

ד-כ-א וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת-אַרְבַּע מֵאוֹת וְשָׁנִים יִסְמְכוּ אֶת-הָאֱלֹהִים

הואילון מן הכלל: (כב) את אשר תאפו אפו. מה שלחם רוצים לאפות בצאור אפו היום הכל לשני ימים, ומה שלחם לריחים לשל תאפו צמים, בשלו היום. לשון אפיהה כופל בלחם, ולשון

לענין מלאכה ושבתון לדבר שהוא משום שבתון שבת קדש, שבת שבתון, שבת [קכו]

הרצאה לאכל דבר אפוי היה טועם בו מעם כל אפויים שבפועלם, והרצות לאכל דבר מברשל היה

מי שהוא רוצה אפי' היה מתאפה לך והרצתה
את אשר תאפו אפ', רבי יחזקע אומר

תבשלו בשל, רבי אלעזר המודעי אומר
[קצת] את אשר תאפו אפי ואת אשר
מבושל היה מתבשל לו. (מבילהא)

והמבוללות. רש"י. ראה מה שכתבתי בהשפעות בסוף הספר. וראה בפירושו רב סעדיה גאון מובא בפירושו הקצר לאבן עזרא. ותגאון אמר שכתבנו פחות משבת. וכן כתב הרד"ק בשרוש איש. ובפירושו הטור על התורה: שבחון שבת קדש. הקדש שבחון לשבת ואחר כך קדש. ובפרישת ויקהל קדש לשבת. היה להם קדש שבת שבחון לה, לומר שמוספין מחול לה. והקדש בבחינת ויציאתו, שצריך פרישתו קודם שבת. עיניך הקדושה הקדושה. והכי רביה זיום טוב. שבת שבת זה שבת. ולעיל אות סא. ובס' כבוד שור. וראה ח"ש בראשית פליט—צו. ולקמן אות קנט. ששבחון לה. ונכתבי מושב זקנים סא. ובס' כבוד שור. ומיש בקונטרס. שבת בראשית ושבת סניג. והלחפיות תשי"ד דף 629.

והנציח לאפוא היה אופה ליל וההוצה לבשל היה מבשל ליל. וכן י"ב בש"י המביחלת אצל הורביץ. וכן מובה מהדגום הסיג. [נכתב] במבורשבי' הני: טעם כל בישולין שבעולם בליקט: מכאן שהיו ישראל סומעין בזמן מלך ספסמיה שהיה רוצה לטעמן, טעם אפוי היה טעם, ואם טעם מבורשל היה מועב. וכלל כב. [נכתב] ביה"ב יצא 10: ותואר מיתני על מהרה את אשר תאפו אפי ואת אשר תבשלו בשל, מכאן א"י אלעזר אין אופין אלא על האפוי וכן מבשלין אלא על המבורשל. מכאן שמכאן טעמים לעיורוב תבשילין על ההורג. ופירש"י: את אשר תאפו אפי, הנה היה להם לבטח היום לעשות וכדאמר בהורא קרא שבתון שבת קדש, שבתון זה י"ה, שבת קדש זה שבת. מלשון רש"י נראה שהלימוד נסמך על זה שלא כותב היום אפי וכן מכאן ר' ישעיה הראשון. ומלשון המביחלת נראה שהלימוד הוא כמפל הלשון תאפו אפי, אפי על אפי. ובפי ר' מייזנס: ובדורשו, על האפוי לכה מערב י"ה, אפי ביה"ב לצורך השבת. וכן על המבורשל. לשבת וכדאמר בהורא קרא שבתון שבת קדש, שבתון זה י"ה, שבת קדש זה שבת. מלשון רש"י נראה שהלימוד נסמך על זה שלא כותב היום אפי וכן מכאן ר' ישעיה הראשון. ומלשון המביחלת נראה שהלימוד הוא כמפל הלשון תאפו אפי, אפי על אפי. ובפי ר' מייזנס: ובדורשו, על האפוי לכה מערב י"ה, אפי ביה"ב לצורך השבת. וכן על המבורשל.

54

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

נאפה ולא נתבשל יהיה לַמְשִׁמֶרֶת עַד תִּבְרַר
[קל] וְאֵת כָּל הַדָּגִי, מִה שֶׁנִּשְׁאֵר מִן הַיָּם שֶׁלֹּא־נִבְשַׁל
עֲנִימֹר אֶת אֲשֶׁר תִּאָּפוּ אַחֲרָיו עַל אַפִּי, וּבִשְׁלוּ

על מברשלי (מכילתא)
את אשר תאפו אפו, מכאן שאופין
[קכט']
לשבת. (מדרש תנחומי כהנא דר')
שבתפסדי. (מכילתא דרשב"י)
וייביתו אתו עד הבקר, עשו מזה
[קלא]
ליום השבת. (לקח מזה)
נאפה ולא תבשל יודיה למשמות עד הבקר

[illegible]

ALFRED E. DUCK

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל וְהָיָה
וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל וְהָיָה

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

42

עוד אמר להם יהושע לא תתאמרו, מה ת"ל היום? היום לא תתאמרו, אצל מנחם תתאמרו; ושלחונו: מהו ללכת? אמר להם: שבת היום רחל ארמם דואגים שמה פסקה יצאו ולא ירדו. ושלחונו: מהו ללכת? אמר להם: שבת היום רחל ארמם דואגים שמה פסקה יצאו ולא ירדו. ושלחונו: מהו ללכת? אמר להם: שבת היום רחל ארמם דואגים שמה פסקה יצאו ולא ירדו. ושלחונו: מהו ללכת? אמר להם: שבת היום רחל ארמם דואגים שמה פסקה יצאו ולא ירדו.

הוא אומר ולא תבאיש ורמה לא היתה בו.
במה ברכו וקדשו, ברכו במן וקדשו במן כר
על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו ממ.
[מקנ] ולא תבאיש ורמה לא היתה בו,
הוא אומר ולא תבאיש ורמה לא היתה בו.
אורו אבל למחר ארם מוצאים אותו. (מכילתא)
[מקנ] אכלתו היום, רב אצא בשם ר' תנחום
למחר. אמר להם: היום הזה אין אתם מוצאים
הואיל ולא מצאתו היום, שמא לא נמצאו
בפעל בן של אבותינו באותה שעה, שהיו אומרים
לוי. ומה ח"ל היום לא תמצאו כשרה, אמרו:

א' מיד הית ב' דוד בא מ"ט היום אחי רבקה
 ב' ר' חיה אילו מ"טאל עושין תשובה יום
 אכלו היום, רב אזא בשם ר' תנחום
 [קל] מכליל דרשב"י יתרו כ' (א)

היום לה' היום לא תמצאו כשדה
לפי שהיו ישראל הגליל לצאת בשחרית. אמרו
השמוע'ן. אמר ר' לוי אילו היו ישראל משמרין
שבת אחת כתיקנה מיד היה בן דוד בא, מאי

בשבתה וניחז התפרקו. (ירושלמי תענית פ"א ה"א)
 לה' וגו' חד יום, וזאמר ס' בשבתה ונחת תושעון
 טעמא, ויאמר משה אלהיו היום כי שבת היום

כאשר צוה משה. [קרבן פסיר פנ"ג-ד. וראה לעיל אות קס. ובשמיני כהן: ולא הבאשן, כמו דרך העולם שרקובים
מן שמות ב' יא. (ג) חהלים צוה ו. (ס) ושעיה לו סור.

תולעים ודבר גורמים לו להחליץ, אבל בזמן מאור של פרח. עליו הרמה, כי מטבעה לבא על מיני מחקה ולא פרח. על איזה דבר גורמים לו להחליץ, אבל בזמן מאור של פרח. עליו הרמה, כי מטבעה לבא על מיני מחקה ולא פרח.

לדם מנוחה בשבת. ואין בכל המקרא ורמה כי אם שנים: האחד (איוב כא כ) ורמה תכסה עליהם, והשני ורמה עליהם, או נמנחת להם שלא יתקיע לעד לעולם. וברבינו בחיי: ורמה לא חימה בו, מבוא רמז וסמך שומעתיש יש לא חימה בו, וזה לא לרמוז ורמה תכסה עליהם משאר ימי השבוע, ורמה לא חימה בו בשבת. וברוב המדרשים הוציא:

[illegible][illegible]

וְלִפְעָמָה בַּמְבָרֵי: הֲגִי: רַבִּי יִצְחָק אֹמֵר, מִכָּאן שֶׁלֹּש טַעֲמוֹת דִּבְבוּרֵי לִפְי שְׂנוֹי יִשְׂרָאֵל כִּי וְיִטֵּי שְׂדֵמֶשֶׁךְ הַזֶּה.

וְסִי פ' זְמִישׁ בְּהַנּוֹת הַדִּיל בְּרַשׁ הַסִּי: [לֵבָן] כִּי־הִי בַּמְבָרֵשׁי הַחֻלַּת הַזֶּה: לִפְי שְׂנוֹי רִגְלִים וְכוּי.

וְלִפְעָמָה בַּמְבָרֵי: הֲגִי: רַבִּי יִצְחָק אֹמֵר, מִכָּאן שֶׁלֹּש טַעֲמוֹת דִּבְבוּרֵי לִפְי שְׂנוֹי יִשְׂרָאֵל כִּי וְיִטֵּי שְׂדֵמֶשֶׁךְ הַזֶּה.

[illegible]

1000

אונקלוס

יונתן בן עוזיאל

ותורתי: כס ראו קריהנה נתן ואורתי: כס ראו. ואורתי: כס ראו. ואורתי: כס ראו. ואורתי: כס ראו.

על ידי הרשעים מתנבין הכשרין: (כט) ראו. נעניכם כי ה' נצטוו מזהיר לתכם על

רש"י

הקטן מהיבא גמיר לה משכניה בן יחיאל.

דכתיב: ויצו שכניה בן יחיאל מבני עילם

ויאמר לעזרא אנתו מעלנו באלהינו ונעש נשים

נבריות מעמי הארץ וגו' [והוא לא נשא נבריות

והכנים עצמו בכלל שלא להלכין פניהם] ושכניה

בן יחיאל דכתיב גמר לה מיהושע וכו' ואיבא

ממשה. דכתיב עד אנה מאנחם [פולין בכלל, והרי

כולן לא יצאו ללקוט אלא מקצת. דכתיב יצאו

מן העם ללקוט וגו' רש"י. [סנהדרין יא.]

[קטן] עד אנה מאנחם, אפילו על משה אמר

הקב"ה לפי שלא היה מזהיר את ישראל מה

שהיה אמר לו, מיד התחיל ואמר דא כי ה' נתן

[קטן] עד אנה מאנחם לשמר מצותי, ר'

עקיבה אומר גדלה היא השבת, שבתורה

(נ) עורא י. ב. (ז) יחזקאל כ. יט. (ח) נחמיה מ. יג.

לעיל אות קסב. **[קטן] לעיל אות קיב. קנא.** קנא כסר חסידים מקיץ דף נח: ועוד, שהקב"ה אמר למשה

ולאמר עד אנה מאנחם מפני שכל ישראל ערבים זה בזה, כפי שינוי ישראל ויפתו בידם. **[קטן] בירושלמי גדרים**

פי' היט: מצונו שהשבת שקולה כנגד כל המצוות שבחורה כו' דכתיב עד אנה מאנחם לשמר מצותי ותורתי וכו' וכן

ראו כי ה' נתן את השבת וכו' במכורשיב, ובסגנון אחר כשמו"כ כיו"ד: "א"י אלעזר בן אבייבא מצונו

בחורה בנביאים ובכתובים שקולה שבת כנגד כל המצוות בחורה מנין, ששבעה ששבת משה לומר להם מצות שבת א"ל

הקב"ה עד אנה מאנחם לשמר מצותי וגו', ומה כתיב אחריי ראו כי ה' נתן לכם השבת: אמר להם הקב"ה לשרא, אל תזכר

למצותי, וכו' (וישעיתו ג' ב.) שמר שבת מחללי ושמר ידו מעשות כל רע. וכו' בחור פט. קנא

ואחר אמר בנוסח אחר מוצא במגילת האזכרה ח"ג דף 568: אמר ר' אלעזר בר אבייבא מצונו בחורה ובנביאים

ובכתובים שקולה שבת כנגד כל המצוות, מן החורה מנין, שכן אמר להם משה שבתו שבת קדש לה מחר וגו', וכן העם

לא עשו כדבריו, שגא' ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו, ועל זה אמר הקב"ה עד אנה מאנחם לשמר

מצותי ותורתי. ובתנא דאמר ר' יוחנן ב"ר חזקוני אמר ר' יוחנן ב"ר חזקוני אמר ר' יוחנן ב"ר חזקוני אמר ר' יוחנן ב"ר חזקוני

שהיה שקולה כנגד כל החורה, כתיב בשבת שמור את יום השבת, ובתורה אמר להם שמר תשמרו, השבת נתנה על ידי

משה, ראו כי ה' נתן לכם השבת, והתורה על ידי משה. ובתנא דאמר ר' יוחנן ב"ר חזקוני אמר ר' יוחנן ב"ר חזקוני אמר ר' יוחנן ב"ר חזקוני

רבי שמעון בן פיי א"ר יהושע, אמר הקב"ה כי והתורה נתנה על ידי משה, דכתיב ויתן אל משה כלליתו, וראו מגירת

במות משה, נמצא שהשבת נתן כעצמה על ידי ה', שהיה בכותבו של משה, והתנא דאמר ר' יוחנן ב"ר חזקוני אמר ר' יוחנן ב"ר חזקוני

ומה שאמר שניתן על ידי משה ששם שמוצא במגילת חורם שניתנה התורה, וראו שגם אצל משה כתיב לשון נתינתו, ויש

לפרש גם עפ"י שפואר לקטן אות קס. **[קטן] ראה לעיל** (נ) עורא י. ב. (ז) יחזקאל כ. יט. (ח) נחמיה מ. יג.

על האנשים שהחזירו מבני דבר, וסעו ותורתי, שהיה הורם להם טעם השבת, על כן לקטו להם משנה, וטעם לשון

רבים מצותי ותורתי, כי כל המצוות ותורות הם אחת בלי ספק כשמצעם ויש להם סודות בדברי הגשמה, ולא יביעו

קצין אל המצוות, ועל כן כל מצות היא שבת. ובפי' הר"ב: ואפשר עוד שקרא א"ל המצוות תורות, לפי שאין הכוונה בהם

עין אלו המצוות בעצמותן אצל ה' המצוות תורות, ודברים אחרים, כאלו תאמר שמצות השבת היא תורות על

חודש העולם או על יציאת מצרים ג"כ. ובמגילת בלילה: תורותי, תורה שבת, ושבט פה. ראה תורה שבת תורה שבת

אות כח. מגמ' יומא כח ע"ב. בשביל טוב: ותורתי, ותורתי כתיב חסר ב' ויחי' אמר להם, ענין לא נתנו לכם תורות

הרבה, אלא תורה שבת נחתי לכם במדה כו', ולפינו רק ויחי' אות חסרה. **[קטן] יש גורמים: הזהיר [בה] כי ה'**

תורה שבעל פה

למשה: הרי שתי מצוות שצוית אותם ועל

שנתנו עבדו, צויתו שלא יותירו את המן

והתורה, שגא' ויתורתי אנשים ממנו עד בקר (ג)

וצויתו שלא ללקוט בשבת וחללו את השבת ועברו

ויצאו שגא' ויהי ביום השביעי יצאו מן העם

ללקוט וגו' (ז). (מדרש חדש ע"ה"ה רלה)

[קטן] עד אנה מאנחם לשמר מצותי

ותורתי, א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא

מלחא דאמרי אינשי בהדי, ונצא לוי כרנא [וקיץ

הגדל אצל הכרוב כשבא לעוקר, פעמים ששקד

הכרוב עמו ונמצא לוקה בשבילו כלומר שכני

רשע לוקין עמו, א"ל דכתיב (ה) למה תרבו

אלי כולכם פשעכם בי נאם ה' א"ל את אמת

מהם ואנא אמינא מהבא עד אנה מאנחם לשומר

מצותי ותורתי [משה ואהרן בכלל, רש"י].

[קטן] עד אנה מאנחם לשמר מצותי

ותורתי, הנו רבנן אין מעבירין את השנה

אלא במומנתי לה. מעשה רבין גמליאל שאמר

השכימו לי שבעה לעליה, השכים ומצא ה'

אמר מי הוא שעלה שלא ברשות, ירד. עמד שמואל

לקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות וכו',

ולא שמואל לקטן הוה אלא אינש אחרינא, ומחמת

כיסופא הוא דעבד [שלא יכירו מי היה העולה

שלא ברשות וילבינו פניו, רש"י] וכו' ושמואל

(ב) שם צה. ו. (ג) שמות טז. כ. (ד) שם שם. כו. (ה) ירמיה כ. כט.

(ו) שם שם. כ. (ז) שם שם. כ. (ח) שם שם. כ. (ט) שם שם. כ.

(י) שם שם. כ. (יא) שם שם. כ. (יב) שם שם. כ.

(יג) שם שם. כ. (יד) שם שם. כ. (טו) שם שם. כ.

(טז) שם שם. כ. (יז) שם שם. כ. (יח) שם שם. כ.

(יט) שם שם. כ. (כ) שם שם. כ. (כא) שם שם. כ.

(כב) שם שם. כ. (כג) שם שם. כ. (כד) שם שם. כ.

(כה) שם שם. כ. (כו) שם שם. כ. (כז) שם שם. כ.

(כח) שם שם. כ. (כט) שם שם. כ. (ל) שם שם. כ.

(לא) שם שם. כ. (לב) שם שם. כ. (לג) שם שם. כ.

(לד) שם שם. כ. (לה) שם שם. כ. (לו) שם שם. כ.

(לז) שם שם. כ. (לח) שם שם. כ. (לט) שם שם. כ.

(לע) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ.

(לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ.

(לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ.

(לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ.

(לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ.

(לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ.

(לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ.

(לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ.

(לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ.

(לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ.

(לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ. (לס) שם שם. כ.

אֲנִי לִפְנֵי יְהוָה לְמַשְׁמֶרֶת
שְׁמִי מִלְּאֲדֹנָי מִן הַיָּמִים
אֲבָרֵךְ בְּחַיֵּי אֲדֹנָי וְתָרֵךְ
מִצִּיּוֹן מִשְׁלָלִי מִן הָאֵלִים
מִצִּיּוֹן מִשְׁלָלִי מִן הָאֵלִים
מִצִּיּוֹן מִשְׁלָלִי מִן הָאֵלִים

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

34

THE

כלל

34

החלטת

ᐱᓚ-ᑦᑎᐃ ᐱᓚ-ᑦᑎᐃ ᐱᓚ-ᑦᑎᐃ

ܐܠܗܐ ܕܡܪܝܢ ܕܡܪܝܢ ܕܡܪܝܢ
 ܐܠܗܐ ܕܡܪܝܢ ܕܡܪܝܢ ܕܡܪܝܢ

七、

אז ארץ נחשבת. לאחר שעברו את הירדן (שלאחר שנעבר הירדן מיושבת וטובה, שאל' לעברם כל וארצה את הדרך הטובה אשר בעבר הירדן, ויתרום של עמנו יתבונן, ר"ל מיושבת): אז פצה ארץ בנינו. נסתלת הגבול, קודם שעברו את הירדן) והוא ערצות מואב, כנחלן מכחישינו זה את זה? אלא נערצות מואב, כמות חש' בני' נחלר, פסק המן תלירר ונסתפקו מנון שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בשש עשר ניסן, שנלחר ויאלכו מעבור הדרך החרת

ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ

אבריו ואמר ובני ישראל אכלו את הזמן ארבעים שנה בני ישראל ולא אחרא. ויראו בני ישראל ויאמרו מן הוא ולא שאר ערב רב פאני וחוריי דננו בנינחמו (זהר ח"ה קסא):

שנה חסר שלשים יום אכלי, אלא לימר לך עונות
שחזרתי ממצרים מעמו ביום טעם מן.
[וא] רבני ישראל אכלו את הזמן ארבעים
שנה, וכי ארבעים שנה אכלי, הלא ארבעים

שנה, וכי ארבעים שנה אכל ואח: ואלא
[כ] וכי ישראל את המן ארבעים

[illegible]

לכן נאמר ארבעים שנה. (לוקה טו)

והיו מסתפקים מזה שכליתם עד ששה עשר
בניסן. (קורטזו לתי.)

אָפּגאַבן:
לעזן:

אָמער: אַלע אַרבעטן זענען געווען געמיינט
אָמער: אַלע אַרבעטן זענען געווען געמיינט

752

הפסוק: (לו) עשרית האופה. הלוי שלם סלוי, והסאה ו' קנין, והקד' לוגו, והלוג ו' ניוס, כחלת עשירית הלוי מ"ג ניוס וחוש ניוס, והוא שיעור לתלם ולחמח:

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

[ה] רבני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה, רבי יוסף אמר תשעים וארבע שנות

מִיָּחִיזוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְאָלֵי הוּא שֶׁבַע שִׁבְעָשׁוּ וְשִׁבְעָה
(מִיָּחִיזָה)
שָׁאוֹי הִלְ אֶת הָמֹן אֲכִלִי עַד אֲרֻבִּים שֶׁנֶּה עַד בָּאִם
יִשְׂרָאֵל אֲכִלִי אֶת הָמֹן אֲכִלִי אֵילָא אֵילָא

אכלו את המן ארבעים שנה שאני תלמוד לומר
ותקייבו את העומר בגלגל שנאמר וביני
באור שלשים ותשעה יום עד ששה עשר בניסן.
וי' למשה במוות שאכלו מן המן שליטו בשבעת
מסעות מרת אומר לו וישבת העם ממחרת ותלך
שהיה משה קיים היה המן יורד להם לישאל.
[הן] עד כאן אל קצה ארץ כנען, כל זמן

ל' יהושע ה' יב.

של יהושע ל"ח ימים. ובאצ"ל באו כי המן נגשך להם עד שבאו לגלגל, ואולי מקור דבריהם מזה דמבואר בבבליהא כשלין שמכרח דיוסע פ"ג: בזה שלח להם לשוב, זה יהושע בן נון, שידר לו מן כנען כי ישראל ופרשו כפשוטו, שידר להם בכוונתו של יהושע אחרי פטירתו של משה. וראה לקמן אות ד. ובמבליהא שם המשר האמור: מזה מרים שמתיקלה הבאר כי מת משה ונתחל המן. ר' יהושע אומר כי מת משה ונתחל מלשלתו ולא חזרה. וי"ל שלתיק אצ"פ וינתחל י"ל שחור אח"כ בוכות יהושע. [דף] ויהיה זו צ"ע, שהיה פסוק מפורש: ויאכלו מעבור הארץ וגו' שכבשו ועד שחולקו ועד שנתחשבו כי אחד ואחד בחלקו היו אוכלין את המן, לכך נאמר עוד: את המן אכלו הפסח מצות וקלור וגו' וישבת המן וישבת [יהושע] יא. וישפתי להם ותרבתו המעשה מפורשים של"י יוסף הכותה שהחזיקו מן בבליהם י"ד שנה ואכלו אותו כצת גוסס. על מה שהיה להם מתחבת הארץ. אבל גם זה דחוק, לא רק שלא ידע להם מן אלא שלא היה להם גם בבליהם. [הרן] התוספות באו ג"כ לחרץ קושית הנביא עליות אות, רב הירשת שקרא עד באים אל קצה ארץ כנען בא להשמיענו, שאילו לא פסק המן, לא רצו לאכול מתבואת הארץ. ובאצ"ל כאן: וטעם אל ארץ יושבת זו היו במדבר בארץ לא עבר בה איש. והנה כשעבר הירדן היו אוכלים התבואה שצמאה על מן הירדן לומר אל קצה ארץ כל קצה ארץ כנען, זו המן נמשך עמם עד שבאו לגלגל, שהוא קצה ארץ כנען. והנה התבואה החדשה עממה, זו שבת המן. ובעקבת ראו מ' דברים: אוכל בסוף השביעי וגו', וקשה, והא היה להם באר ומן? וי"ל ובמקום ישוב את ידך להם, ואין זה גם הוראה, דברית את המן אכלו כי באים אל ארץ יושבת. מלשון הנביא ליעל את רא מבורא המן את ידך להם, מ' שנה בלי הפסק. וצ"ע. [הרן] ראה ליעל את קצת וברשי"ת כאן פסוק לג. שד"ל בפירושו כותן ללדרי האפה הוא, אחד מעשרה בשלוש סאין, שולן שבעת [הרן] במכדורשכ"י: והעצה, איני יודע כמה, ח"ל עשירית האפה הוא, אחד מעשרה בשלוש סאין, שולן שבעת

המן לא רצו לאכול מתבואת ארץ כנען. ר' עזרא באם אל קצה ארץ כנען, ומת ת"ל עד באם אל קצה ארץ כנען, מלמד שאילו לא פסק

מזוג לי בצונג, כך אילו לא פסק המון לא רצו
לאכול מתבואת ארץ כנען.

(ח) ורבי ישראל אכלו את הזמן ארבעים שנה, רבי אומר כי נאמר ורבי ישראל אכלו את הזמן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נחשת, ועדיין לא אכלו, ללמד שאין מוקדם ומאוחר בחזרה. (ספר בתעלות הארפה, העומר אינו ידוע כמה הוא מיל משניות העומר ה"ה-ה"ו) (וסיפוט סופר פ"א-ה"ב)

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
500 5TH AVENUE
NEW YORK 17, N.Y.

רע-גד הוא ועינו כעין גדא הוא. וְחִנְיָה כְּחִזּוֹ וְיֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל
 וְחִיָּים שְׁמִיָּא וּמַחֲרָעִמִין דְּמָנָא
 דְּמִוְיָה קְזָרַע בּוֹסְפֶר חֲזוֹר* כִּד
 נְחִית מִן שְׁמִיָּא וְכִד הָנָה
 קְרִיש* חִנְיָה הִי כְּחִזּוֹ
 * חיר
 * קריש

רש"י

(ז) והמן כזרע גד. מי שאמר זה לא אמר זה ישראל אומרים בלתי אל המן עיניו והקצ"ה הכתיב
 כמורה והמן כזרע גד וגו', כלומר ראו צאי עולם על מה מחלוננים בני והמן כן וכך הוא חסוד:
 כזרע גד. עגול כגידא זרע קול"ינדרו [אליינדרה]:

תורה שבעל פה

[מ] ועתה נפשנו יבשה אין כל, ולמה לא
 אמרו שירה על המן כשם שאמרו על
 הבאר, אלא על המן היו מוציאים דברי תפלות
 שנאמר ועתה נפשנו יבשה אין כל, אמר
 הקב"ה איני מבקש לא תרעומותיכם ולא
 קלוסיכם, לפיכך לא נתן להם רשות לומר
 שירה אלא על הבאר מפני שהיו מחבבין אותה,
 שנאמר (במדבר כא, יב) עלי באר ענו לה.
 (שמות רבה פכ"ה-ז)
 [מא] אין כל בלתי אל המן עינינו,
 אע"פ שהיו טועמין במן כל מיני מאכל
 וכל מיני משקה לפי שלא היו רואין, היה
 בעיניהם כאין שנאמר בלתי אל המן עינינו.
 (לקח טוב)

פס"ז אות יג בבאור. [מ] ילקו"ש ח"א רמז
 חשוד בשם ילמדנו, לקוטים (גרינהוט) ח"ד חקת
 לא. — בזהר ח"ג רמה: כוס דברכה וכו' ומשגרו
 לאנשי ביתו וכו' בגין דיתברך דביתו דאיהי נפש
 דאיתמר בה נפשנו יבשה אין כל וכו'. וראה תו"ש
 בראשית פ"א אות תקעו. [מא] במדרש אגדה
 כאן: אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה
 ואוכל. ובמדרש פליאה (באו"מ, 474) עה"פ זכרנו
 את הדגה: מכאן שמדליקין נרות בשבת וכו'.
 דמראית עין הוא עיקר וכו' זה הטעם שמדליקין
 נרות בשבת משום עונג שבת לראות ולשכוח
 מהמאכלים. [מב] מכילתא דרשב"י בשלח טז,
 לא, מדרה"ג שם. ילקו"ש ח"א רמז רסא. וראה תו"ש
 בשלח פס"ז אות קפד. [מג] ילקו"ש ח"א רמז
 רסא ותשלח, מדרה"ג שמות טז, לא וכאן. ובמאור
 האפלה: גרגרים גרגרים כעין אגלי הטל אלא שהוא
 חזק ומתלקט והוא שקוף כעין הכדולת. וראה תו"ש
 בשלח פס"ז אות קפז. [מד] מכילתא בשלח

חור שבעל פה

שנקרא ישראל. אמר לו ומה טיבך, א"ל כשם שהבדלתי בין אור לחשך, כך במצרים (שמות יג, כג) ולכל בני ישראל היה אור כמושבותם, כשם שהבדלתי בין מים העליונים לתחתונים, אף להן אני עתיד לעשות כן שנאמר (שם יד, כב) והמים להם חומה מימין, בשלישי בראתי וזעים ודשאים אף להן אני עתיד לעשות כן, שנאמר והמן כדור גד, ואומר (תהלים כג, ב) בנאות רשא ירביצני וכי, (מדש אכירי פ"ב) [מט] והמן כדור גד הוא, אמר ר' יוסי לקיימא ודעא וחילין בארעא כד"א (בראשית מט, יט) גד גדוד יגודנו, מה ודעא דגד נטלי חולקיהון בארעא אחרא (דהיינו בעבר הירדן) כן מן שריא עליהו דישאל לבר מארעא קדישא (דהיינו במדבר, פ"י הסולם).

(זהו ח"ג קנה.)

[נ] והמן כדור גד הוא ועינו כעין הבדלך, כדור דגד חורא, ואקפי כד

נחית לאוריא (וכמין ודע גד שהוא לבן ונקפא כשירר לאוריא), ואתבלע כנופא (ונבלע כנף), הוא אוקמה חבויא ועינו כעין הבדלך, כההוא כדלחא דאיהו חור כגונא דמינא דלעילא (כבדולח ההוא שהוא לבן כעין-הימין שלמעלה שהוא חסד המכונה לבן, פ"י הסולם).

(זהו ח"ג קנה.)

[נא] ועינו כעין הבדלך, שם הבדולח ואבן השדה (בראשית ב, יב), אמר רבי איבו

את סבור כבדולח הזה של פסמים (מין ממינ

ומדרש אגדה שמת א, ב, ילקיש ח"א רמו קסב, וראה ח"ש שמת פ"א אות לת, [מז] בראה שצ"ל: שנאמר והוא כדור גד לבן (שמות טז, לא), וראה רש"י וילקיש דברים שם, [מת] וילקיש ח"א רמו י, רב פעלים סו, וראה ח"ש בא פ"י אות עה, [ז] וראה שם רח, [נא] ראה ספרי וילקיש כאן, א"י"מ 384, וח"ש בראשית פ"ב אות

ספרי זוטא

פסוק ח, שטו שטו שטו ולקטו, יכול משמע מעטערס בשעת לקטונו דיו מתרעמין, ח"ל שטו שטו ולקטו, לפתח ביתו היה יוצא ומפרס צרכו וצורך ביתו, ואח"כ חסם השמש וגם נט כתוב שטו שטו ולקטו, וכתוב יוצא ודעא ולקטו, וכתוב וברדת הטל על המחנה, הא באיהו צד צדיקים מוצאין אותו על פתח בתיהו, ביענום יוצאין ללקטו, רשעים שטו ולקטו.

פרוש ספרי

וקרין נטמיוס, ויאמרו כל השרים וכיו, נה ירמיה כמיז כסיה ממנה על מורקן הכינז ולע נטמיו השקר להמיוס והסרים מינו נסס מין להלש ח"ל משפט מוט, מיכר המורשתי היה גביא, צמי מקוים מן יסודיה והיה ממנה מין שזה מקום ויוסלים לעיס, וההמות המיוס חזקיה מן יהודה, היינו ספנילו לליס ממינה של המיוס מקוים מן יהודה ולמ"כ מיז גס ליס היה ממנה וגו' ספנילו לליס מליסיה ספנילו וסיוקס וליס ערין להמיוס למ ירמיה וע"כ דמי ספנילו זה לא למיז, ח"ל ח"ל שכתב עד הבוקר, קשה ליה ספנילו זה, למע לא נטענז למיז ולמשה למיז שכתב עד הבוקר, והיא פנויה ומבקשת איש ואחיה למיז, שהאשה וכו', את סבור מי שאמר זה אמר זה לא מי שאמר זה אמר זה וכו', בואו וראו על מה אלו מתרעמים לפני והמן כדור גד הוא כענין שנאמר וזהב הארץ והיא מוב וגו', (ג"י הילקוט).

פיסקא פט, ח"ל שטו שטו, אין שייקא לאל לשון טיול גלג עמל שטו מטיילס כפמס מטיילס ומלקטס למ כמין, וגו' הגר"ס: ח"ל ואל ספס ולקטו, והלא לא ירד לריחים לעולם וכו', מדקמיז דק כפסור משמע ספיה דק גלג טמיוס וגם מדקלאו שטו מן היינו כפמס מוטן משמע של סיה לרין כפמס וסיה מוטן ועומד (ע"י ז"ל), ח"ל דכו או דכו, דהול"ל דכו וכמיז לו דכו לכופס כפמסיו נסס היינו נספסין שכן דוכוס כמזוכה וממקטס

ספורת ספרי וספרי זוטא

נט, יומא עיה, מבילתא בשלח מסכ' דויסע פ"ב:

ספרי

הבהנים אין לאיש הזה משפט מות, ויקומו אנשים מוקני הארץ ויאמרו אל כל קהל העם, מיכה המורשתי היה נבא זהמות המיתו חזקיהו מלך יהודה (ירמיה כו, טז-יט) עד כאן אמרו צדיקים, אבל רשעים מוקן אומרים וגם איש היה מחנבא בשם יי אוריהו בן שמעיהו, וישמע המלך יהויקים ויבקש המלך המיתו וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים ויוציאו את אוריהו (שם שם, כ-כג), אמרו כשם שאוריהו נהרג כך ירמיהו חייב ליהרג, אך יד אחיקם בן שפן היתה את ירמיהו לבלתי תת אותו ביד העם להמיתו (שם שם, כד), כיוצא בו ח"י שכתב עד הבוקר (רות ג, יג), לפי שהיה יצר הרע יושב ומצעריו כל הלילה ואומר אתה פנוי ומבקש אשה, והיא פנויה ומבקשת איש מלמד שהאשה נקנית בבעילה, עמוד ובוא אליה וזהו לך לאשה, נשבע ליעזרו הרע חי י אם אנענה, ולאשה אמר שכבי עד הבוקר, אף כאן אתה אומר, אין כל בלתי אל המן עינונו, את סבור שעל מה שאמר זה לא אמר זה, ועל שאמר זה לא אמר זה, ישראל אומרים בלתי אל המן עינונו, והמקום מפיס ואומר להם כואו וראו כולם, כדכתיב לעיל עד שם הבדולח ואבן השדה, סליק פיסקא.

פיסקא פט.

פסוק ח, שטו שטו ולקטו, יכול מפני שמעטערס עליו בשעת לקטונו דיו מתרעמים, ח"ל שטו שטו, לפתח ביתו היה יושב ומלקט פרנסתו ופרנסת ביתו ואחר כך וחס השמש וגם (שמות טז, כא), וטחוו בריחים, והלא לא ירד לריחים לעולם, אלא שטו שטו שטו, וראה ח"ש בא פ"י אות שברחים, או דכו במדוכה, והלא לא דכו במדוכה לעולם, אלא מלמד שנשתנה להם לכל הדוכים במדוכה, יכול לא היה משתנה

יונתן בן עוזיאל

[illegible]

(ע) כמדינתא. (ס) או דצבי.

LEAD

[illegible]

(ח) שטר אין לאא טייל פאר איינציקע עמל:

והטעם בזה, לא ירד צרכים ולא בקדשה ולא במדוזה אלא משמנה היה טעמו לעמנו ולנדיבין ולמנושלין:

בפרק 7. קצרה:

תורה שבעל פה

למלאכי השרת. כר מי שהיה רוצה כמו למען
פנים. שכשם שעשה אברהם אבינו לחם
יגיד עליו רעיו כעין הברדלח. (הקטרת).

(בראשית רבה פט"ז-כ)

טובות ומרגליות היו לזמטני עם המי
[ונכ] ועינו כעין הבדלח, מלמר שאבנים

(ממדרש אגדה)

לשך השמן, ואינו דלא אשתכחו בני
דחו במדכה... והיה טעמו כטעם
שטו שטו העם ולקטו וטחנו כרחים אר
[נה] שטו שטו העם ולקטו, באברהם הוא אומר
(בראשית יח, ה) ואקחה פת לחם וסעדו
לכם וגו'. אף המקום כ"ה נתן לפניו מן
כמדבר שנאמר שטו העם ולקטו וגו'.

(א"י ל"ב סיוט פ"ד פ"א)

ומכ"י, בדרך המזרח בדרך הוא שאין לפנינו משוא
להם הקב"ה לישראל המן במדבר ארבעים שנה
שהאכיל אבהם אכינו את מלאכי השרת נתן
כטעם לשד השמן, ובכשר הפת
נתן שמו העם ולקטו... והיה טעמו

לוקחים לעצמם, בגין דלא הו בני מהמנותא.
מה כתיב בהו ושחנו ברחים או דכו במדוכה
וגר', מאן אטרח לין כל האי אלא דאינון לא
הו בני מהמנותא. כגוונא דא (עיי' זה) אינון
דלא מהימני ביה כמכ"ה" לא בעאו לאסתכלא

פכ. ורח"ש בשלח פט"ז אות כד. [גנ] ראה כ"ר פמ"ח ילקוט"ח כ"א רמז וג. [גנ] ראה כ"ר פמ"ח ילקוט"ח כ"א רמז

[נה] ראה דהר ח"ג י"לב. דלו. וראה יומא

אמצע, סוף

ושתנו ברחיבם, והלא לא ירד לרחיב מעולם?
אלא מלמד שהיה משתנה לכל הנטות
ברחיבם. או דבז במדונה, והלא לא ירד למדונה
למעולם, אלא מלמד שהיה משתנה להן, לכל
הנידוכין במדונה. יכול שאין לי שדיה משתנה
להן אלא לכל אלו. ומניין אתה אומר כל
ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הוצרכה
אשה למיני כשמים אלא היו מתעשנות מן המן
ה"ל או דבז במדונה, ונאמר זה ארבעים שנה
אלהיו עמן לא חסרת דבר (דברים ב, ז), לא היה
חסרון אלא דבר כלומר כל מה שאותה שואל
היה ניתן לה אלו דברת בפניך. ובשלו במדונה
והלא לא ירד לקדשה לעולם, אלא מלמד שהיו
משתנה להן לכל המתבטלין בסדרה.

הנלקטים בשדה.
לאכול ערבים, כך היה המון משתנה לכן ללכת
לחבירו רצה אני לאכול תאנים רצה אני
ה' ללכת ולקטוף, משל באדם שהוא אומץ
ללך אלא לכל אלו ומצוין לכל הנלקטין בשדה.
הנאפים בתנור, יכול שאין לי שלא היה משתנה
מעולם אלא מלמד שהיה משתנה לכן לכל
ועשו אותו עוגות, והלא לא ירד להם לחתוך

אמור נטריקון הדבר הזה משמש לשלשה דברים ליוש תשמו ודרש רלזו מנדא עבוי ויהי טעמו בטעם לשך השמן, הדבר הזה

۱۰۰

ଶିଳ୍ପ ଓ ଉଦ୍ୟୋଗ

ספרות ספר

לשון שדים. לכל דבר שהם רוצים חיוני ומישיג
כלים הנה עניוין וכי. מה הדד וכי. לדיש עבד
משהם ג' לשונות (לש"ד). הליש והשמן והשד.

וגי הילקוט: וכו לשון נטריקון דבר אשר (מל"א אפר)

ונותנים לו רוצה אני לאכול ענבים ונותנים לו (גי הילקוט). והו לשון שורקס.

לקטו ולקטו. דלול"ל לקטו ומכא לקטו לנחום אשר הנקטין. רוצה אני לאכול תאנים

בסן. והלא לא ירד לקדירה לעולם וכי. והלא לא ירד לחנור. (גי הילקוט). תל

מסורת ספר

פ. מביא אתה בשלח מסב, דייסע פ"ה, יתר מסב,

דעמילק פ"א:

ספרי

ד"א, מה דהד הזה תינתן מצטער בשעה שפורש ממנו, כך היו ישראל מצטערים בשעה שפורשו מן המן, שנאמר (יהושע ה', יב) וישבות המן ממחרת, משל אומרים לאדם מפני מה אתה אוכל פת שעורים מפני שאין לי פת חטים, מפני מה אתה אוכל חרובים מפני שאין לי דבילה, כל אלו היו כיום שמת בו משה שאכלו ממנו כל ארבעים שנה לא רצו לאכול מתבואת ארץ כנען.

פסוק ט, וברדת הטל, מלמד שהיה יורד על האיסקופים ועל המזוזות, יכול יהיו אוכלים מטוגף ומלובלך, ת"ל (שמות טו, יד) והנה על פני המדבר דק מחוספס, בגליל היה יורד תחילה ונעשה לארץ כמין סק בקוטל'א והמן יורד עליו ומשם היו ישראל מלקטים ואוכלים, הרי למטה, אבל למעלה יכול יהיו השקצים והזובים שוכבים עליו, ת"ל (שם) ותעל שכבת הטל, פ' מלמד שהיה מונח כמין

פירוש ספרי

מינים את הקישוואים וגוי משל אומר לאשה וכו'. (ג' הגר"ל). וישבות המן מוכרחת. וספ"א דקל'א ולא היה עוד לפני ישראל מן האוכל ממנום ארץ כנען, משמע אילו היה להם לא היו אוכלים ממנום ארץ כנען. כך אילו היה בידן של ישראל מאותה קמיעה וכו'. (ג' פילקוט). כל ארבעים יום. (ג' הגר"ל).

פסוק ט, מטוגף ומלובלך. מלובלך האיסקופים. כמין אסקופולא. (ג' פילקוט, וסוף קטנה). הרי למטה. הרי שהיה מוכסה מלמטה שלל ימים מלובלך. ותעל שכבת הטל. ששטל עולה מן הארץ מאד ונפגע על נגלה מן הא"י

מסורת ספרי

פא. עי קרושין לח. מכלתא בשלח פ"ז, תוספי טוטה פ"א: פב. יומא ע"ה: מכלתא בשלח פ"ד ופ"ה:

ספרי זוטא

בשמן ומקוטף דביש, זו דיתה ברתו של מן וכו'. היו כשרים אוכלים אותו. לשר השמן, מה דהד הזה שהוא עיקר לחינוק והכל טפילה לו כך היה המן עיקר לישראל והכל טפילה לו. ד"א לשר השמן מה דהד שהוא מין אחד ובו מינים הרבה, לכך אומרים לאשה אל תאכלי בעל בשביל התניוק. ד"א לשר השמן, מה דהד התניוק וזקן ממנו כל הזמן ואינו נזקק כך היו ישראל אוכלין המן ואינו נזקק. ד"א לשר השמן, מה דהד התניוק מצטער בשעה שהוא פורש ממנו כך נצטער ישראל בשעה שפורשו מן המן. וישבת העם ממחרת וגו' (יהושע ה', יב) אלו היה לישראל מאותה הקנטה שקטנו באותו הדום שמת משה שהיו אוכלין ממנה ארבעים יום לא אכלו מתבואת ארץ כנען. ס' כת' לחם וכת' שמן וכת' דבש, הא כאיהו צד לחם לערים שמן לחינוק דבש לזקנים.

פסוק ט. וברדת הטל על המזוזות וירד המן עליו, מגיד שהיה יורד על האסכופים ועל המזוזות, או לפי שהיה יורד על האסכופים ועל המזוזות יכול יהיו אוכלין אותו מלובלך ומטוגף אמרת ותעל שכבת הטל (שמות טו, יד) הא כיצד גלד היה יורד תחלה ונעשה כאסקופין והמן יורד עליו הרי מלמטן, אבל מלמעלן יהיו שרצים וזובים שוכנים עליו, אמרת ותעל שכבת הטל, שהיה מונח כבגולסקים, והיו קוראין את שמע ומתפללין ואדם יוצא אל פתח ביתו מתפרנס צרכו ועורך ביתו ואחר כך חם השמש ונמס (שם כא) ר' שמעון אומר מפני מה לא היה המן יורד לישראל פעם אחת בשנה, כדי שלא יופכו את פניהם מאביהן שבשמיים

פירוש ספרי זוטא

ח. מאותה הקנטה. ונפסי גרסי מלמט מקמיל'א עקמל'א.

מסורת ספרי זוטא

ס. עי יומא ע"ה: סא. עי כ"ז בספרי.

חורח שבעל פה

כארוהו (אינם רוצים להסתכל בדרכיו) ואינן בענן לאטרחא גרמייהו כל יומא בחר מזונא מלא ולילי, דלמא לא סליק בדידיה פתא דהנמא (אולי לא יעלה בידם פת לחם), מאן גרים לון האי בני דלאו אינון בני מהימנותא. אוף הכא שטו העם ולקטו, שטו בשטותא דגרמייהו, ובענן לאטרחא עליה, דהא דהא דכתיב וטחנו ברחים, בחר כל טרחא דא לא סליק בדידיה, אלא דכתיב והיה טעמו כטעם לשד השמן ולא תיר, מאן גרים לון האי בני דלא הוו בני מהימנותא.

(זהר ח"ב סב: סג.)

[נח] שטו העם ולקטו... וברדת הטל על המזוזות, כתיב וברדת הטל על המזוזות לילה ירד המן עליו (אלמא בתוך המזוזות יורד). וכתיב (שמות טו, ד) ויצא העם ולקטו (יצאה מחץ למחנה משמע) וכתיב וישטו העם ולקטו (משמע למקום רחוק כמו איוב א, ז) משטו בארץ, הא כיצד, צדיקים ירד על פתח בתיהם, כינונים יצאו ולקטו. רשעים שטו ולקטו. (יומא ע"ה).

[מ] וטחנו... עגות, כתיב (שמות טו, יב) לחם (משמע אפרי), וכתיב עוגות (משמע קודם אפיה) וכתיב וטחנו, הא כיצד, צדיקים לחם, כינונים עוגות, רשעים טחנו ברחים. (יומא ע"ה).

[נח] או דכו במדבר, א"ר יהודה אמר רב ואיתימא ר' חמא בר' חנינא מלמד שירד עה רשעים טחנו ברחים, הובא להלן אות נח. [נח] ספרי זוטא, לק"ט ולק"ט כאן. וראה ת"ש בשלח פט"ז אות כה. [נח] לק"ט כאן. וראה זהר ח"ב סב: הובא לעיל אות נח. [נח] לק"ט ולק"ט כאן. וראה רש"י שבת יט: ד"ה תחילה, יתור מדינה, לשון או דכו במדבר. [נח] לק"ט כאן. [נח] בהגדות הב"ח שם גיטא אחרת,

חורח שבעל פה

להם לישראל עם המן תכשיטי נשים דבר שנינון במדוכה (בשמים שהן דוכות במדוכה, ומתקשטות בהן להיות ריחן ערב לבעליהן). (יומא ע"ה)

[נח] ובשלו בפרור, א"ר חמא מלמד שירד להם לישראל עם המן צייק קורה (תכלין לחבישל ערב ומבושם). (יומא ע"ה)

[ס] והיה טעמו כטעם לשד השמן, א"ר אבוי מה שד זה תינתן טעם בה כמה טעמים (שהאם אוכלת), אף המן כל זמן שישראל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים. א"ר לשד ממש, מה שד זה מתהפך לכמה גוונים אף המן מתהפך לכמה טעמים. (יומא ע"ה)

וכי"ה בילק"ש מדריג' ומדרש אנדה כאן. וראה ספרי וספרי זוטא כאן. ולק"ט יתור פ"ה, ט. וכלקוט מנין גנים, ילקוט שו"ת התימני וילקוט חזקוני: אל תיקרי לשד אלא לשד, כשם שהשד מתהפך כן המן מתהפך. [סא] ספרי זוטא כאן. שמור' פכ"ה-ג, ילקוט המכירי תהלים פכ"ג, ילק"ש ח"א רמז תתח וד"ב רמז תרצ.

אונקלוס

ינתן בן עוזיאל

וְהָיָה טַעְמֹו פִּטְעַם לְשָׁר יִתְּה גִרְיָאִי. וְהָיָה טַעְמִיהּ. וְהָיָה טַעְמִיהּ בְּשִׁמְךָ בְּיָמָי דִּי
הַשְּׁמָן: ט וּבְכֻרֹת הַטָּל עַל- פְּטָעִים דְּלִישׁ בְּמִשְׁחָא: ט וְכֹר מְסֻבְּלָא בְּשִׁמְכָא: ט וְכֹר
הַמִּזְבֵּחַ לְיֵלֶה יִרְד הָפֶן עֲלִיָּי: נְחִית טָלָא. עַל מִשְׁרִיתָא נְחִית טָלָא. עַל מִשְׁרִיתָא
בְּלִילִיא. נְחִית מִנָּה עֲלֵיהּ: י בְּלִילִיא וְהָיָה נְחִית מִנָּה עֲלֵיהּ: י

פ) גריסן.

צ) ורהו.

ק) ליליא.

רשי

לשד השמן. למנום של שמן, קר פירשו דונס, ודומה לו נספך לשד במדבר קק (תהלים לג, ד) והלמי"ד יסוד נספך למנומי במדבר קק. ודונסו פירשוהו לשון שדים אך אין ענין שדים אצל שמן, ואי אפשר לומר לשד השמן לשון יסמין יסורין (דברים לג, טו), אם כן היה המ"ם נקוד קמן [קמן] וטעמו למנום מחמת המ"ם עכשיו שחמ"ם נקוד פתח קמן והטעם מחמת השמ"ן לשון שמן כול, והש"ן הנקודה בקמן גדול ואינה נקודה בפסח קמן מפני שהוא סוף פסוק. ד"ל לשד לשון טעויותיו לש שמן דבש, כעיסה הלושה בשמן וקטופה דבש. ומרגס [ומרגום] של אונקלוס למתרגם [למרגום] דלס במשחא מוטא לפירושו של דונס, שהעיסה הלושה בשמן למנומים שמן יס נס:

חודה שבעל פה

[סב] לשד השמן. כיצא מן הדד שמן. מה דר זה עיקר לחינוק והכל מפל. כך היה המן עיקר לישראל והכל טפל להם. ד"א מה הדד זה אפילו חינוק יונק הימנו כל היום כולו אין. מויקן. כך נעשה המן שאפילו ישראל אוכלו כל היום כולו אין מויקן. כך נעשה למי שאין נחשב עליו. אבל מי שנחשב עליו מתהפך בפיו לכל איזה טעם שירצה שנאמר (תהלים עח, כט, ושם קו, טו) ויתן להם שאלהם ותאותם יביא להם. ולא עוד אלא שירד להם מוזן שני אֲלֵפִים שנה ביום אחד. (תוספתא סוטה פ"ד ה"א)

[סג] לשד השמן. כתיב (שמות טז, יב) לחם, וכתיב שמן. וכתיב (שם שם, לא) דבש.

[סכ] ראה ספרי וספרי זוטא כאן. [סכ] בשמ"ר פכ"ה-ג: בחרים היו טעמין טעם לחם, זקנים טעם דבש, חינוקות טעם שמן. ובתנ"י בשלח, כב: החינוקות היו טעמין אותו טעם חלב. שנאמר והיה טעמו טעם לשד השמן. והבחרים היו טעמין בו כדבש וכו'. והזקנים טעמין בו כלחם וכו'. והחוליה

אונקלוס

ינתן בן עוזיאל

היה טעמו כסולת המעורב בשמן דבש וכו'. וראה תנ"י שמות ז, כב, תנחומא שם כה, שמות פ"ד-ט פסיקתא דרי"ב פ"ב ופסיקתא רבנא באר"מ 488. ילק"ש ח"א רמז רנח, רפז, ילק"מכ"ח עח, ותו"ש בשלח פט"ז אות כב ואת קצ. [סכ] ראה רש"י כאן, ותהלים שם. [סח] ראה לעיל אות ס.

אונקלוס

ינתן בן עוזיאל

וְשָׁמַע מִלִּשָׁה אֶת-הָעֵץ בְּכָה וְשָׁמַע מִלִּשָׁה יָת עֲמָא. בְּכָן וְשָׁמַע מִלִּשָׁה יָת עֲמָא בְּכָן עַל
לְמַשְׁפַּחְתִּי אִישׁ לְפָתַח אֹהֶלֹו לְזַרְעִיהֶון. גִּבְר פִּתְרֵי קִרְיָבָא דְמִתְאַסְרִין לִיתָן גִּבְר
ר) לחוד.

רשי

(י) בכה למשפחתו. משפחות משפחות נאמרים ונוכחים למרגס מערומן בגלי. ורעויותו אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות, על עריות הנאמרות להם:

חודה שבעל פה

[סח] וברדת הטל, כתיב (שמות טז, יד) וארבעים לילה (שמות לג, כח) וכו'. ומנין היה יודע משה רבינו אימתי היה יום ואימתי לילה וכו'. כשהיה רואה שהמלאכים שוחקין מן לישראל להוריד להם, היה יודע שהוא יום, וכשהיה רואה שהמן יורד, היה יודע שהוא לילה, שנאמר וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו. (מדרש תהלים פ"ט)

[סח] וברדת הטל, מטל השמים (בראשית כז, כח) זה המן שנאמר וברדת הטל. (תנחומא ישן חללות, טו)

[סח] וברדת הטל... ירד המן עליו. והאין המן יורד להם, היתה הרוח מגשבת ומכבדת כל פני האדמה, ועושין אותן כשלחנות של פז ואבן יקרה ואחד כן הטל יורד להם. שנאמר וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו. הרי ישראל יוצאין ומלקטין אותו עד ארבע שעות שלא חוצה השמש שלא ימסה שנאמר (שמות טז, כא) וילקטו אותו בבקר בבקר איש כפי אכלו ואחם השמש וגמס. (מדרש תהלים פ"ט)

[סח] וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן, ויהי שם עם ה' ארבעים יום

[סח] רשי" וק"ט שמוח שם. וראה ספרי וספרי זוטא ומדרש אנדה כאן. ותו"ש בשלח פט"ז אות פה. [סח] אנדה בראשית פמ"ד, בראשית זוטא עמ"ד, ילקוט המכירי תהלים פק"ג, וראה תו"ש תולדות פכ"ז אות קכג. [סח] ילק"מכ"ח שם. וראה תו"ש בשלח פט"ז אות קט. [סח] ילק"מכ"ח

ו"שמוע משה ויפל על פניו (במדבר טו, ד) וראה שם. וראה תו"ש כי תשא פל"ג אות רח. [ע] תנחומא שם ס"י ז', ילק"ש ח"א רמז תשע. וראה תו"ש כי תשא פל"ג אות ה. [עא] הרבא כילק"ש ח"ב רמז תחסד בשם תנחומא, וראה תנחומא קק"י ותנ"י שם כה, ושם מדרש על הפסוק ו"שמוע משה ויפל על פניו (במדבר טו, ד) וראה

יום לאד עלי סאביד וסאסס ראפוס
עם ידד מקורא נערה וביאדיס

ז"ל רבינו חיים
יום הכפרים פרק שמיני יומא

[illegible]

150
נר מצות
עין מצות

ימים הכפורים פרק י"א

1. **ה'תש"ח** (1947) - **הכרזת העצמאות** (ה'תש"ח, ה'תש"ח, ה'תש"ח)
 2. **ה'תש"ח** (1947) - **הכרזת העצמאות** (ה'תש"ח, ה'תש"ח, ה'תש"ח)
 3. **ה'תש"ח** (1947) - **הכרזת העצמאות** (ה'תש"ח, ה'תש"ח, ה'תש"ח)
 4. **ה'תש"ח** (1947) - **הכרזת העצמאות** (ה'תש"ח, ה'תש"ח, ה'תש"ח)
 5. **ה'תש"ח** (1947) - **הכרזת העצמאות** (ה'תש"ח, ה'תש"ח, ה'תש"ח)
 6. **ה'תש"ח** (1947) - **הכרזת העצמאות** (ה'תש"ח, ה'תש"ח, ה'תש"ח)
 7. **ה'תש"ח** (1947) - **הכרזת העצמאות** (ה'תש"ח, ה'תש"ח, ה'תש"ח)
 8. **ה'תש"ח** (1947) - **הכרזת העצמאות** (ה'תש"ח, ה'תש"ח, ה'תש"ח)
 9. **ה'תש"ח** (1947) - **הכרזת העצמאות** (ה'תש"ח, ה'תש"ח, ה'תש"ח)
 10. **ה'תש"ח** (1947) - **הכרזת העצמאות** (ה'תש"ח, ה'תש"ח, ה'תש"ח)

1000
 900
 800
 700
 600
 500
 400
 300
 200
 100
 0

ויסעו מאלים ויבואו. למה נאמר יום מגיד שאותו היום אירעה שבת להיות שהיא סדורה ובה משת ימי בראשית עד שנתנה תורה לישראל. בחמשה עשר יום לחדש. למה נאמר יום לידע באי זה יום נתנה תורה לישראל. ניסן שיצאו ישראל ממצרים אירע להיות בחמישי בשבת השלים ניסן אירע אייר להיות בשבת חסר אייר אירע סיון להיות באחד בשבת. ואומר (במדבר ט) ממחרת הפסח יצאו ואומר בחמשה עשר יום לחדש השני ואומר (שמות יט) בחדש השלישי לצאת בני ישראל ממצרים נמצאת אומר בחדש השלישי בששי בחדש בששי בשבת. דבר אחר בחמשה עשר יום למה נאמר יום לידע באי זה יום ירד המן לישראל. חררה שנטלו ישראל ממצרים אכלו ממנה שלשים ואחד יום שנאמר (שם יט) ויאפו את הבצק וגו' ואומר בחדש השני לצאתם מארץ מצרים ובצדו מה הוא אומר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. רבי שילא אומר נתפרנסו ממנה שבעים ואחד סעודות:

וילונו העם על משה ועל אהרן במדבר. רבי יהושע אומר היה להם לישראל להמליך בגדול שבהם מה נאכל אלא עמזר ואמרו דברי תרעומת על משה. רבי אליעזר המודעי אומר למודין היו ישראל היות אומרים דברי תרעומת על משה ולא על משה בלבד אלא על אהרן:

ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותנו וגו'. לואי מתנו בשלשת ימי אפלה של מצרים:

בשבתנו על סיר הבשר. רבי יהושע אומר תאבנים היו ישראל לאכו. רבי אלעזר המודעי אומר עבדים היו ישראל למלכים במצרים יצאו לשוק נוטלין פת בשר ודגים וכל דבר ואין כל בריה מוחה בידם יוצאין לשדה נוטלים ענבים ותאנים ורימונים ואין בריה מוחה בידם. רבי יוסי המודעי אומר תדע שלא נתן להם אלא באחרונה לכך נאמר (במדבר י"א) את הקישושים שהיו קשים למעיהם: **כי** הוצאתם אותנו אל המדבר. אמרו להם הוצאתם אותנו אל המדבר הזה תהו שאין בו כלום:

להמית את כל הקהל הזה ברעב. רבי יהושע בן קרחא אומר אין לך מיתה קשה יותר ממיתת רעב שנאמר (איכה ז') טובים היו חללי חרב מחללי רעב וגו'. רבי אלעזר המודעי אומר ברעב בא עלינו רעב אחר רעב אחר אחר דבר חדש אחר חשך:

פרשה ב

ויאמר יי אל משה הנני ממטיר לכם וגו'. רבי יהושע אומר אמר הקדוש ברוך הוא למשה הרניי נגלה מיד ואיני מעקב. ר' אליעזר המודעי אומר אינו אומר הנני אלא בזכות אברהם ויצחק ויעקב:

מן השמים. מאוצר הטוב של השמים שנה' (בד"ס כה) 'פתח יי' לך את אוצרו הטוב. רבן שמעון בן גמליאל אומר בא וראה כמה חביבין ישראל לפני המקום ולפי שהם חביבין לפנינו שנה עליהם מעשה בראשית עשה להם תחתונים עליונים ועליונים תחתונים לשעבר היה הלחם עולה מן הארץ והטל יורד מן השמים שנאמר (שם ט) ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל ועתה נתחלפו הדברים התחיל הלחם יורד מן השמים והטל עולה מן הארץ דכתי' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וכתיב ותעל שכבת הטל וגו':

ויצא העם ולקטו. שלא יהיו יוצאין לחצרות ומלקטין אלא יוצאין למדברות ומלקטין:

דבר יום ביומו. רבי יהושע אומר כדי שילקוט אדם מהיום למחר כעין מערב שבת. רבי אליעזר המודעי אומר כדי שלא ילקט אדם מהיום למחר כעין מערב שבת לערב שבת. דבר יום ביומו מי שברא יום ברא פרנסתו. מכאן היה רבי אלעזר המודעי אומר כל מי שיש לו מה יאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מחוסר אמנה שנאמר למען אנסנו הילך בתורתך אם לא. רבי יהושע אומר שונה אדם שתי הלכות בשחרית ושתי בערבית ועוסק במלאכתו כל היום מעלין עליו כאלו קיים כל התורה כולה. מכאן היה רבי שמעון בן יוחאי אומר לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן הא כיצד היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן אוכל ושוותה ומהיכן היה לובש ומכסה לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה:

והיה ביום הששי והכינו. מכאן שמערב אדם מערב שבת לשבת:

וכהו משנה. לחם משונה. אתה אומר לחם משונה הוא או אינו אלא לחם כפול כשהוא אומר שני העמר לאחד הרי לחם כפול אמור הא מה תלמוד לומר לחם משנה לחם משונה כיצד בכל יום בכל יום היה בו עומר אחד ובשבת שני עמרים בכל יום היה ריחו נודף ובשבת יותר בכל יום היה מצולהב בזה ובשבת יותר:

ויאמר משה אל בני ישראל ערב וידעתם וגו'. אמרו להם עד שאתם ישינים במטותיכם הקדוש ברוך הוא מפרינס אתכם:

וידעתם כי יי הוציא אתכם. מכאן אתה למד ששקולה יציאת מצרים כנגד כל ניסים וגבורות שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל:

ובקר וראיתם. מכאן אתה למד שבפנים מאירות ניתן המן לישראל השלו ששאלו ממלא מעים ניתן להם בפנים חשכות אבל המן ששאלו אותו כהלכה ניתן להם בפנים מאירות:

בשמעו את תלונותיכם. אמרו להם וכי מה אנו ספוגין שאתם עומדים ומתרעמים עלינו:

ויאמר משה בתו יי. מכאן את למד שבפנים חשכות ניתן השלו לישראל והמן ששאלו אותו כהלכה נתן בפנים מאירות:

בשמוע יי את תלונותיכם. אמרו להם אלו עלינו הייתם עומדים ומתרעמים היינו סובלין אתכם אלא הרי אתם עומדים ומתרעמים לפני חי וקיים לעולמים:

ויאמר משה אל אהרן אמור אל כל עדת בני ישראל. רבי יהושע אמר קרבו על שנגלתה גבורה. ר' אלעזר אמר קרבו כדי ליתן את הדין:
כדבר אהרן. ויהי מה תלמוד לומר ויהי מלמד שכשם שגזר הקדוש ברוך הוא כן היה:

ויפנו אל המדבר. רבי יהושע אמר לא נפנו עד שנגלתה גבורה. רבי אלעזר אמר לא הפנו אלא על מעשה אבות שנאמר המדבר מה מדבר אין בו כלום אף אבות הראשונים אין בהם לא עון ולא חטאת:

הנה כבוד יי נראה בעיני. רבי יוסי הגלילי אמר כל זמן שישראל מבקשין לרגום את משה ואת אהרן מיד וכבוד יי נראה בעיני ולהלן הוא אמר (במדבר י"ד) ויאמרו כל העדה לדגום אותם באבנים וכאן מהו אמר כבוד יי נראה בעיני וכל כך למה אמר הקדוש ברוך הוא הוא מוטב שילקה עמו העני ואל יסקל משה ואהרן:

פרשה ד

שמעתי את תלונות בני ישראל. אמר הקדוש ברוך הוא למשה גלוי לפני מה שאמרה כנסת ישראל ומה שהן עתידין לומר:

דבר אליהם בין הערבים תאכלו בשר. אמר להם בין שני דברים אתם עומדים שאלתם לחם לפי שאי אפשר לבשר ודם בלא לחם ונתתיו לכם חזרתם שאלתם בשר ממלא מעים הרי אני נותנו לכם מפני מה אני נותנו לכם שלא תאמרו אין ספק בידו ליתנו לנו אלא הריני נותנה לכם ולבסוף אפרע מכם. וידעתם כי אני יי אלהיכם. דין אני להפרע מכם:

ויהי בערב ותעל השלל. מכאן אתה למד שבפנים חשכות ניתן להם השלל: **ותכס** את המחנה. אינו יודע כמה תלמוד לומר (במדבר י"א) וכאמתים על פני הארץ. ושתי אמות היתה גבורה מן הארץ כדי שיהא עובר כנגד לבו ונוטל כדי שלא יצטער שכלבו ולמטה שתי אמות ומלבו ולמעלה אמה אחת.

רבי יוסי הגלילי אמר (שם) ויטוש על המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה שלשה פרסאות וכאמתים על פני כל הארץ ואומר (ההלים ע"ה) ויפל בקרב מתחנו סביב למשכנותם. רבי יעשיה אמר הרי הוא אומר ויטוש על המחנה שלשה פרסאות לכל רוח ורוח ומה תלמוד לומר כדרך יום כה וכדרך יום כה שלשה כלפי למעלה שלשה על שלשה הרי תשעה ותשעה על תשעה הרי שמונה עשר וכאמתים על פני כל הארץ ואומר ויפל בקרב מתחנו סביב למשכנותם. אחרים אומרים ויטוש על המחנה כדרך יום יום בינונית עשרה פרסאות כה הרי עשרים כדרך יום כה הרי ארבעים וכאמתים על פני כל הארץ ואומר (שם כ"ג) תערוך לפניו שלחן. יכול יהא אסטרטאות מקולקלות תלמוד לומר על פני כל הארץ על הפני שבארץ. כתוב אחד אמר סביבות המחנות וכתוב אחד אמר סביב למשכנותם אלא

שהיה סובב למשכנות. רבי אלעזר אמר וכאמתים על פני כל הארץ שתי אמות היה המן גבוה מן הארץ ולא נטלוהו ישראל אלא מן הגבוה. אמרת צא וראה כיצד היה המן יורד לישראל יוצאה רוח צפונית ומכבדת המדבר יורד מטר ומכבס הארץ והטל עולה ורוח מנשבת בו ועשתו כמן שלחנות של זהב והמן יורד עליהם. ומה היו ישראל אוכלין אם מן זמן הקדוש ברוך הוא למכיעסי קל וחומר שישלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבא. (במדבר י"א) הבשר עודנו בין שיניהם אמרו הכשר שביניהם אוכלו ונתנו מיד הרשע שביניהם אוכלו ומצטער עד שלשים יום. (שם) ואף יי חרה בעם מכה דבה מאד. (שם) מקברות התאות נסעו העם מחצרות וכו' מחצרות נסעו ובחצרות חנו אלא מלמד שחזר מסען לאחריהם שלש מסעות בשביל מרים:

ובבקר היתה שכבת הטל. לענין שאמרנו. ותעל שכבת הטל והרי בא ללמד כתוב כיצד המן יורד לישראל יוצאת רוח צפונית ומכבדת המדבר יורד מטר מכבס הארץ והטל עולה והרוח מנשבת בו ועשתו כמן שולחנות של זהב והמן יורד עליהם. והנה על פני המדבר לא על המדבר כלו אלא על מקצתו. דק מלמד שהוא דק. מחוספס מלמד שהיה יורד כגליל על הארץ דברי רבי יהושע. רבי אלעזר המודעי אמר ותעל שכבת הטל עלתה תפלתן של אבותינו שהיו שכובים בעפר על פני הארץ. והנה על פני המדבר לא על המדבר כלו אלא על מקצתו. דק שהיה יורד מן הרקיע שנאמר (ישעיה מ"ה) הנוטה כדוק שמים. ולפי שהיה יורד מן הרקיע יכול יהא יורד צונן תלמוד לומר פס. יכול יהא יורד בקולות ומנין שאינו יורד אלא בשתיקה תלמוד לומר חס. יכול יהא יורד על הארץ ומנין שאינו יורד אלא על הכלים תלמוד לומר ככפור. רבי טרפון אמר אינו יורד אלא על האופסים כביכול פטש הקדוש ברוך הוא ידו ונטל תפלתם של אבותינו שהיו שכובים בעפר והוריד המן כטל לישראל שנא' (איוב ל"ט) ויחנו ויאמר פדעו מרדת שחת מצאתי כופר. כבר היה רבי טרפון והקנים יושבין ורבי אלעזר המודעי יושב לפניו אמר להם רבי אלעזר המודעי ששים אמה היה גבהו של מן אמי' לו מודעי עד מתי אתה מתמה עלינו אמר להם מקרא הוא מן התורה וכו' אי זו מדה מרובה טובה אומ' רעה היו או מדה טובה מרובה ממדת פורענות הרי הוא אומר (בדאשית ז') חמש עשרה אמה גברו ובמדה טובה מה הוא אומר (ההלים ע"ה) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח לענין שאמרנו מה נפשך על גבי ההר ט"ו אמה מיעוט דלתות שנים וכמה ארוכות בלתי ארבע ארבע על ארבע ח' על ח' י"ז באו וחשבו ס' אמה היה גבהו של המן. אבי בר שמי אמר כשירד המן לישראל ראוהו כל האומות שנאמר (שם כ"ג) תערוך לפני שלחן וגו'.

ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו וגו'. כאדם שאומר לחבירו מה הוא כך אמרו זה לזה. דורשי רשומות אמרו ישראל קראוהו מן שנאמר ויאמר משה אליהם הוא הלחם. רבי יהושע אמר אמר משה לקנים וקנים לכל ישראל. מכאן היה רבי יוסי ורבי שמעון אומר' כסוסים נתפטמו ישראל באותה

שעה נאמר כאן לאכלה ונאמר להלן (שם יח) לחם אבירים אכל איש אל תיקרי אבירים אלא איברים לחם שיניטוח באיברים. אמר להם המן הזה שאחם אוכלים נטוח באיברכם. (שם) צדה שלח לחם לשובע זה יהושע בן נון שירד לו מן כנען כל ישראל. ויש אומרים על איבריו היה יורד ומאבריו היה נוטל ואוכל לכך נאמר לחם אבירים אכל איש:

פרשה ה

זה הדבר אשר צוה יי לקטו ממנו וגו'. אמרו עכשו יצא נחשון בן עמינדב וביתו ומלקט הרבה יצא עני שבישראל ומלקט קימעא וכשתן באין לידי מדה וימודו בעומר. אמרו אוכל כשיעור הזה הרי הוא בריא ומבורך פחות מכאן קללה במעיו יותר מכן רעבתן:

ויעשו בני ישראל. עשו מה שנתפקדו ולא עברו על גזרת משה וילקטו המרבה והממעט וימודו בעומר ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר:

ויאמר איש אל יותר ממנו עד בקר ולא שמעו אל משה. אלו מחוסרי אמנה שבישראל:

ויוותרו אנשים ממנו. אמרו אנשים טובים לא הותרו אנשים שאינם טובים הותרו:

וידם תולעים ויבאש. הרי מקרא זה מסורס וכי מרחיש ואחר כך מבאיש אלא מבאיש ואחר כך מרחיש כענין שנאמר ולא הבאיש וגו':

ויקצו עליהם משה. כעס עליהם ואמר להם מפני מה עשיתם כן: וילקטו אותו בבקר בבקר. בשחרית בשחרית. דורשי רשומות אמרו מכאן שהיה במן (בראשית 6) בזעת אפך תאכל לחם:

וחם השמש ונמס. בארבעה שעות. אתה אומר בארבעה שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר וחס השמש משמע בשעה שהשמש חס והצל צונן זו היא שעה רביעית ביום:

ונמס. כיון שחמה זורחת עליו היה פושר והולך ונחלים היו מושכין ממנו ומוליכין לים הגדול ובאין אילים וצבאי ויחמוריו וכל בהמה ושוותין מהם ואחר כך באין האומות וצדין מהם ואוכלי אותן וטועמים בהם טעם מן שהיה יורד לישראל:

ויהי ביום הששי לקטו וגו'. ר' יהושע אומר זה לחם כפול שני העומר לאחד: ויבאו כל נשיאי העדה. אמרו לו משה רבינו מה נשתנה היום הזה מכל הימים: ויאמר אליהם הוא אשר דבר יי. אמרו לו אימתי אמר להם מחר:

את אשר תאפו אפי. ר' יהושע אומר מי שהוא רוצה אפיו היה מתאפע לו והרוצה מבושל היה מתבשל לו. ר' אלעזר המודעי אומר הרוצה דבר אפיו היה טועם כל אפויים שבעולם והרוצה לבשל היה טועם כל בשולים שבעולם. ר' אלעזר אומר על אפיו אפיו ועל מבושל מבושל הא כיצד יום טוב שחל להיות

מכילתא

פרשה הו

ערב שבת מנין שאין רשאים לא לאפות ולא לבשל אלא אם כן עירב תלמוד לומר את אשר תאפו אפו אפו על אפיו ובשלו על מבושל:

זאת כל העודף הניחו אותו למשמרת ויניחו אותו עד הבקר. לענין שאמר: ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום ליי היום לא תמצאוהו בשדה. רבי זריקה אומר מכאן שלש סעודות בשבת לפי שהיו רגילין לצאת

בשחרית אמרו לו משה רבינו נצא בשחרית אמר להם אכלוהו היום אמרו לו הואיל ולא יצאו שחרית נצא בין הערבים אמר להם כי שבת היום ליי. ומה תלמוד לומר היום לא תמצאוהו בשדה אמרו בקע לבן של אבותינו באותה שעה שהיו אומרים הואיל ולא תמצאוהו היום שמא לא נמצאוהו למחר אמר להם היום הזה אי אתם מוצאים אותו אבל אתם מוצאים אותו מחר. רבי אלעזר בן חסמא אומר בעולם הזה אי אתם מוצאים אותו אבל לעולם הבא אתם מוצאים אותו:

ויהאמר משה אכלוהו היום. רבי יהושע אומר אם תזכו לשמור את השבת עתיד הקדוש ברוך הוא לתת לכם שלשה מועדות פסח ועצרת וסוכות לכך נאמר ויאמר משה אכלוהו היום. רבי אלעזר המודעי אומר אם תזכו לשמור את השבת עתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכם שש מדות טובות ארץ ישראל ועולם הבא ועולם חדש ומלכות בית דוד וכוונה וליייה לכך נאמר אכלוהו היום. רבי אלעזר אומר אם תזכו לשמור את השבת תנצלו משלשה פורעניות מיומו של גוג ומוגו ומחבלו של משיח ומיום דין הגדול לכך נאמר אכלוהו היום:

ששת ימים תלקטוהו. רבי יהושע אומר למדנו שאין יורד בשבת ביום טוב מנין תלמוד לומר לא יהיה בו. רבי אלעזר המודעי אומר למדנו שאינו יורד

בשבת ביום טוב מנין תלמוד לומר שבת ביום הכפורים שהוא שבתון מנין תלמוד לומר לא יהיה בו:

ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו. אלו מחוסרי אמנה שבישראל:

פרשה ו

ויהאמר יי אל משה עד אנה מאנתם. רבי יהושע אומר אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה אמר להם לישראל הוצאתי אתכם ממצרים וקרעתי לכם את הים והורדתי לכם המן והעלתי הבאר והגזתי לכם השליו וגלחמתי לכם מלחמת עמלק ועשיתי לכם נסים וגבורות עד מתי מאנתם לשמור מצותי ותורותי שמא תאמרו מצות הרבה הטלתי לכם שבת זה הטלתי לכם מורה לשמר ולא שמרתם אותם. שמא תאמרו כל מי שמשמר השבת מה שבר נוטל עליו ת"ל (שעיה נ) אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו ושומר יזו מעשות כל רע. הא למדנו שכל מי שמשמר את השבת מרוחק מן העבירה:

ראו כי יי נתן לכם השבת. אמר להם משה לישראל הזהרו כי יי נתן לכם את השבת שתשמרוה:

על כן הוא נותן לכם. זהו שהיה רבי יהושע אומר לחם כפול שני העומר לאחר: שבו איש תחתיו. אלו ארבעה אמות. אל יצא איש ממקומו. אלו אלפים אמה. ומנין ששמעו דבר זה וקבלו עליהם שנאמר וישבתו העם ביום השביעי. דבר אחר וישבתו העם ביום השביעי רבי יהושע אומר אמר להם לישראל אם תשמרו שבת זו עתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכם שלשה מועדות חג ניסן וחג סיון וחג תשרי כיין ששמעו דבר זה קבלו עליהם ושבתו. רבי אליעזר המודעי אומר אמר להם המקום אם תשמרו שבת זו עתיד אני ליתן לכם שש מדות טובות ארץ ישראל וכו', רבי אלעזר אומר אם תשמרו שבת זו תנצלו משלשת פורעניות מחבלו של משיח ומיזמו של גוג ומיזם דין הגדול וכששמעו דבר זה קבלו ושבתו:

ויקראו בית ישראל את שמו מן. דורשי רשומות אמרו בית ישראל קראו את שמו מן:

והוא כזרע גד לבן. איני יודע של מי דומה רבי יהושע אומר דומה לזרע פשתן מה זרע פשתן אדום כך זה אדום תלמוד לומר לבן. רבי אליעזר אומר דומה להגדה שהוא מושך לבו של אדם. אחרים אומרים הוא מעיד על עצמו שהוא מן שאינו יורד לא בשבת ולא ביום טוב ולא ביום הכפורים. ר' יוסי אומר כשם שהנביא מגלה חדרים וסתרים כך היה המן מגיד לישראל חדרים וסתרים הא כיצד איש ואשה שבאו לפני משה וכן שנים שבאו לפני ב"ד זה אומר עבדי גנבת וכו'.

וטעמו כצפיחית בדבש. רבי יהושע אומר כלפס וכעין אסקריטי. רבי אליעזר אומר כסולת זו שצפה על גבי נפה ונלושה בדבש וחמאה:

זה הדבר וגו'. שיכול לומר לא הניחו אהרן אלא בשנת הארבעים תלמוד לומר ויניחנה אהרן אימתי נעשה הארון בשנה שניה כך לא הניחו אהרן אלא בשעה שניה. וזה אחד מעשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות הקשת והמן והמטה והכתב והשמיר והלוחות ופתיחת פי הארץ לבלוע הרשיעים ופתיחת פי האתון וקברו של משה ומערה שעמד בה משה ואליהו ויש אומרים אף בגדיו של אדם הראשון ומקלו של אהרן שקיזו ופרחיו. שבעה דברים מכוסין מבני אדם ואלו הן יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע במה משתכר ואין אדם יודע מה בלבו של חבירו ומלכות בית דוד אימתי תחזור למקומה ומלכות חייבת אימתי תעקו:

ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת. איני יודע של מה היא אם של כסף היתה או של ברזל או של עופרת או של נחשת או של בדיל תלמוד לומר צנצנת לא אמרתי אלא דבר שהוא מציץ מחברו אי אתה מוצא אלא כלי

חרס:

ותן שמה מלא העומר מן והנח אותו לפני יי למשמרת לדורותיכם. רבי יהושע אומר לאבות. רבי אלעזר המודעי אומר לדורות. רבי אליעזר אומר לימות המשיח ולימות ידמיה הנביא שבשבעה שאמר ידמיה לישראל מפני מה אין אתם עוסקין בתורה אמרו לו במה נתפרנס הוציא להם צלוחית של מן ואמר להם (וימיה ב) הדור אתם ראו דבר יי אבותיכם שהיו עוסקין בתורה ראו במה נתפרנסו אף אתם אם תעסקו בתורה הקדוש ברוך הוא יפרנסכם מזה. וזה אחד משלשה דברים שאליהו עתיד להעמיד לישראל צלוחית המן וצלוחית של מי נדה וצלוחית של שמן המשחה ויש אומרים אף מקלו של אהרן שקיזו ופרחיו שנאמר (במדבר י"ז) השב את מטה אהרן:

ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה. רבי יהושע אומר ארבעים יום אכלו את המן אחרי מות משה כיצד משה מת בשבעה באדר ואכלו ממנו ארבעה ועשרים יום של אדר הראשון וששה עשר של ניסן הרי ארבעים שנאמר (יהושע ה) וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ואומר (שם) ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי. רבי אליעזר המודעי אומר שבעים יום אכלו את המן אחר מיתתו של משה הא כיצד משה מת בשבעה באדר ואכלו ממנו עשרים וארבעה ימים של אדר הראשון ושלושים של אדר השני ששנת עבוד היתה וששה עשר של ניסן הרי שבעים שנאמר וישבות המן ממחרת. ובני ישראל אכלו את המן וגו' רבי יהושע אומר ארבעים יום אכלו ישראל את המן אחר מותו של משה כיצד משה מת בשמונה באדר ואכלו ממנו עשרים וארבע ימי' של אדר וששה עשר של ניסן שנאמר וישבת המן ממחרת. רבי אליעזר המודעי אומר שבעים יום אכלו ישראל את המן אחר מיתת משה כיצד משה מת בששה באדר ואכלו את המן עשרים וארבעה באדר ושלושים של אדר וישבתו באדר ואכלו את המן וארבעה עשרה אחר מיתתו שנאמר ובני ישראל אכלו את המן שאין תלמוד לומר ויסי אומר חמשים וארבעה שנה אכלו ישראל את המן ארבעים שנה בחיי משה וארבע עשרה אחר מיתתו שנאמר ובני ישראל אכלו את המן ארבעה עשר שנה את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען אלא אלו ארבעה עשר שנה שאכלוהו אחר מיתת משה ואלו הן שבע שכבשו ושבע שחלקו. משה מרים נסתלק הבאר מת אהרן נסתלקו עניי כבוד מת משה נסתלק המן. רבי יהושע אומר מתה מרים נסתלקה הבאר וחזר בזכות משה ואהרן מת אהרן נסתלק עמוד הענן וחזרו שניהם בזכות משה מת משה נסתלקו שלשתן ולא חזרו והצריעה לא עברה עמהם את הירדן:

והעומר. אינו ידוע כמה הוא תלמוד לומר עשירית האיפה וכמה הוא עשירית האיפה אחד משבעה רביעים ועוד. עומר זה איני יודע כמה הוא אחד מחמשה ברביעי:

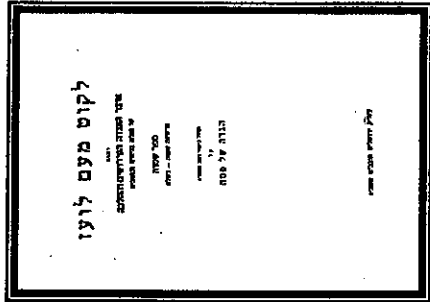
הג. פרשת בשלח מז, לא לו

י"ב תחנת ממצרים ועד אלול, וכשנכנסו ישראל לשם אז ירד להם מן, כי אז נגמר להם הבצק שהוציאו ממצרים, (קכב) והיה זה ביום א' בשבוע, והמן היה מוון רוחני, כי בצאת ישראל ממצרים היה דעתם עבה מאד ולא היתה להם הכנה (קכב) לקבל את התורה הקדושה שהיה נזמא להם כדבר קשה עד מאד, כמו תינוק הבורה מבית הספר והלימוד בשבילו נראה מר מאד, ולכן נתן להם הקב"ה מוון רוחני זה כדי לזכמם ולהרד שכלם כדי שיהיו ראויים לקבל את התורה, (קכג) ולכן כי יום אחרי שאכלו את המן ניתנה להם התורה הקדושה, כי בס"י באיר ירד המן ובר' בסיון ניתנה תורה, (קכד) כי באכלם את המן נבנסה דעת בראשם והגיעו להרבה דעה עד שבמשך הזמן השיגו מדרגה גבוהה עד שנקראו דור דעה כי אכלו מוון רוחני זה כי הוא בין הדברים שגבראו ערב שבת בין השמשות, כפי שראינו בבראשית פרק ו'.

הגם השני היה, (קכה) שהמן נוצר באויר ונעשה מוון ולא גדל מן הארץ, ובואו ראו חבת, ישראל ששינה עבורם הטבע, כי בדרך העולם הטל יורד מן השמים והדגן מן הארץ, וכאן להיפך, המן ירד מן השמים והטל בא מן הארץ, (קכב) ומצינו מעשה באדם, שמתה עליו אשתו, והיה לו תינוק קטן, והוא היה עני כל כך שלא היה לו כסף לשכור מינקת, ונעשה לו גם ושני דדיו נעשו כמו דדי אשה הניק את בנו, עד שנעשה גדול, אמר רב יוסף בואו וראו כמה גדול אדם זה שה' שינה בשבילו מעשה בראשית, אמר לו אבי ארובה, כמה עזוב אדם זה שהוצרך, לשנות בשבילו הטבע.

(קכב) זה אינו סתירה למה שכבנו, כי שם היה אפשר להיות בלי שינוי הטבע, כי הקב"ה היה שולח לו הצלחה באומנותו והיה מוויח די כדי לשכור מינקת כמו כולם שצורכים לכך, ולאחר שבמקום זה נפתחו לו שני דדים סימן כי עלוב הוא, כי נשתנה מכל חבריו, אבל כאן במן שקב"ה היה הרח לעשות גם כי הלכו במדבר שהוא מקום צחיח שאין שם לא דגן ולא עשב ולא מימ, בודאי ע"י, הנס מוכח כמה יקרים ישראל לפני הקב"ה כי עשה גם בחור גם, שכן אפילו אם היה צומח דגן, ולחם מן האדמה היה בזה גם גדול, כי מדרך העולם הרי זה גם שהיה מדבר, ובפרט שהוריד להם מן השמים שהיה גם אחר לחור, ובפרט שאן רצה הקב"ה לפרסם גדולתו, בכל העולם שידעו שהוא אויב את ישראל ומשגיח עליהם להוריד להם מן השמים במשך מ' שנה דבר יום ביומו שאיש לא ראה ולא שמע בזה מאבותינו, (קכט) ויש עוד הבדל, כי השינוי בגוף האדם בודאי זה בזמן שנשתנו דדיו כמו דדי אשה.

הגם השלישי היה, בסדר ירידתו, (קכט) כי כל לילה היה יוצא רוח מצד צפון והיתה מושבת במדבר וצינו מאד כאילו היה בשלג ואחרי ירד מטר וניקה יפה את המדבר, ואח"כ יצא טל בארץ והרח היה משיבו לעפלה ונתפור בכל המדבר, עד שהיה דומה לשלחן זהב סתור הוציץ שהקלסתר נשתק ממנו, ואח"כ הוריד את המן על אותם המקומות הנקיים, זה שאמר הכתוב: על פני המדבר, ר"ל שלא הוריד אותו בכל מקום אלא במקומות נקיים וסתרים שהתנים נראים שם, והמן היה גרעין קטן שהיו מוחרבים זה לזה, והיה יורד בשקט עד שלא היו מרגישים בו, והיה הם ולא קר, (קל) אח"כ היה מתערב בטל יפה יפה.



העומר עשירות האופה הוא (טו, טז).

לפי שאמר הכתוב קודם שהיו לוקמים עומר לגולגולת, ואין אנו יודעים מה שיעור העומר, לכן חזר הכתוב ואמר שהעומר הוא עשירית האופה.

(קט) כי האופה הוא שלש סאין, והסאה י' קבין שהם שש אוקיות והאופה היא י"ח אוקיות, והקב הוא ד' לוגין, כלומר, ארבעה ליברות. יוצא שהאופה היא ע"ב ליברות, וכל לוג הוא י' ביצים והאופה היא י' פעמים ע"ב ביצים, נמצא שבין הכל יש באופה ד' מאות ושלשים ושתים ביצים, ואם העומר הוא עשירות, והאופה נמצא שהעומר מ"ג ביצים וחמש ביצה וזהו השיעור שהיה בחלה, והראינו בפ"ש בא פרק י' כיצד עושים והשבו, בדיני המצה.

(קס) ויש לשאול, למה לא אמר הכתוב דבר זה תחילה כשסופר על המן, אבל דע כי הדבר קשור בפסוקים שלמעלה, כי כתבנו שלאחר פטירת משה פסק המן, וצינו ל"ח יום מן המן שאספו, וזהו שאמר הכתוב: דעו כי העומר הוא עשירות האופה ואע"פ התקינו ממנו כי"ב הרבה זמן, ומכאן ילמד האדם מוסר שלא יבטל זמנו מלימודו כדי לאסוף כסף, כי אם יש לו לאכול ואפילו מעט הוא צריך לעסוק בתורה והש"ת ישלח ברכה באותו מעט, כמו אבותינו שכל מזונם היה עשירות האופה כל יום, ושרתה הברכה בזה כי היו ידאי ה' וחשבו על העולם הבא ולא נתנו דעתם לדברי מותרות, שאם האדם מבטל תלמודו כדי להתפרנס אין בוה עונש, כי אם אין קמח אין תורה, אבל אם מבטל תורה לאסוף ממון לאכול ולשתות, וללבוש מותרות בודאי עתיד ליתן הדין על כך.

עכשיו תשמעו את המעלות של המן שהוריד הקב"ה מן השמים וכיצד היה מנוגה, וכמה נסים עשה הקב"ה בענין זה, וכן בשליו, ויחד הם כ"ה נסים כפי שנמנה כל אחד לחוד.

הגם הראשון היה (קכ) דעו כי בס"י לחודש אייר שנת ב' אלפים תמ"ז ליציאת הורח, שנת יציאת ישראל מצרים, והלכו עד הכפר שנקרא אלול, כי אז מלאו

וכן היה של מלמעלה ושל מלמטה והמן באמצע. כאילו היה בקופסא סגורה. כדי שלא יבא נזבים ושאר שרצים. ולא שום ציפוש האויר. ולא שום אבק המדבר. והיו מתעוררים בבוקר ואומרים תפלה. והיו יוצאים אל פתח אהליהם והיו אופפים כל אחד פרנסתו לפי רצונו. ולכן צריכים שבת לשים מפה על השלחן ועלי שתי הלחם ועליהם עות מפה או כיריב כדי שיהיה דומה למן שהיה באמצע. ולכן אם אין לו יין ועושה קידוש על לחם ימסחו כי הוא זכר למן. (קלף) והמן לא ירד בחצרות אלא במדבר דחוק מהם. כי זה שנשאר היה נגס ונעשה פלג מים. וזכי שלא יהיה להם צער מרוב המים היה יורד מדרונם. ולא בתוך החצרות. ולצדיקים שבהם ירד בתוך בתיים ובתוך פיהם ממש. וזה שאמר הכתוב: לחם אביהם אכל איש. וזוהי. לומר לצדיקים היה יורד המן על היד או על הזרוע. והיו נוטלים ואוכלים. ואילו הרשעים היו צריכים לטרוח ולאוספו. ועליהם נאמר: ששן הצמ ולקטו. כי המלה ששן מורה על שוטטות למרחוק. כמו שאמר הכתוב: משש בארץ (איוב א). (קלף ב). והבינונים היו יוצאים מפתח אהליהם ושם היו מוצאים דים ולא היו צריכים לטרוח למצוא עור. במקום דחוק.

וזהו דעו כי היה הכול בין ישראל ובין הערב רב. כי הערב רב לא טעמו טעם המן כפי שירד. אלא כפי החומר שלהם העב הכינו כאילו היה מן שממה. וכן סתמו אותו כאילו היה דג. והיו לשים אותו ועושים אותו עוגות. שיהיה לו טעם ויזכרו לאוכלו. ואילו בני שהחומר שלהם היה דך והיה להם זכות לאכול המן כפי הטעם בשפה שירד. כי היה מן רוחני. וכך הלך גופם ונודך מיום ליום והוארם נעשה עדין. (קלף ג) וגם הערב רב היו מוכרחים לטרוח במדבר עד שהיו לוקטים אותו. וכיון לרמוז על כך אומר הכתוב: ובני ישראל אכלו את המן. כי רק בני טעמו טעם מן ולא הערב רב. אלא לאחר שנמש ונעשה מים. (קלף ד) וכל לילה היו צומחים במדבר עשבים כדי שיהיה לבהמות מה לאכול. וצמח כל לילה מחדש. כי היו הולכים במסעות בלי הפסק. וכל היום היו במקום אחד והכל היה מדבר.

הנה הכינוי היה (קפ) בנובה של המן. כי היה יותר גבוה ממי המבול. כי במבול אומר הכתוב: וארבות השמים נפתחו. ובמן אומר הכתוב: ודלתו שמן פתח (תהי עוף). וכבר כתבנו בפרשת נח כי מי המבול היו גבוהים. וי אמה יותר מן הקרם הרמים ביותר. (קמא) וכאן מן ה' אמות. וה' גבוה. עד שהיו באים כל מלכי מורה ומערב לראות את ישראל כיצד הם מסבים ואוכלים את המן. וזה שאמר הכתוב: תערין לפני שלחן נגד צוררי. ר"ל שהקביה ערך לישראל שלחן מלא מן במדבר שהיה נתון נגד כל אומות העולם. שהיו צוררים לישראל כי קנאו בהם על מעלתם הגדולה ומשתוממים. (קמב) ויש אמרים שהמן היה יורד כל יום כשיעור מן לאליהם שבת. וזה שאמר הכתוב: דבר יום ביומו. כי ירד הערב שיומן של הקביה הוא אף שנה. כפי שהרצונו בפרשת בראשית. ועל זה אומר הכתוב: ברכת ה' היא ועשירי. (קמג) ובאליהם אמה ירד המן כל יום. והטעם הוא כי בני השתדלו לשמור דיני שבת ותחומם. שאסור לצאת. ויותר מאליהם אמה. כפי שראינו למעלה בדני העירוב. (קמד) וזה מה שאמר הכתוב: אל יצא איש ממקומו. וזה מוסב על הקביה. כמו שנאמר: ה' איש מלחמה. אל תצא ביום השבת ואל תגרם כי ה' שהוא מפת התחמם.

פרשת בשלח / נסח המן

יצטרך לצאת ממקומו ולדון במדת. והיו שהיא וארוב הבורא ביותר של המחלל שבת והאזהרה הטוב ביותר לשומר השבת. (קמז) ולכן מצאו בני שכי טוב שהמן ירד על שפה של אליהם אמה.

הנה החמישי היה. כי כל אחד היה הולך ללקט. זה הרבה היה מעט. וכשתורן לאחיהם מרד כל אחד מה שלקט ומצא בדיק עומר לגולגולת לא יותר ולא פחות. וזה היה גם גדול. כי זה שלקט הרבה לא נשאר לו אלא עומר. לכל אחד מבני ביתו. וזה שלקט מעט לא חסר לו כלום. כאילו היו לוקטים ומדה ביד. (קמח) וטעם הדבר הוא להראות לנו דרך התורה בענין האכילה. כי האדם צריך להסתפק בהכרחי ולא לחפש מותרות לא. באוכל ולא במלבוש. כי זהו היסוד של כל אחד הרוצה לזכות בכתר תורה ויכול לעבוד להשיג. כי בזה הוא שמח בחלקו ויכול להפנות לבו לעבודת הש"ת. ולא יעסיק דעות בענינים של העולם הזה המזויף כדי להרבות נכסים ולמלא תאוותיו. וכן ירחיקו מזה זו מן הגול וירחקו מלגעת בממון לא לו. והכול הוא שלא יאכל האדם אלא מה שמוכרח לקיים הגוף. ובהו תהיה לו הכנה טובה לעבוד את הש"ת. וינצל הזמן יפה ולא יאבדו על דברים בטלים. ובדברים שאין בהם הכרח ועוד כי האוכל הרבה נעשה לו כבד ולא יכול לעשות שום מלאכה ויבחר כשאוכל דברים שמינים שיעשו מתטמטמ ואינו יכול ללמוד כל זמן שהאוכל אינו מתעכל. כי האדם צריך אל הראש והם מפריעים לו שאינו מבין מה שלומד. ועוד אם הוא שבע ביותר בא לידו ואז ודעתו בתבלבלת. לכן חשב הקב"ה להוריד להם מן לעשירי ובין לעני. ואיש לא לעבוד הש"ת. ועוד שהיה קצוב עומר לגולגולת בין לעשירי ובין לעני. ואיש לא קינא בשני ולא חיפש יותר כי ראה שאם אסף הרבה לא מצא אלא עומר לא פחות ולא יותר. ולא נתענו עד שיעכלו אותו כי היה מן רוחני. ולא באו לידו גוזה כי היה מן קל שלא הכביד על המעים.

הנה הששי היה. שאם אחד היה משאיר מן מיום אחד למשנהו היה מבאיש ומרים תולעם (קמט) וזה היה דרך נס. כי בודאי בלילה אחד אין נעשים תולעים באוכל. ובפרט שהמן היה עסוף בטל. והטעם כי רצה הקב"ה שכל יום ירד מחדש ויאכלוהו וירקו גנותיו. (קמז) ושאלו תלמידים את ר"ש בן יוחאי למה לא תוריד להם הקביה מן שיהיה מספיק לכל השנה כדרך העולם שצמח דגן בשדה לכל השנה. ענה להם רשב"י משל למלך שהיה לו בן והיה נתון לו בן צרכי פעם אחת בשנה. והבן בזהו לו כל פרנסתו מוכנה. לא היה בא לבקר את אביו. והיה הולך ואוכל ושותה ומספיק ולא ביקר אביו אלא פעם בשנה כשכא לקבל שכרו. והיה המלך שניתן לו כל יום. והיה מוכנה לבקר את אביו בכל יום. אף כאן. אילו היה יורד המן פעם בשנה היו מסיחים דעתם מן העוה"ב ולא היו חושבים אלא באכילה ושתיה. אבל כשיו שירד כל יום. היה בעל משפחה המסופל בבנים חושש ומתירא שמא לא ירד מחר המן. וכן היו עיניו נשואות כלפי מעלה ומבקש רחמי הש"ת שישלח לו ברכות. וכן היו בני כל אותו מ' שנה בעלי יראה ולב טוב ומשועבדים לש"ת. כי היו זקוקים לפרנסתו בכל יום. (קמט) ובהו תבין מה שאמרנו במסורה כי נאמר ג' פעמים יום יום: ילקטו יום יום. יום יום לשנה. ואותו יום יום ידרושון. כי הטעם שירד המן יום יום. ולא יום יום בשנה כי יאזני יום יום ידרושון. וכן

שיאכלו מן טרי חם כל יום, ועד אילו היה יורד פעם א' בשנה ה' לישאל עבדה רבה לאסוף לשנה שלמה ולהובילן עמם במדבר, זו מירחה גדולה. (קנ' קנ') ויש לשם לשאל שחרי בפסוק מבואר הטעם לה שנה: למען אנסנו הילך בתורתם אם לא כלומר: אם ישאלו לשמוי המצות התלויות במן ולא ישמורוה מיום אחד לשני. אבל השאלה של תלמידי רשב"י היתה כך: בשלמא לפני מות תורה יפה היה סדר זה לראות אם ישתדלו לקיים מצות משת בשם ה', אבל לאחר מות תורה שנחבר שבני משתכדים לקיים מצות ה' ברצון, הרי היה יכול המן לירד פעם בשנה לכן השיבם רשב"י תשובתו הנ"ל.

הנ"ל השביעי דתי. שכל יום היה יורד המן והשבת נבועד וכיום כיסוד לא היה יורד, כפי שאמר הכתוב ויהי ביום השביעי.

(קנ') וזה חידוש גדול, כאילו היה המן שומר שבת, זה היתה תשובה הגונה לאומות העולם, זה מה שאמר הכתוב: ויאמר משה ראו כי ה' נתן לכם את השבת, ר"ל שאם יאמרו האומות מה הטעם שאין אתם עושים מלאכה בשבת תאמרו להם: צא בשדות וראו כי הצדק עמנו שררי בכל יום ויום המן יורד והיום איננו יורד. ומכאן הוכחה כי הוא יום מנוחה שאין לעשות בו מלאכה. (קנ') ויש אומרים שביום טוב היה יורד מן, וזה כשחל באחד משאר ימות השבוע. אבל אם חל ביום ה', הכל מודים שלא היה יורד המן ולכן אמר הכתוב: והיה ביום השביעי והכינו את אשר יביאו, כי ה"א הו' של יום הששי מיוחדת לכאורה, כי היה די אם היה כתוב ביום ששי, אלא הכונה ביום הששי הרגיל היה יורד ב' מנות, בשביל עצמי ובשביל השבת, כי יום הששי הוא יום שבו מכניסם לשבת. אבל אם חל בו מועד או היה יורד ביום ה' בשביל מועד ובשביל שבת.

הנ"ל השמיני היה. שאם היו משארים המן מן הלילה עד הבוקר היה מבאש ומתליץ תלעים ואילו בשבת אע"פ שהיו אוספים אותו מקודם לא היה נבאש והיה משתמר, וכל זה עדות לקדושת השבת.

הנ"ל התשיעי היה. (קנ') מה שאמר הכתוב: ויכרך אלהים את יום השביעי, ר"ל שבידכו במן, שאע"פ שקידשו והבדילו משאר הימים שלא ירד בו מן, בכל זאת הברכה בעיניה עומדת, זה מבואר כאן בכתוב שנאמר שביום הששי לקטו לכם משנה ואפשר לפרש הפסוק הזה בשני אופנים. אפשר לומר שביום הששי ירד פי שנים מאשר בכל יום, שהיה מספיק גם ליום הששי לחם יומים, שהכונה זה שאמר הכתוב: על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים, שהכונה שירד פי שנים מבכל יום. ואפשר גם לפרש לחם משנה, כי ביום ששי היו אוספים שלשה עפרים לגוללות, ואחד בשביל יום ששי ושנים בשביל שבת, או שאספו שני עפרים, זה של שבת, היתה הברכה שריה בו שנחבר וזה כמו שנים, ובועד שכל ימות השבוע אחד המרבה ואחד הממעיט כשהיו לאהליהם מצאו רק עומר לגוללות, אבל ביום ששי מצאו פי שנים משאר הימים, כי בדרך נס לקט כל אחד שני עפרים ואפילו אם לא נתכוין לכן, ולכן נקרא לחם משנה כי העומר של השבת נחבר ונעשה כשנים. (קנ') כי בשני דברים היה לשבת יתרון על שאר הימים, שכל הימים היו אוכלים רק שתי סעודות, ואילו

בשבת אכלו שלש סעודות, לילה ויום. (קנ') ובהיות להם נשמה יתירה אכלו יותר משאר הימים. וכן תראו כי ביום השבת מתאוו האדם לאכול יותר מכל הימים, וברכה זו היתה שריה מיום הששי, זה שאמר הכתוב: והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה על אשר ילקטו יום ויום. (קנ') ר"ל כי ידוע שבין ידוע חבין שבת צריכים שהכה היתה ביד שמים כי מעצמה נולדה הציצה, ואינו מוקצה אע"פ שהכה היתה ביד שמים כי מעצמה נולדה הציצה, ואינו מוקצה ליד שניצוד ביד ששעשה ביד אדם, ואע"פ אסור, וכן המן אילו היה מתרבה בשבת היה אסור מטעם נולד, ולכן אמר הכתוב שביום הששי הכינו אותו, והיו שני נסים, האחד שירד ביום ה' גם לשבת, והב' כי גם של שבת נחבר מיום הששי ונעשו שני עפרים, וכלי לרמז על כך אמר הכתוב: וירי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העומר לאחד, שלכאורה גראים התיבות האחרונות מיותרות, שהרי נאמרו שני דברים שיום בזה אחר זה, כי לאחר שאמר שלקטו לחם משנה, שהרי חזר הכתוב ואמר שני העומר לאחד, אלא בזה מרמזים שני הנסים שאמרנו, שבהחילה מספר הכתוב שביום הששי לקטו שני עפרים, האחד ליום ה' והשני לשבת, ואח"כ אמר שני העומר לאחד, ר"ל שאותו עומר שיהיה מיוחד לשבת נחבר ונעשה שני עפרים. (קס') ולכן חייבים בשבת לבצוע ברבת המוציא על שתי ככרות כדי שנוכר באותו נס של המן, וכן עושים: (קסא) שמים שני הלחמים זה על גבי זה והמתחן בלחם כדי שיהיה נראה גדול יותר, כי בחתיכה זו שהוא ביצע נקרא שפסג בה ראשונה, ונבועד מן התחנות, אבל בסעודת היום זה בסעודה הב' וה' בסעודה שלישית אמר המוציא על הלחם העליון. (קסב) וכן במועד חייבים לבצוע על שתי ככרות, כי גם בירש לא ירד מן אלא ירד מאתמול שני עפרים, ויש להקפיד שיהיו שני ככרות שלמות ולא יחסר כלום, שאם חסר קצת מביא בסיקוס או עונות ומצרפם ומכרין, אבל המוציא מברך על הפת. (קסג) ויש נותנים לבצוע על שני הככרות כאחד כי יש ספק על איזה בוצעים, אבל הסברא הראשונה היא יותר מוסכמת. (קסד) אם הלחם שרוף מסביב אע"פ שהוא שרוף מאד אין בכך כלום, כי הוא שלם.

הנ"ל העשירי היה שהיה זה מונן של מלאכים. כי היה דבר שלא ידעו מה סיבה ולא ידעו לומר מה הוא. (קסד) והיו מרגישים בו הדבר מיני טעמים, זה מה שאמר הכתוב: זה ארבעים שנה ה' אלקיך עמך לא חסרת דבר (דברים ב'), כלומר בכל אותם ארבעים שנה לא חסר להם דבר, שאם אמרו אנו רוצים יונים או מלאים, באותו רגע נשתנה לטעם הנה והיו צדיקים ביניהם שלא היו זקוקים לסודות ולחוציא את הדבור מפיהם, אלא מיד כשהושבו בדבר, נשתנה לדבר שרצו. (קסה) והיו תקיפי מיני טעמים במן, ועל שם כך אמר הכתוב: ופריו מתוך לחכי (שיר ב'), שכן בגימטריא מתק' (קסו) ואם היו רוצים לאכול דבר שאמרי בהנור היה מקבל טעם של דבר אפוי, וכן אם היו רוצים לאכול דבר מבושל, הכלל הוא שעי' מחשבתם נעשה הדבר, שביקשו בלי שיצטרפו לסודות, אלא היו יושבים וזמן לפניהם והיו מרגישים בו כל הטעמים שבעולם. (קסז) ולדמות דבר זה אמר הכתוב: וטעמו כטעם לשר השמן, ר"ל כמו חשד של האם שהתניק מוצא בו כל הטעמים שרוצת, ובאמת אין זה אלא חלב, וההביל הוא רק בטעם שהוא משתנה, ואף המן היה כך שצורתו היתה תמיד אחת, אבל טעמו היה מתחלף, כאילו היה

מעם יונים וכיו"ב. יש אומרים שמלבד הטעם נשתנו אף הם והיו רואים אותם ואוכלים אותם, ולא היו הברל לא בצורה ולא בטעם. וכן היה בכל מיני פונן שהתאוו. (קסח) חזק מחמשה דברים. והם הקשואים והאבטיחים והשומים והבצלים והתציר (במדבר יא). היינו "ראטה" כי הם דברים המוקים למעבורות ולהתנאות. (קסח) וכן מפני שהם כבדים ומפריעים ללימוד ולכן לא הריגשו במן טעם דברים אלו.

הנפ ח"א היה (קסט) כי בשבת היה למן טעם יותר טוב מבשאר הימים. וכן צבעו היה מזהיר יותר מבכל הימים.

הנפ ח"ב (קע) שהיה מון רחתי שהיה נבלע באיברים. ולא היה הכרח בעשיית צרכים. והיו שאמר הכותב דן מחוספס כי מחספס בגימטריא רמ"א. שהיה נבלע בל"ח האברים. ולא נעשה שום פסולת בתוך מעיות. ונעשה כך כדי שגופם יודוך כמו המלאכים. ושלל יצטרכו לבטל זמנם אפילו רגע. אלא יהיו שקועים בעניי העולם הבא. והיה דבר שהיה מתמסס ביד כמו "השארפני". (קעא) ואפילו אם בני ישראל היו קונים איזה דבר מן אומות העולם כדי לאכול שהיו מביאים מכפרים כדי למכור. אף על פי לא היו צריכים לעשות צרכיהם. ומעלה זו נמשכה כל הארבעים שנה. אבל היה הברל. כי בשבת השניה התחילו להתלונן על המן. כפי שנראה בפרשת בהעלותך. או ירדו ממעלות של אחד שהיה אוכל איזה מאכל היה נצרך לנקבים כמו שאר אדם. אע"פ שאכלו גם מן. אבל מי שאכל רק מן לא היה נצרך לנקבים. כי המן היה דבר רחתי שלא עשה פסולת. אבל בסוף הארבעים חזרו להתלונן על המן. או איבדו גם את המעלה הזאת שאכלו מן והיו נצרכים לנקבים. כמו שאר אדם. כי בני אדם דומים לבהמה בענין זה.

הנפ ח"ג היה (קעב) שהמן היה מתוך מאור שהדבש הוא אחד מששים כנגדו. והיו שאמר הכותב: וטעמו בצפיח דבש. (קעג) אין הכונה שהמן עצמו היה בצפיח דבש. אבל הענין הוא כי כל דבר בטל בששים. למשל אם נופל דרום אחד של חלב לתוך ששים דרום של בשר מותר באכילה. כי כך הוין עד ב"ט הלקים נגד טעם האיסור. מודגש האיסור. אבל בששים הלקים בטל טעם האיסור. ואם ניכר החלק של החלב. מוציא. ואם אינו ניכר מותר הכל באכילה. כי יש ששים ומאחר שהדבש הוא אחד מששים במן לכן אומר הכותב: וטעמו בצפיחית בדבש. ד"ל שאם נתערב קצת מן במאכל אחר. הרי כל זמן. שהיה פחות מששים אע"פ שלמן לא היה ממשות כי היה נבלע. אבל היה לו טעם. בכל זאת מי שהיה אוכל מאותו מאכל בתערובת הדבש. היה מרגיש טעם הצפיחית בדבש מחמת אותה משתו מן שנתערב שם. (קעד) ואם תאמר שהיה עושה נזק כי מתקוות כמות מביאה לידי בחילה והקאה. לכן חזר הכותב ואמר: וטעמו כלשר השמן. בדומה לתניוק שאפילו יונק משרי אמו כל היום. אינו ניוק. ואינו נמאס לו כי טעמו משתנה כל היום. ואפילו לאחד שנכנס לארץ לא רצו לאכול מן הדגן כי כבר הורגלו במן. והסתפקו הרבה זמן מן המן שאספו ביום פטירת משה. ואע"פ שהיה להם דגן עד שלא נגמר המן לא רצו לאכול דגן.

(קעה) והראה שהפסוק אומר: הנני ממטיף לכם לחם מן השמים. ומשמע מן הכותב הזה כי היה למן טעם לחם. ובפסוק אחר נאמר: וטעמו בצפיחית בדבש.

ומשמע מכאן שלכל אחד היה טעמו אחר. כי לבחורים ולהתניקות ולנערים היה טעמו כלחם חם כי זה הם אוהבים. ולקנים היה לו טעם של צפיחית בדבש כי הם אוהבים את זה. ולהתניקות היונקים היה דומה לחלב. ואילו לאומות העולם היה מר כמו הזרדוף. והיו שאמר הכותב: והמן כורז גז הוא. כי לאומות היה טעמו כורז. כוסבר ירוק שטעמו מר מאד. ואע"פ שראינו בנס העשירי שטעמו היה משתנה (קעז) בכל זאת עשה הקב"ה עוד גם שהיה משתנה לטעם לחם חם לבחורים ולצפיחית בדבש בשביל הזקנים.

הנפ ח"ד היה (קעז) כי כשם שהנביא מוכיח לאלי הערשים במחשך מעשיהם בחדר לפנים מחדר. כך היה המן מגלה קלונם של עובדי עבירות. שאם היה נופל ריב בין איש לאשתו והאשה ברהה לבית אביה. היה משה רבנו אומר בוקר וגדע עם מן הצדק. והיה: אם העומר שהיה יורד בבית הבעל ירד עכשיו לבית האב. סימן שאין האשמה תלויה באשה. אלא בו. אבל אם העומר היה יורד בבית הבעל. היה בזה סימן שהאשמה תלויה בה ולא בו. (קעה) ולכן היה יורד המן בבית הבעל כדי שהיא תזהה משועבדת לו שמונתה באה על ידו. (קעט) וכשראו בני ישראל שיש באים לידין תורה אדוות עבד. זה אומר: שלי היה וגבנתו ממני ושמעון טועז: מכרת אותו לי. אז היה משה עושה דרישה חקירה כדי לדעת כמה נפשות יש לכל אחד מהם. גברים ושנים ועבדים. ומן המן שירד בבוקר היה יורד המשפט. כי כל אחד מהם לוקט המן. והיו מביאים אותו. לפני משה. ואז היה משה מודד את המן של כל אחד להדי. ובה היה מתברר הדבר. שאם היה העבד של ראוהן. היה נמצא העומר שלו. בבית ראוהן. שאילו לא היה שלו לא היה יורד לו יותר מבפני ההכרת שלו. וכן היה מודד המן שלקט שמעון. ואם היו למשל שלש נפשות. הבעל ותאשה והעבד היה מוצא שיש רק ב' עומרים ולא יותר. ומכאן ראה שהעבד אינו שלו. אלא של ראוהן. וע"כ היה נטל העבד ונתנו בידו ראוהן. וכן אם אשה נגדרשה מבעלה ונישאת לאחר וילדה בן לשבעה חודשים. והיו הדבר ספק אם הוא בן שבעה לאחור או בן ט' לראשון. גם בזה היה המן מברר הדבר למי הגיע המן. כי היה בכל יום עומר לגולגולת. בין לגדול ובין לקטן. ואם חלקו של הקטן נמצא בביתו של הבעל הראשון סימן שהוא שלו. וכן להיפך. (קפ) וכן אם אדם זרק קדושיין לאשה והיה ספק אם הוא קרוב לה או קרוב לו. כגון שורק טבעת בתוך ד' האמות שלה והיה ספק אם הו' אמות או אחרתה. גם זה בידר המן.

הנפ ח"ה היה (קפא) רוח צפנתית היתה עוברת את הגן עדן. והיתה מביאה משם ריחות נעימים באופן שריחו של המן היה למשיב נפש. (קפב) ובכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היו נשי ישראל צריכות לא לפרחים ולא לתבואות. כי המן עצמו היה מבשם אותן.

הנפ ח"ו היה (קפב) שבתוך המן היו יורדים להם לישראל אבנים טובות ומרגליות. ונשיאי ישראל היו באים ולקחים אותם ושומרים אותם. כי כך היתה פקודתו של משה רבנו. שלא ילקטום רק גדולי הדור ושישמרו אותם בשביל מלאכת המשכן. ולכן אומר הכותב בפרשת תרומה: הם הביאו אליי עוד נדבה בבקר בבקר. לכאורה מה פירושו של דבר? והרי ברה"א. הביאו את התרומות בכל שעות היום. אלא הכונה שהתרומות שהביאו ישראל. למשכן היה מן האבנים הטובות והמרגליות. שירדו להם לישראל. במן שירד בבקר בבקר. (קפג) ואע"פ שבני

היו עשירים מפלגים שאספו אבנים טובות ומרגליות מן המצרים בליל קריעת ים סוף, וכן מבשל צפון שהיה שם כל הכסף והזהב שבינם יומם במצרים, וכן ביציאתם מן הים, כמו שביארונו בארובה בפרק ה' בפרישת בא' הרי"ד להם הקב"ה אבנים טובות אלו הן, כן לא ראוי לעשות אבני חושן ואפוד וכן האבנים של העולם הזה, לכן שלח הקב"ה אבנים אלו מן השמים שהיו דומים ללוחות שהיו עשויות איתמרגר שנוצרו בשמים בדרך נס. והיו דבר רוחני. (קפ"ה) וכן הראה שהכתוב אומר: ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים (שמות כח) ולא אמר תעשה את האורים ואת התומים כמי שאמר הכתוב בכל דבר, אלא הכונה שלא עשה אלא לקח את האבנים טובות אלא בוכות המשכן וכו' ישראל לכך שכל (קפ"ה) ולא כל האבנים טובות היו למשכן, אלא בוכות המשכן וכו' ישראל לכך שכל מ' השנה ירדו להם הרבה אבנים טובות ומרגליות בתוך המן כל יום ויום.

הנפס ה'י"א היה (קפ"ה) שהמן לא ירד ביום כדי שלא יתבטלו ממלכתה, כי כך דרך העולם כשיוצא מטר מצמרים שלא יכולים לילך למלאכתם, ואילו המן היה יורד בלילה כדי שיקומו וימצאו את פרנסתם מוכנה. (קפ"ה) ולמדו על כך אמר דוד המלך ע"ה: שוא לכל משכמי קום מאחרי שבת אובלי להם העצבים כן יתן לידיו שנה (תהלים קכ"ו). ר"ל אלו שאין להם יראת שמים והם חושבים רק בעניני העולם הזה, הללו עמלים מאד כדי למצוא טרף לביתם והם הולכים לעסקם בלי להתחלל בצניבור כצווי השי"ת, הם מרויחים בחצי שעה זו, אבל עמלים לשוא. כי ה' נתן את זה שהם מרויחים לידיו שהיא היר"ש בשעה שהיא ישן, כי הוא עובד לה' כמו העבד העובד באמונה, ה' מומין לו דרך פרנסה בלי עמל רב. וזה שאמר הכתוב: ברכת ה' היא תעשיר (משלי א') ר"ל הברכה של ה' היא המעשרה את האדם ולא העמל שהוא משקיע יומם וליילה כדי להרויח כסף, ולכן אין לבטל עבודת ה' בגלל כסף, ולמבד שאינו מרויח כלום הוא אף הושא, ואותה שעה קטנה שהוא מתפלל ולומר אינה לדיק ח"ו, אדרבה, על ידו הוא מרויח פרנסתו, ולכן לא ירד המן ביום ממש כדי שלא יסדו דעתם ויעסקו בעניני העוה"ז, אלא בארצות חיים. (קפ"ה) ולכן אמר הכתוב: ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויציא העם ולקטו דבר יום ביומו. ר"ל כי בנזוג שבועות שאנשים מתמרמרים וטוענים למה יש לפלוני כסף למכביר ולי אין פרוטה לפורטה, ולכן דעו כי אין הקב"ה עושה רע בעולם, אלא הכל הוא טוב לכל העולם, אלא ההבדל הוא באנשים המקבילים, כי כפי הבנת האדם כן הוא מקבל מן השמים, כי כודאי הצון הוא שהורג ומרעיש והזכות מחיה אותו ומביאה ברכה והצלחה בכל דבר שהוא נוגע, ולכן אמר הכתוב: הנני ממטיר סדום עליכם מן השמים, אש וגפרית על אנשי סדום ועמורה, ועכשיו אני ממטיר סדום היו רשעים ולכן וההבדל הזה במטר הלוי במעשיהם של בני האדם, שאנשי סדום היו רשעים ולכן היו ראויים למטר זה, ואילו אותם שאנשי צדיקים יורד להם מן ביומו, שאותו לירדוף אחרי הממונה, ולכן אני אומר להם: ויציא העם ולקטו דבר יום ביומו, שאותו המורה ואחד הממעט, כשביאו לאחיהם מצאו מדה שרה, ולכן לא ירד המן אחת, לשנה או לחודש או לשבוע, אלא דבר יום ביומו, ואם אחד אסף שני עמרים לשבוע ימינו, לא מצא אלא עומר אחד, ובכך נפל לבו וידע שאין הדבר תלוי בהשתדלותו, ומראש השנה הוקצבה לו פרנסתו לאותה שנה. (קפ"ה) וכן אנו רואים אצל האנשים

בדורות עברו שאנשי"פ שלא היו עוסקים בתורה כל היום, שהרי בודאי היו זקוקים לעבוד לפרנסתם, אבל בהיותם יראי שמים עשו את התורה קצב ואת מלאכתם עזאי, היינו כשגמרו את מלאכתם היו יושבים ועוסקים בתורה ולא איבדו אפילו רגע אחד בשיחה בטלה, ולכן היתה להם הצלחה גדולה זו בלימודם והן בנסקם, וכן היו גבירים וחזקים, אבל משתקלקלו הדורות התחילו לעשות את מלאכתם קצב ואת תורתם עזאי, ואינם נוכרים ללמוד אלא פעם אחת בשבוע, ולכן הם נשארו מחסרי מן בשניהם, ואין להם הצלחה לא בעסקם ולא בתורתם, ואין להם ידיעה בדין אחד, כי רוב הזמן הם מבלים בעסקיהם ואינם נוגעים ספר בידיהם, ונקרא שונאיו קרז מכאן ומכאן. (קצ"א) ולכן בגלל חסידיה הזאת כשיצאו בני"מ מצרים רצה הקב"ה להורות להם את הדרך הישרה ילכו בה לעבודתו, כי יש בעולם שני עיכובים גדולים ללימוד התורה, האחד היא העניות, כי מהיות האדם עני הוא זקוק לרוץ כל היום אחרי מזונותיו או לבקש צדקה, והעובד השני הוא יותר גדול מן הראשון, והוא כי בהיות האדם עשיר ובעל עסקים רבים, הוא שקוע כ"כ במסחריו עד שאין לו זמן כל שהוא, כי הנכסים הם דבר שאין אדם שבע מהם לעולם, וככל שיש לאדם יותר נכסים הוא רוצה יותר, ולכן בין העניות ובין העשרות הם עיכובים גדולים לתורה, ולכן אמר הכתוב: ראש ועושר אל תתן לי-הסריפני להם, חוקי (משלי ל') כלומר: איני רוצה לא בעניות ולא בעשירות, שלא יגרמו לי לביטול תורה כדאי, וזה אני רוצה: שתהיה לי הפרנסה וההכרחית וללבוש בגדים מתאימים ובכך אוכל להתנהג בתורה. (קצ"ב) וכל אדם שיש לו התכרחות ובעל מן התורה מפני שהוא אחר רצה להרויח יותר וללבוש יפה יותר, ואינו משתדל ללמוד, לכה"פ ששה אחת ביום, עונשו בעוה"ז יהיה גדול, כי אין הקב"ה חפץ שיהיה יתבטל מן התורה בגלל דברי מותרות, שהרי אין סוף לזבירים אלה, שאם נכנס חשק בלב האדם לעשות לו כלים של כסף, והוא עמל ומרויח הכסף לקנותם, כעבור זמן הוא אומר: לעצמו: הרי הייתי יכול לעשותם מזהב כפי שעשה פלוני, ואח"כ אומר: הלאי הייתי עושה באבנים טובות ומרגליות, ובגלל דברים אלו עמל האדם כל ימי חייו ומביא עצמו לידי סכנות גדולות, והולך בימים ובמדבריות עד סוף העולם, ומסרתו היא שיגיע למצב שיוכל לעשות דברים מיותרים וכשמיניע לו בדרך אסון גדול, כמי סערה והאגיה נסרפת, הוא מתרעם על גזרות הקב"ה כאילו אין לו הצלחה בעסקו, ולא בא לידי המסרה שצפה לה, כי רצה לאסוף הרבה כסף כדי שיוכל ליתנות מזה שלבו חפץ ואינו שם על לב כמה ימים ביטל תפלה ולימוד בגלל צער הדרכים אבל הלךו שהם וראים ובעלי נפש שעוסקים במסחר דל כדי שיהיה להם לחם לאכול ובגד ללבוש, כי כל דבר שהוא הכרחי לאדם אין צריך לעמל הרבה כדי להשיגו ואין צריך לבטל על כך תורה ותפלה מפני שיש שהות ביום לשני הדברים. (קצ"ג) ויש לחלק היום לשלושה חלקים, האחד לאכילה ושתיה, והשני לעסק להתפרנס, והשלישי ללמוד תורה, ואם אדם מבלה החלק השלישי במשחקים ובסיוילים הוא עתיד ליתן את הדין בעוה"ז.

הנפס ה'י"א היה (קצ"ד) שבארבעה שעות ביום, אחד שגמרו ישראל לאסוף את המן היה נמס בשלג, ונעשו נהרות גדולים שהיו נמשכים עד הים, והיו עומקים כל כך שהיה הכרח לדעת לשחות כדי לעבור בהם, והיו באים חיות

ובמלות כדי לשתות מהם והיו בני צרים אותם ואוכלים אותם. וגם האמות היו צרים ואוכלים אותם כי היה להם טעם של מן. ובכך נתפרסמה מעלתם של ישראל. (קצו) אבל אם היו רוצים לשתות מן המים או מן המן עצמו, היו נעשים מרים בפניהם כמו ההירדוף, וכל אותו המן שנשתתף בכל יום נגזר לצדיקים לעוה"ב, וכל מי שמאמין בתורה, יש לו זכות לאכול ממנו לעתיד לבא, אבל מי שאינו מאמין לא יהיה לו זכות לראותו.

הגם ה'כ"ט הוא (קצו) כי כשאכלו בני ישראל את המן התקדשו כל כך שלא היו באים למחשבתם הרגורים רעים ולא מחשבות רעות בשום זמן. וה דבר גדול מאד, שכן אין בכוחו של האדם להישמר מהרגורים רעים. כי הם באים פתאום והאדם מתחיל לחשוב בהבלי העולם הזה, ואנו רואים כמה התבולות יש למצוא כדי להיפטר מהם שבאים לאדם בשעת תפלה. אבל המן שהיה מן רוחני זיכר את ישראל עד כדי כך שלא היו מגיעים להם שום הרגורים רעים. וזהו מעלה גדולה, שכן ההרגורי עבירה קשים מעבירה, וכן כל מי שעמל כדי שלא להרגור הרגורים רעים, שכרו גדול, ולכן אומר הכתוב בפרשת ק"ש: ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם.

הגם העשרים היה (קצו) שכל האנשים שאכלו מן לא שלטה בהם רימה וזוהי מעלה גדולה, שכן דרך העולם כשמת אדם הוא מריקב ורימה שולטת בקרב. (קצו) אבל להם היה יתרון זה כי מונחם היה דבר רוחני שירד מן השמים, וסיפורו בפרשת חיי שרה הבה מעשיות על צדיקים שלא שלטה בהם רימה, והטעם הוא כי בהיותם בעולם הזה לא נמשכו אחרי תאוות העולם הזה, וכל מעיניהם היה רק בענין נפשם. ואפילו כשאכלו איזה דבר לא היה כוונתם להנאת גופם, אלא כדי שיוכלו לעסוק בתורה. ולכן לא אכלו מעדנים ולא דברים כבדים ולא אכלו בשר ולא שתי יין ולא שאר מסעמי העוה"ז אלא רק כדי הכרח הגוף כדי שלא למות ברעב. ולכן לא שלטה בהם הרימה. וכן היה באלו שהיו אוכלים המן שהיה מן רוחני וגם האנשים היו חסידים ומעלים, היתה גדולה, כי לכן נקרא דוד דעה. (קצו) וכן אמרו החכמים שאין הרימה שולטת באלי שמתו בשבת, כמו שלא שלטה באלו שאכלו מן.

הגם ה'כ"א היה (ו) כי כששמע יתרו מעלתם של ישראל, בא מיד אליהם ותנביר. כפי שגראה בהתחלת פרשת יתרו, ושעת בואו היתה בשעת ששית של היום, ואם לא היה מן בשרה כי ראינו קודם שבשעה ארבע בבוקר כשחם השמש נמש המן. ובני לא היו יכולים לקבל אורח, כי לכל אחד היה מצומצם עומד לגולגולת, ולכן כשבה יתרו היה עלול להישאר בלי אוכל. שאולי לא היה יכול ליתן לו ואף אי אפשר היה לקנות ולא לאסוף, ונעשה גם וידר מן יתרו מכל יום כנגד ששים רבוא של בניי, ואף ירד לאור שש שעות ביום, והקביץ עשה גם בגלל התיבה שמחבב אנשים צדיקים וביחוד את זה שבא לחסות תחת כנפי השכינה.

הגם ה'כ"ב היה (דא) כי כשבאו האמות לאכול המן היה נעשה מר בפניהם כמו עץ ההירדוף, וזהו מה שאומר הכתוב: והמן כודע גד הוא. ר"ל בשביל

הגורם היה מר כמו ודע המוסבר הירוק שהוא מר ביותר, כי לא היו ראויים לאכול אותו מזה רוחני. (רב) ואם אחז מן האמות השליש ידו תחת השמים לקבל המן וא היה יורד כלום על ידו.

הגם ה'כ"ג היה (רב) שירידת המן נמשכה ארבעים שנה, כי כל נסי התורה לא נמשכו אלא זמן קצר, ואילו גם זה נמשך מ' שנה, ולא כמו בכל הנסים שנעשה פעם אחת, כי כאן כל גם היה מתחדש להפחד ייחד היו כל הנסים האלו, עד היום ארבעים השנה.

הגם ה'כ"ד היה (רד) שהקב"ה צוה להניח מן בצוננות הנשאר, כי"כ הרבה זמן, בעוד שכל יום היה נמש בחום השמש, וזה נשמר בצוננות הזהב עד חדרון בית ראשון שהם בערך תשע מאות שנה. ודבר שהיה מחלקל כל יום היה נשמר כי"כ הרבה זמן, והיה מונח בארון, כי הוא היה מעשה פלא שנעשו בו כי"כ הרבה נסים. (רד) וכן הוכיח ידמיה הנביא את ישראל ואמר להם למען אין אתם עוסקים בתורה. אמרו לו: אנו צריכים לעבוד כדי להתפרנס, או הוציא ידמיה את צוננות המן ואמר להם: ראו מה אכלו אבותינו, שעסקו בתורה ובטחו בה, וכן אתם אם תהיג'ראויים לכך יזמין לכם ה' פרנסתכם. (רד) ולפי התורבן נשתמר חמשה דברים תחת אבן השתייה. והם: ארון העדות והלוחות ומקלו של אהרן ושמן המשחה וצוננות המן.

הגם ה'כ"ה היה, בבשר שירד מן השמים, ושקרא שליח. (רד) דעה כי היה אמורים גבוה מעל הארץ, כדי שיוכל אדם לעמוד ולקושים ירו ולאכלם ולא יהיה לו צער להתכופף עד הארץ, כי מלב האדם ועד הארץ הם שתי אמות. (רד) ולכן כתב בשירי נקרא בסמ"ך, לומר לו שהצדיקים אכלו בשלח ולרשעים נדמה בקושי. והיה זה עוף קטן כמו "פאשאווס", ויש ארבעה מינים מהם, והטוב שביניהם נקרא שליו, ודרבם היה לשוחטו ולמולחו ולצלוחו בתוך קידרה ולשמן בתורה, ושמ היו גדלים עד שתמלא התנור בהם, והיו שמים אותו על שלשה לחמים זה על גבי זה, והלחם השלישי שהיה התחתון מכולם אי אפשר היה לאכול אלא אם היו מערבבים אותו עם מאכל אחר כמו אורז, כי השומן היה נספג בו הרבה מאד, והחכמים שהיו בתקופת הגמרא היו אוכלים ממנו, ודע שרבי יוחנן מצא כל יום מאותו עוף בין חביתיו, ורב חסדא מצא אותם בין העצים שלו, כי זימנו אותם שם מן השמים כדי שיהיו הצדיקים מן המאכלים הטעמים האלו, והיה צ"ל אחד שהיה מביא עופות אלו, לרבה כל יום, ויום אחד לא הביא לו, אמר רבא רבא לבין עצמו: רוצה אני לדעת מה היה הסיבה שלא הביא היום את השליו, כי בודאי סיבכו כך מן השמים, עלה לעליה ושמע קול של תינוק שאמר: שמעתי ותרנו בניי (תבוק ג) אמר רבא, מכאן משמע שנפטר רב חסדא, כי ריב חסדא היה רבו וחתנו, ובכוחו של הרב אכל המלמיה, ונשתפר רב נספג מתנה זו שהיו מומנים לו מן השמים. (רס) ואמרו רבותינו כי מן הכתוב שנאמר בכת ה' לכם בשר לאכול ולחם לשבוע, אנו למדים שאע"פ שירד השליו כל יום יחד עם המן, לא היה בו השיעור לשבוע, ומזהו מיעוט למעט ממנו רק חולץ הדור, ולא התמנו. (רס) ויש אומרים שאותו שליו נפס מיד, ולא ירד אלא אותו לילה ולא יותר, וכן אנו רואים בקברות התורה שדדשו עוד הפעם בשר, כפי שגראה בפרשת בהעלותך, אבל מכאן אין ראיה שהרי אפשר לומר שבשנה

הראשונה ירד השליו בכל יום עם המן. ולא כעס עליהם הקב"ה כי שמרו ציווי ואכלו בשר רק מעט. אבל בשנה השניה התלוננו ואמרו כי בשר זה הוא מעט אצ"פ שירד בכל יום. ולכן נענשו כפי שנבאר בארוכה באתה פרשה (רי"א) וכן הוא האמת שהשליו נמשך כל ארבעים השנה שהיו ישראל במדבר, שהמן היה יורד בלילה והשליו ביום לפנות ערב. וזה שאמר הכתוב וכוני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה. מפני שהמן היה דבר מופלא לכן דבר בו הכתוב. אבל לעולם היו שני הרי הוא עצמו דבר של טבע, לכן לא האריך בו הכתוב. אבל לעולם היו שני הדברים נמשכים כל מ' השנה. וכן היה להם הנבאר שהיה מתגלגל עמום במדבר והיה נקרא באוה של מרים כפי שנבאר בארוכה בפרשת חזקת בע"ה.

מעבשיו אבאר לכם (רי"ב). את פירכה העדות של אותם השוטרים הסבורים כי המן היה דבר טבעי כאותו המן הנמצא היום ומשתמשים בו כסם המשלשל. כי ראוי לו לאדם לדעת את התשובות כדי שיוכל להשיב לאפיקורסים. ויש י"ב טענות להפרכת הדעה הזו.

(א) כי במדבר סיני שהוא מקום ידוע יפה היום לא ראינו ולא שמענו כי ירד בו מן היום. ואם המן היה אותו המן שאנו רואים היום. אם כן הרי זה היה דבר טבעי. הרי מן הראוי היה שירד גם היום. ואין לומר שנשתנה טבע המקום. שהרי במקומות שיוודים גשמים נמשכים תמיד אלם שלפעמים יורד מעט ולפעמים יורד הרבה. אבל לא מצינו שיפסק לגמרי. (ב) אותו מן המשלשל שנותנים הרופאים אינו יורד כל ימות השנה. חמנו הוא רק בניסן ובאייר. כי כך ראו אותו במדינת "פוליא" מפני שהוא דבר ממוזג לכן לא ירד בחורף ולא בסוף הקיץ. אלא בימי ניסן ואייר שהם ממוזגים. לא קרים ולא חמים. ואילו אצל בני ישראל היה יורד. המן בלי הפסק. לא בקיץ ולא בחורף. (ג) ועוד כי המן הזה אם שמים אותו בשמש אינו נמס. (ד) שעומד ימים הרבה ואינו מבאיש ואינו מתליע תולעים. (ה) המן הזה אם שמים אותו במה הוא נמס כמו סוכר. והמן הזה היה נאכל כמו לחם. (ו) ועוד כי המן הזה רך מאד. ואי אפשר לדוכו במדוכה ואף לא ללוש אותו. כמו שאי אפשר לעשות כן בדבש ואילו המן הזה היו דכים אותו וטוחנים אותו ולשים אותו לעוגיות. ולכל דבר שרצו. (ז) באותו מן היו ניחונים הרבה שנים כאילו אכלו לחם. והיה יותר טוב מלחם. כי היה מוזג רחמי שנבלע באברים. ואינו משמש למוח אפילו לסעודת יום אחד. (ח) באותו ההיפך. שהוא משלשל. ואינו משמש למוח אפילו לסעודת יום אחד. (ח) באותו מן היה יורד ביום ששי פעמיים. ובשבת לא היה יורד כלום. וזה סימן גדול שהיה נס. שאל"כ היה צריך לירד תמיד בלי הפסק. (ט) שהמן היה יורד במקום ששם היו בני ישראל ולא היה יורד בשאר המדבר. ואילו היו יושבים במקום אחד. היו האפיקורסים יכולים לומר כי כן טבע המקום שירד בו מן. אבל הם היו הלכים תמיד ומתקדשים הולך לפניהם. ורק בקדש התעבבו י"ט שנה. אבל צמוד הענן מסתלק מאחריהם והולך כנען. והיו צריכים להמתין שני ימים עד שהיה בכל מ' השנה היו הלכים תמיד קדימה. ומכאן שבנס היה יורד במקום שהיה שם וכשעקרו משם שוב לא ירד. (י) אחרי שעברו ישראל את כל המדבר ועברו את הירדן עדיין היה יורד המן במקום שהיו. ולא פסק אלא במ"ו בניסן. ואם היה אותו המן של היום. הרי להיפך. ודקא בניסן הוא מתחיל לרדת. כי זמנו בניסן

ואייר. וגם לא פסק אלא אחרי שמצאו תבואה. ומכל זה מוכח שבדרך נס היה המן יורד מן השמים. והראיה כי כשמצאו תבואה פסק מלרדת. וזהו כפי פשט הכתובים. וכל שכן לפי מה שראינו לעיל שב' באדר שבו מת משה רבנו פסק המן. וזה שאספו באותו יום הספיק להם עד מ"ו בניסן. וזו ראיה מה שאמרנו כי ירדת המן היה דרך נס. (א) ועוד ראיה כי ראינו שצוה הש"ת להניח המן בצננות ושישמרו אותו לדורות הבאים. ואם זה אותו המן שנותנים הרופאים לאיזה צורך היו צריכים לשמור את המן לדורות והרי אפשר לקנותו בחנויות. ומכל זה משמע כי היה ענן נפלא והיו צריכים לשומרו כדי להנציח הנס. (ב) כי משה אמר להם לישראל כשלימדם לקח בפרשת עקב: ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך. ואם המן היה דרך טבע. ואם היה זה אותו המן של היום. כיצד אמר אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך. והרי כל דבר טבעי ידוע הוא. ומכל הראיות האלו רואים בבירור שאותו המן היה שונה כי היה מוזג רחמי.

פרשת ירידת המן לישראל

שלאחר אכילת המן ברכו ברכת המזון כפי שאמר רב נחמן בברכות דף מ"ח - משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן. החזון איש בהלכות ברכת המזון סימן כ"ח כתב להעיר לפי הסבר הכל בו שמדוע אין מברכין ברכה אחרונה על הרוח בשמים, והוא משום כשפסיק הריח מחוטמו כבר עברה הנאתו משא"כ באכילה שנשארת תוך מעיו, וקשה הרי מבואר במסכת יומא דף ע"ב ששמן היה נבלע באיברים ואם כן אינו מחייב בברכה שלא היה מציאות של עיכול במין? די"ל דעיכול באמת כן היה רק כיון שהיה ליום נקי ומזוקק לכן לא היו בו פסולת ולכן ברכו ברהמ"ז על המן.

קריאת פרשת המן

מובא בשו"ע אור"ח סימן א' סעיף ה' שטוב לומר פרשת ירידת המן בכל יום. המשנה ברורה (שם) מביא בשם אחרונים הטעם כדי שיאמין שכל מזונותיו באים בהשגחה פרטית וככתוב "המרבה לא העדיף והממעיט לא החסיר" להורות שאין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה. ומותר לומר פרשת המן אפילו בשבת אולם הבקשות שאחר פרשת המן אין לומר, בספר תשב"ץ לתלמיד מהר"ם סימן רנ"ז מביא בשם הירושלמי שכל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יתמעט מזונותיו והקב"ה ערב (עי' ערוך השלחן סימן א' סעיף כ"ד). הגמג' אברהם (שם) כתב שאין די באמירה בלבד אלא שיתבונן מה הוא אומר ויכיר בנפלאות ד'.

כיסוי החלות במפה

נפסק בשו"ע אור"ח סימן רע"א סעיף ט' "צריך שתהיה מפה על השלחן תחת הפת ומפה אחרת פרוסה על גביו, וכתב הטור בסימן רע"א ח"ל "ואני שמעתי טעם לעשות זכר למן שהיה מונח כמו בקופסא טל למעלה וטל למטה (כמובא ביומא דף ע"ב ע"ב) וזכר לזה נתנין מפה תחת הפת ואחרת על גביו", ולפי טעם זה כתב בחיי אדם אין מספיק שהמפה תהיה מכוסה עד אחר הקידוש אלא צריך שיהיה מכוסה עד אחר ברכת המוציא. מובא בס' זכר לאברהם ערך "שלחן" דלטעם שיהיה דוגמת המן גם בסעודה שלישית יש לכסות, וכן מובא בס' בן איש חי פרשת חיי שרה סעיף י"ב, אולם כבר כתב ערוך השלחן בסימן רע"א סעיף י' דאין העולם נוהגין כן, בשו"ת באר משה חלק ו' סימן קל"ד כתב "דע עלי המעשה שנתה מקרוב הנהיגו לפרוש מפה צבועה מכל מיני צבעים על השלחן וגם המפה מלמעלה צבועה, ואוהבי חדשות בוחזין בו, ושלא כדן עושין דמבטלין טעם של הטור שמביא רמז לטל למעלה מהמן וטל למטה מהמן שהיה לבן. וכן מובא בסידור קול יעקב (להר"ר קאפלי צ"ל) "ויכסה הלחם במפה שניה ג"כ לבנה, וכ"כ באליה רבה סימן רע"א ס"ק ט"ז בשם צידה לדרך, בס' אשל אברהם (כוטשאטש) סימן רע"א מביא "שמעתי שבספרים הקדושים הקשו על טעם זה שהוא זכרון למן דא"כ גם בחול כן היה צריך להיות. ומתוך כיון שכליל שבת הברכה מתפשטת לכל השבוע כמובא בזוה"ק לזה עושין זכר למן בשבת קודש.

לחם משנה

האם לחיוב לחם משנה בשבת צריך שיהיו שתי החלות שוות בגודלן או אפשר לקחת אחת גדולה ואחת קטנה ללחם משנה? בשו"ת צין אליעזר ח"א סימן כ"ג כתב כי על אף שהטעם ללחם משנה לומר מהמן שירד לחם משנה ביום שיש גם בשביל יום השבת אין זה אומר שהחלות חייבות להיות דומות בכל הפרטים ואפשר מלכתחילה לקחת אחת קטנה ואחת גדולה וכן משמע בערוך השולחן סימן רמ"א. אולם יש מהדרין שהחלות יהיו שווין במראה ובגודלם כמובא בס' כף החיים (פלאגי) פרק ל"ז אות מ"ד. ובפתח הדביר סימן רע"ד כתב דמסתבר שעל החלות להיות שוות במראה וקומה מכיון שלחם משנה הוא זכר למן שהיה יורד ביום שיש עבור יומים והשיעור היה לכל אחד לחם משנה והיו שוים במידה ובמשקל.

אף שירידת המן היתה בזמן שישראל היו במדבר, עם כל זאת זכרון ירידת המן היא לדורות כמובא בפרשת בשלח (ט"ז ל"ב) "ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ד' מלא העומר ממנו למשמרת לדורותיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציא אתכם מארץ מצרים", כוונת התורה שענין של ירידת המן יהיה זכרון לדורות, ולכן ציוחה התורה להניח צנצנת מן בקודש הקדשים שיהא משמרת לדורות, מנהגים שונים מוצאים אנו בזכר לירידת המן ועל כך נראה במאמרינו זה.

ברכה ראשונה על המן

השאלה הראשונה שעליה התמקדו גדולי האחרונים האם היו צריכים לכרך ברכה ראשונה לפני שאכלו את המן, ואם נאמרו שברכו ברכה ראשונה באיזה נוסח ברכו על המן בברכה שלפני האכילה? והנה החיי אדם כלל קנ"א בנשמת אדם אות א' כתב מצינו במן שברכו על זה ברכת המזון כמובא בברכות דף מ"ח משה תיקן לישראל ברכת הזן בזמן שירד המן ובדאי לא בירכו לפני המוציא לחם מן הארץ כיון שהמן לא בא מן הארץ אלא מן השמים, אבל לא מבואר בדבריו אם היו מברכין ברכה אחרת או שלא היו מברכין כלל ברכה ראשונה על המן. ובשרי חמד (מערכת כ' כלל ק') מביא את דברי החיי אדם ומצדד שם שלא היו מברכין כלל ברכה ראשונה על המן דברכת הנהנין כולן אינו אלא מדרבנן.

הגאון רבי אהרן לוי' זצ"ל מרישא הוסיף בספרו ברכת אהרן על מסכת ברכות (מאמר פה) סימוכין לשיטת הסוברים שלא בירכו על המן כלל - מלשון הגמרא (ברכות לה.): "אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה", והמן לא היה מהעולם הזה אלא מהעולם הבא (כמו שכתב המהרש"א חגיגה יב:) וממילא לא נתחייבו כלל בברכה על אכילתו. וביאר לפי זה את הפסוק (טו) "ויאמרו איש אל אחיו מן הוא", דהיינו שרצה כל אחד לדעת מהו דבר זה כדי לדעת איזו ברכה לברך עליו, כיוון שטעמו בו טעמים שונים. ועל כך השיב להם משה: "הוא הלחם אשר נתן ד' לכם לאכלה", כלומר: לחם זה השפיע לכם הקב"ה ממעון קדשו מן השמים, ולכן הוא פטור מברכה.

בס' בני יששכר (מאמרי השבחות מאמר ג') כתב דו"ל "וזכר אני כשהייתי מסתופף בצל קדשו של מחותני נפל ספק איך היה ברכת המן, ואני הייתי משיב שמצאתי להרמ"ע מפאנו דלעתיד יברכו על המן המוציא לחם מן השמים, ונפל ויכוח בדבר בין החברים, נענה אחד מן החברים ואמר כמדומה לא בירכו על המן כל עיקר דכיון שהוא לחם אבירים נבלע באיברים שלא היה כידור כי כל עיקר הברכה לברך ניצוצין ולהפרידם מן הפסולת ובמן לא היה פסולת. בשו"ת תורה לשמה סימן ס"ג כתב שישראל היו מברכין על המן "הממטיר לחם מן השמים", כמש"כ בתורה "הני ממטיר לכם מן השמים", רבי יהודה החסיד כותב בספר חסידים סימן תתת"מ דעל המן היו מברכין "הנותן לחם מן השמים", בס' נפש חיים (פלאגי) מערכת ח' אות ק"ז מביא ששמע מאחד מחכמי אשכנז שהיו מברכין על המן המוציא לחם מן השמים. ידועים דברי הספורנו בפרשת המן שכתב שאם היו מלקטין מן בשבת הרי זה חילול שבת משום שעוקרים דבר מגידולו וכמאמר חז"ל שבת דף ק"ז ע"ב מי שחולש כישות חייב משום עוקר דבר מגידולו, לפי"ז כתב בס' חמדת ישראל ח"ב סימן י"ד דהיות והמן היתה לו יניקה מהקרקע כמו כישות והרי מבואר בגמ' עירובין דף כ"ח ע"ב שכשות מברכים עליו בורא פרי האדמה א"כ ה"ה על המן יש לכרך בורא פרי האדמה. אולם בשו"ת אבני נזר אור"ח סימן ק"ל כתב שדברי הספורנו תמוהים.

אולם זה ברור שברכו על המן ואף שזה מאכל של נס עפ"י דברי הגמ' בברכות דף ל"ה אסור לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה משום דכתוב "לד' הארץ ומלואה" ולכאורה גם מעשה ניסים בכלל לד' הארץ ומלואה ואם רוצה ליהנות צריך לכרך.

ברכה אחרונה

אף שבברכה ראשונה מצינו דעות שונות מה היו מברכין על המן, אין ספק

פרשת בשלח

דברי הכלה על פרשת הבן.

א.

דנו האחרונים איזה ברכה ברכו על ברכת המן, ועי' בספר בני יששכר בזה במאמר ברכת השבת מאמר ג' אות ג', ובתחילה הביא דברי הרמ"ע מפאנו בעשרה מאמרות שכתב שלעתיד לבוא בסעודה של לווית, הנה אין סעודה בלא לחם שיוציאו את צנצנת המן שננו, (נאמר בו לדורותיכ"ס היינו בעת שיהיו הדורות יחד), והוא נקרא לח"ס, כמה דאת אמר הוא הלחם אשר נתן ה' וכו', וכתב שם שיברכו ברכה על המן המוציא לחם מן השמים. ומסיק עוד וז"ל, והנה דכרונא כשהייתי מסתופף בצל קדשו של כבוד מוחותני הרב הקדוש מהרצ"ה מזידיטשוב זצוק"ל נפל מילתא בפומי לחקור, איך היה ברכת המן, ואני הייתי משיב שמצאתי כן להרמ"ע דלעתיד יברכו המוציא לחם מן השמים, ונפל ויכוח בדבר בין החברים, נענה אחד מן החברים הלא הוא הרב המקובל מהר"י ישראל דוב זלה"ה, אשר כמדומה לא בירכו ברכה על המן כל עיקר, כיון שהוא לחם אבירים נבלע באברים, שלא היה צריך בירור, כי כל עיקר הברכה לברך ויצוצין ולהפרידם מן הפסולת, ובמנו לא היה פסולת, ונהניתי מאוד כי לדעתי הדברים קרובים אל האמת, והייתי מתמיה לפ"ז על הקדוש מהרמ"ע שכתב שנצטרך לברך עליו בעתיד, ועי"ש מה שמיישב ע"ד הסוד, ומסיק לפי דבריו דבשבת היו צריכין לברך על המן, וכן לעתיד שיהיו במדרגה גדולה יותר, יצטרכו לברך על המן, ולכן ליכא נמי סתירה בין דברי הרמ"ע להנ"ל, דלעתיד שאני, ובוה מפרש הבני יששכר את לשון המדרש, רבי נתן אומר ברכו במן וקדשו בברכה, דאף שבימות החול לא היו צריכין לברך על המן, מ"מ בשבת היה צריך לברך ברכה על המן ועי"ש.

א

בס"ד

דברים בעתם

פרשת בשלח

תוכן הענינים

- (א) חידושים בהלכה על עניני פרשת המן.
- (ב) חשבונות נפלאים בענין המן.
- (ג) חידושי אגדה על הפרשה.
- (ד) טעמים על מנהג ישראל בשבת שירה לפזר אוכל לצפרים.
- (ה) מעשי צדיקים על הפרשה.
- (ו) דברי הלכה ואגדה לט"ו בשבט.
- (ז) פנת ההלכה, בדין קידוש, ובדין לחם משנה.
- (ח) חידות תורה.

דבר בעתו מה טוב

ובספר ג' רוח עה"ת בפרשתן כתב להעיר דכיון דכתיב בתורה וטעמו כצפיחית בדבש ופירושו כבצק שמטגנין אותו בדבש, אם כן היו צריכין לבדך עליו בורא מיני מזונות, רק דמסק דכיון דאח"ל דהמן היה משתנה לכמה טעמים שהיה רוצה ורק דבסתמא כשלא כינו לשום טעם אז היה טעמו כצפיחית בדבש, וא"כ אם הי' מברך מזונות ואח"כ היה משנה דעתו לטעום טעם בשר וכדומה, א"כ שוב היו ברכתו הראשונה לבטלה, וא"כ כמו דכתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' י"ח) דלכן לא מברכין בצדקה וכיבוד אב וכדומה, משום דחיישינן שמא ימלך העני מליטול, או האב לא יצטרך עוד לכיבודו, ותהי' ברכה לבטלה, ולכן אין מברכין כלל, א"כ הכ"נ מן הראוי שלא לבדך כלל מחמת חשש דשמא ימלך, אלא דמחלק דרך כשתלוי בדעת אחרים כגון בצדקה וכיבוד אב, אז חיישינן שהאחר ימלך, אבל אין לחוש שהוא עצמו ימלך, ומפלפל בזה באורך. ויש להעיר בדבריו דהרי קיי"ל דכל דבר שבברכתו מזונות אם קובעין עליו סעודה מברכין עליו המוציא, וא"כ כיון שהמן היה עיקר מאכלם, אין לך קביעות גדול מזה, וא"כ שוב הי' ראוי לבדך עליו המוציא, אך יש לדחות דהרי הדין הזה הוא רק ביטול תורתא דנהמא - צורת לחם, ולכן בתבשיל של קמח אף שמברכין עליו מזונות, מ"מ אין מברכין עליו המוציא אף כשקובע עליו סעודה, וא"כ הכא נמי נהי דטעמו כצפיחית בדבש, מ"מ הרי עינו - מראהו - כעין הבדולח, ולא היה לו צורת פת, וא"כ א"ש דאין הכרח לומר שברכו המוציא מחמת דין דקביעות סעודה.

עוד כתב שם עוד בנן רוח להעיר, דכיון דקיי"ל על כולם אם אמר שחכל יצא, א"כ י"ל שברכו עליו שהכל, ובהו בכל טעם שרצו לטעום הועילה ברכתם, ועפ"י מבאר שם לנכון, את מה דאיתא בברכות מ"ח: דאיתא שם אר"ז משה תיקן להם לישראל ברכת הזו בשעה שירד להם מן וכו', ובאותו דף עצמו אמרינן שם מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת, וקשה איך אמר דמשה רבינו ע"ה תיקן להם ברכת הזו, הא מדאורייתא הוא, וע"ש בראשונים, ולפי האמור יש לבאר, דהנה קיי"ל כל שמברכין עליו המוציא מברכין עליו ברכת המזון, וכל שאין מברכין עליו המוציא אין מברכין עליו ברכת המזון, דכתב הרמב"ם בפ"ג מה'

ברכות הי"א, ולפי האמור דלא ברכו על המן ברכת המוציא, משום הכי שפיר הוצרך משה לתקן להם לבדך ברכת הזו, דמדאורייתא היו פטורין לבדך ברכת המזון אחר אכילת המן, דברכת המזון תלוי בברכת המוציא, ובהו מדוייק ג"כ הלשון דאמר משה תיקן להם "בשעה שירד להם המן" רצה לומר דהתקנה היתה רק לענין אכילת המן, אבל אחר אכילת שאר דברים לא היה צריך לתקן, דבלא"ה היו צריכין לבדך ברהמ"ז מדאורייתא, כגון על אכילת שאר דברים של חמשת מיני דגן שהיו תגרי אומות העולם מוכרין להם כדאי' ביומא עכ"ל.

ב.

בספר שפתי צדיק לל"ג בעומר כתב וז"ל, מה דאיתא שלא היה להם במערה רק חרובין ומים, במה אמרו קידוש היום, אולי מפני שרשב"י מתלמידי ר' עקיבא, והוא סובר במשנה ה' פרק ו' דברכות אפי' אבל שלק והוא מוזנו מברך ג' ברכות שזהו סעודתו, ע"כ י"ל שרשאין לקדש על החרובין כמו שמקדשין על הפת, ומסתם היה בחרובין שלהם כל טעמים כמו במן, ועל מה היו ישראל מקדשים בחיותם במדבר, מסתמא על כוס מן, וכוונתו שיהיה בו טעם יין, כי יין ממש לא היה להם, רק לצורך נסכים הביאו ממקום עין גדי, כמבואר בתרגום שיר השירים על פסוק בכרמי עין גדי עכ"ל.

ויש להעיר בדבריו עפ"י דברי החתם סופר בחשובה חלק יו"ד סי' צ"ו בהא דנפסק בשו"ע דחלב דם מבטלין זה את זה בששים, והקשו הפוסקים דהא קיי"ל איסורין אין מבטלים זה את זה, והביא מתשובת הרא"ש דהיינו דרך מין במינו דליכא ביטול הטעם, רק דבאנו לדון מצד ביטול הדין, בזה אמרינן דב' איסורין הוי כשם אחד כיון ששניהן איסור, ולכן לא בטלי זה בזה, משא"כ במין בשאינו מינו, דש ביטול הטעם, וכשדנים מצד ביטול הטעם, אין לחלק בין איסור בהיתר או איסור באיסור, דסוף כל סוף הטעם אינו נרגש ומתבטל, דמה לי תוך ההיתר ומה לי תוך האיסור, דמכל מקום הטעם נתבטל, אך דהקשה שם דא"כ אמאי אמרינן בפסחים קט"ו. לענין מצה ומרור דאין מבטלין זה את זה דהא הוי מין בשאינו מינו, ומה לי ששניהן הם מצות, דהא מ"מ

אחתי איכא ביטול הטעם, וביאר משום דהתם ליכא ששים ממין האחד נגד חבריו כדי לבטל טעמו, אלא דא"כ קשה שוב למה צריך לטעמא דאין מבטלין זה את זה, דהא כיון דליכא ביטול הטעם הרי בלאו הכי אין מבטלין זא"ז, וביאר משום דמ"מ אילו הוי מצוות מבטלין זא"ז היה גופו של כל אחד בטל בחבירו, והיינו שהיה בטל שם מצה או שם מרור [מכאן ולהלן הוא לשון החת"ס] "ולא היה רק טעמו הנרגש ובוה אין יוצאין ידי חובת מצה, דבעינן עיקר האכילה ולא כזית טעם" משו"ה אמרינן אין מצוות מבטלות זה את זה, ואין גופו בטל, וטעמו הרי ליכא ס', א"כ יצא ידי חובתו בו עכ"ל, ומבואר בדברי התח"ס, דכשצריך לקיים מצוה באמילה, לא סגי בהורגשת הטעם לחוד, דצריך אכילת גוף הדבר, ולכן אין יוצאין בו ידי"ח מצוה, וא"כ הכ"ז לענין קידוש דצריך יין, י"ל דלא סגי בטעם לחוד.

ולפי דברי החת"ס צריך לומר בדמבדב היו עושין מצה ממה שתגרי אומות העולם מוכרין להן, ועוד להשיטות וכמובא לעיל דאין חיוב ברכת המזון מן התורה על מן, וגם אין מבדכין עליו המוציא, והרי כתב הרמב"ם דכל דבר שאין מבדכין עליו המוציא אין יוצאין בו ידי"ח מצה, וע"כ צ"ל כנ"ל. ועוד דכיון דהיה טעמו כעפיתיות בדבש, א"כ הרי הוי לי מצה עשירה, ואף אי נימא כהנ"ל, דהוי יכולין לכיון שיהי' בו טעם מצה סתם, וגם לשיטת המהר"ל המובא במגן אברהם ה' פסח דבדיעבד אם אין להם עוני, מקיימין במצה עשירה, מ"מ כיון דלא ה' שייך בו חימוץ אין כאן שימור לשמה, לא משעת קצירה ולא משעת לישת, וא"כ אי אפשר לצאת בו ידי מצה כלל.

ג.

עד מתי מאנתם לשמור מצותי. בשיח שרפי קודש מביא בזה בשם בעל אבני נזר על מה דנקט הלשון "מצותי" דוקא שהוא לשון מצות עשה, והרי עברו גם על לאו דאל יצא איש ממקומו, וביאר דבעצם י"ל שלא עברו על הלאו דהרי לא נעשה מחשבתם דהא יצאו ללקוט ולא מצאו ולא הוי מלאכת מחשבת, רק דבשבת הא איכא לאו ועשה, וא"כ נהי דלא עברו על הלאו, אבל גם את העשה

ד.

לא קיימו, דמצוות צריכות כוונה, והרי הם רצו לעבור על העשה ולא לקיימו, וזהו מה שאמר להם עד מתי מאנתם לשמור "מצותי" דייקא, דנהי דעל הלאו לא עברו, מ"מ גם המצוה דשבת שבת לא רצו לקיים, עכ"ל, ועפ"י זה ניתא מה שהקשה בספר שפת צדיק דאמאי לא הביאו את דתן ואבירם לפני משה, כמו גבי המקושש על מה שחיללו את השבת, ולדברי האב"ז ניתא, דבאמת חילול שבת לא היה כאן, וגם על העשה לא "עברו" ורק שלא "קיימו" המצוה. ושו"ד דבשפתי צדיק כתב קרוב לזה, וז"ל, י"ל שטעו הרואים מפני דבעינן שיהיה איזה תיקון, וכאן לא מצאו מן, היה ממש טורח חנם.

אף גוף הדבר הידוש הוא לומר דבכח"ג אין חיוב, והאבני נזר גופי' לא כתב כן במק"א, והוא בספרו אגלי טל במלאכת הזורע ח"ל, באות ה' סק"ז בהג"ה, הנה הא דכתב דבשבת מאחר דמלאכת מחשבת אסרה תורה כל שלא נתקיימה מחשבתו נפטר, ליתא, והרי התוס' כתבו דל"ש דפוטר במלאכה שא"צ לגופה המוציא מרא לחפור בו לקבור בו את המת פטור, הרי דאזלינן בתר סוף מחשבתו אף בכמה פעולות, א"כ כל מוציא מרשות לרשות, אם לאחר שהוציא נמלך שלא לעשות בו הדבר שחשב מתחלה, יפטר מאחר שלא נתקיימה מחשבתו, ולא הוי מלאכת מחשבת, דה דאי לא ניתן להאמר, דמאחר שבשעת הוצאה היה בידי לעשות בו מה שחשב, הוי מלאכת מחשבת עכ"ל, וא"כ הכ"ז אף שלא נעשית מחשבתו הוי מלאכת מחשבת, אך באמת דייק האב"ט בלשונו, במה שכתב, דמאחר שבשעת הוצאה היה בידי לעשות מה שחשב, דוק בכח"ג חשיב מלאכת מחשבת, וא"כ י"ל דהכא כיון דבאמת לא היה מן, וא"כ איגלאי שמעיקרא לא היו יכולין לעשות מה שחשבו, ולכן לא הוי מלאכת מחשבת, וא"ש אחתי הידוש הוא לומר כן גם דברי האבני נזר זה את זה, אבל מ"מ אחתי הידוש הוא לומר כן גם בכח"ג, דא"כ יוצא דהמוציא מעות בשבת ברה"ק, כדי לקנות איזה דבר, ובסוף לא היה דבר זה בחנות, לא ייחשב מלאכת מחשבת, כיון שלא היה בידו, וצ"ע לענין הלכה. וגם מדברי השפתי צדיק לעיל נראה דבאמת מיקרי חילול שבת כה"ג אלא דהם טענו.

ועוד יש לדון בדברי האב"ז באופן אחר, עפ"י מש"כ הפני

ה.

יהושע דאף דשבת במרה נצטוו, מ"מ לא היה דין מלאכת מחשבת עד מתן תורה, וא"כ אז לא היה שייך עדיין פטור זה דלא נעשית מחשבתו. אך אי משום הא לא איריא, ואין משיבין על הדרוש, וי"ל דהאבני נזר לא נקט כן, ועי' בכלי חמדה מה שפלפל בזה, אבל מש"כ לעיל לדון, דזה נוגע לדיוטא צ"ע. ובאמת לענין מעשה ממש, אכתי גס מה שאינו מלאכת מחשבת, הרי אסור מדרבנן, רק נוגע לענין חיוב.

השבתות נפלאים בענין הזמן

מובא בילקוט פ' בשלח כי בכל יום יד מן השמים להספיק לכל אחד ואחד מישראל על שני אלפים שנה, דכתיב דבר יום ביומו, וכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול עיי"ש, באמת דברי הילקוט אפשר להוכיח על פי השבון ברור ונכון בהקדם איזה מאמרי חז"ל.

בגמרא עירובין דף נ"ה איתא אמר רבב"ח אמר ר"י לרד"י חזי לי האי אתרא [של מחנה ישראל] והוי תלתא פרסה, וכתיב המהש"א ז"ל דהיינו באורך אבל ברוחב לא הוי רק פרסה, באופן שמחנה ישראל השתדע במדבר לארכו ג' פרסאות ולרחבו פרסה אחת, והנה כידוע יד המן סביבות המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה דהיינו עשר פרסאות לכל צד וכמאמיהם על פני הארץ דהיינו שתי אמות בגובה.

ומחנה ישראל מחזיק מרובע של שלש פרסאות על רוחב פרסה, נמצא כי מימינו דהיינו לצד דרום, ה"י שטח של המן שלש פרסאות לארכו של המחנה ועשר פרסאות הלאה מן המחנה היינו כדרך יום, נמצא כי השטח של המן מחזיק שלש פרסאות על עשר פרסאות שהם שלשים פרסאות מרובעות, וכן לצד שמאל לצפון, ביחד ששים פרסאות מרובעות, עתה ברוחב ה"י רק פרסה אחת, וה"י השטח של המן פרסה על כדרך יום דהיינו עשר פרסאות, פרסה על אורך עשר הם י' פרסאות מרובעות, כן ה"י למורח וכן למערב, ביחד שני צדי הרוחב ה"י עשרים פרסאות מרובעות ומכל

ארבע רוחות סביב ה"י שמונים פרסאות מרובעות, לצורך החשבון נחוץ להשתמש במדות האמות ובכן נחלק את הפרסאות לאמות. השטח אשר עליו השתדע המן סביבות המחנה ה"י כמבואר למעלה 80 פרסאות.

פרסא = ד' מיל. מיל שני אלפים אמה.

מיל מרובע 2000×4 מיליאן אמות מרובעים, ובכן פרסא מרובעת שהיא 16 מיל מרובעים 4×16 מיליאן אמות מרובעים = 64 מיליאן אמות מרובעים, 80 פרסאות מרובעות 64×80 מיליאן אמות מרובעים 5120 = מיליאן אמות מרובעים, והנה חשבון מספר בני ישראל היא כידוע ששים ריבוא נצרך לנו עתה לחלק את כל השטח אשר עליו ירד המן לששים ריבוא חלקים למען נדע את גדל השטח אשר עלה בחלקו של כל אחד ואחד מבני ישראל.

שטח אמות מרובעים. : מספר בני"י.
 $1/3 \times 8533 = 5,120,000,000$: 600,000

והנה לפי דברינו למעלה שירד המן כמו השליו אמהים על פני הארץ אז השטח הזה בהקיפו שמכיל $1/3 \times 8533$ אמות מרובעים ככפל 2. $17066 \times 2 = 1/3 \times 8533$ אמות מעוקבות, מספר הזה $2/3 \times 17066$ אמות מעוקבות עלה על כל איש ואיש מבני ישראל.

עתה עוד עלינו לדעת כמות הסאים שהכיל המקום לכל אחד ואחד מישראל, חזאת נדע עפ"י דברי הגמ' במס' (עירובין דף ד') דשיעור מקוה אמה על אמה ברום שלש אמות הם ארבעים סאה. ועלינו לחלק את המספר $2/3 \times 17066$ אמות מעוקבות על חלקים של שלש שלש אמות בגובה, באמה אורך ואמה רוחב שמכלילים ארבעים סאה.

ולמען להקל על הקורא נעשה מן המספר $2/3 \times 17066$ מספר שלם 17067 שלא יה' בו שברים רק שלמים ואח"כ ננכה עפ"י

העומר 3/10 סאה.

באופן שאם נחלק את מספר 758,571 יעלה לנו סכום 1/10
 $227,571 \times 3/10 = 227,571 : 3/10$ כעת נעשה חשבון
 צדק כפי החשבון שהבאנו למעלה נצרך לנו על משך אלפים שנה.

| | | | |
|------------------|------|---------|---------------|
| סכום של | 3/10 | 227,571 | סאים לכל אחד. |
| והמן ירד בכל יום | 5/9 | 227,555 | סאים לכל אחד. |

נמצא חסר לנו סאין 15 67/90

שהם 1/2 עומדים על אלפים שנה, אם כי על מספר קטן כזה
 מצינו בחז"ל כי לא דייקו, אבל החשבון יוכל להיות בצמצום,
 בשנשים לב לדעת כי במשך אלפים שנה, ישנם מספר שבתות
 שחל בהם יום כפור, ואז לא הי' נחוץ לנו את החצאי עומרים
 לסעודה השלישית, כי בשבתות שחללים בהם יום"פ הי' נצרך רק
 שתי סעודות, אחת לסעודה המפסקת, וסעודה אחת למוצאי יום
 הכפורים.

ובכן החשבון צדק כי השטח שירד עליו המן הכיל כמות
 העומרים שהספיק לכל אחד ואחד מישראל על משך אלפים שנה
 בצמצום, לא פחות ולא יותר, והיא הפלא ופלא.

(מאיר עיני חכמים מהגה"ק

ר' יחיאל מאיר מאוסטרובצה)

בענין גובהו של מן

בענין גובהו של מן. שירד להם לישראל רבו הדעות בגמ' (יומא
 דף ע"ו) ובמכללתא פרשת בשלח, ובמודשים, לדברי ר' אליעזר
 המודעי הי' גבוה ס' אמה, ולדברי איסי בן יהודה הי' מתנדר ועולה,
 עד שראוין אותו כל מלכי מזרח ומערב.

ובילקוט מובא כי בכל יום ירד מן שהספיק לכל אחד ואחד

חשבון את 1/3 השליש שחשבנו עתה יותר.

$5,689 = 3 : 17067$ באופן אם נכפיל עם מספר 40 כי המספר
 5689 המה שיעורי מקוה שלש שלש אמות בגובה, באמה אורך
 ואמה רוחב יעלה לנו מספר הסאים $227560 = 40 \times 5689$ עתה
 עלינו לנכות את 1/3 שחשבנו יותר שעולה עפ"י חשבון צדק
 בצמצום 4,4/9

$$227560 - 4,4/9 = 227555 \frac{5}{9}$$

והנה בפרשת בשלח כתיב כי לקט כל איש מישראל לפי אכלו
 מדי יום ביומו עומר לגלגל, באופן כי לשנה שנחשוב לפי ימות
 הלבנה שני"ד ימים איז לקט אחד ואחד במשך שנה 354 עומרים
 לשנה אחת.

ובמשך אלפים שנה בשנכפיל את המספר 379 עם אלפים
 יעלה לנו $758000 = 379 \times 2000$ עומרים, ואם נתבונן היטב
 בחשבון נראה כי במשך אלפים שנה היה יותר שבתות ממה
 שחשבנו למעלה, למעלה חשבנו תמישים שבתות לשנה של שני"ד
 ימים, אבל $350 = 50 \times 7$ ושנת הלבנה היא שני"ד 354 ימים באופן
 שנשאר מכל שנה ד' ימים בודדים ובמשך אלפים שנה נקבצים
 8000 ימים.

$$4 \times 2000 = 8000$$

ובסכום של 8000 ימים ישנם 1142 שבתות.

$$8000 : 7 = 1142$$

ובשבתות הי' נצרך עוד 1142 חצאי עומרים שהם 571
 עומרים שלימים ובצירוף העומרים של מעלה.

$$571 \times 758,000 = 758,571 \text{ עומרים.}$$

כעת נצרך לנו לדעת מספר הסאים הנמצאים בסכום 758,571
 עומרים. העומר עשירית האיפה היא 1/10 איפה ג' סאים. לפי"ז

בגובה איש אחד, ואם תכפול את המספר הזה לתשעים אנשים בגובה יגיע לתשעים פעמים ככה היינו תשעים פעמים פ"א אלפים $90 \times 81,000 = 7,290,000$ ז' מאות ותשעה ועשרים אלף שעולה בצמצום למספר הקדום של העומרים מן, שנפל במשך אלפים שנה.

ויען כי היום אם בקולי תשמעו, ואם ישראל ילכו בחקות ה' ויהי בבחינת זכו הלא יקיים בהם הש"י ואולך אתכם קוממיות, ואז הלא יצטרך כל אחד ואחד מישראל בכמות ליום אחד מה שמצטרך האדם היום למשך אלפים שנה, באופן כי ה' מוכרח שירד המן בכל יום במדה שיספיק לכל אחד מישראל כפי חשבון על משך שני אלפים שנה דברי הילקוט, והיא פלא.

(שם).



מישראל על שני אלפים שנה, והיא פלאי למא נצרך שירד מן בכל יום שיהי מספיק לכל אחד ואחד מישראל על אלפים שנה.

אבל יובן עפ"י חשבון ברור ונכון, כי מוכרח ה' שירד מן בכל יום שיספיק לשני אלפים שנה, בצמצום לא פחות ולא יותר, ונקדים לדעת, כי בשנה ישנם שס"ה ימים, ובכל יום לקט כל אחד ואחד מישראל לפי אכלו עומר לגלגלת, היינו 365 עומרים לשנה, ואם נכפיל מספר שס"ה על שני אלפים פעמים יעלה בידינו מספר ז' מאות אלף ושלושים אלפים עומרים, $365 \times 2000 = 730,000$ הסכום הזה ה' נצרך לכל אחד ואחד מישראל על משך אלפים שנה, אבל נצרך לחסר מזה המספר יום אחד בשנה היינו יום כפור שלא אכלו אלא סעודה אחת, ולפי דברי תנ"י (שבת דף ט"ו) ד"ה שמאי, כי העומר ה' לשני סעודות וסעודה אחת חצי עומר, ואם תחסר שני אלפים חצאי עומרים למשך אלפים שנה היינו בס"ה אלף עומרים מן המספר הנ"ל.

$$729,000 = 1,000 - 730,000$$

ישראל ביד ז' מאות ותשעה ועשרים אלפים עומרים, באופן כי לדברי הילקוט שירד מן בכל יום שיספיק עבור כל אחד ואחד מישראל על שני אלפים שנה, מוכרח ה' לירד כמספר הנ"ל ז' מאות ותשעה ועשרים אלפים עומרים.

והנה מובא בילקוט על הפסוק ואולך אתכם קוממיות בפרשת בחקותי שאז "בזמן הגאולה" יגיע מדת האדם לשלש מאות אמה. עיין במדרש בראשית פי"ב. והנה בגמ' (עירובין דף מ"ה) איתא דקומה של אדם שלש אמות, וכתבו החוס' שם דהיינו חוץ מהראש, וכתב בספר מים יחזקאל פרשת תשא דיש לו בקבלה דהראש היא חלק עשירית מהגוף, נמצא בעת ההיא כאשר יחזיק האדם שלש מאות אמה בגובה אזי יחזיק האדם עפ"י חשבון כמו תשעים אנשים בגובה היום, עם הראש, ואם יחזיק כמו תשעים אנשים בגובה, עפ"י חשבון הזה יחזיק בעוביו מסביב ג"כ כמו תשעים אנשים ויהי' מחזיק באופן זה ברוחב ובעוביו תשעים פעמים תשעים שעולים $90 \times 81,000 = 7,290,000$ פ"א אלפים, וכל זה



לחם מן השמים

א

א

לדרוש ולחדש בפרשת המן

וכבר היה ר' טרפון ור' ישמעאל וזקנים יושבין ועוסקין בפרשת המן והי' רבי אלעזר המודעי יושב ביניהן נענה ר"א המודעי ואמר מן וכו'.

יומא עו.

עלה בלבי מחשבה שיזכני השי"ת לחדש בכל יום ויום דבר בפ' המן וממילא הפרנסה שיזמין לי השי"ת תהי' מהתורה הקדושה כמ"ש רז"ל בב"ר (צ"ז ג') פרנסה בכל יום שנא' הרועה אותי מעודי עד היום הזה וכן אמר הלל ברוך ד' יום יום שכל יום יש התחדשות שנא' חדשים לבקרים וכו' ולכל אדם כפי הצורך לו לעבודתו את השי"ת.

ספר הזכות לחי' הרי"ם זצ"ל

גלוי וידוע להזקנים והיודעים שהרב הקדוש והנורא מהרמ"מ זללה"ה מרימנוב דרש דרש על פרשת המן עשרים ושתים שנה והמשיך בזה שפע רבה לעולם ולא זכינו שיכתבון רובי תורותיו על ספר.

מס' מבשר טוב הובא בילקוט מנחם דף קמ"ו

ב

עוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן

תניא אידך ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה וכי ארבעים שנה אכלו והלא ארבעים שנה חסר שלשים יום אכלו (פרש"י שנסתפקו מעוגות שהוציאו ממצרים דכתיב ויסעו מאילים ויבאו כל עדת בניי אל מדבר סין וכו' בחמשה עשר יום

מאוד נעלה שדיה מדפך או הכל למאכל רוחני ולכן גם באכילת שאר דברים הי' שינוי גמור.

המלקט

ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת, את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען. ודקדק כבר באוה"ק למעלה ברישא דקרא הזכיר את האכילה קודם שהזכיר את המן ובסיפא דקרא להפך. ונראה פשוט לתרץ ע"פ מה שהקשה רש"י והלא חסר לי יום שהרי בט"ו באייר ירד להם המן ובט"ו בניסן פסק להם, אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן לכן אמר הכתוב ובנ"י אכלו ובשעת אכילה מצאו שדי' מן אבל קודם אכילה לא ראו מן, זה היה מ' שנה ושראו את המן גם קודם אכילה זה היה עד בואם אל קצה ארץ כנען.

דיבובי חן בשלה

ויאמר משה היא הלחם אשר נתן ד' לכם לאכלה וכו' ויל"ד נותן לכם לאכלה מבע"י לי למכתב שהוא דבר ההוה וי"ל ע"פ גמ' קידושין דעוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהן טעם מן והפי' הוא כך הוא הלחם אשר נתן כבר שכבר טעמו של מן טעמו בעוגות שהוציאו ממצרים.

פרדס יוסף בשלה

ג

חביבים ישראל

רבי שמעון בן גמליאל אומר בא וראה כמה חביבים ישראל לפני המקום ולפי שהם חביבים לפני שניה עליהם מעשה בראשית עשה להם תחתונים עליונים ועליונים תחתונים, לשעבר הי' הלחם עולה מן הארץ והטל יורד מן השמים שנא' ארץ דגן ותירוש אף שמי' יערפו טל ועתה נתחלפו הדברים התחיל הלחם

לחדש השני וכתוב בתרי' בשבתנו על סיר הבשר וכו' וכתוב הנני ממטר לכם לחם אלא בששה עשר באייר המן התחיל לירד אלא לומר לך עוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן.

קידושין לח.

יש ליתן טעם למה טעמו בעוגות שהוציאו ממצרים טעם מן וכן מה שנסתפקו במן שבכליהם בכניסתם לארץ מפני שינוי ווסת קשה לאדם ואינו משפיע לטובה כדאיתא בכתובות דף ק"י ומכ"ש המעבר ממאכל חומרי לרוחני וכן להיפך כשנפסק המן שהוא מאכל רוחני והיו צריכים שוב למאכל חומרי שהוא שינוי גדול לכן הטיב השי"ת את חסדו עמדם הן לפני ירידת המן במה שטעמו בעוגות שהוציאו ממצרים טעם מן והן לאחר"כ שנסתפקו במן שבכליהם דעוגות שהוציאו ממצרים היו קצת גשמי וכן מן שבכליהם כיון שנשתתה בהכלי נתגשם קצת ועי"ז לא היו מעבירים ממאכל גשמי לגמרי למאכל רוחני לגמרי וכן להיפך, רק ממאכל גשמי לגמרי למאכל רוחני קצת וממאכל רוחני קצת למאכל רוחני לגמרי וכן להיפך, וכל זה מחסד השי"ת.

מדברי ס' באר יוסף פ' בשלה

מיהו יש להעיר קצת בזה דהלא קנו מאכלים מתגרי אומות העולם גם בשעה שאכלו המן כדאי' ביומא עה: וא"כ לא היה שינוי ווסת גמור לאכול רק מאכל רוחני כיון דגם אז אכלו מאכלים גשמיים, וי"ל דאיתא שם ביומא דר"א בן פרטא אמר אף דברים שתקרי או"ה מוכרין להן מן מפיוג ומה אני מקיים ויתד תהי' לך על אוזניך, לאחר שסרחו כשהתלוננו על כך שאמרו בלחם הקלוקל, אמר הקב"ה אני אמרתי יהיו כמלאכי השרת עבשיו אני מטריח אותם ג' פרסאות דכתיב ויחנו על הירדן וכו' עי"ש וא"כ אפ"ל דבשעה שאכלו את המן הי' המן מהפך ומטהר כל מאכל שאכלו לרוחני ואף לאחר שסרחו שהטריח אותם ג' פרסאות מ"מ עדיין לדברים אחרים הי' מאכל רוחני לגמרי ולכן אי לא שהתחילו באכילת עוגות שהי' בו טעם מן לא היו יכולים לסבול מן שאכלו אח"כ וכן להיפך אע"פ שבשעה שאכלו את המן אכלו מאכלים אחרים מ"מ המן בעצמו הי' מאכל רוחני

מרכבת המשנה דברי המכילתא כפשוטו שסדר זו של ניקוי המדבר התחיל בחצי הלילה כשהי' מנשבת רוח צפונית לבדו וצ"ע.

המלקט

כתיב ותעל שכבת הטל וכתיב ברכת הטל א"ר יוסי בר"ח טל מלמעלה וטל מלמטה ודומה כמי שמונה בקופסא.

יומא שם

ה

ירד בשתיקה

יכול יהא המן יורד בקולות ומנין שאינו יורד אלא בשתיקה ת"ל מחוספס.

מכילתא

ר"ל פס לשון אפיסה שאפס קולו לא נשמע כאילו אינו ויתכן שטעמו היות המן הוא תולדות האור שלמעלה וכמו שהארץ הבחי ז"ל שאכילה זו רוחניות הי' כאילו נהנו מזיו השכינה ובאכילה זו השיגו רוח"ק ונעשו מרכבה לשכינה ורוח"ק נבלל בגופן וזהו ובוקר וראיתם כבוד ד' ממש בירידת המן גלל זה הי' בשתיקה כמח"ל דבמקום שכינתו קול דממה ולא ברעש. מרכבת המשנה שם

גבוה ששים אמה

ו

וכבר היה רבי טרפון ור' ישמעאל וזקנים יושבין ועוסקין בפ' המן וכו' נענה ר"א המודעי ואמר מן שירד להן לישראל הי' גבוה ששים אמה וכו'.

יומא עו.

יורד מן השמים והטל עולה מן הארץ דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ותעל שכבת הטל.

מכילתא בשלח

ד

סדר ירידתו

ובבקר היתה שכבת הטל וכתיב ותעל שכבת הטל בא ללמדך הכתיב כיצד המן יורד לישראל, יוצאת רוח צפונית ומכבדת המדבר יורד הטל מכבס הארץ והטל עולה והרוח מנשבת בו ועושהו כמין שולחנות של זהב והמן יורד עליהם. מכילתא בשלח

הא דכתב המכילתא דרוח צפונית יוצאת ומכבדת וכו' אע"פ דאחז"ל בפ' הערל עב. דלא נשבה להם רוח צפונית במדבר, כבר כתבו התוס' שם דהיינו שלא נשבה רוח צפונית לבדה אלא עם שאר רוחות.

מרכת המשנה מכילתא בשלח

וצ"ע להבין דבריו הק' דהא דקתני ביבמות שם דכל מי' שנה שהיו במדבר לא נשבה להם רוח צפונית, היינו דווקא ביום וכפרש"י שם וע"ז כתבו התוס' דאיתא בגיטין דד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולן שאלמלא כן אין העולם מתקיים והיינו דאינו מנשבת לבדו רק עם שאר הרוחות אבל בלילה מנשבת בעצמו וכדקתני שם בגמ' ת"ר כל אותן מי' שנה שהיו במדבר לא הי' יום שלא נשבה בו רוח צפונית כחצי הלילה שנא' ויהי בחצי הלילה וד' הכה כל בכור וכו' מאי תלמודא הא קמ"ל דעת רצון מילתא הוא ע"ש ולכן כ' שם רש"י לעיל דהא דקתני דלא נשבה להם רוח צפונית היינו דווקא ביום אבל בחצי הלילה הי' מנשבת כל לילה ע"ש ופשוט המכילתא משמע שהי' מנשבת רוח צפונית לבד וא"כ צ"ע למד לא פ"י

לכאורה קשה הלא הרשעים היו יכולים ללקוט מפתחו של הצדיק ולא היו צריכים להרחיק וגם היו יכולים ליקח העומר של הבינונים שיצאו ולקטו ולא הצריכו להרחיק. ונראה שלא היו להם שליטה על המן של הבינונים וצדיקים, ועוד נראה שהמן באמת ירד על פתח כולם רק היה מונח בתוך הטל כמונח תוך הקופסא ולא זכו לראות המן רק במקום הראוי להם, להצדיקים נתגלה על פתח בתיהם והבינונים אע"פ שגם על פתח בתיהם היו מונח לא ראו אותו רק היו צריכים לצאת והרשעים לא ראו אותו גם בחוץ והצריכו לשוט למרחק.

דברי ישראל להודיע ר' ישראל ממאדוק וצוקל פ' בשלח

אולי י"ל דלכן היו המן יורד לפתחיהם של הרשעים אע"פ דסוף סוף לא זכו לראותה, וא"כ לא היה צורך יורד לפתחיהם, להורות דמיד אם הרחוק תשובה בלבו הרגיש צורך יורד דאלו לא היו זוכה לראותה בפתחו בבקר גם אחר שכבר ירד דאלו לא היו יורד לפתחו א"כ אם שב בתשובה בבקר אחרי ירידתו היו צריכים לשוט למרחוק כדרך שאר הרשעים ללקוט המן אע"פ ששב בתשובה והרי הוא צדיק ולכן יורד מוכן לפתחיהם של כל ישראל והיו בידם לחזור בתשובה שלימה בבקר ולהיות מהצדיקים שנראה ונתגלה המן בפתח אהליהם.

המלקט

ט

הצדיקים היו יוצאים ומלקטים

מי שהיה זרין היה יוצא ומלקט מן השרה שנאמר ויצאו העם ולקטו והבינונים היו יוצאין לפתח אהליהן ומלקטין והעצלין היו רובצין על מטהיהם ופושטין ידיהן והוא יורד לתוך ידיהן שנאמר ותעל שכבת הטל.

ילקוט שמעוני בשלח

רמ"מ זי"ע הובא בלקוט מנחם

כנגד ששים מסכתות שבש"ס.

י

תניא איסי בן יהודא אומר מן שירד להם לישראל היו מתגבר ועולה עד שרואין אותו כל מלכי מוצר ומערב שנא' תערוך לפני שולחן נגד צורר.

יומא שם

צריך להבין איך יתכן כך והלא היו יורד לכל בעד"ב עומרים מובדלים לפי מספר נפשות, וי"ל שבכל יום בבקר קודם שיצאו ישראל היו העומרים נתפחים בדרך נס ויתראה ויתגבר התפח שלהם עד שהיו נראין למלכי מוצר ומערב ואח"כ נשקע התפח וחזרו העומר להיות נרא' כשיעור העקרי שלו שהוא התפח וחזרו העומר להיות נרא' כשיעור העקרי שלו שהוא עשירית האניפה ואז יבאו וילקטו העומרים שלהם, וי"ל מ"ש מלכי מוצר ומערב היונו אותם שהיו קרובים למדבר שהיו ישראל בו.

בן יהודע שם

ח

לצדיקים ירד על פתחי אהליהם

כתיב וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו (אלמא בתוך המחנה ירד, פרש"י), וכתיב ויצא העם ולקטו (ויצאה מחוץ למחנה משמע) וכתיב שטו העם ולקטו (משמע למקום רחוק) הא כיצד צדיקים ירד על פתח בתיהם בינונים יצאו ולקטו רשעים שטו ולקטו.

יומא עה.

החסרון בשמים, הא' חסר לו הדבקות וקרכת ה' שיש ע"י התפלה אליו שימלא כל משאלות לבו, והשני המבחן והנסיין התמידי שיהודי מנסה את עצמו עד כמה בוטח הוא בה' באמת ביהודי עם פעולותיו והשתדלותיו להשיג את מבוקשו מנסה הוא את עצמו האם בטחונו חזק כ"כ שגם כשפועל ועושה לצרכיו בטוח הוא שלא פעולה זו שיהיה תביא לו ההצלחה, ורק ברכת ה' בלבד היא תעשיר, כשיהודי אינו עושה שום פעולות בדרך הטבע להשיג המטרה אינו יכול לשנן לעצמו שהכל הוא רק למען 'וברכתך בכל אשר תעשה' ולבחון את עצמו האם הוא שלם במדרגה זו. צדיקים ילכו גם ופושעים יכשלו גם (הושע י"ד י'), צדיקים, השלמים במדת הבטחון ויודעים נאמנה שכל פעולותיהם הם רק למלאות חובת ההשתדלות, ילכו גם, הולכים וגואים במדת בטחונם גם כשפועלים להשיג מטרתם בדרך הטבע, אבל הפושעים שאין מדת בטחונם שלימה, יכשלו גם, נכשלים הם בפעולותיהם, כאילו יד חרוצים בלבד מצליח דרכם ותעשיר, כשהמן ירד להם מן השמים, ביכלתו ית' היה שיפול לתוך בית כל אחד ואחד בלי שיצטרך אפילו לצאת מפתח ביתו כלל לצורך הפרנסה, אבל לא כן עשה השי"ת אלא יצא העם ולקטו, שכא"א יעשה הפעולה הקטנה לפחות בענין הפרנסה והוא הדרך הטבע שבצויו וברכתך בכל אשר תעשה, הסיבה לזה היא למען אנסנו הילך בתורתו אם לא, שכל אחד ואחד יתנסה וינסה את עצמו מהו האמת במדינת בטחונו בו יתברך.

דברי מרדכי פושט בשלח (כתיב), לוקינו והמק' מחר"ד מרדכי פאהאנז וצוקל ה"ד, ראב"ד דק"ק נייטרא

י"א

לקיטה קודם או אחרי התפלה

וילקטו אתו בבקר בבקר. השכימו ולקטו אותו בבקר בבקר קודם תפילתם כדי שיתבוננו רוחניותם

דברי הילקוט הם להיפך מדברי גמ' יומא הנ"ל, דמשמע דלא היו הצדיקים עושים השתדלות להשיג המן והרשעים הם שהצריכו לצאת וללקוט ולא ה' יורד לתוך ידיהם, ויש לפרש דברי הילקוט ע"פ ספר דברי מרדכי שמוכח להלן באות הבא דיש לעשות השתדלות להשיג המן והפרנסה ולכן יצאו ללקוט, עיי"ש.

המלקט

י

השתדלות להשיג המן

כתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצאו העם ולקטו וגו', למען אנסנו הילך בתורתו אם לא. ברכינו בחיי ריש פרשת שלח ביאר היטב את ענין שליח המרגלים בהקדם הפסוק (משלי כ"א ל"א) סוס מוכן ליום מלחמה ולד' הישועה, הקב"ה מנחג את עולמו בדרך הטבע, היינו שהיוצא למלחמה עליו להתכונן בסוסים אבירים וכלי זיין כדי שיצליח במלחמתו עם אויביו. וביחד עם התכוננות זו ידע נאמנה שכל מה שהנו עושה הוא רק מחובת השתדלותו בדרך הטבע. אבל הנצחון במלחמה תלוי רק בו יתברך. ולד' הישועה אעפ"י שיש לו סוס מוכן ליום מלחמה, אין לו לאדם לשבת בחיבוק ידיים ויסמוך על הנס בבוא יום פקידה, כי בודאי יפול במלחמה. החולה, עליו לאכול מאכלים טובים ולהתעסק ברפואה בדרכי הטבע, אבל עליו לידע כי לה' הישועה, בעבר כבר מתו אנשים גם כשאכלו את המאכלים הטובים וסמי הרפואה, וכבר נתרפו אנשים גם כשאכלו מאכלים רעים ולא התעסקו ברפואה כי כן הוא רצונו יתברך, עיי"ש ות"נ. והנה, חוץ מעצם דברי קודש אלה שכן ברא הקב"ה את עולמו, יש בהשתדלות הטבעית עוד תועלת אדירה בקרבת איש הישראלי לבוראו יתברך, בר ישראל הבוטח בו יתברך בכל לב ונפש ואינו עושה שום פעולת השתדלות להשיג את מבוקשו ובכל זאת הקב"ה מזמין לו לפתח ביתו כל הצרכניות, מורגש ליהודי זה

לחם מן השמים

שומר להם משה שמותר כי הוא הלחם אשר נתן ה' להם
לאכלה.

מל קדומים לחז"א פ' בשלח

וזה מה שאמרו בפרשת בהעלתך ונפשינו יבישה אין כל בלתי
אל המן עינינו כי התרעמו על שניזונים בנס ועי"ז יתקצרו
זכותם לעוה"ב ויחסרו חיים וטוב הנפש חיי נצחי בדרך שאז"ל
כל מי שנעשה לו נס מנכים לו מזכותיו וזה נפשינו יבישה אין
כל שיאבדו תענוג הנפש בלתי אל המן עינינו יען שניזונים רק
במן על דרך הנס.

כתב סופר בהעלתך

אע"פ דמבואר בתענית כד: דמי שנהנה ממעשה נסים מנבין לו
מזכותיו כל זה ביחיד אבל ברבים אין מנבין ולכן אין
איסור ליהנות באופן זה רק ראוי להתרחק היכא דאפשר ולפי"ז
במן שהי' לכל ישראל וא"א להחיות בלעדו ודאי דאין שייך שום
חסידות.

יד דוד תענית שם

ולפי"ז יש לומר ויאמרו איש אל אחיו מן הוא היינו מעשה
נסים, דכל א' אמר כן לחבירו והיינו שחשב כ"א שהוא
נס יחידי לכל א' ואין מהנין ועי"ז אמר משה הוא הלחם אשר נתן
ד' לכם ר"ל לכולכם יחד, וא"כ הוי בנס לרבים שאין מנבין
מזכותיו לאכלה ר"ל להחיות בהם וא"א בלעדו ולכן אין כאן
גם מדת חסידות שלא ליהנות ממנו.

המלקט

בני ישראל לא רצו ליהנות מהמן כיון דאין נהנין ממעשה נסים
ויאמר משה הוא הלחם אשר נתן ה' וכו' הלחם הידוע
היינו בזכות אברהם שהאכיל למלאכים לחם ובזכות זה ירד המן
ולכן מותר ליהנות ממעשה הנסים כיון דהי' תשלום בזכות
אברהם, ועוד הא דאין נהנין ממעשה נסים היינו כשאין פקד"נ

לחם מן השמים

להם לחם מן השמים שהוא דבר למעלה מדרך הטבע בודאי ואין
זה כי אם להורות לנו שיש בורא המשוגח על ברואינו בכל עת
והוא תקיף ובעל היכולות וזה הי' להם הכנה אל הרינה ואל
התפלה שע"ז יוסיפו כח ועוז בתפילתם שהנשמה שבמוחם עם
כל שאר הושם וכוחם היו משועבדים למצוא איזה חידוש
בתפילתם.

דברי מנחם מרמ"מ ז"ע הובא בילקוט מנחם

דף קנ"ה

מיהו בספרי פ' בהעלתך (ט' א') כי והם קורים קריאת שמע
ומתפללים ואדם יוצא לפתח ביתו ומלקט פרנסתו ופרנסת
ביתו ואח"כ וחס השמש ונמס ע"כ. ומפורש שלא היו מלקטים
רק אחרי התפלה. ואולי י"ל דבגמ' יומא עה. איתא דלצדיקים
ירדו לפתח ביתם ובנינים יצאו ולקטו ורשעים שטו ולקטו ע"ש.
ולכן מלבד דהצדיקים לא היו צריכים להתעוררות המן כדי
להתבונן ברוממות א-ל גם הי' המן תחת ידיהם בפתח ביתם ולכן
גם קודם שהכניסו המן לתוך אהלם היו רואים המן שירד
לפתחיהם והיו מתבוננים עי"ז איך המטיר להם לחם מן השמים
אבל הבנינים שהיו צריכים לצאת וללקוט ולא הי' תחת ידיהם
היו מלקטים קודם התפלה ועי' במ"ב וביד"ל ריש סי' ר"ג, ומדברי
הפנים יפות משמע דהיו מלקטים מיד מעלות השחר ומשמע לפי"ז
דהיה קודם התפלה דזמנו לכתחלה מנה"ת.

המלקט

יב

אין נהנין ממעשה נסים

ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא וכו' כי מ"ן
ר"ת מעשה נסים ובני ישראל לא רצו ליהנות ממנו עד

הקב"ה אני אמרתי יהיו במלאכי השרת עכשיו אני מטריח אותם שלש פרסאות דכתיב וכו'.

יומא שם

יד

ברכה לפני אכילתו

על המן ברכו בא"י אמ"ה המוציא לחם מן השמים כיון דה"י לחם מן השמים.

ספרים בשם הרמ"ע מפאנו

יש לומר דברכו על המן המוציא לחם מן הארץ ומוציא עי"ז שאר מאכלים הבאים בתוך הסעודה כפת דהלא כ' הספורנו בפרשת בשלח דה"י לו יניקה מהקרקע ולכן ה"י אסור ללוקטו בשבת.

שפתי צדיק בשלח

בודאי לא ברכו על המן המוציא לחם מן הארץ.

נשמת אדם כלל קני"ב סק"א

על המן ברכו בורא מיני מזונות דהמן טעמו כעפיתח בדבש וכפה"ב.

גן ריה בשלח

לא ברכו על המן כלל כיון דה"י לחם אבירים ולא ה"י צריך לבירור כלל וגם הלא כתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וא"כ חידש כאן הקרא דא"צ ברכה דבגמ' ברכות לה. דהארץ נתן לבני אדם רק אחרי הברכה וכאן נתן להם גם קודם הברכה. ועוד י"ל ע"פ המהרש"א חגיגה יב: דמבאר מה שדור המדבר אין לחם חלק לעוה"ב משום דאכילת מן שלהם מעוה"ב וקבלו כבר חלקם ומה שא"ל דאסור ליהנות מעוה"ב בלא ברכה היינו דווקא עוה"ז אבל מן שהוא מעוה"ב אינו צריך ברכה.

אבל כאן הלא ישראל היו צריכים ללחם ולכן אמר משה הוא הלחם אשר נתן ה' לאכלה ובלעדו א"א לחיות ומותר ליהנות.

מדבר קדמות

הנה נסתפקו ישראל אם רשאים ליהנות מהמן היותו מעשה נסים והוה ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא ותשובת משה ה"י כיון דנברא מששת ימי בראשית מותר ליהנות שהרי הוא כשאר נבראים כששת ימי בראשית ולא הוה דבר נסיי שנוגד בזמנו שינוי טבעו וזה ה"י תשובת משה הוא הלחם אשר נתן ד' לכם מששת ימי בראשית כבר, ובתרגום לחמא דאצטנע לנו מן שריי בשמי מרומא וכדון יהבי ד' לכון למיכל ולכן הותרה לכם לאכול.

מרכבת המשנה מכלתא פ' בשלח

יג

לחם שנבלע באבירים

כתיב דק מחוספס. אמר ר' יוחנן דבר שנבלע במאותם וארבעים ושמונה אבירים, פרש"י נבלע באבירים פ' דאינו יוצא מן המעינים, ומחוספס בגמטריא מאתים וארבעים ושמונה, ת"ר לחם אבירים אבל איש (תהלים ע"ח) לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו דברי ר"ע וכשנאמרו דברים לפני ר' ישמעאל אמר להם צאו ואמרו לו לעקיבא, עקיבא טעית וכי מלאכי השרת אוכלין לחם והלא כבר נא' לחם לא אכלתי וכו' אלא מה אני מקיים אבירים לחם שנבלע במאותם וארבעים ושמונה אבירים אלא מה אני מקיים ויתד תהי' לך על אוניך דברים שתקרי או"ה מוכרין אותן להם, ר"א בן פרטא אומר אף דברים שתקרי או"ה מוכרין להם מן מפינן אלא מה אני מקיים ויתד תהי' לך על אוניך לאחר שסרחו (שהתלוננו על כך שאמרו בלחם הקלוקל, פרש"י שם) אמר

לחם מן השמים

דברי הרמ"ע ז"ל י"ל דבאמת לא היו מברכין על המן בימות החול שום ברכה מטעם הנ"ל, אבל בשבת עם היות שלא היו מברכין ברכת הנהנין עכ"ז להיות שבת הוא קדש והאכילה בו כעין אכילת קדשים היו מברכין ברכת המצוה אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול סעודת שבת חזו קדשו במן זה מה שנראה לדעתי לפרש כעת והשי"י יודע האמת.

בני יששכר מאמר שבת מאמר ב' או ג'

טו

ברכת המזון אחרי אכילתו

אמר רב נחמן משה תימן לישראל ברכת הון בשעה שירד להם מן.

ברכות מח:

הרי מצינו שברכו ברכת המזון על המן.

נשמ"א כלל קנ"ב סק"א

צ"ע איך ברכו על המן בה"מ הלא אמרין כיומא ע"ה ע"ב שהי' המן נבלע באברים, ומבואר שהמן הי' משקה ומרוה את האיברים בלי ענין כל עיכול והוא בבחינת ענין בשמים והמ"א סי' רט"ז כתב בשם הכלבו דלכך אין מברכין ברכה לאחר הבשם משום דרמי לנתעכל המזון ונראה מזה דלאחר שנתעכל בטלה כבר טובתו ואינו ראוי לברכה וא"כ ה"ה בהמן כן הדבר, וע"כ צ"ל שא"ע חנאי שלא יתעכל אלא כשהפסיק אבל כשמברכין תיכף לאחר אכילה לא אכפת לן בנתעכל כמו ברכת התורה שלאחריו הנלמד מבה"מ אלא שבבה"מ יכול לברך אף שהפסיק משום דכל זמן שלא נתעכל נמשך מעשה האכילה לענין שאין הווי"ה החסם ובמו היו צריכין לברך תיכף בלא הפסק (ע"ש עוד).

לחם מן השמים

ועוד טעם כיון דהיי' כמה טעמים להמן ומבואר בספרים דכ"א הרגיש טעם בהמן לפי מדרגתו א"כ יש לחשוש מלברך על המן אולי יתקרב אז יותר להשי"ת ויטעום טעם אחר.

מדברי שו"ת בית יצחק ייד ח"ב סי' ס"א
ופרדס יוסף פ' בשלה

ועוד יש לומר כי בכל דבר שבא בהשתדלות ויגיעת האדם שיכול הטועה לומר כוחי ועוצם ידי עשה לי כל זה התקינו ברכה עליה להודיע כי הכל מאתו יתברך לא כן במה שהיא למעלה מן הטבע כאכילת המן.

נפש חיה אר"ח סי' ר"ד

מיהו מדברי זוה"ק בפ' המן משמע שהיו מברכין עליו, דכתב כל אלו בני האמונה יוצאים ולוקטים המן ומברכים עליו את השם הקדוש ומן ההוא הי' מעלה ריחות של כל הבשמים שבגן עדן כי בו נמשך ויורד למטה כשמישמו לפני כל טעם שהי' רוצה לטעום טעם אותו ומברך למלך הקדוש עליון (ע"פ פי' הסולם) ומשמע דהיו מברכין לפניו ולאחריו ולכן פתח בזה"ק שהיו מברכין עליו והיו טועמין בו כל הטעמים ומברכין עליו ומשמע שברכו עליו פעמיים לפניו ולאחריו.

גן רוה מאמר ברכו על המן

הנה דכירנא כשהייתי מסתופף בצל קדשו של כבוד מחותני הרב הקדוש מהרצ"ה מוידיתשוב זצוק"ל נפל מילתא בפומי לחקור האיך הי' ברכת המן, ואני הייתי משיב שמצאתי כך להרמ"ע מפאנו דלעתיד יברכו על המן המוציא לחם מן השמים ונפל ויבוח בדבר בין החברים נענה א' מן החברים הלא הוא המקובל מו"ה ישראל דוב זה"ה אשר כמדומה לא בירכו ברכה על המן כל עיקר כיון שהוא לחם אברים כדאי' כיומא עד: שנבלע באיברים שלא הי' בו בירור כי כל עיקר הברכה לברר ניצוצין ולהפרידם מן הפסולת ובמן לא הי' פסולת ונהניתי מאד כי לדעתי הדברים פרובים אל האמת והייתי ויחמי' להי' י"ה

טז

אי יוצאין בו מצות אכילת מצה

לכאורה איך אכלו מצה ליל פסח כל מ' שנה במדבר דבמן לא יצאו דאינו בכל תאכל חמץ ואינו מה' המינץ ואין גידולו מן הארץ ולמ"ד דכל המינץ טעמו במן טעמן וממשן י"ל דיצאו יד"ח ע"י שחשבו לטעום במן טעם של מצה מה' המינים דאז נעשה ממש כמצה מה' המינץ והחיד"א בס' פתח עינים מסתפק אי חשב לאכול חזיר או שאר איסורין וטעמן במן אי עביד איסורא ע"ש, ואי נימא דבכה"ג עביד איסורא א"כ גם כאן כיון דאולי נתכוונו לטעום טעם חמץ היו טועמין טעם חמץ וממשי ובנ"ל והיו עביד איסורא א"כ ישנו בכל תאכל חמץ וקצת ראייה מהא דאי בברכות מה: דמשה תיקן לישראל ברכת הון בשעה שירד להם מן הרי ברכת המזון ג"כ מה' המינים. ובספורנו כתב עמש"כ דיצאו מן העם ללקוט בשבת דהיי' בזה חילול שבת אם היו מלקטים הדבר ממקום גידולי כאו"ל האי מאן דעקר כשיתא מהיומי והיגי חייב משום עוקר דבר מגידולו (שבת קז:) ומשמע מדבריו דיש למן דין גידולו מן הקרקע. מיהו בריטב"א (קידושין לו:) כ' מפורש שלא הי' אפי' לצאת במן יד"ח מצה הואיל ואינו לחם מה' מינים. ובעיקר השאלה יש לומר דאפילו שקיימו מצה מתבואה שקני מתקרי עכו"ם ועו"ל ע"פ המבואר בתוס' חולין פת. דבומן שהיו ישראל במדבר היו זורעין ומצמיח.

מדבריו ס' הר צבי

וכדבריו ריטב"א הנ"ל כ"כ באבן עזרא פ' בא עה"פ והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ד' לכם כאשר דבר ושמרתם את הדבר הזה וכו' וז"ל עתה פירש כי שחיטת הפסח תלויה בארץ ואל יקשה עליך פסח הר סיני כי מצוה עליונה היתה ולא עשו פסח אחר במדבר כי בחר סיני היו עם הישוב וימצאו מצות ובהיותם בארץ אשר לא עבר בה איש אין להם רק המן לבדו

יש לחתך קושיית החזו"א, די"ל דבאמת הי' לו כל תכונת לחם ולא נבלע מיד באיברים עד שיעור עיכול ואז נבלע באיברים ולכן יכלו שפיר לברך עליו.

טעמא דקרא פ' בשלה

מיהו אע"פ די"ל דלא הי' מתעכל בבני מעיים מ"מ הי' נכנס במעיים דכ"כ רש"י ביומא שם בד"ה נבלע באיברים, אינו יוצא מן המעיים" משמע דהיי' נכנס תחילה במעיים ובדרך המעיים לאיברים וכ"כ במדרש (פ' נשא פרשה ז' וילקוט תהלים קפ"טל ע"ח) עה"פ עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות אשר עשיתי בקרבך, עמו לא נאמר אלא בקרבך, בקרבם בבני מעיים שלהם והיי' נבלע באיברים עי"ש משמע דהיי' נכנס להמעיים ומשם נבלע באיברים ואינו יוצא אבל אין מזה ראי' אי הי' נתעכל תחלה, ומשמע קצת מזה שלא הי' יורד דרך הקנה אלא דרך הושט עי' מש"כ לקמן בשם הרמ"מ זי"ע.

המלקט

צ"ע איך יברכו ברכת המזון על מן והוא לא הי' מה' מינץ, ואולי ע"פ מש"כ רמב"ן ששפע של ארץ ישראל בא להם למדבר וא"כ הי' בהמן מתבואת א"י וע"כ באמת טעמו בו כל הטעמים שהי' בו מכל המינים, עכ"פ הי' בו ג"כ מה' מינץ וקי"ל כל שיש בו מה' המינץ מברכין עליו במ"מ ובשפאפה פת המוציא וה"ה ברכת המזון ושפיר תיקן משה ברכת הון על אכילת המן ועדיין צ"ע.

ספר חדשים גם ישנים, ברכות מה: להנהיג ר' יונתן שטיין זצ"ל

צריך לומר דס"ל לר' נחמן בעל המאמר דכאן כמ"ד ביומא ע"ה דכל המינץ טעמו במן טעמן וממשן עי"ש וא"כ שפיר הי' חיוב בהמ"ז בעל לחם ממש כיון דהיי' גם במן טעם וממש של לחם.

גלוני הש"ס להגר"י ענגיל זצ"ל ברכות מ"ח ע"ב

כ

טעמו בו כל הטעמים

והי' טעמו כטעם לשד השמן, מה הדר הזה שהוא מין אחד ומשתנה למינים הרבה כך הי' המן משתנה להם לישראל לכל דבר שהם רוצים.

ספרי בעלותן

והי' טעמו כטעם לשד השמן א"ר אבדו מה שר זה תינוק טועם בו כמה טעמים אף המן כל זמן שישראל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים, איכא דאמרי לשד ממש מה שר זה מתהפך לכמה גוונים אף המן מתהפך לכמה טעמים.

ימא עה.

והי' שהתינוק לפי דקות המזג שלו מרגיש בו כמה טעמים שיש בחלב הנעשה ומתהווה מכמה מינים שאוכלת האם, דהגדול לרוב גסות המזג אינו מרגיש בדקות הטעמים שישנם בחלב ולכן חלב האם ערב מאוד לתינוק יותר מן מאכלים טובים וערבים משא"כ הגדול הי' לי' החלב תפל ומלוח.

בן יהוידע שם

רב אמי ורב אסי חד אמר טעם כל המינין טעמו במן אחד אמר טעמן וממשן של כל המינין טעמו במן.

ימא שם

קשה במאי פליגי ונראה דקא מיפליגי במחלוקת כטעם לשד השמן דמבואר בגמ' דלמאן דדרוש שר לשון שדיי אשה הי' טועמים טעם כל המינים ולא ממשן דומיא דשרי אשה דהצורה הוא א' והחילוף הוא בטעמים לפי מה שהוא אוכלת ומאן דדרוש לשון שידים ורוחות דמתהפכים לכמה צורות הי'

בשלוהו בפור ודכוהו במדוכה והוצרכו ללקט בשדה ולאספו הביתוה אבל הצדיקים אשר השיגו הרוחניות שבתוכו ושפע השכליית והנבואיית אשר הוא נשמה אליו הי' להם מזון רוחני מתחיס למזון הנפש לבד כמ"ש למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ד' יחיה האדם, וי"ש בימא כתיב בדרת הטל ירד המן עליו וכתיב שטו העם ולקטו כאן לצדיקים כאן לרשעים כי לרשעים נתהפך למזון גשמי ממש והוצרכו ללקטו ולאספו הביתה אבל לצדיקים שלהם גבר בו ענין הרוחני שבו לא יצויר שילקטו דבר רוחני ביד ולאספו בחצן רק שירד להם אל בתיהם שהשיבו באהליהם השפע האלקית שירד עמו ועם דבר הרוחני לקחו גם המזון הגשמי שדחי' טפל אליו. ולפי"ז הגם שבמזון הגשמי שקבלו מהמן להשפיע הגוף הי' כולם שוים בלקיטתו שלא השיבו ממנו רק עומר לגלגולת מ"מ בשפע הרוחניית ומזון הנפשי שהשיגו עמו בודאי לא הי' כולם שוים בהשגתם שבודאי יהושע שהיתה מעלת נפשו גדולה מכולם הי' משיג ממנו בשיעור כנגד כולם וכדחיל' ביומא עו. לחם אבירים אבל איש זה יהושע שירד לו מן כנגד כל ישראל ואין זה סותר מה שבארה התורה שלא העדיף המרבה והממעט לא החסיר שזה במזון הגשמי שלקטו ממנו לא בשפע הרוחניות שלפי מעלת נפש יהושע ויתרון שלמות נשמתו היתה מקבלת למזונה שפע רוחנית כנגד כולם וכן הוקנים והנביאים כ"א קבל שפע רוחניות הזאת לפי מעלת מכסת נשמותיהם.

מדברי המלבי"ם פ' בעלותן

לחם מן השמים

נראה דאין ר"ל שירד להם לחם ממש אלא דה"ק לצדיקים הוא ירד כעין לחם שאכלו אותו כמו שירד ולא הוצרכו לטחנו ולאפותו ולבינונים ירד להם לעשות עוגות ולאפותו אבל לא הוצרכו לטחנו ולרשעים הוצרכו גם לטחנו.

ח"א מהרש"א שם

יט

הצדיקים טועמין בו רוחניות ועוד"ב
והרשעים גשמיות ועוד"ז

המן ה' מאכל רוחני כדכתיב לחם אבירים אכל איש (תהלים ע"ח כ"ה) וירד מעולם גבוה ועיקר מצות מן ה' שיכון באכילתו להשיג עבודת ד' ע"י ולא להנאת עצמו וללקוט ולברר הקדושה ולהניח את הגשמיות שבו לכן צדיקים היו לוקטים הקדושה והיו מניחים הגשמיות ולכן היו אוכלים אותו כמו שה' והרשעים היו לוקטים הגשמיות כי היו מכוונים באכילתו להנאת עצמן ומניחים הקדושה לכן היו חוזרים לתקן אותו בטחינה וזה שטו העם ולקטו דהיינו השוטים היו לוקטים הגשמיות ומניחים הקדושה לכן טחנו אותו ולכן כתיב ויאמר ד' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים פי' קודם שירד לארץ ה' רוחניות לכן שייך אצלו לשון מטר וכשירד לארץ נתגשם ונקרא לחם ויצא העם ולקטו מחמת שנתגשם היה צריך לקיטה דהיינו כירור ללקוט הקדושה ולהניח הגשמיות אבל אם יכוון להנאת עצמו יקטין תענוג עוד"ב והצדיקים היו אוכלים אותו על טהרת הקדוש והיו טועמין מעין עוד"ב.

מדברי מאור ושמע בשלח

המן בית ישראל אשר לא השיגו מאומה מדבר ד' ושפע השכליות אשר היתה נעלמת בלחם הנבחר הזה לא ה' לחם המן רק לחם לשבר רעבונת לשבר אצלם מון גשמי ממש

יח

לחם מן השמים

עכ"ל והיינו דאין כיון דלא היו להם מצות רק המן לא קיימו פסח כיון דעל מצות ומרורים כתיב וכריטב"א הנ"ל דאין מקיימין מצות מצה באכילת המן.

ואנולי יש מקום לומר ע"פ דברי הרד"ק רמ"מ זי"ע דאמר דהמן ירד דרך הקנה בצדיקים ולא דרך הושט כדרך שאר אוכלים ע"י לקמן וא"כ י"ל דלא הוי דרך אכילה ואין יוצאין בו מצות מצה.

המלקט

יז

שתי הלחם

כתבו התוס' במנחות מה: בשם רש"י דלא קרבו שתי הלחם במדבר כיון שלא היו להם אלא המן עי"ש משמע שא"א להקריב שתי הלחם מהמן, וי"ל כיון דיש בב' הלחם עשיות לפני האכילה, האפי' וקידוש כלי ותנופה וע"כ המן הא לא ה' נחשב לחם מתחלה דהא ה' בידם עדיין שלא לרצות לטעום בו טעם לחם ורק בשעת אכילה דרצו לטעום טעם לחם אז הוא דנעשה לחם ולכן לא ה' אפשר לצאת בו יד"ח ב' הלחם ודו"ק.

גלוני הש"ס ברכות מ"ח ע"ב

יח

לצדיקים לחם בינונים עוגות רשעים טחנו

כתיב לחם וכתיב עוגות וכתיב טחנו הא כיצד צדיקים לחם בינונים עוגות רשעים טחנו בריחוקים.

יומא שם

כב

טעם ה' מינין לא טעמו בו

רבי אמי ורבי אסי חד אמר טעם כל המינין טעמו במין טעם חמשת המינין הללו לא טעמו בו היינו קשאים אבטיחים חציר בצלים שומים שהן קשין לעוברות ומניקות וחד אמר טעם כל המינין טעמו במין טעמן וממשן והללו ה' מינין טעמן ולא ממשן.

יומא עה. ופרשי שם

וקשה לפי מה שפי' רש"י דה' מינים אלו קשה למעוברות ומניקות ולכן לא ה' במין טעמן או ממשן למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה א"כ בשלמא למעוברות ומניקות לא ישתנה להם כיון דמזיקן אבל לשאר אנשים ונשים למה לא ישתנה לטעם וממשן של אלו ה' מינין כיון דלא מזיקן, ושמא יש לחוש שאם היו יודעות שיש ממש בצל בפ' אחרים יתאוו העוברות תאות ממשות הבצל והוא קשה להם לכך נתבטלו אלו המינים מכל ישראל.

פי' הרי"ף בעין יעקב שם

ויש לומר דהקב"ה הכניס במן טבע שישתנה לכל הטעמים שיחשבו חוץ מאלו מפני המניקות ואם היה משתנה רק לאחרים ולא למעוברות היה צריך נס חדש לשנות טבע המן ואין ראוי לעשות נס חדש מה שאין מוכרח תודע דאל"כ ה' יכול לעשות נס שירגישו גם המניקות טעמים אלו ולא יזיק להם.

טעמא דקורא פ' בהעלותך

מיהו קצ"ע בתירץ זה דהלא הנס ה' מתחדש כל פעם שחשבו לשנות טעם מטעמים שונים וא"כ זה שמעוברות לא טעמו טעם ה' המינין אדרבה בזה לא ה' נעשה חידוש הנס בשעה שחשבו להפכו לה' המינין ואין שינוי בטבע המן רק לא נתחדש

טועמים כל המינים טעמן וממשן דה' נעשה מן המן צורת המאכל שהיו רוצים בצורתו וטעמו.

חוס' יוה"כ ותנאות רא"מ הורבין שם

כתיב לחם וכתיב שמן וכתיב דבש אמר רבי יוסי ברבי חנינא לנערים לחם לזקנים שמן לחינוקות דבש.

יומא עה.

כתיב לחם וכתיב עוגות וכתיב וטחנו הא כיצד צדיקים לחם (משמע אפוי, רש"י) בינונים עוגות (משמע קודם אפיה, רש"י) רשעים טחנו בריחים.

יומא עה.

תקמ"ו טעמים היו במן שנאמר ופריו "מתוק".
ילקוט שה"ש רמז תקמ"ז

כא

משתנה ע"י הדיבור או ע"י מחשבה לבד

כתיב זה ארבעים שנה ה' אלוך עמך לא חסרת דבר (דברים ה') מהו דבר, כשהי' מתאוה לאכול דבר והיה אומר בפיו אלולי ה' לי פיטמא (עוף מפותם) אחד לאכול מיד היה נעשה לחוך פיו טעם פטמא, דבר היו אומרים והקב"ה עושה רצונם, (דרש כאילו כתיב לא חסרת רק דבר לשון דיבור, מ"כ שם) אמר ר' אבא אף דבר לא ה' אומר בפיו אלא חושב בלבו לומר מה שנפשו מתאוה היה הקב"ה עושה רצונו וה' טועם מה שהיה מתאוה.

שמות רבה פרשה כ"ה

כל הטעמים בבת אחת וניחא למה אלו ה' טעמים לא טעמו בו אלא דבספרי הובא ברש"י פ' בהעלותך לא כתב כן בשם ר' שמעון דאומר מפני מה המן משתנה להם לכל דבר שהיו רוצים חוץ מה' מינים וכו', הרי שהי' נשתנה לפי רצונם ולא טעמו בו כל הטעמים בב"א וכן הוא בזה"ק פ' בשלח שהי' משתנה לכל א' כפי רצונו. מיהו במכילתא הובא מחלוקת ר' יהושע ור"א המודעי דכתיב את אשר תאפו אפי ר' יהושע אומר מי שהווא רוצה אפוי ה' מתאפה לו והרוצה מבושל וכו' ר"א המודעי אומר הרוצה דבר אפוי ה' טועם כל אפויים שבעולם והרוצה לבשל ה' טועם כל בשוליים שבעולם עי"ש, ומשמע דלר"א המודעי ה' טועם בו כל הטעמים בבת אחת, מיהו יש לפרש דלא ה' טועם כל מיני טעמים של כל מיני מאכלים אפויים רק כוונת ר"א המודעי הוא שהי' טועם טעם מין מאכל שהי' רוצה אפוי בכל מיני אפויים של אותה מאכל כיון שיש כמה מיני דרכים לאפות ובכל אפיה יש טעם מיוחד וכשרוצה טעם של מאכל מיוחד אפוי ה' טועם כל דרכי אפיה באותו מאכל, מיהו לא משמע כן מדברי מרבית המשנה הובא לקמן. ועי"ל בכוונת ר"א דמי שהי' רוצה טעם מאכל מיוחד אפוי לא ה' טועם בו אלא אותו טעם מאכל אפוי אבל הרוצה דבר אפוי והרוצה לבשל היינו שאינו מכוין לטעם מיוחד אלא רוצה דבר אפוי או מבושל בלי כוונה מיוחדת למין מאכל אז ה' טועם כל אפויים של כל מיני מאכלים כיון שכיוון בכללות על דבר אפוי יהי' מה שיהי' אבל לא כשכוונתו על מאכל אפוי מיוחד.

המלקט

כד

טעם דגים

כתיב בפרשת בהעלותך זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם וגו' וקשה הלא גם עכשיו היו יכולים לטעום בו

כד

לחם מן השמים

נס זה שנתהפך לטעמים אלו, ואולי י"ל דיש לחשוש אולי יחשוב אחר לטעום בו טעם ה' מינין אלו ויבוא מעוברות לאכול מחלקם ויזיק להם וע"כ יצטרך נס אחר להפוך המן לטעם אחר כדי שלא יזיק להם ולכן נחבטל טעמן וממשן של ה' מינין אלו לגמרי.

המלקט

רש"י פי' משום דה' מינין אלו קשין למעוברות ומניקות ועי"ל לפי שאלו המינין רעים לגוף ואין לאכול מהם הרבה כמ"ש הרמב"ם פ"ד מדעות ובמדרב"ר כל מ' שנה לא נשבה להם רוח צפונית ולא זרחה להם חמה כדאי' ביבמות דף ע"ב לכך לא טעמו טעמן של אלו שלא היו יפין אז לגוף ולא רק למעוברות לבד.

עיון יעקב יומא שם

כג

טעם כל המינים בבת אחת

לכאורה ע"פ פשוטו ה' אפ"ל דמה שאמרו טעם כל המינין טעמו במן היינו דבכל אכילה היו טועמין בו טעם כל המינין בבת אחת ועפ"ז ניחא למה לא ה' בו טעם קשאים ואבטיחים וכו' כיון דכל הטעמים היו בו ולא ה' ביד כל אדם לבחור טעם אחד מבין שאר טעמים ולא היה משתנה לכל אחד אלא כולן שווים בו לטעום בו כל הטעמים לכן לא ה' בו טעם אלו הטעמים של קישואים כדי שלא להזיק למעוברות ומניקות וכן עלה על דעת המהרש"א ביזמא עה: על דברי ר"י בר"ח דאמר לנערים לחם לזקנים שמן לחינוקות דבש כיון דכתיב במן לחם שמן ודבש דלכ"א לפי מה שצריך לו וכו' המהרש"א נראה לפי"ז מה שאמרו שהי' בו טעם כל המינים לא באכילה אחת קאמר אלא פי' ע"ד שאמרו שהי' בו טעם כל המינים לכל א' כפי הצריך לו ע"כ ולכאורה כ"ז לפי ר"י בר"ח שנשתנה לכל א' כפי הצריך וטוב לו אבל פשטות הגמ' לעיל יש לפרש באמת כו דטעמו בו

כה

טעם איסור

מי יאכילנו בשר וכו' זכרנו את הדגה וגו' (פרשת בהעלותך). במן טעמו כל הטעמים שרצו לטעום בו רק זה המאכל שה' ידוע להם הטעם היו ממשיכים במחשבה במן לטעום בו זה הטעם אבל המאכל שלא טעמו עדיין לא ידעו האיך להמשיך טעמו במן והנה טעם בשר כשר דהיינו בשחיטה ומליחה כמצותה יש לו טעם אחר מבשר בלא שחיטה ומליחה ובמצרים היו אוכלים בשר בלא שחיטה וזה הטעם ידעו אבל לא בשר שחיטה ואחר מותן תורה שנטעו על מצות הנ"ל זה הטעם לא ידעו איך להמשיך במן כדי לטעום בו אבל טעם דגים טעמו במן כיון שאין בו מצות שחיטה ומליחה וזהו שאמרו מי יאכילנו בשר וכו' כדי לטעום טעמו אח"כ במן זכרנו את הדגה טעם דג אנו יכולין לטעום במן אבל טעם בשר לא.

קדושת לוי פ' בהעלותך

ומשמע מדברי הקדושת לוי דהי' אסור לטעום טעם איסור במן דאל"כ הלא היו יכולים לחשוב לטעום בשר גבילה שאכלו כמותו במצרים וע"כ כיון דנאסר להם בשר שלא נשחט נמלך כהלכתו גם במן הי' אסור לחשוב בטעמו.

בית ישראל להגיד ישראל טויסיג זצ"ל בשלח

ובדבר זה נסתפק החיד"א בספרו דבש לפי (מערכת נ' אות ל'). ובס' חומת אנך ס"פ בהעלותך ס"ל שהי' מותר להם לטעום טעם איסור במן וכ"כ בספרו פתח עינים חולין קט: ובתורת החיד"א פ' בשלח הביא בשמו דחקר לומר אי הי' אסור לטעום טעם איסור במן לא הי' המן מתהפך לטעם איסור אף כשחשבו לטעום בו אותו הטעם כיון דהי' באיסור. ובס' שפתני צדיק הביא מחי' הרי"ם בס' הזכות דלא הי' במן טעם איסור. ולכאורה דבר

טעם דג שכל מה שרצו טעמו במן, ואולי הי' במצרים שכיח דגים טמאים שלא הרגישו בו במן טעם איסור כמ"ש החי' הרי"ם ולכן לא היו טרעמים בו טעם אלו הדגים.

שפתני צדיק פ' בהעלותך

אמרו הנה שמצד הנאת החיך אין אנו צריכים אל הבשר ודגים כי בעת שנרצה לטעום טעם דגים נזכר את הדגה שאכלנו והטעם שהרגישנו בו אז נרגש בו גם עתה אך הלא זה רק להשקיט תאות הערב אבל לענין תועלת שיושג מאכילת הבשר לבריאות הגוף שזכרנו וכו' הוא חנם ללא תועיל.

מלכים שם

מבואר בגמ' דרך טעם הי' מינים לא טעמו במן שהם קשים למעוברות ומניקות אבל טעם דגים בודאי טעמו, אבל קשה דמבואר בחז"ל שדגים שאכלו במצרים היו דגים קטנים שהזמין להם הקב"ה בתוך המים במקום הפקר ואיתא בכתובות ס' ע"ב שדגים קטנים קשים למניקות וא"כ הו"ל לחשוב שגם טעם דגים לא טעמו במן מאותו הטעם שלא טעמו הי' המינים מפני שקשים למעוברות ומניקות ובגמרא וספרי מפורש דרך הי' מינים אלו לא טעמו בו וע"ע.

תורה תמימה פ' בהעלותך

אבל בס' טעמי המנהגים דף ק"ע הביא בשם ס' תורת אמת פ' עקב מהרה"ק מאפטא זצוק"ל בשם המדרש דבמן היו טועמין בו כל הטעמים וזאת טעם דגים לא הי' בו ולכן אמרו זכרנו את הדגה וכו'. וכן כ' הח"ס פ' בהעלותך מיהו בקדושת לוי פ' בהעלותך מבואר דטעמו בו טעם דגים עי' לקמן. ומצאתי מפורש כן במד"ר (פ' נשא פרשה י' אות ד') שגם טעם דגים טעמו בו וז"ל שם ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו, א"ר שמעון בן יוחאי וכי בשר היו מבקשין והלא כל מעדני עולם טועמין במן כל מי שהי' מתאוה בשר הי' טועמו וכל מי שהי' מתאוה דגה הי' טועמו וכו' ולמה מתרעמים אלא שהיו מבקשים עלילה היאך לחזור למצרים ע"כ.

המלקט

לחם מן השמים

כז

טעם דבש ושמן זית

הנה ב' בשלח כתיב וטעמו כעפיתח בדבש וב' בהעלתך והי' טעמו כטעם לשד השמן. ויש להבין כיון דטעמו במן כל הטעמים כמ"ש במכילתא ובגמ' יומא למא הי' המן יורד רק באלו שני טעמים. ואולי י"ל בהקדם מה שכתבו דלא טעמו מעולם עי' טעמים שידעו טעמו ולא טעם מאכלים שלא טעמו מעולם עי' לעיל והנה טעם השמן שהי' בו היינו שמן זית וכמבואר בחתם סופר עי' לקמן ועפ"י י"ל עפ"מ"כ במשך חכמה פ' עקב עה"פ ארץ חטה ושעורה חאנה גפן ורמון ארץ זית שמן ודבש וכו' דנראה דהנך יעקב מזמרת הארץ מעט דבש לא הי' במצרים וכן מוכח ממה ששלח יעקב מזמרת הארץ מצרים וכו' לא מקום זרע ותאנה מדאמרו אשר הוצאתנו מארץ מצרים וכו' ודבש מכלל דזה לא הי' להם אף גפן ורמון ולא הזכירו זית שמן ודבש מכלל דהי' במן בטבע כיון במצרים ע"ש ובהכי נחא דאלו ב' טעמים הי' במן בטבע כיון דלא הי' להם במצרים שמן זית ודבש לכן לא ידעו טעמו ולא הי' יכולים להכניס טעמו במן ע"י מחשבתם ולכן הטיב הקב"ה עמדם שיהא גם אלו ב' טעמים חשובים במן כדי שיוכלו לטעום מאלו הטעמים בלי מחשבה לאלו ב' טעמים שלא הכירו ובפרט שהיו חשובים בעיניהם שלא הורגלו בהם במצרים וע"כ ירד המן באלו טעמים דווקא.

המלקט

כח

לחם מן השמים

זה תלוי אי טעמו במן טעמו וממשו או רק טעמו דמאן דס"ל (יומא ע"ה.) דטעמו במן רק טעמו היינו דלא הי' המן מתהפך לעצם הדבר רק כעין טעמו של אותו הדבר ומסתברא לפי"ז דלא הי' אסור לחשוב בו טעם דבר האסור כיון דלא נתהפך המן לעצם דבר האסור אבל מאן דס"ל דטעמו בו טעמו וממשו היינו דנתהפך לעצם הדבר בצורתו ותבניתו הי' אסור לחשוב בו טעם איסור וכן לענין ברכה לפני המן כתב בפרדס יוסף פרשת בהעלותך ד"ל שהיו צריכים לעשות ברכה המיוחד לדבר שחשבו לטעום בו טעמו וכגון שחשבו לטעום בו טעם פירות היו צריכים לעשות בפה"ע ע"ש אבל אחרים אמרו שברכו עליו ברכת המוציא עי' לעיל. ולכאורה י"ל דגם זה תלוי בפלוגתא הנ"ל אי טעמו במן טעמו וממשו ממש או רק טעמו אבל עצם המן לא נשתנה וכ"כ בס' הר עבי דדבר זה תלוי אי טעמו בו טעמו וממשו ואז יצאו במן ידי חובת מצה אבל למאן דס"ל דטעמו בו רק טעמו אז לא הי' בגדר ה' מינים שיצאין בו ידי חובת מצה.

המלקט

כו

טעמי איסור בטעמי היתר

איתא במכילתא פרשת בשלח ר"א המודעי אומר הרוצה דבר אפוייה הי' טועם כל אפויים שבעולם והרוצה לבשל הי' טועם כל בשולים שבעולם ע"כ. ולא יפלא אחרי שבמחשבתו נתפך לכל טעמי אפוי ובישול א"כ לא נמנע גם טעם איסור. אפשר דטעמו מתבטל בכל איסורים שבתורה דמתבטלים בשלח מוכנת המשנה על המכילתא בשלח

טעם כלל ואי כשחשבו ובחרו לטעום בו כן הלא הי' בו כל הטעמים ולא רק דבש, ומצאתי בפ' יד משה על מדרש רבה (שמור' פכ"ה) שהקשה כן עמש"כ במדרש שבחורים טועמין בו לחם וחקנים שמן וחינוקות דבש, למה לי זאת והלא המן הי' משתנה לכל אחד כפי טעם שרצה, וי"ל שלפעמים יאכלו כאשר ירדמן בלי מחשבה ובאופן זה טעמו בו טעמים אלו ע"כ.

המלקט

ל

טעם המזויק

קשה למה לי טעם דבש לחינוקות שמן לזקנים ולחם לנערים כדאיתא ביזמא ע"ה: והלא טעמו במן כל הטעמים, וי"ל דלפעמים אדם מבקש תאוותו אף שמוזיק לו לטבעו לבריאות גופו, לזה הוצרך הקב"ה לשנות הטעם שידוי' בריא לגופו, וכשיראה שהקב"ה מזמין לו הטעם מה שהוא טוב לגופו, לא ישאל לילך אח"כ אחר תאוותו מה שמוזיק לגופו, ולכן כתיב בספרי שהמן ירד לכל אחד לפי כוחו, פי' לפי בריאות גופו.

יד משה שמור' פכ"ה

לא

מראה טעם וריח

כל אלו הג' דברים היה במן, דהיינו הטעמים מכל המאכלים שבעולם, וכל המראות וכל הריחות טובים היו כולם בתוך המן ואף שלא מצינו שנשתנה המן רק לכל הטעמים מ"מ נוכל ללמוד הסתום מן המפורש שבודאי נשתנה נמי לכל הגוונין ולכל הריחין שבין וראי' שהרי כתיב ועינו כעין הבדולח והוא דבר שאין

כח

כצפיחת בדבש ולשר השמן

כתיב וטעמו כצפיחת בדבש וכתיב והיה טעמו כלשר השמן הנה כשיאכל כאשר ירד הוא כצפיחת בדבש ואם יבושל ידוי' טעמו כלשר השמן.

אבן עזרא בשלח

לפי פשוטו כשאוכלין אותו כמות שהוא בלא טחינה הוא כצפיחת בדבש כמו האגוזים קודם טחינה וכתישה מתוקן הם אבל להלן כתיב וטחנו ברחים או דכו במדוכה לפיכך טעמו לשמנונית כמו האגוזים שנעשים שמן לאחר כתישה וכן הזיתים ולפיכך כתיב וטעמו שמתחלף טעם המחיקות ונעשה טעם שמן. רשנים בשלח שם

כט

כשלא היו חושבים לטעם כלל

הנה כיון דטעמו כל הטעמים במן לפי מה שרצו למה כתיב והי' טעמו כטעם לשר השמן, וטעמו כצפיחת בדבש ומבואר בגמ' (יומא עה) דלצדיקים וחינוקות כן ולרשעים כן, הלא טעמו בו כל הטעמים שרצו, ולכאורה צ"ל דכל זה כשחשבו לשנות טעמו של המן אז נשתנה לכל הטעמים שבחרו אבל בלי כוונה לשנות טעמו הי' טעמו כצפיחת בדבש אבל בס' שלחן גבוה מביא בשם החפץ חיים וצוק"ל שאמר שאם לא היו חושבים כלל, בהעדר מחשבה אין כל טעם שכן מן הוא דבר רוחני וכל דבר רוחני אין לו מקום ללא מחשבה. אבל צ"ע לפי"ז וטעמו כצפיחת בדבש במאי קמירי אי שלא חשבו לשנות טעמו הלא לא הי' בו

לג

ס' פעמים יותר מתוק מדבש

וטעמו כצפיחת בדבש (בשלח), וקשה הא איתא בברכות נג: דבש הוא א' מששים במן ומדפסוק משמע דטעם מן כמו דבש, ויש לפרש ע"פ מה דקיי"ל דעד ששים יש בנותן טעם והשתא יובן דהפירוש הוא דבאמת ה' המן יותר מתוק מדבש ששים פעמים רק "טעמו" ר"ל אם המן ה' מעורב בדבר אחר וה' המן א' מששים שבו וה' בו רק נותן טעם של המן חלק א' מס' אפי"ה ה' טעמו כצפיחת בדבש כיון דהמן ה' ס' פעמים כמו"כ מתוק מן הדבש.

חובת התורה בשלח להר"י הרשל זצוק"ל

לד

מהשפעת זיתים ותמרים שבא"י

וכבר ה' נ"ל שירידת המן במדבר מ' שנה לא ה' דבר חדש אעפ"י שחז"ל יחסוהו לבין השמשות מ"מ נ"ל שה' אותו הרוחניות ושפע אלקי מצינוהי מעלה שה' מעותד לירד על תבואת ד' עממים שבארץ ישראל בעת ההוא ואכלו מקבלי התורה הפנימית ולאמורים נשאר המון ההקליפה נמצא נלקו או היותם והתמרים שבא"י כי ירד למן דכתיב צפיחת בדבש ולשד השמן והם זיתים ותמרים ולכן לא לקחו המרגלים מזיתים ותמרים כי ניטל שפעם ולא ה' פרים משונה לטוב.

שו"ת ח"ס אורח סריס קצ"ז וה"ס עה"ת פ' שלח

לו מראה מצד עצמו כזכוכית בעלמא שכשמניחין תחתיו איזה מראה אז מראיתו כאותו מראה שתחתיו כך ה' המן כולל כל המראות וכל הריחין וזה נרמז בתיבות ממסיר לכם 'מטר' ר"ת מראה טעם ריח.

רמ"מ ילקוט מנחם דף קמ"ז

לב

טעם פת במלח

שמעתי מאאמו"ר הצדיק ז"ל שאמר בשם אביו עה"פ למען אנסנו הילך בתורתנו אם לא והקשה ע"ז מפני מה ניסה אותם דווקא באכילת המן אם ילכו בתורתו ותירץ בהקדם אז"ל באבות כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב ולכאורה הוא כפל לשון, די אם ה' אומר אם אתה עושה כן אשריך בעוה"ז ועוה"ב, ומפרש בשם אא"ז דאין לומר דמיירי בעני דא"כ מאי רבוחא הוא דאוכל פת במלח אלא ודאי מיירי בעשירי ז"ש אם אתה עשה כן אשריך פ"י אם אתה עשה כן כשאשרך בעוה"ז, כשאתה עשיר, ומ"מ אתה אוכל פת במלח, אז טוב לך בעוה"ב, וז"ש הכתוב למען אנסנו הולך בתורתנו אם לא כיון דבאכילת המן היו יכולים לטעום כל טעם שרוצים לטעום ע"כ אמר הכתוב למען אנסנו הילך בתורתנו והיינו אם ירצה לטעום בו טעם פת במלח כדרכה של תורה או לא.

אלפי ישראל בהקדמה

לז

מפני מה יורד בכל יום

א"ר אלעזר בר"ש מזון אלפיחם שנה הי' מן יורד בכל יום דכתיב דבר יום ביומו ולהלן הוא אומר כי אלף שנים עיניך כיום אתמול א"כ למח יורד בכל יום והמותר וחס השמש וגמס, מפני משאוי הדרך, ד"א שיהיו אוכלין אותו חס ולא צונן, ד"א שיהיו ישראל נושאין עיניהן בכל יום לאביהן שבשמים.

י"לקט שמעוני

לח

שיעור עומר לכ"א לפי גדלו

עומר לגלגולת. ויש לחקור אם יהי' עומר לגלגולת לטפים והם אינם יכולים לאכול כשיעור הזה הרי נותר מהמן, שהגדולים לא היו יכולים לאכול היותר הלז, כיון שכבר אכל כשיעור הרי יהיה רעבתן, ואם לא ירד מן לאלו א"כ ע"כ אכלו משל אבותם ולא יהיה לאבות די סיפוקם עומר לגלגולת וצ"ע, לכאורה הנלע"ד אמת נכון בע"ה כי העומר עשירית האיפה שהיא כלי המחזיק באורך ורוחב וגובה ז' על ז' אצבעות פחות ב' תשיעיות והוא החייב בחלה אמנם לענין שיעור חיוב חלה משערים באדם בינוני שרוחב אגדלו כאורך ב' שעורים אך שיעור שאחז"ל לאוכל שיהי' בריא ומבורך כל אדם משער באיפתו וז' על ז' פחות ב' תשיעיות מאצבעותיו של עצמו כפי מה שהוא אדם הוא הוא שיעור אכילתו שיהא בריא ומבורך וככה ירד המן עומר לגלגולת כפי מה שהוא וירד לבן לוי שהי' גובהו עשר אמות עשירית איפתו וירד לחינוק בן יומי שיעור איפתו באבריו הקטנים שתוסף האם שיעור זה על מאכלות אמה ותוכל להניק

לה

עומר כמדת לקיטה של יום ראשון

לקטו ממנו איש לפי אכלו (ט"ז ט"ו) כעין לשון זה נא' גם בפסוק י"ח ביום הראשון של הלקיטה איש לפי אכלו לקטו, לעומת זאת אח"כ בפסוק כ"א נאמר ולא שמעו אל משה ויחזירו אנשים וכו' וילקטו אותו בבוקר בבוקר איש כפי אכלו, מדוע שינתה התורה בלשונה פעם נא' איש לפי אכלו ופעם נא' איש כפי אכלו. בציווי ד' וכן בלקיטה ראשונה נא' לפי אכלו כי הרי השי"ת יודע כמה צריך לכל אדם כדי אכילה של יום אחד והיה בעומר לכל אחד ואחד בדיוק לפי צורך אכילתו לא פחות ולא יותר. ואולם כשלא שמעו אל משה והיו בהם אנשים קטני אמונה שחששו שמא יחסר להם למחר ומיעטו וקימצו ביום הראשון והחזירו למחר לפיכך כשאבן הגיע יום מחר לא עלה בידם ללקט אלא רק כפי אכלם אתמול שהרי הראו בנפשם כי די להם במיעוט אכילה, וזהו איש כפי אכלו, פי' כפי אכלו של יום ראשון.

ס' טללי אורות בשם הגה"צ ר' אלי לאפיאן זצ"ל

לו

זיכור בשעת לקיטה

כל אחד לפי שורש נשמתו ומדרגתו בעת לקטו המן הודרכו נפשיתם לקבל כל מצות התורה אשר צוה השי"ת לזה תיכף בירידת המן, אמר משה זה הדבר אשר צוה ד' לקטו ממנו, היינו ע"י המן תודרכו נפשותיכם לקבל כל הדברים אשר צוה ד' וזה איש לאשר באהלו תקחו, לאשר ר"ת ששים רבוא אותיות לתורה.

אור למאיר ד"ה זה הזכר, הובא בילקוט מנחם

חדשים לבקרים וצריך לזה ב' דברים א' כדד היונק שכל שמוצץ מוצא טעם ושיהי' זכרן מה שהוא לומד ומוסיף בכל יום שמן זית מחזיר חלמודו של ע' שנים כדאיתא בהוריות יב: ע"כ אמר כאן שהיה כלשר השמן דד היונק מוסיף חידושים בכל יום ושמן המחזיר חלמודו ומכ"ש שלא ישבח ויראה דכל יום זמן שעמדו לפני הר סיני ומרע"ה למד עמהם חדשים בכל יום לא התלוננו על המן כי חשבו שצריכים לו כנ"ל אך עתה ויסעו מהר ה' ואחז"ל כתינוק הבורח וכו' ע"כ אמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנים בלא תורה ומצות ולא צריכים למן והכי נמי כיון שנסענו מהר ה' אין אנו צריכים למן שהוא לשד השמן וצפיחת בדבש.

חתם סופר בהעלותך

ויסב אלוקים את העם דרך המדבר (בשלח), כתב במכילתא לא הביאם הקב"ה לארץ ישראל אלא דרך המדבר, אמר הקב"ה אם אני מביא עכשיו את בני ישראל לארץ מיד מחזיקים אדם בשדהו ואדם בכרמו והם בטלים מן התורה, אלא אקיים במדבר ארבעים שנה שיהיו אוכלין מן ושותין מי באר והתורה נבללת בגופם מכאן ה' ר"ש אומר לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן ושותין הם לאוכלי תרומה, עכ"ל. לימוד ארוך וערוך יש דברי חז"ל אלו, עד כמה פועל המאכל בנפש האדם, בש"ס (כתובות ס"א ע"א) בתו של שבור מלכא שאכלה אמה אתרוגים נולדו הבנים בריח טוב (ועיי"ע ויק"ר אות ב' בענין פיסטם האתרוג למינקת כהו"ר) בהכניסו לגופם מאכל הקדוש כהמן פעלו בנפשותיהם להפשיט מעליהם טומאת מצרים.

דברי מרדכי (כת"י) פרשת בשלח לוקננו הנחיק מוה"ר מרדכי פארהאנד וצוקל

התינוק שהוא וכן ה' בכל יום ויום לפי גודל הכנים נתוספו גרגי המן לפי שיעור איתתם וזה נלע"ד ברור ואמת.

ש"ת ח"ס חז"מ סי' י"ב

טל

ירד דרך הקנה לצדוניקים

יש באדם קנה ורשט והקנה אינו מקבל שום אוכל ומשקה ואדרבה כשנופל לתוכו אוכל יש בו סכנה רק הוא שואב הרוחניות מכל המאכלים ובו תלויים הריאה והלב והכבד והלב הוא מעלה הרוחניות אל המוח שבראש משא"כ הוושט כי בו תלוין כל כלי האכילה והוא מקבל כל האוכלין ומשקין ושני אברים הללו הם בחי' יעקב ועשב שהקול קול יעקב דהיינו הקנה אבל הידים ידי עשו דהיינו מה שצריך לתיוקן ועשיה גשמיות באכילה ושתיה ועניני עוה"ז ולעומת זה היה המן רק רוחניות ולא ירד כלל דרך הוושט רק דרך הקנה ומשם ה' נבלע באברים אך לא הכל זכו למעלה זו לאכול המן בקדושה הליו כי רבים התאוו תאוה לאכילה גופניות לטעום טעם גשמי ועליהם נאמר 'שטו' העם ולקטו שהוא תיבות 'ושט'.

רמ"מ מנחם ציון דף כ"ד

מז

לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן

והיה טעמו כטעם לשד השמן (בהעלותך), לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן (מכילתא בשלח) ומטבע המן להוסיף דבש ר"ת דעה בינה שכל ולכן קודם מ"ת בפ' בשלח כתיב בצפיחת בדבש והי' די בזה ולאחר מ"ת שלמד עמהם תורה ומצות הרכה

לחם מן השמים

מג

תולדת אור העליון

תמצא כאן בפרשת המן חמשה פעמים מן כנגד מה שהזכיר בפ' בראשית חמשה פעמים "אור" זהו לרמז כי המן הוא תולדת האור העליון והאור יסוד המן וכשם שנברא האור ביום ראשון כך תחילת ירידתו של מן ה' ביום ראשון והוא ה' ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה יום ששי לימות השבוע יורה יום ששי לירידת המן. וזה מה שכ' במן ועינו כעין הברדלח יורה שהוא מתולדות האור העליון שכ' בו כעין הקרח הנורא (יחזקאל א' כ"ב).

רבו בחיי בשלח

ענין המן לחם מן השמים שהוא בא מאורות העליונים והיות האלקים שכל צבא מעלה נזונים ממנו והוא לחם אבירים לחם המלאכים רק כשירד אח"כ נתגשם קצת ונעשה ממנו בא לפי אכלו אולם הכל ע"י אור התורה העליונה אשר משפע אור השפע והחיות לכל העולמות והנה כשירד המן שהוא תורה אלא התורה כשנתחדש ההלכה לצורך היום וזה לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, כי עם המן ירדה התורה דבר יום ביומו פי' לקטו ממטיר לכם וכו' ויצא העם החדשים דבר יום ביומו וכו' והני מההלכות ואורות העליונים החדשים דבר יום ביומו וכו' והני איש לפי אכלו לקטו היינו לפי אכילתו במדריגתו לקטו מאורות העליונים כי עיקר ושורש אכילתו הוא רק חיות האלקות אשר בתוך המאכל המן כנ"ל.

מתוך ס' הפאת שלמה

לחם מן השמים

לח

מא

כפי ערך עסק בתורה

לקטו ממנו איש לפי אכלו, יש לפרש דא' בבית יששכר לפרש התרגום ויחלוש ידושיע וכו' לפי חרב, לפתגם דחרב, התורה שבכתב ובע"פ הוא כלי זין של בני ישראל דמה שמדברים בפיהם בתורה ותפלה זה בעצם הוא החרב להפיל את עמלק. דחרב דע"י שידברו בתורה בפה זה ה' החרב להפיל את עמלק. והנה ידוע דגם במן טעמו איש כפי ערך מדריגתו ועסקו בתורה והיינו איש לפי אכלו דייקא היינו כפי שיעסוק בפיו בתורה ותפלה כן יהיה אכלו ויטעום טעם אכילתו במן.

אהבת חיים בשלח

מב

השגת התורה

וטעמו כפיחת בדבש פי' שהשיגו בו סתרי תורה כפיחת כמו צפנת פענח מגלה מסתורים, דבש היא התורה. מדברי חתם סופר בשלח

הליכה

התורה או לא, דע"י המן זכו לבחור הליכה

מו

מלכין עונותיהן של ישראל

והוא כזרע גד לבן, בגמי יומא עה. לבן שמלכין עונותיהן של ישראל פרש"י מחוך שהיו דואגים שמא לא ירד מן למחר היו משעבדים לבם למקום.

פי' שחששו ישראל שמא לא ירד להם מן כי אינם ראויים לכך מצד עצמם, מה עשו שעבדו את לבם למקום נהיו עבדים להשי"ת ואז דינם כעבד שמגיע לו מזונות לא בזכות עצמו אלא משום אדוניו שמוזנות העבד על רבו.

מליץ יושר

עוד יש לפרש כיון דהי' המן משונה בטעמו ותלוי לפי מעשיו של האדם משר"ה היו שבין. ותו נראה ביאור המלה מלכין. היינו מברר באשר שיש חוטא ומצדיק את עצמו ומחליק עונו וע"י המן היה מתלבן אם הוא חוטא או לא.

מורמי שדה יומא עה.

מז

אמונה

לחם מן השמים, הלחם הזה הוא כולו רוחני שעיי"ז זוכים לאמונה שלימה שהכל מן השמים וזה הפי' לחם מן השמים.

דברי שלמה מדרה"ק משרטוקוב זצוק"ל

מן אותיות אמונה כי המן הבניא האמונה בלכות בנ"י.

שלחן הסוד

מז

לקטו רק מה שלמעלה מעשרה טפחים

ר' אליעזר אומר ב' אמות הי' המן גבוה מן הארץ ולא נטלוהו ישראל אלא מן הגבוה (מכילתא) ויתכן לומר עם מ"ש ברבנו בחיי שהמן הוא תולדות אור של מעלה ומשירד למטה נתגשם קצת ומהם אכלו ישראל חכו להשגות רה"ק מאור שלמעלה ונודע מחז"ל מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה טפחים ולמעלה מעשרה טפחים רשות אחרת והיות שורש המן הוא רוחני יותר והיות תשוקת ישראל להשגה יתירה ע"כ לא לקחו אלא גרגרים הגבוהים שהם למעלה מי' למען יוסיפו השגה יתירה.

מרכבת המשנה על המכילתא בשלח

מה

מושכת לבו של אדם כמים

כזרע גד לבן. אחרים אומרים גד שדומה להגדה שמושכת לבו של אדם כמים.

יומא עה.

וזה לבן מלשון לב דכמו שהאגדה זו מושך לב אדם לד"ת כך המן מושך לב אדם לאכילה לפי שהי' טועם בו כל הטעמים וכדאי' רוחא לבסומי שכית.

ח"א מזהר"א שם

מיהו כפי' עיון יעקב פי' כוונתו לתורה שהמן הי' מושכת לבו של אדם לתורה.

היא כאמור ז"ל (קידושין פ"ב ע"ב) רשב"א אומר מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני וכו' אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי. האדם במו ידיו ובמעשיו הלא טובים גזול ומקפח את עצמו.

עו"ש בתרגום יונתן שהמן ה' נמס בשמש ונעשה כנחל מים שוטף עד שהגיע לים הגדול ושתי ממים אלו החיות והבהמות. ובפירוש היונתן, שהעכו"ם שצדו חיות אלו היו טועמים טעם מן בשרם בהשפעת שתייתם את המים שנתהו מחמסת המן. הדבר צ"ב. וכי יעדיף ה' את העכו"ם להטעימם טעם מן כרצונם, ולישראל יותן רק במדה, במשקל ובמסורה. הענין הוא עפ"י משל לעשיר שה' לו בן יחיד עדין הנפש והגוף שמאכלים שמנים וגסים חזיקו לבריאותו, אבל בכל זאת נפש הבן חשקה במאכלים אלו וכאלו. מים גנובים יומתקו ולחם סתרים יונעם, והתמיד בבקשה מאביו שיתן לו ממאכלים המזיקים. ויהי היום והתמרמר הבן ויאמר. אבי, הלא אנכי בןך. איך יתכן שלונכרי זה מפועליך אתה נותן מאכלים טובים ושמנים, ולי אתה נותן רק המאכלים הדלים והכחושים. לקח האב הרחמן חתיכה ראוי להחבב ממאכלים אלו האסורים למאכל הבן, השליכה לכלבו ואמר לו, בני ראה בעיניך. וכי תחשוך בי שארבה אהבת הכלב עלך. אלא יותר ממך. הלא לא תחשוך בי שארבה אהבת הכלב עליך. אלא לפי שמאכל זה מויק לבריאותך מונע אני אותו ממך, ואתנה לכלב אעפ"י שמוזיקו.

והנה גם במן מחמת אהבת הש"ת לעמו, מה שלא ה' ראוי לו לאדם לא הגיע אליו. והם השמש ונמס ואכלו מהם החיות. כשצדו העכו"ם חיות האלו היו טועמים בבשרם טעם מן. וכי יאמר אדם שבני ישראל לא היו אהובים לפני המקום ב"ה כעכו"ם אלו. התירוץ הוא "והם אבי כנען". ר"ל, בחם כתיב (בראשית ט' כ"ה) ארור כנען עבד עבדים ידיו לאחיו שנתקלל ע"י אביו נח משום דרכי זנות שהיו בו, לכן והם השמש ונמס. לבני

מח

והם השמש ונמס בד' שעות

אחז"ל בברכות כ"ז דהמן ה' נמס בד' שעות ביום, ויש להסביר זה כי המן נפל סביב למחנה, שה' תלתא פרסא על תלתא פרסא כדאי' בסנהדרין ה: ונמצא שמי שה' באמצע המחנה ה' צריך להלך פרסה וחצי להשיג המן, ואיתא בפסחים ב: לעולם יבס אדם בכי טוב שהוא מנץ החמה, ומעלות השחר עד הג' החמה הוא פרסה כמבואר בפסחים ל"ד ונמצא כשהלך פרסה וחצי מנץ החמה ה' רביע היום דמהלך אדם י' פרסאות ביום ונמצא דאחר הליכת פרסה וחצי מזמן נץ החמה ה' ב' פרסאות וחצי מתחילת היום שהוא ד' שעות ביום ולכן נמס רק אחרי ד' שעות ולא קודם כדי שיוכל גם אדם שגר באמצע המחנה להגיע חוץ למחנה.

אור הוד עה"ת להגה"צ מהר"ר דוד יונגרוי זצ"ל
ראב"ז ירושלים תוכניא

מט

והם השמש ונמס לטובת ישראל

והם ד' במסורה. הבא, ואיך (בראשית ט' י"ח) והם הוא אבי כנען. (מל"א א' א') והם לאדוני המלך. (קהלת ד' י"א) גם אם ישכבו שנים והם להם ולאחר איך יחס.

והנראה לענ"ד לפרש כך. המן ירד מן השמים אמנם בכמיות גדולות, אבל נשאר לאדם המלקט רק עומר לגלגולת. והשאר נמס בחום השמש. כן נראים הדברים בעליל בעיני פרנסה. הרבה דברים והשתדלויות עושה האדם בפרנסתו שאינו רואה מה פורח ראולו ומהות רחוק השמש אחת החירות לזה

נא

תיקון לחשא עץ הדעת

המן בא לישראל קודם שיאכלו לחם הארץ לזככם והוא כי המן
הי' חלק חיצוני קצת מעץ הדעת אבל תוכו כולו מעץ חיים
ועץ הדעת נחמד למראה אבל המן לא הי' נחמד למראה כלל
ותוכו כולו חיים למוצאיהם ולכן זכו בו דור המדבר שזכו למעמד
הנבחר מתן תורה ומראות אלקי' וכן הי' חלקו של גד שהי' בחי'ל
ונראה כעץ הדעת חלק רע אבל בתוכו טמון עץ חיים כי שם
נקבר ונטמן משה אשר הוא תכלית העץ החיים ולכן נאמר בגד
כי שם חלקת מחוקק ספון וזה עץ חיים וכן נא' על המן
כזרע גד ולכן אכלו ישראל מן לחמן חטא עץ הדעת שהוא נחמד
למראה אבל המן לית בו דבר וכמו שעץ הדעת מתהפך לכמה
גוונים מרע לטוב ומטוב לרע כנודע בלהטים מנחש למטה ממטה
לנחש אף המן הי' משתנה לכמה גוונים כנודע.

מתוך דברי יערות דבש ח"ב סוף דרוש ו'

נב

תחיית המתים להאבות

ויאמר משה קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העומר מן והנח
אותו לפני ד' למשמרת לדורותיכם, וכי' במכילתא
לדורותיכם ר' יהושע אומר לאבות ופי' הוית רענן דהכוונה
להחיות מתים יתן להם המן.

ישראל לא מגיע מאכל שאינו לטובתו, אבל לעבר'ם יגיע ויאכלם
אעפ"י שיזיקו.

וחם לאדוני המלך. הקרירות של דוד הי' מפני שחקך כנף מעיל
שאל. וברש"י שם, אמרו רבותינו כל המבזה בגדים אינו
נהנה לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול, ע"כ. לכן הי' מן
הצורך להכניס בו חמימות ע"י פעולות ולא הועילו כי כן הי'
לטובתו, והבן.

אם ישכבו שנים וחם להם ולאחד איך יחם. ברש"י שם פירש
לענין זכר ונקבה שמולידים זה מזה. היינו יש שפורה ורבה
כדמיי לעשות נח"ד לבוב"ה להרבות זרע עובדי ה', ויש שיחיד
מתחמם ומוציא ז"ל רח"ל וגולדים ממנו שדין, רוחין ולילין וכל
מיני מרעין בישין ר"ל. וזהו הגורם וכל אלו הגורמים שחם השמש
ונמס כי בהרעותי את מעשי קיפחתי את פרנסתי. ה' הטוב ישפיע
עלינו שפע ברכה והצלחה.

דברי מרדכי בשלח (כת"י) מזקנינו תגה"צ
מתר"י מרדכי פארהאנד זצוק"ל הי"ד

נ

תיקון הדיבור

הנה ידוע שבמצרים הי' הדיבור בגלות וכי' וע"כ ניתן להם המן
שהיו אוכלים מן מן השמים להחזיר הדיבור ליושנו שיוכלו
לדבר יראי ד' איש אל רעהו לפרסם אלקותי.

מנחם ציון פ' המן דף נ"ז

נד

ביטול התאות

ישראל מונו במן לחם מן השמים מזון רוחני לבד אשר מביא קדושה להאכול אותו ואין חידוש בזה שהיו טובים ורצו שיזונו גם ממזון גשמי ואעפ"כ יתגברו על יצרם ויתקנו את חלק הרע, וזהו התאוו תאוה שרצו שיהי' להם תאוה כי היכי הניכוף ליצירה וזהו נפשינו יבישה אין כל וכו'.

מדברי שפתי צדיק בהעלותו

נה

לא הכירו איש את אחיו

ויאמר איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ד' לכם לאכלה, פי' כי המן זיכר אותם כ"כ עד שא' לא הכיר את חבירו כי מקודם הי' איש פשוט ואח"כ נעשה בעל מדרגה ואמר משה להם היא הלחם זה גרם הלחם מן השמים שזיכר אתכם.

רמ"מ זי"ע, אבני המקום דף ר"מ

נו

ראו כל אחד תוך חבירו

בתחילת צאתם ממצרים כ"א על חבירו יתן דופי עד אשר התחילו לאכול מן אשר זיכר את גופם עד שיוכלו לראות תוכם כבדם כמו כלי זכוכית שהוא דבר הנראה לעינים

נג

ביטול המוות

הנה רצונו יתברך הי' שיקבלו התורה ויתבטל מהם המות לכן נתן להם המן שלחם שמים הוא שמלאכי השרת אוכלין ואילו לא חטאו הי' יכולין להיות קיימים מאחר שהוא לחם שמים יכולין ליתן קיום נצחי ע"י הונת המן וזהו ויענך וכו' אשר לא ידעת וכו' כי לא על הלחם וכו' כי על הלחם שהוא מגשם אין בו להשפיע נצחית הנשמה שתשאיר בגוף לנצח כי על כל מוצא פי ד' הוא המזון שתאמר יתבי' שישפיע מלמעלה שהוא עולם נצחי יחיה האדם בנצחיות וזה שאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים שאינו מגשם ובזאת תבחנו אם תלכו בתורתו כדאי הוא הלחם שבא ממקום רוחני להשפיע לכם חיות נצחי אם תלכו בתורותי.

מלא העומר בשלח

ולפי פי' זית רענן במכילתא הנ"ל יש מקור לדברי המלא העומר, שכשם שהעומר מחיה מתים אשר כבר מתו כ"ש שיש בכוחו לבטל המות ובאמת כ"כ הרמב"ן בפ' בראשית (י"ב ב') דיתכן שפירות גן עדן נבלעים באיברים כמן ומקיימין את אוכליהן וכאשר גזר עליו (על אדה"ר) ואכלת את עשב השדה ובזעת אפיו יאכל לחם האדמה הי' זה סיבה להפסד כי עפר הוא ועפר יאכל ואל עפר ישוב עכ"ל הרי כ"כ דכח המן הנבלע באיברים הי' בו לקיים את אוכליהן שלא ימותו כאדה"ר קודם חטא עץ הדעת.

המלקט

קשה לי, הא תנן ביבמות מ"ג דלא ינשאו עד שיהא להן ג' חדשים משום הבחנה ויליף מקרא להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו, וכיון דצריכים ג' חדשים להבחנה מה"ת למה קרא להמן גד שמגיד אי בן ט' וכו', אטו ברשעי הבחנה ג' חדשים כיון דאפי' להבחין ע"י המן לא היו צריכים הבחנה ג' חדשים כיון שנחבר ע"י המן, ליתא דהא לא היו בטוחים שלא יפסק להם המן בכל יום כדאמר ר"ש ביומא ע"ג. מפני מה לא ירד המן פעם אחת בשנה וכו', ועוד דקרא דוהמן כורע גד נא' קודם שילוח מרגלים והיו ראויים ליכנס לארץ ישראל מיד, וי"ל דהבחנה אינו מה"ת וקרא אסמכתא בעלמא הוא וכו' מיהו בלאו"ה ל"ק מידי דהא יש להבחין ע"י בדיקת דין ובדיקת הילוכא כדאמרין בגמ' שם אלא דחשו שלא תתגה ואשה מחפה עצמה והא אינו אלא מדרבנן ומה"ת שפיר והיכא דאחרמי שלא נבדקה הי' המן מגיד.

גבורת אורי יומא עת.

מיהו בפ"ת אהע"ז סי' י"ג סע' א' הביא מהרבי"י בשם הרדב"ז דמהרמב"ם משמע דס"ל דהבחנה הי' דאורייתא וכ"כ בשו"ת נו"ב קמא סי' י"ג בדעת הרמב"ם ולא הי' אסמכתא בעלמא לשמואל דיליף לה מקרא ובב"ש ריש סי' י"ג מסתפק בזה ולא הביאו ראיה מגמ' הנ"ל דמשמע דהוי דרבנן לחד ובע"כ כתירוץ השני של הגבורת אורי דל"ק כיון דראוי להבחין ע"י שאר בדיקות וזה י"ל דהוי דאורייתא אבל חיוב הבחנת ג' חדשים דווקא הי' דרבנן, מיהו באמת הי' אפ"ל כיון דלפני מ"ת לא נצטוו על עיקר דין הבחנה הי' שייך שיהא ספקות אי בן ראשון או בן שני מאלו שנשאו מלפני מ"ת וא"כ אע"פ שממתן תורה לא הי' מתרמי שאלות כאלו מ"מ הי' מברר גם למפרע מי האב מלפני מתן תורה ובפרט דפסוק זה נא' בפ' בשלח לפני מתן תורה.

המלקט.

הלא תורה לאו בשמים הוא

קצת חימה איך הי' המן מברר ספק זה דבן ט' לראשון ובן ד' לאחרון דהוא ספק לענינים חמורים כגון אם הכה אביו שחייב סקילה ולענין עריות והלא אפי' נביא גמור שיאמר אני

מעבר לעבר וע"כ שאלו איש לרעהו מן הוא, מי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו דעת ויראת ד' וזה הי' להם בעבור כי לא ידעו מה הוא שמתחלה לא ידעו מה שבלב חבירו עד אשר אכלו את המן.

רמ"מ מנחם ציון דף מ"ט

נז

לא היו מזיעים

ויענך וכו' ויאכלך את המן וכו' שמלתך לא בלתה מעליך וכו' (עקב) יתכן שאין בתולדות המן להוליד זיעה.

אבן עזרא פ' עקב

נח

מגיד אי בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון

תניא איך גד שמגיד להם לישראל א' בן תשעה לראשון ואי בן שבעה לאחרון, לפי שנא' וימודו בעומר בין שליטט הרבה בין שליטט מעט מוצא עומד לגלגלת ואם נמצא יתר בבית בעל הראשון בידוע שכן תשעה לראשון הוא ואם בבית האחרון בידוע שכן האחרון הוא.

יומא עת. ופרש"י שם

הלא הי' דין הבחנה בלא"ה

ואע"פ שיש דין הבחנה ואסורה לינשא להשני וא"כ למה הי' צריכים המן לברר, עדיין לא גזרו שצריכות להמתין ג' חדשים משום הבחנה כי לא היוצרכו עדיין שהמן בודק.

חוס' יושנים שם

נראה הטעם אם הוא סרח עלי' כיון דאין נוהג בכבוד לא הזמינו מן השמים מזונות שלה בידו אבל אם היא סרחה עליו המזונות בידו דבידה להתפייס והוא נוהג בכבודה כדין.
שפ"א שם

קשה לי ל"ל לבדוק בבית בעלה ואבי' בדיקת בית בעלה לחוד בלא בית אבי' סגי נמצא עומרה בבית הבעל היא סרחה לא נמצא הוא סרח וכן בדיקת בית אבי' לחוד סגי, וי"ל אה"נ בדיקת א' מהן לחוד סגי אלא שלחו מי שהיה אהלו קרוב יותר אל אהל משה משל השני שלחו לאהלו לבדוק ופעמים היה של הבעל קרוב יותר ופעמים של האב.
גבורת ארי שם

ס

קיום מצות חסד

ונפשנו יבשה בלחם הקלקל (בהעלותך), פי' שטענו כיון שיש לכל א' מישראל די מחסורו א"כ מצות חסד בטילה ונפשנו יבשה מקיום מצות חסד.
מתוך שר"ת בית יצחק חיד"י צלעות הבית דרוש ו' אר"י

י"ל דקימו מצות חסד במן כיון שטעמו כל הטעמים במן ע"י מחשבתם ומי שלא ידע טעם מאכל שלא טעמו מעולם היה חבירו מחשב בשבילו ונעשה בו טעם מאכל זה.
הי' הר"ם

כתיב וחם השמש וגמס. ובמכילתא כתב דהיה כד' שעות שנמש כל המן, והיו חולקין מן בתורת צדקה אל כל מי שפשע ולא לקט בבקר.
רבנו בחיי פרשת בשלח

ידעתי בנבואה לא עשו על פי' כי ע"פ שנים עדים יקום דבר וכו' ואפ"ל דמכח הוכחות וההלכות היה פוסק מרע"ה הדין אם בן ט' לראשון והיו מפקקים בדין ההוא ולהוציא מלבם עשה להם אות ומופת של עומר.
מדברי חוס' יוה"כ יומא שם

נ"ל דכ"ז נא' בהלכה שהוא לדורות אבל לפי שעה ולאדם פרטי סמכין על זה א"נ בעלי דינים שניהם מתרצים ומקבלים המבחן. (היינו על הקי' כששנים באו לדין לפני משה כדלקמן).
בן יחזקע שם

אין כאן בירור ספק הלכה רק ספק במציאות ורק לברר הלכות אין פוסקין ע"פ עדים.
מל"מ פ"ט מאישות מהרי"ץ חיות שם

לא היה המן אלא להפיס דעתם אע"פ שמרע"ה היה דן הדין בלי הכרעת המן.
פני דוד להחיד"א בשם זוה"ק

נט

מגיד מה שבחורין ובסדקין

תניא ר' יוסי אומר כשם שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין כך המן מגיד להם לישראל וכו' כיצד שנים שבאו לפני משה למחר אם נמצא עומרו בבית מכרת לי א"ל משה לבקר משפט למחר אם נמצא עומרו בבית רבו ראשון בידוע שזה מכרו לו וכן איש ואשה שבאו לפני משה לדין זה אומר היה סרחה עלי' והיא אומרת הוא סרח עלי' א"ל משה לבקר משפט אם נמצא עומרה בבית בעלה בידוע שהיא סרחה עלי' נמצא בבית אבי' בידוע שהוא סרח עלי'.
יומא עה.

סא

תכשיטי נשים

או דכו במדוכה, א"ר יהודא אמר רב וכו' מלמד שירד להם לישראל עם המן תכשיטי נשים דבר שנידוך במדוכה, פרש"י בשמים שהן דוכות במדוכה ומתקשטות בהן להיות ריחם ערב לבעליהם.

יומא עה.

נ"ל הוונה דהנשים דרכם להתקשט בצבע הפנים שמלבין ומאדים ועתה כמן שהיו אוכלים לא היו צריכים להתקשט בצבעים אלו כי המן באכילתו מאיר פניהם ועושה עידן בשרם שודי מתלבן ומאדים ביופי וגם ה' נעשה בהם ריח טוב באכלם אותו שלא היו צריכים לבשם גופם במיני בשמים הנדכים.

בן יהודע שם

סב

ציקי קדירה

ובשלו בפרור, א"ר חמא מלמד שירד להם לישראל עם המן ציקי קדירה פרש"י תבלין לתבשיל ערב ומבושם.

יומא שם

סג

אבנים טובות ומרגליות

והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר מאי בבקר בבקר א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מדבר שירד בבקר בבקר מלמד שירדו להם לישראל אבנים טובות ומרגליות עם המן.

יומא שם

סד

נסיון הצדיקים

הילך בתורתו אם לא, נסיונו של הצדיק באותו שעה ה' מיוחד כי אף שכולם נוכחו שהוא צדיק שהרי ירד המן לפתחו וה' ניכר לזה לעין כל בכל זאת ה' הצדיק משפיל עצמו א'ם לא' היינו שהוא לא.

שלחן הטוהר

סה

נסיון הרשעים

ישראל נתנסו במן ועמדו בנסיון נפלא שאינו בנסיון העושר ולא בנסיון העוני אבל הוא דבר נפלא כי בשעה שעברו על התורה כיום העגל וירד להם מן ביומו וה' להם ראוי בתורה כי ישר בעיני ד' ח"ו כי לולי כן ה' מונע מנו מפיהם וחס דרך רשעים צלחה אין בזה פלא שאין הקב"ה משנה טבע ומערכת השמים מפני רשע וחוטא א' אבל אלו שניזונו חוץ לטבע במן מן

ההשפעה ולכן אומרים פ' המן בכל יום להורות זה, י"ל שאני החם דמכחיש שהשפעה היא מזה ועי"ן סותם צנורות ההשפעה, אבל לא ע"י שאר עבירות.

המלקט

סז

איש לאשר באהלו תקחו

זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו וכו' איש לאשר באהלו תקחו. דלא יאומר שאשטו ובניו ילכו וילקטו בעצמם כי היא צריכה להיות צנוע באהל והבנים ילמדו בחדר הוריהם ולכן איש לאשר באהלו תקחו.

מלבי"ם בשלח

איש לאשר באהלו תקחו, כל אשר באהלו יכולים לאכול עומר שלו ונכלל בזה דאפי' מי שנכנס לאהלו רשאי להאכילו אבל לא למכור ולהוציא לחוץ.

ברכת הוצי"ב

סח

לא ניזונו הנשים מבעליהם ומעשה ידיהם שלהם

כתיב בפ' שמות ושאלה אשה משכנתה וכתוב ושמחתם על בניכם ועל בנותיכם, י"ל מסתמא נשבעו ישראל למלך ולשרים כעבדי המלך להיות נאמנים בעבודתם ומבלי שלוח יד לכל אשר להם ע"כ תלו בנשיהם ובניהם ובנותיהם אלא לכאורה יד אשה כיד בעלה וכן בניס הסמוכים על שולחן אביהם ע"כ עשה הקב"ה גם צידה לא עשו להם ולא ניזונו הנשים מבעליהם ולא הבנים מאבותיהם רק מברכת ה' בחררה שהוציאו ממצרים

השמים איך ביום עשותם עגל איך לא מנע מנו מפיהם והי' מזה ראוי כי יפה עשו ובכל זאת מיד בבוא מרע"ה מההר ברחו ושמעו לקולו ויטחון את אלהיהם דק לעפר וישק בנ"י וקבלו מיתתה על עצמם ולא שטו עדים עליהם וכן במרגלים אע"ג שירד להם מן מ"מ האמינו במרע"ה ויעפילו לעלות ההרה לקבל מיתתה על עצמם נמצא נתנסו במן אם ילכו בתורתו בשעה שאינם הולכים בתורתו ועוברים על מצותו ואפ"ה ירד המן ומ"מ יאמינו בדי ובמשה עבדו והיינו הילכו בתורתו אם לא ילכו פי' בשעה שאינם הולכים בתורתו באותה שעה עצמה ילכו בתורתו בנ"ל.

ח"פ בשלח

סו

השפעת המן בכל מצב

הקב"ה משפיע מזונות בעל עת אפי' אינם ראוים לכך, הילך בתורתו אם לא.

רמ"מ זצוק"ל באותו המס

ותעל שכבת הטל, כשם שירידת הטל אינו תלוי במעשיהם של התחתונים לפיכך אינו נפסק לעולם כן גם המן ירד לישראל באתערותא דלעילא ולא ע"י מעשיהם.

חורה אור

השפעה קיימת אינו בטל מן העולם אפי' אם חוטאים בני אדם ח"ו כי הקב"ה ממציא מזון אפי' לרשעים והראיה כשהיו ישראל במדבר חוטאים כמה פעמים ואעפ"כ לא נמנע המן מלירד מפני זה וע"כ י"ל בכל יום פרשת המן להורות לנו זה שהשפעה קיימת אינו נמנע ובטל מן העולם.

מדרש פנחס דף ה' א"ר ל"ח

ואע"ג דכתב הישמה ישראל (הובא בסוף הקונטרס) דע"י שחושב דרבהי מיוסרה ידי נעשה לי החיל הזה וחתח צוירות

הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, לכם ניתן ולא לכל אומה ולשון שאם יתכנסו כל האומות לספות המן אפי' משרה

אין זיין זיכרליך.

ילקוט בשלח בשם מדרש אבכיר

שד"י השמש באה עליו ה' נימוק ונעשה נחלים נחלים
 כיון שוטף ויורד וכו' וכיון שד"י יורד בנחלים היו אומות העולם
 באים לשתות ממנו והוא נעשה בפיהם מר בלענה שנה' והמן
 בורע גד הוא אבל לישראל נעשה בתוך פיהם כדבש שנא' וטעמו
 כצפיחת דבש.

ॐ नमः शिवाय

והם השמש וגמס, כיון שהחמה זורחת עליו ה' פושר והזולך
ונהלים היו מושבין ממנו ומליכין לים הגדול ובאין אילים
ועבאים ויחמורים וכל בהמה ושוותן מהם ואח"כ באין האומות
ועדין מהם ואוכלין אותן וטועמים בהם טעם מן שדי' יורד
לישראל.

מכאן אתה יכול

ובאין אילים ועבאים, דוקא חיות טהורות אבל שמאות לא יכלו
מרב טהרתו.

ברכת הנצי"ב ומרכבת המשנה במכילתא שם

לכאורה נראה דמדרשים חלוקים הם בדמדרש אבכיר הנזכר
כ' דאפי' משהו אינן יכולין האומות לספות מהמן
ובילקוט הנ"ל משמע שהיו יכולים לשתות ממנו רק נעשה בפיהם
מר כלענה ובמכילתא הנ"ל כ' דהיו האומות אוכלין מצבאים
שאכלו מהמן וטועמן בהם טעם טוב של מן כדי להכיר בטובת

ובמנ וכן כל צרכיהם לא הי' על אבותיהם וממילא לא הי' ידם כיד אביהם והיו הם מותרים בהשלל ושוב הותרו אבותיהם על ידיהם והיינו דכתיב בתהלים (ק"ה) ויוציאם בכסף זהב ואין בשבטיו כושל שלא עברו על שבועתם שהרי פרש ענן למסך וכו' שא"ל ויבא שליו ולחם שמים ישביעם.

U.S. G. MAIL

ואני עושה וכאן שכל אחד קיבל מזונות מן השמים מן ממילא שלי.
היו מעשה ידי שלי.

ליקוטי יהודה פ' ויקהל ועי' ח"ס שם

DE

עשירית הצאה במנחה

העומר עשירית האפה הוא. מפני ששתם מנחה היא עשירית האפה הודיע כי העומר הוא כשעור המנחה ומלמדני שהמנחה שהביאו לפני ד' לא היתה רק מה שהאכיל ד' לנ"א מלחמו ביום א' והודיע כי באכלם מלחם שמים בכונה הראויה ע"מ לעסוק בתורה אכילתם ערבה לה' כמנחה.

מלך

שהם מזרעו של חם לא היו לוקחים אלא התמצית וזהו וחס השמש ונמס לומר כמו שהשמש עתיד להמס אותם שנא' הנה יום ד' בא בוער כחור וכו' כן מזונוחיהם שהיו לוקטים מן המן דה' נמס.

ש"ך עה"ת בשלה

עב

חלק להקליפות

וחם השמש ונמס, וברש"י כ' דשותין ממנו או"ה. והוא חלק הקליפות שנותן פרס מאת המלך לכלבים ואם יוקשה לך למה נותן להם ומשפיע להם חיות ולזה משום וחס לאדוני המלך חם לבי בקרבי (עי' בעה"ט) אלמלא יצה"ר חדותא דשמעתתא לא הוה וכן אלמלא לא היה אפי' להוליד בנים ע"כ בהכרח להשפיע להם חיות וכו' והרשעה כולה כעשן תכלה אכ"ר.

מדברי היכל הברכה מהר"ק מקאמנא זצוק"ל

עג

איך שליטה להסטי"א בו

רצה הקב"ה לזכר את ישראל לזון אתם במאכל קודש שאין בו שום אחיזה להצורדים שיכולין ג"כ לעשות כדוגמתו כמ"ש ויעשו כן החרטומים כלטיהם לכן נתן להם את המן אשר שרשו הוא למעלה מכל השרים העליונים כדי שלא ישלט בו הסטי"א דלא יהא שום אחיזה להצורדים האלו וחש"ה תערוך לפני שלחן נגד צוררי ובגמ' יומא ע"ה דרש דקאי על ירידת המן, ורצה לומר שאותו המזון אשר האכילנו את המן הוא התנגדות שלהם שאין בהם כח לעשות דוגמתו ואין להם שום חלק ואחיזה בו.

לקוט מנחם מהר"ם ז"ע

של ישראל ודברים אלו נראים כסותרים וא"י. מיהו י"ל דאין כאן סתירה וג' דרגות יש בזה דמהמן בצורתו כירידתו לא היו יכולים לטעום כלום אפי' משהו וכדדרש המדרש ממאי דכתיב הני ממטיר לכם לחם לכן ניתן ולא לכל אומה וזה ה' רק בלחם מן השמים במן כשהוא בצורתו דרך לישראל ניתנה ולא לאומות ולא היו יכולים לטעום מהמן כלום, ואחר שה' השמש באה עליו ה' נימוק ונעשה נחלים ובאים האומות לשתות ממנו עכ"פ וגם אז ה' נעשה בפיהם מר כלענה אבל כיון שכבר נימוק ואבד גודל מעלת המן היו כבר יכולים לשתות ממנו רק ה' מר בפיהם ובהכי מיירי ילקוט הנ"ל ואחרי שבאים החיות ושותין ממנו ונתהפך מדבר רוחני לדבר גשמי בגוף החיות אז ה' להאומות אחיזה בו ואז טעמו ממנו מעין טעם מן והיו אומרים אשרי העם שככה לו כדברי מכילתא הנוכר ונמצא דאין כאן מדרשים חלוקים, מיהו בתרגום יונתן פ' בשלח עה"פ וחס השמש ונמס כ' ואתיין חיון דכין ובעינן ושתין מני' והיו בני ישראל צדין ואכלין יתהו' הרי דס"ל דרך ישראל באין וצדין ואוכלין ממה שאכלו החיות מן המן ולא העבו"ם וכו' בפ' יונתן שם דחולק התרגום על המכילתא וס"ל כיון דכתיב הני ממטיר לכם דייק יונתן בן עוזיאל לכם ולא לנכרים וע"כ רק בני ישראל צדין מהם ולא העכו"ם גם כשכבר אכלו ממנו החיות ע"ש ולפי"ז יש כאן באמת מדרשים חלוקים, ובספר מרכבת המשנה על המכילתא כתב דהא דלא נמנע מאומות העולם טעמן אחרי שאכלו החיות מהמן דטעם כעיקר לאו דאורייתא, ועוד דזה וזה גרם ע"כ.

המלקט

עא

הערב רב

וילקטו אותו בבקר וכו', אותם שהם מזרע אברהם שנא' בו ריהר ריהר היו לוקטים אותו ממש אבל הערב רב

עו

טעם משונה בשבת

והיה ביום הששי וכו' והי' משנה על אשר ילקטו יום יום, אתה אומר לחם משונה או אינו אלא לחם כפול, כשהוא אומר שני העמר לא' הרי לחם כפול אמור הא מה ת"ל לחם משנה, לחם משונה כיצד בכל יום הי' בו עומר א' ובשבת ב' עמרים בכל יום הי' ריחו נודף ובשבת יותר בכל יום הי' מצולהב כזהב ובשבת יותר.

מכילתא בשלח

אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו, והקשה הלא שבת ניתן במרה והמן ירד באלים אח"כ וא"כ איפכא מבעי לי' ותירץ עפמ"ש"ב רש"י לקטו לחם משנה אותו היום נשתנה בריחו וטעמו נמצא שמדבר כאן הכל בשבת בחינת המן, אילו האכילנו את המן באופן של ולא נתן לנו את השבת שישתנה טעמו לשבת אלא כמן של שאר ימים דיינו.

מדרש פנחס דף ט"ז א' מ"ה

והיה משנה על אשר ילקטו, אמרו הראשונים משנה גם בטעמו כי טעמו של שבת עודף לטוב משל חול והנה המן הי' ששים פעמים כמו דבש דאח"ל בברכות נ"ז: דבש א' מששים כמן, והי' בשבת מאה ועשרים פעמים כמו דבש.

מדברי הח"ס בשלח

עז

רק בשבת כציפתה בדבש וכזרע גד לבן

ראו כי ד' נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים וכו' ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא כזרע

עד

לקיטת מנה שלא לקט אתמול

ולקטו דבר יום ביומו, רבי יהושע אומר כדי שילקוט אדם מהיום למחר כעין מע"ש לשבת ר"א המודעי אומר כדי שלא ילקט אדם מהיום ולמחר כעין מע"ש לשבת.

מכילתא בשלח

וה"פ דדריש רבי יהושע דבר יום ביומו ביומו אחר כדרשינן בשבת קי"ד על שבת בשבתו עולת שבת בשבת אחרת והכוונה אם לא ירצה היום לאכול כלל ולא ילקוט יוכל למחר ללקוט ב' עומרין וכעין מע"ש לשבת דודאי אכלו בשבת יותר מבע"ש והותרו במ מהעומר של ע"ש למחר והי' בחול אף שא"א ללקוט היום על מחר דאסר להותר מכו"מ למחר יוכל ללקוט את של היום. ור"א מודעי דריש דבר יום ביומו עבר יומו בטל חלקו.

ברכת הנצי"ב שם

עה

והזרת המן של ע"ש ושבת יחד

הנה יש להתבונן העומר מן שהי' יורד בע"ש ב' העומר לא' למה ירדו ב' העומרים ביחד ולמה לא ירד העומר של שבת בפנ"ע הו"ל לירד העומר של ע"ש בכוקר והעומר לשבת כצהרים ונרא' להיות יום השבת הוא יום הברכה והברכה הוא דווקא יש מיש הנה עמ"ר בגמטריא יש, לקטו ב' עמרים ביחד להזרות על הברכה י"ש מי"ש ולא שרייא באתר ריקנייא כ"פ עומר בגמטריא כ"פ י"ש.

בני יששכר מאמר השבתות מאמר ג'

עט

ירידת זיו העליון בשבת

היום לא תמצאו בשדה, במכילתא אבל בעולם הבא תמצאוהו, וכ' הרמב"ן שהמן מזיו העליון שנתגשם קצת ולעוד"ב יהנו מהזיו בעצמו בלי שום גשם, ותו כתיב ששת ימים תלקטוהו וכיום השביעי שבת לא יקדש בו לרבות יו"ט ויה"כ והקשו בתוס' פ"ק דביצה הא כתיב ויקדש ויקדש ברכו במן וקדשו במן ואי גם כיד"כ וי"ט לא ירד מן א"כ מאי אולמי' דשבת, ונ"ל בודאי ירד שבת מן היינו זיו העליון בלי גשם ונהנו בעוד"ז מעין עוד"ב ע"ד עולמך תראה בחיך ואחריתך לחיי העוד"ב זיו העליון ולא נמצא לחם משנה מגושם ובשבת ירד על ראשם זיו העליון ולא נמצא זה בשדה כ"א בדביקות נפשם באור העליון שירגישו בנפשם תמצאוהו היום הזה בהרגשת נפשם שיתעדן מזיו העוד"ב שוב כתב וביום השביעי שבת לא יקדש בו לרבות יו"ט ויה"כ שלא ילקטוהו אבל לא ימצאו בו זיו עוד"ב ג"כ נמצא שבת מבורך ומקודש מכל זמן ומיושב קיימית תוס'.

זחם סופר בשלח

פ

למה לא ירד בשבת

ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יקדש בו ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו ויאמר ד' אל משה עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורתי.

גד לבן וטעמו כצפחת בדבש, הנה כפ' בהעלותך כתיב והמן כורע גד הוא ועינו כעין הבדולח דשם מדבר במן שירד בכל השבוע שהי' כורע גד ושאינו לבן רק עינו הי' כעין הבדולח ששקוף ונראה כמן הזכוכית אבל והוא, ר"ל המן שירד בשבת הי' כורע גד שהוא לבן שמורה על הרחמים שמתגברים ביום ההוא. ועוד אמר שם במן שירד בכל השבוע והי' טעמו כטעם לשד השמן אבל המן שירד בשבת הי' טעמו כצפחת בדבש שהיא עסה בלושה בשמן ודבש נוסף בו מתיקות לעונג שבת.

מדברי המלכ"ם בשלח

עח

קדושה יתירה בשבת

ביום הששי ירד המן ג"כ על שב"ק וירד קדושה יתירה יותר מבימות החול שקדושת שבת הוא מעולם הכתר ולכן אנו אומרים בשבת קדושת כתר כי אז נתגלה עולם הכתר והצדיקים שהיו משיגים ע"י המן הקדושה העליונה היו רואים בו כי ביום הששי הקדושה יותר גבוה בו ולכן כתיב ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשה מה זאת שאנו משיגים היום בהמן קדושה עליונה יותר משאר כל ימות השבוע ואמר להם משה הוא אשר דיבר ה' שבתון שבת קודש לד' מחר לכן ירד המן על שב"ק בקדושת שבת ובמה שאתם מכינים לכבוד שבת אתם משיגים היום בהמן קדושת שבת.

מדברי מאור ושמשי פ' בשלח

מיהו למאן דס"ל דלא ה' המן משתנה לטעם מאכלים אחרים רק ע"י דיבור ולא במחשבה לחוד ע"י לעיל גם למ"ד דנשתנה לטעמן לחוד ה' אסור בשבת ע"י הדיבור.

המלקט

המן ה' יורד מעולם גבו' וכשירד לארץ נתגשם ולכן לא ירד בשבת כי בשבת אין שום בירורי עולמות כי אם עליות עולמות ולא ה' באפשר שיתגשם והיוצרך לירד בששי בקדושת שבת קודש.

מדברי מאור ושמש פ' בשלח

כתיב המרבה לא העדיף והממעט לא החסיר וגם הכשרים שנפל המן בפתח אהליהם כמ"ש רש"י ולא היוצרכו לילך חוץ למחנה ללקוט מ"מ היו לוקטים לצורך היום עד שיאמר די ומי יוכל לשער בעת לקיטתו אם הוא יותר מעומר או מעט לזה יכול להיות שגם בין הכשרים היו אנשים שחששו בעת לקיטה שמא עדיין אין בידם עמר שלם ולקטו יותר מעט ואם ה' המן יורד הגם שלא יצאו חוץ לתחום ללקוט וגם לא היוצאו מרשות לרשות עדיין יש לחוש שמא ילקטו יותר על מדת עמר מעט והיו המותר טלסול שלא לצורך לכן לא נפל המן ביום השבת.

מאור ושמש שם

כי הנה בר' ימי המעשה השפע בא משמים לארץ ומשחלשל מבחינה לבחינה עד שהשפע מצמצם בעולם העשי' במעשה גשמית אבל בשבת הוא להיפך נעשה מן הגשמיות רוחניות ועולה ממטה למעלה וכו' ולכן לא ירד המן בשבת רק בר' ימי המעשה כי המן ה' יורד משמים לארץ ונמצא מן הרוחניות השתלשל עד שנעשה גשמיות כדוגמת השפע בימי החול.

מדברי קדושת לוי בשלח

אי משום דאסור לבשל, המן לא ה' עריך בשול ואם מפני הוצאה הלא מצינו שירד אל פתח אהליהם אלא עיקר הטעם מפני הערב רב שהיו ביניהם מחוסרי אמונה ובטחון כדאי'

וזה ה' חילול שבת בלי ספק אם היו לוקטים הדבר ממקום גדולו כאמרם ז"ל האי מאן דתלש כשותא מהיזמי והיכי חייב משום עוקר דבר מגידולו.

ספורנו בשלח

וקשה דפטריות יונק אבל מן הלא מן השמים ואינו יונק מן הארץ, ונראה שהאיסור משום הוצאה והבוסה ומדוקדק לשון הכתוב דאח"כ כתיב אל יצא איש ממקומו.

ס' שבתות שבת

הנה בשבת פ"ז ע"ב סבר ר' אחא בר יעקב דעל הוצאה לא נצטוו במרה וקרא דאל יצא נכתב לאחר מתן תורה וא"כ לא עברו על הוצאה אז בלקיטת המן ומ"מ כתיב עד אנה מאנתם משום דהלכו לקבל המן והי' מלאכת עימור דהוי מלאכה גמורה רק תלוי בפלוגתא בשבת ע"ג ע"ב אם יש עימור שלא בגידולי קרקע ודו"ק.

משך חכמה בשלח

האיסור בשבת ה' מפני איסור נולד כש"ס פ' מי שהוציאו מ"ו אי לאו דמאי בעיבא מינד נידא ה' אסור משום נולד והמן ודאי לא נייד שהרי הוא כשחקים שבו שוחקין מן כדאי' בחגיגה י"ב.

מרכבת המשנה בשלח

אי נשתנה המן במחשבותם לכל מאכלים בטעמן וממשן ה' אסור לחשוב בשבת לטעם מאכל אחר כיון דבמחשבתו נעשה מעשה ולכן היו צריכים להכין טעמי המאכל במחשבתם לפני שבת אבל למ"ד דנשתנה רק לטעם מאכל אחר ולא לממשו לא הוי אלא מחשבה בלבד שמותר בשבת דמצינו חפץ הדבר דבר דרש בגמ' שבת דיבור אסור מחשבה מותר.

מרכה"מ שם

יורד ביו"ט לצורך שבת, אז היה לחם משנה יורד בערב יו"ט לצורך עיו"ט ולצורך שבת, וביו"ט היה יורד המן לצורך היום. ובתוס', רבנו פרץ כ' דלא ה' יורד ביו"ט ומ"מ שבת נתברך ונתקדש כמון שה' מוטעם יותר מבשל יו"ט אע"פ שמשל יו"ט ה' מוטעם יותר מבשל חול. ועוד ת' דבשבת מעולם לא ירד וזה הכוונה נתקדש ונתברך כמון אבל ביו"ט אע"פ שגם בו לא ירד מ"מ כיון דבימות החול ירד אע"פ שכשחל בו יו"ט לא ירד מ"מ לא נתקדש היום שלא ירד המן כיון דכשלא ה' יו"ט ה' יורד המן משא"כ ביום השבת מעולם לא ירד. ועי' עוד תירץ לעיל (אות ע"ט) מהח"ס.

המלקט

פב

איסור נותר מנה"ח וירידה בעלות השחר

ויאמר משה אליהם איש אל יותר ממנו עד בקר, לפי מה שאמרו בר"פ תמיד נשחט ויקדם דבר שנא' בבקר בבקר לדבר שלא נא' בו אלא בקר, דבקריו של בקר הוא עמוד השחר ולפי"ז י"ל שלא מוזהרים בלא חותירו ממנו עד בקר עד אחר זמן לקיטת המן שלא נא' בו אלא בקר א' וה' בעלות השחר ואיסור נותר ה' מנץ החמה.

פנים יפות פ' בשלח

הנה לעיל כתיב ובבקר תשבעו לחם ולא כתיב בבקר בבקר ורק אחרי שלא שמעו אל משה ויותירו אנשים ממנו עד בקר כתיב וילקטו אותו בבקר בבקר, והמלבי"ם כ' דפסוק זה ה' רק אחרי אשר הותירו ממנו ולכן כתיב וחס השמש וגמס שאחרי שאכלו בשחרית תיכף כדי שלא יותירו נמס ועוד שינויים בפסוק זה דה' רק אחרי אשר הותירו עי"ש וא"כ אולי י"ל דגם הא דכתיב בבקר בבקר ה' רק אחרי אשר הותירו ממנו דכדי שלא יבואו להותיר ממנו נודדו מיד אחרי עלות השחר בהקדם כדי שיוכלו להחמיל סעודת שחרית ואכילת היום בהקדם שלא יבואו

בוזה"ק עה"פ שטו העם ולקטו, שטותא הוי נקטא לגרמיהו מה שהיו מתפשטין ומרחיקין את עצמם ללקט מרחוק ממילא הם היו יכולין לבוא לאיסור הוצאה.

רמ"מ זי"ע הובא בילקוט מנחם דף קמ"ה

ועפ"ז יש ליישב קושיית הבני יששכר (מאמר שבת) ושאר ספרים למה כתיב ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה. דאין ויהי אלא לשון צער ומה צער ה' בזה אדרבה שמחה ה' שנפל מן משונה בטעמו וריחו גם ליום שבת ולדברי הרה"ק רמ"מ זי"ע ה' בזה צער במה שירד המן דשבת בע"ש דרך משום הרשעים הערב רב לא ירד בשבת כיון שהיו צריכים לצאת וללקט והיה בזה איסור הוצאה.

פא

אי ירד ביו"ט וביו"ט לפני שבת

כתיב במכילתא (בשלח) ששת ימים תלקטוהו, רבי יהושע אומר למדנו שאין יורד בשבת, ביו"ט מנץ ת"ל לא יהי בו, ר"א המודעי אומר למדנו שאין יורד בשבת ביה"כ מנץ ת"ל שב"ת ויה"כ נקרא שבת, ביו"ט מנץ ת"ל לא יהי בו.

מיהו בתוס' ביצה ב' כ' דאע"ג דמהסוגיא שם בביצה משמע כהמכילתא דלא ה' יורד ביו"ט מ"מ הא אמר ויברך ויקדש ברכו כמון וקדשו כמון שבשבת לא ה' יורד מן אבל ביו"ט היה יורד ותיירץ דמודרשים חלוקים.

עוד תירצו בתוס' דאפילו ה' יורד ביו"ט מ"מ ביו"ט שחל להיות בע"ש לא ה' יורד מדכתיב ביום הששי ולא כתיב ששי משמע הששי המיוחד שהוא ראוי להכנה ולא דששי שהוא יו"ט.

ובפני יהושע שם כתב דיש לומר דהיה יורד ביו"ט דהא דלא ירד המן בשבת הוא מפני איסור הוצאה דלא שייך ביו"ט ואה"נ אם היה יו"ט בע"ש דאז היה שייך איסור הכנה אם היה

ממנו דמן דהוי גם לאו שאין בו מעשה ואולי הוי גם בכלל זמ"ג לפמשי"כ לקמן (אות פח) די"ל דבשבת לא ה"י נדחו לאו זה לכן לא נחרבו נשים ללאו זה דנותר ואיש דכתב רחמנא היינו משום דאין נשים בכלל הלאו.

המלקט

פה

בקטן

איש אל יותר ממנו עד בקר וכ' לעיל משפתי צדיק דבא למעט אשה מיהו מצינו בכ"מ דמאיש ממעטין קטן א"כ אולי י"ל דגם כאן נחמט קטן מאיש דאין הגדול מצווה להזהיר ולהזהיר שלא ישאיר קטן מנת חלקו הניתן לו, וכ"מ בס' ברכת הנצי"ב על המכילתא שכ' עמש"ב שם דהותירו אנשים שאינם טובים עד בקר דאמרו אלו האנשים שמא שנשארו מהקטנים היה ולא משלהם הוא והעיד הכתוב שמחלקם נשארו עד הבקר ולא מהקטנים עי"ש ודיינו דאם היו באמת מהקטנים לא היו הגדולים עוברים עי"ז בלאו דנותר דמאיש ממעטין קטן.

המלקט

פו

הכוונה לאיש חשוב

ויאמר משה איש אל יותר ממנו עד בקר, דמשום דרך ארץ להניח פיאא באלפס כדאי בעירובין נ"ג וא"כ מותר לכאורה מצד הרגלו ע"ז הוזייר משה דכאן לא יניח פאא משום הכי דיין איש דדחו דרך ארץ של איש חשוב.

ברכת הנצי"ב מכללא

לידי נותר ולכן רק אחרי אשר הותירו ממני כתיב דלקטו אותו בבקר בבקר היינו מעלות השחר.

המלקט

פג

לא ה' חיוב לאכול כולו

הטעם שלא יותירו ממנו לאכול מחר רק יבטח בשם כי מחר ירד כי אינו מצוה עליו לאכול כולו רק אם נשאר לו שלא יכול לאכול ישליכנו מחוץ לאהל.

אכן עורא בשל

פר

האיסור רק על האיש

איש אל יותר ממנו עד בקר, בכ"מ דרשינן איש למעט אשה ובמין למא לא תהי' מצווה אשה ג"כ שהשווה הכתוב לכל עונשין שבתורה, משום שהאיש השיג המן עבור כל בני ביתו ע"כ ה' עליו איסור נותר מכל בני הבית וה' מחפש בכל לילה לשרוף הנותר.

שפתי צדיק בשל

מש"כ השפתי צדיק דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה וא"כ כמו"כ בלאו דנותר דמן, הנה במנ"ח מצוה ח' בלאו דנותר קרבן פסח האריך בזה די"ל דבלאו שאין בו מעשה אולי לא השווה הכתוב אשה לאיש ובפרט כשהוא לאו שהזמ"ג כנותר דקרבן פסח עי"ש אריכות בזה ובצל"ח פסחים פ"ד ע"ב כ' כיין דאתרבי נשים לעשיית פסח אתרבי גם ללאו דנותר ולכל דיני קרבן פסח עי"ש וא"כ יש מקום לומר דלאו דאל יותר

ולכן אכלוהו היום ומיד במוצאי שבת נאסר כיון דלא אמר קרא לאוכלו עד הבוקר רק היום לאוכלו וקאי על יום שב"ק ואולי י"ל דמיד במוצאי שבת אי נשאר מהמן היו עוברים בלאו הבא מכלל עשה מאכלוהו היום כמ"ש השפתי צדיק וכשנשאר עד לבקר ביום ראשון עברו בלאו דאל יותירו ממנו עד בקר כיון דלא הותר להשאירו עד בוקרו של יום ראשון, והנה בחוקוני (שמות ט"ז כ"ג) כ' שנשאר להם מהמן למוצאי שבת ע"ש ומשמע מדבריו דלא נתייבאו לאכול כולו בשבת ואין איסור נותר במוצאי שבת ואולי גם לדבריו כשנשאר מיהו עד בוקר דיום ראשון חזר לאו דאל יותירו למקומי. מיהו באמת יש לדון על כל הנ"ל לפמש"כ בס' דברי שאול ושאר אחרונים דכיון דבבני נח הלילה הולך אחר היום א"כ במרה כשנצטוו על השבת כיון שעדיין לא הי' להם דין ישראל שמרו שבת מבוקרו של היום עד בוקר דיום ראשון כיון שאז יום שבת שלהם הלך הלילה אחר היום ועפ"י כתבו דאע"פ דב"נ ששבת חייב מיתה כ"ז כששומר שבת כדן ישראל היום אחר הלילה אבל עד קבלת התורה שדין ב"נ להם שמרוהו מעלות השחר של יום השבת עד עלות השחר דיום הראשון. ולפי"ז י"ל דמה דכתיב אכלוהו היום כי שבת היום לד' וכו' הבונה בזה עד בוקרו של יום ראשון וא"כ כשיצא שבת שלהם מיד חל איסור דאל יותירו ממנו שהוא מתחילת היום אבל כלילה שהוא מוצאי שבת שלנו הותר להם לאכול המן כיון שעדיין שבת הי' מיהו באבן עזרא שם עה"פ ויאמר משה אכלוהו היום כי דרבים השתבשו בעבור זה הפסוק ואמרו כי חייב לשמור יום השבת והלילה הבא אחריו כי משה אמר כי שבת היום לד' ולא הלילה שעבר גם אמר מחר ע"ש מה שהאריך לסתור זה ולה"ל שפיר י"ל דכן משמעות הפסוק שם דהלילה אחר היום כיון שבמרה נצטוו ואז הלילה הלך אחר היום אבל אחר קבלת התורה נשתנה דינם לשמור לילה ויום כבראית העולם וכדן ישראל ומדבריו משמע שלא כנ"ל. וכן בס' פנים יפות כ' דמשה אמר להם אכלוהו היום מפני שהי' דרכם לאכול סעודה א' ביום וא' כלילה בימי החול ואמר להם אכלוהו היום שיאכלו כולם

פז

בפחות מכזית

יש לעי' אי מה שנהגו שלא להותיר ממנו היו רק בכזית או גם בפחות מכזית דבלאו דלא תותירו הנא' בקרבן פסח כ' הרמב"ם בס' המצוות וההניחן מצוה ה' שלא להותיר כלום ממנו וכ' שם המנ"ח דאפ' א"צ כזית רק אפ' הותיר כל שהוא עובר בלאו זה כיון דאין אכילה האיסור רק להותיר ממנו ואולי זה היו אפ' בכ"ש והביא מספר מוצל מאש בס' נ"א שעמד בזה ע"ש וא"כ אולי ה"ה כאן יש לחקור כן.

המלקט

פח

נותר משבת ויו"ט

כתב בספר שפתי צדיק נסתפקתי אם המן בש"ק אינו באזהרה דבל תותירו שכבר הותר להותירו ליל שב"ק ומלשון הכתוב אכלוהו היום משמע רק היום ולא אחר יום זה שוב ראיתי באוה"ק שכ' כנ"ל אכן יש לעי' אי אהדרי' לאיסורא קמא או שהוא רק לאו הבא מכלל עשה עכ"ד. (ועי' לעיל מש"כ מס' ליקוטי יהודא בענין זה) וכדברי אוה"ק ושפתי צדיק הנ"ל כ' בספורנו וז"ל אכלוהו היום כי שבת היום לד' כי כל היום שבת לד' ובכולו מותר לאכול את המן הותר מע"ש ולא יהי' מותר זה לאחר השבת עכ"ל. וכ"כ בשפתי צדיק עה"ת, אכלוהו היום כי שבת היום, זהו מנה של שבת ואין ראוי לאכול בחול מאחר שנתקדש שנקרא עליו שבת ולכן אכלוהו היום כולו ולא תניחו ממנו כי אם היום לא תמצאוהו לפי שהוא שבת לד' ע"כ. ומשמע מדבריהם דלא הותר לאכול המן עד הבוקר שאר אכילת מן שניתן ביומו והותר לאכול עד הבוקר כאן הותר רק לשבת

עב לחם מן השמים

היום דהיינו שיאכלו סעודת הלילה מבע"י כאח"ל שהזוהר להם על ג' סעודות בג' היום דכתי' בפרשת המן וכו' ע"ש וגם זה שלא כנ"ל. ובס' דברי חוד (לבעל הט"ז) פ' בשלח כ' ג"כ במפרשים הנ"ל דה"י אסור להזוהר מן אחרי שבת דהוי כאילו ירד ביום השבת עצמו.

ובס' צפנת פענח עה"ת בשלח משמע ג"כ כנ"ל דדייק בלשון הכתוב דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ולא אמר לאכלה, ולקמן כתי' הוא הלחם אשר נתן ד' לכם לאכלה, וכתב דבתחילת הפרשה מיירי בירידת המן בע"ש על שבת ונמצא נאכל זה המן לב' ימים ולילה א' כדין קדשים קלים הנאכלים לשני ימים ולילה א' ולכן לא כתיב לאכלה רק לכם כדין קק"ל והוא חלק הבעלים ויש בו קנין עי' חוס' ב"ק י"ג: אבל לקמן מיירי במן שנפל כל השבוע שהוא בגדר ק"ק שנאכל ליום ולילה ומשלחן גבו' אוכל במבואר בקידושין נב: ולכן הוי רק לאכלה ולא קנין לבעלים עכ"ד והיינו כנ"ל דלא הותר לאכול מן דע"ש רק עד מוצאי שבת.

ומה שיש לעי' עוד בזה מה הדין של מן הנותר מיו"ט למ"ד שלא ירד מן ביו"ט וא"כ ירד בעי"ט כמו בע"ש ולכאורה דינו כשבת להנ"ל שאין להזוהר ממנו עד מוצאי שבת אבל לפמ"ש בא"ח הק' ובספורנו דזה נלמד מאכלהו היום דהוי כלאו הבא מכלל עשה לאכול כולו בשבת והנה אע"פ דגם ביו"ט לא ירד המן היינו מריבוי דקרא הנדרש במכילתא דבשבת לא יהי' בו לרבות דגם ביו"ט לא יהי' בו (וכדלעיל אות פא) אבל הא דאכלהו היום לא נאמר ביו"ט רק בשבת ומצינו מחלוקת ראשונים אי יש חיוב ג' סעודות ביו"ט דהרמב"ם בפ"ל מהלכ' שבת כ' דכן הדין ביו"ט דחרא דינא עם שבת אבל הטור בא"ח סי' תקכ"ט הביא בשם אביו הרא"ש שאין דין ג' סעודות ביו"ט וכן פסק המחבר שם ועי' מ"א שם, וכ' הפרשה שם או' ג' דאע"ג דלענין לבצוע על כ' ככרות אמרינן בפ' כל כתבי חייב לבצוע י"י הריזח וכ' הרי"ף דגם ביו"ט כן ומאי שנא דהרא"ש לא

עג לחם מן השמים

לבצוע ב' ככרות דטעם דשבת הוי משום דלא הוי המן נחות בשבת אלא הוי נחות בע"ש זוגי זוגי אבל ג' סעודות בשבת ילפינן מג' פעמים היום דכתובים גבי שבת וס"ל שבת דווקא ודו"ק עכ"ל ונמצא לפי"ז דלדעת הרא"ש וסיעתו אכלהו היום דכתיב בשבת הוי דווקא בשבת ולא ביו"ט וא"כ לא הוי ציווי מיוחד לאכול המן ביו"ט לפני מוצאי יו"ט כשבת דלא כתיב בי' אכלהו היום כשבת ואולי באמת לפי"ז לא הוי איסור נותר כלל מהמן שנפל בעי"ט כיון דהותר לאכול ביו"ט ולא נתחייבו לאוכלו בו ביום, מיהו לפמ"ש כ' לעיל די"ל דמ"מ בבוקר נתחדש לאו דאל יותר ממנו, גם ביו"ט כן.

והנה כשי"ט חל בע"ש או בא' בשבת הוי מותר להשאיר המן לג' ימים וא"כ מש"כ צפנת פענח דגדר אכילת מן בשבת הוי כקדשים קלים הנאכלים לב' ימים ולילה א', אין זה כן רק בשבת לחוד או ביו"ט לחוד אבל בשבת אחר יו"ט או להיפך לא יהי' בו גדר קדשים קלים כיון דהוי נאכל לג' ימים וא"כ אולי אז לא יהי' בו גם גדר איסור נותר כלל כשאר קדשים.

המלקט

פט

טעם למה בשבת לא הבאיש המן בלינה

למה בחול הבאיש המן בלינה ולא בשבת, דכל דבר הנפדר מחיותו אם הוא עכ"פ קרוב לשרשו יכול להתקיים איזה זמן כמו אילן שנעקר מהקרקע כיון שעכ"פ מונח ע"ג קרקע שהוא שרשו יכול להתקיים איזה זמן אבל בעל חי שבחיים יש לו שורש למעלה ברוחניות כשמת נעשה הגוף רחוק משרשו ולכן מבאיש מהר, ואדם שרשו יותר גבוה לכן מבאיש יותר מהר במוחו

היינו הוי' שרשו מאד נעלה לכן הוי' מתקלקל מיד

לחם מן השמים

שם פירוש דמן ירד בזכות משה וכשמת משה נסתפק מן שבכליהם מ' יום כדאי בקידושין ל"ח וזה הי' בזכות יהושע ומאין זכה לזה בשביל אותן מ' יום שהמתין למשה בחר ולכך קאמר דירד לו מן כנגד כל ישראל הוא דרך מליצה על מה שנתפרנסו כל ישראל בשבילו אותן מ' יום ודו"ק.

משן הכמה בשלח

צה

לא טעמו בו כל הטעמים

בחיי משה היו טועמין במן כל מיני הטעמים אבל אחר מיתת משה לא היו טועמים כי אם המן והטעם שכל זמן שמשה קיים היו טועמים טעמה של תורה וכל מה שהיו מוסיפין דעת הי' מוסיף להם כפי שכלם א"כ הואיל והנשמה היתה מתענגת בטעמי התורה כן ראוי לגוף לטעום כמה מיני טעמים אבל אחרי מיתת משה לא נתוסף שום דבר אלא אדרבה גרעו כדחז"ל בתמורה ט"ז דג' מאות הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה.

ש"ך עה"ת בשלח

צו

בזכות האבות

הנני ממסיר לכם לחם מן השמים, ר' אליעזר המודעי אומר איני אומר לכם הנני אלא בזכות אבותיכם שאברהם אבי הנני בפרשת עקידה ויעקב אבי הנני בפ' ויצא, לכם ר' יהושע אומר בודאי איני אומר לכם הנני אלא בזכות אברהם יצחק ויעקב.

מילקוט וס"י זית רענן פ' בשלח

לחם מן השמים

עו

וזה"ה גם על לאחר השבת ואם נאמר כך א"כ ניחא שמזה היו להם על אחר שהפסיק המן מליד ועי' תוס' מנחות ל. דמרע"ה מת בע"ש ע"ש וא"כ מן שנפל ביום מיתת מרע"ה היינו בע"ש היו יכולין להותיר גם על אח"כ, אך לפי מה שסיים השפ"א שאסור להותיר ממנו שבשבת על אח"כ ליכא למימר הכי ועכ"ז יש לחלק דכאן הי' מותר להותיר דהנה הטעם דלא יותירו ממנו שידי' בטחון עי' באב"ע אבל עכשיו שפסק המן מליד שפיר הי' מותר להותיר.

ליקוטי יחודא בשלח

צג

מבליעת הכלים

אולי י"ל כי נראה שמה שהי' מובלע בכלים לא נאסר כמו נותר כי אם הי' נאסר א"כ היו צריכים בכל יום כלים חדשים, וכ' הפמ"ג שהדבש מהפך הכל לדבש אפי' נותנין לחובו בשר נבילה נהפך לדבש ואי' בגמ' דבש א' מס' במן וכ"ש מן ממש ודאי הי' מהפך הכל ונוכל לומר שהכוונה שנסתפקו ממן שבכליהם היינו מבליעת המן שבכלים שלא נאסר וכל מאכל שנתנו לכלי נהפך חיכף למן ודיוק מלת מן "שבכליהם".

שפתי צדיק בשלח

צד

בזכות יהושע

איתא בגמ' יומא ע"ז לחם אבירים אבל איש זה יהושע שירד לו מן כנגד כל ישראל שעלה עם משה עד תחומי החר והמתין לו מ' יום, ושם הי' ירד לו מן כנגד כל ישראל כ"כ רש"י

צט

בזכות תפלת האבות

ר"א המודעי אומר ותעל שכבת הטל עלתה תפילתם של אבותינו שהיו שוכבים בעפר.

רבי טרפון אומר אינו יורד (המן) אלא על האופסין (פ' האופסין היינו אבותינו שכבר נאספו שהאלף מתחלף בחית מרכה"מ שם) כביכול פשט הקב"ה ידו וגטל תפלתם של אבותינו שהיו שוכבים בעפר והוריד המן כטל לישראל שנא' ויחוננו ויאמר פרעהו מרדת שחת מצאתי כופר.

מכילתא בשלח

ק

בזכות משה

המן ירד בזכות משה, מת משה נסתלק המן.

תענית ט.

לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן ולכן בא המן בזכות משה שקבל התורה.

כלי יקר במדבר כ"א י"ז

ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת וכו' והנח אותה לפני ד' וכו' כאשר צוה ד' אל משה וינחשו אהרן וכו' יתכן שמרמז שכל זמן שהיה משה יהי' המן כי המן ירד בזכות משה וזה שצוה ד' אל משה שלמשה ירד המן.

משך חכמה בשלח

והנה על פני המדבר דק מחספס בגמטריא אברהם כי ירד המן בזכותו.

רבנו אפרים עה"ת בשלח

צז

בזכות שרה

המן ירד באלוש בזכות שנא' בה בשרה לושי ועשי עוגות, ועוד יסכה בגימטריא המן דאברהם ביקש ששרה תעשה קמח והיא השיבה אלוש סלת ולכן כמסע אלוש זכו למן.

נחל קדומים פ' מסעי עה"פ ויהנו באלוש

באלוש ניתן להם מן בזכות לושי ועשי עוגות.

בעה"ט שם

צח

בזכות האחרות

ויאמר איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא ובאב"ע כ' אמר ר"ש בלשון ישמעאל תרגום מה הוא מן והמגיד לו ככה לא דבר נכון ע"ש אבל י"ל שבגדל הכנעתם וענות צדקם היו אומרים לא ידענו מה הוא באיזה זכות נתן לנו לחם אבירים ודגן שמים, אין זה לפי ערך מעבינו, ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ד' "לכם" בזכות הכלל ישראל שאתם כולכם יחד באגודה אחד והכלל כולם צדיקים וכשרים.

מדברי ישמח ישראל בשלח

עמד ופסק מזונותיו בכל יום והי' מקביל פני אביו כל יום אף ישראל מי שיש לו ד' זה' בנים הי' דואג ואומר שמא לא ירד המן למחר ונמצאו כולן מתים ברעב, נמצאו כולם מכוונים את לבם לאביהן שבשמים, וי"ל דהמן גופא הי' בזכות אברהם ולכן אף כשמת משה היו מסתפקין ממנו שבכליהם אבל זה שירד בכל יום ועי' זהו מכוונים את לבם לאביהם שבשמים זה הי' בזכות משה.

ס' ברכת שמעון עה"ת בשלה

קב

בזכות התורה

כתיב לכו לחמו בלחמי וכו' (משלי ט') אמר הקב"ה מי גרם לכם לאכול מן המן מפני שקבלתם את החוקים ואת המשפטים כמה שנאמר שם שם לו חק ומשפט (שמות ט"ו) הוי בזכות לחמי (היינו התורה שנקראת לחמו של הקב"ה, המפרשים שם) נטלתם לחמו של מן.

שמ"ר פכ"ה

קג

משעת קריעת ים סוף

זה הדבר אשר צוה ד' וגו' "זה" ירמוז אל "זה" אלי ואנחותו שאמר על הים כי מן העת שהוא שהשיגו ישראל לזיו השכינה על הים מאותה שעה נתעלה נפשם להדבק בתולדותיו שהוא המן והיו ראויים להתקן להם המזון הזה במדבר כמ"ש הרמב"ן.

רבנו בחיי בשלה

משה עלה למרום לכך המטיר בזכותו לחם מן השמים והי' טעמו כטעם לבד השמן כי לא ינק משרי ארמית יונק שרי אמו בגמטריא משה היה.

רבנו אפרים עה"ת פ' בשלה

קא

ולכן נבלע ברמ"ח אברים

לחם אברים (תהלים ע"ח) אחז"ל ביומא עו. לחם שנבלע ברמ"ח אברים, כי המן הי' בסוד חסדים וידוע כי רמ"ח אברים הם כנגד רמ"ח עשה שהם חסדים ולכן ניתן המן בזכות משה שהי' בסוד החסדים ולכן נבלע בנס ברמ"ח אברים דווקא גם ארז"ל שהי' בזכות אברהם שאמר ואקחה פת לחם ואברהם הוא החסד ומספר שמו רמ"ח ולכן נבלע ברמ"ח אברים דווקא ולא בגידין. בן יהודיע יומא ע"ה

יש לדקדק דבגמ' כ"מ פ"ו: איתא דהמן ירד בזכות אברהם בשכר שלקח חמאה וחלב והאכיל המלאכים ואין אחז"ל שירד בזכות משה. וי"ל דבזכות אברהם לא היו זוכין בהן אלא לפי שעה אבל בזכות משה הי' המן נמשך מ' שנה ולכך כשמת משה נסתלק המן.

מהרש"א ח"א ב"מ פ"ז ע"ב

הכוונה שבשכר מה שעשה אברהם זכו בניו למשה שכונותו

ירד המן.

תורת פ' וירא

ו"ל ע"פ גמ' יומא עו. שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם א' בשנה אמר להם אמשול לכם משל למד הדבר דומה למלך בשר ודם שיש לו בן א' פסק לו מזונות פעם א' בשנה ולא הי' מקביל פני אביו אלא פ"א בשנה

המאכלים א"כ כיון שנצטוונו בשמחת חג הסוכות בבשר ויין ושאר מטעמים הנה יש זכר למן ובאר אבל עדיין אין זה מרווה צמאוננו.

והנה החיד"א בס' ראש דוד כ' בשם החסיד מר"ה חיים כפויס דהמן ובאר הלא המה לחם ומים שהן הכרחיים לחיי האדם ולא הוי כ"כ תוס' טובה אבל מה שהקיפן השי"ת בענני הכבוד חיבה יתירה נודעת להם בתוספת טובה הלזו ולכן אין עושים זכר למן ובאר כמו שעושים זכר לענני הכבוד.

הרב החיד"א הטעים לנו עוד טעם בשם הרב החסיד מר"ה יהודא האבילי זלה"ה להיות ענני הכבוד רק מיוחדים לישראל כי הערב רב פלט אותם הענין משא"כ מן ובאר גם הע"ד נהנו מהם עכ"ד.

עוד דרש החיד"א להיות המן ובאר ניתן להם ע"י תלונותם ותרעומות אשר בקשו אוכל ומים משא"כ ענני הכבוד ניתן להם מכלי שאלה רק בטובו הגדול ית"ש.

מדברי הנני ישכר חודש תשרי מאמר י'

הנה אע"פ שלא מצינו זכר למן מן התורה מ"מ הא דחייב אדם לבצוע על ב' ככרות בשבת הוא זכר למן דירד ביום ששי לחם משנה וכדאי' בשבת קיז: ובאור"ח סי' רע"ד ולכן גם נשים חייבות בלחם משנה שאף הן היו באותו הנס כמ"ש האבודרהם הובא במ"ב ובשאר אחרונים שם.

ובסי' רע"א ס"ט כ' המחבר דצריך דתהי' מפה על השלחן תחת הפת ומפה אחרת פרוסה על גביי וכ' הטור א' מן הטעמים לזה זכר למן שהי' מונח בקופסא טל מלמעלה וטל למטה, ובא"ד הביא שם לכסות הפת דווקא במפה לבנה דומה לטל עי"ש.

ובריש הלכ' שבת סי' רמ"ב הביא דיש שכתבו שבמקצת מקומות נהגו לאכול מולייתא שקורין פשטיד"א בליל שבת זכר למן שהי' מכוסה למעלה ולמטה.

אלא דיש להבין למה עושים זכר זה להמן רק בשבת דווקא שלא ירד בו המן וכתוס' פסחים קע"ב כתבו דאדרבה יש

קד

לא אמרו עליו שירה

למה לא אמרו שירה על המן כשם שאמרו על הבאר, אלא על המן הוציאו דברי תפלות שנאמר ועתה נפשנו יבשה אין כל וגו' אמר הקב"ה איני מבקש לא תרעומותיכם ולא קלוסיכם לפיכך לא נתן להם רשות לומר שירה אלא על הבאר וכו'.

שמר"ד פכ"ה

קה

נברא בערב שבת בין השמשות

המן של המזכר נברא כיה"ש ומאו הי' מוצע למעלה.
אבות פ"ה מ"ח ופרש"י שם ומכילתא בשלה

נראה שדבר זה נרמז בכתוב דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וכו' ראוי לומר הנני בורא או נותן לכם לחם אבל נראה שלא הי' החידוש עכשיו אלא רדתו לבד.

החסיד יעב"ץ אבות שם

קו

זכר למן

הקדומנים חקרו למה לא צוה השי"ת לעשות זכר למן ובאר כמו שצוה לעשות זכר לענני הכבוד ונ"ל בפשוטו ע"פ מ"ש החיד"א זלה"ה בשם הצמח דוד דגם הבאר הי' בו טעם כל המשקין כפי רצון האדם כמו שהמן הי' בו טעם כל

קדושת ומציאות דשבת, ונמצא לפי הניל דיש בלחם משנה ב' עינים א' להורות נס הזמן שהוא ירד מן השמים כדברי מכילתא הניל וגם מורה על קדושת השבת שלא ירד בו וירד ב' מנות בע"ש ועי"ז ראו בעיניהם מציאות השבת ועושים זכר לזה ביום שבי"ק.

המלקט

מה שאוכלים קוגעל בשבת הוא זכר למן משום שכשם שהזמן הי' כלול בתוכו כל טעמים של אוכלין ולא הי' ניכרים כן הוא הקיגעל הוא כולל כמה מיני אוכלין ואינם ניכרים ויש רמז לזה בפסוק והוא כי"זרע גיד ל'בן ר"ת כגל.

דרך צדיקים פ"ה א' מ"ה ששמע כן מר' מאיר שלום זצלה"ה

קו

צננת הזמן

ויאמר משה אל אהרן קח צננת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנה אתו לפני ד' למשמרת לדתיתכם כאשר צוה ד' אל משה ויניחו אהרן לפני הערת למשמרת.

צריך לדעת למה צוה משה את אהרן קח צננת ולא עשה בעצמו, ונ"ל כי אחז"ל שהזמן הי' בזכות משה וא"כ הי' זה כמחזיק טובה לעצמו שיהי' למשמרת לדורות למען יראו הזמן שהי' בזכות משה ולכן צוה משה את אהרן קח צננת ולא רצה לעשות בעצמו והו' שאמר כאשר צוה ד' אל משה שצוה אותו שיקח מלא העומר מן למשמרת למען ידעו ויראו כי הרבה שלוחים למקום לפרנס בו לא לכבוד משה לכן ויניחו אהרן ולא משה.

כתב סופר בשלח

לעשות זכר למן בשבת שלא הי' יורד בו ובביאור הלכה סי' רמ"ב הביא משם ס' תוספות שבת דהעיר בזה למה יש לעשות זכר למן שלא ירד בשבת.

והנה במכילתא עה"פ והוא כורע ג' לבן דגד הוא לשון הגדה שהוא מעיד על עצמו שהוא מן שאינו יורד לא בשבת ולא ביר"ט ולא ביוה"ב, והיינו כמ"ש המלבי"ם שא' מן הסימנים המובהקים שהזמן הי' לחם מן השמים ולא דבר טבעי במדבר דהלא לא ירד בשבת ויר"ט וגם בע"ש ירד ב' עומרים לכ"א ומוזה הוכחה שהוא דבר נסי מן השמים ולא דבר טבעי שיויר בכל יום וזהו פ"י המכילתא שהוא מגיד מן שהוא דבר נסי ורוחני כיון שאינו יורד בשבת ויר"ט ועי"ז מוכח שיויר בחשבון מן השמים ובזית רענן פ"י דברי המכילתא למ"ש החזקוני פ' בראשית אשר ברא אלקי לעשות שהקב"ה ברא בששת ימי בראשית השמים והארץ וכל צבאם שהם יעשו בטבעם כל מה שעתיד להיות ולכן יורד המטר בשבת שזה טבע השמים להוריד מטר משא"כ הזמן שהי' בריה חדרשה לכן לא ירד בשבת. ולפ"ז שפיר עושים זכר למן בשבת ביום שלא ירד הזמן רק בע"ש ב' מנות דעי"ז מורה שהי' נס ופלא לחם רוחני מן השמים והכל זכר לגס הזמן. אבל מלבד שזה מורה על נס הזמן גם מורה על מציאות דשבת ועי"ז הזמן ראו זה בעיניהם כדכתי' ראו כי ד' נתן לכם את השבת ע"כ הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים, דעי"ז ירידת לחם משנה ביום ששי ושבתית ירידתו ביום השבת ראו בעיניהם מציאות השבת בחוש, ובס' ישועות יעקב ריש הלכ' שבת הק' איך אפי' שיצאו מן העם ללקוט הזמן בשבת, עם קדוש שראו נסים גדולים לא צייתו לדבר משה וכ' דעד מ"ת הי' להם דין ב"ב להחמיר ועכו"ם ששבת חייב מיתה ומה שנביא אומר נגד ציווי ד' אינם חייבים לשמוע אלא דבאמת הי' מחייבים לשמור שבת כיון שנצטוו לכן לא חייבו מיתה ע"י שמירתו ואמר להם משה ראו כי ד' נותן לכם השבת דלכן נותן לכם ביום הששי לחם יומים ומוזה תדעו דמדי' יצא הדבר לשמור שבת ולא אמרתי זה מדעתי ע"כ, דהזמן שירד בע"ש ב' מנות ובשבת לא ירד הי' סימן על

וישגינו שהצנצנת תעמוד שם ונמצא הוא מצוה לשעה בלבד להניחה כדי שתעמוד לדורות אבל אין המצוה נוהג לדורות.

בשם הגר"ח מברסק זצ"ל

קי

האור ההוא יורד גם בזמא"ז ע"י תפלת הציבור

המן יורד גם עכשיו רק הוא מלוכש במלבושים דהיינו כל אדם יש לו איזה סיבה לפרנסתו ובסיבה זו מלוכש בחינת המן, ובכל בוקר יורד האור ההוא ולכך ה"י המן יורד רק מבוקר לבוקר ולא היו רשאים להותיר רק עד בוקר רק מעל"ע יאכלוהו כי האור הנ"ל יורד בכל בוקר בעת תפלת הציבור ולכן המן ה"י שווה על הארץ ד' שעות דכתי' והם השמש ונמס ואיתא בגמ' היינו עד ד' שעות וכן זמן תפלה ג"כ עד ד' שעות ולכן אורן המאחרין התפלה אינם מקבלים מהאור ההוא.

אמרי פנחס אור ע"ז מההד"ק מקורין ז"ע

קיא

לעתיד לבוא

ולמי הוא (המן) מתוקן עכשיו לצדיקים לעוה"ב מי שהוא מאמין זוכה ואוכל ממנו ומי שאין מאמין אל ירא בפלגות נהרי נחלי דבש וחמאה.

ילקוט שמעוני

ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת וגו' לדורותיכם, רבי אלעזר אומר לימות המשיח.

מכילתא

קח

מתי הניחו צנצנת המן

כ' הטור עה"ת (פ' חקת כ"א א') דאחר הניחו אחרי מ' שנה ע"ש ומשמע דגם נצטוה אז כן ולא קודם דאל"כ למה לא הניחו קודם וכ"ה בס' אמרי צדיקים (פרק טעמי התורה אוי' כ"ד) בשם השר שלום מבעלזא ז"ע שקבלה בידו שאהרן הכהן התענה כל מ' שנה במדבר מפני שהי' מסתפק מתי יצטוה על מצוה זו והי' ירא שלא יד' לו מן מוכן ע"כ התענה בכל יום כדי שיהי' חלקו מוכן ע"ש והיינו כדברי טור הנ"ל, אמנם לא כן איתא במכילתא פ' בשלח דכ' שם שיכול לומר לא הניחו אהרן אלא בשנת הארבעים ת"ל וינחתו אהרן לפני העדות אימתי נעשה הארון בשנה שני' כך לא הניחו אהרן אלא בשנה שני' ע"ש והיינו שלא כנ"ל שהניחו רק לסוף מ' שנה, וכ"מ מדברי האב"ע ורבונו בחי' ובס' פנים יפות כ' עה"פ כאשר צוה ד' אל משה וינחתו אהרן דנראה פירושו דקמ"ל זריזותו של אהרן דכיון שהמן ה"י כל מ' שנה לא ה"י הכרח ליקח מיד אלא שכבר מת אהרן ולא ה"י זוכה במצוה זו ומחמת זריזות אהרן עשה מיד אף שלא ה"י צריך במדבר עד כלות ירידת המן עכ"ד.

קט

אינו מצוה לדורות

העירו המפרשים כיון דכתיב בתורה להניח צנצנת המן למשמרת לדורותיכם א"כ מדוע השמיט הרמב"ם מצוה זו דנוהג בדורות, ונראה דבאמת כל המצוה הוא להניח את המן כדי שתעמוד לדורות אך אין חיוב ומצוה על הדורות שישמרו

לחם מן השמים

ובסדר היום סידר פ' המן ובקשות פרנסה לאומרה קודם התפלה (מאסף לכל המתנות ס' א') אבל באמת אינו ראוי לאומרה אלא אחרי התפלה דאיתא בזהר פ' פנחס דפרנסה לא חזי למשאל אלא בתר צלותא (ארצה"ח ס' א' בשם הרקאנטי ומאסף לכל המתנות ובשם ס' מאורי אור) וי"א דטוב לאומרה בלילה כסוד ותקם בעוד לילה ואע"פ שאומרים עי"ז פ' המן לפני התפלה שפיר דמי שהרי גם אשרי אומרים לפני התפלה דיש בו פותח את ידך וכו' ומ"מ תחנה ובקשה על מזונו ממש לא יאומר לפני תפלתו כמבואר בזהר (מקור חיים לבעל חרי"י ס' א') וטוב לאומרה ב' מקרא וא' תרגום ואז מסוגל מאוד לפרנסה (הגהות יש נוחלן כ"ח ע"ב הובא בס' שבת מוסר וארצה"ח ס' א' ומקור חיים שם) וטוב לאומרה בטעמים (ישועת ישראל) והאריז"ל מנע ליחיד בעיבור מלאומרה והרועה לאומרה בביתו בחומש מותר (שם) במאסף לכל המתנות בשם סידור תשב"ץ) ומי שיש לו לב להבין וללמוד טוב ללמוד באותו זמן ודי לו בתפילות שנקבעו ובמקום תחנונים ולמוד (א"ר הובא בברכ"י שם) ומ"מ מקובל מפ"י הר"ק ר' מענדל מרימנוב זי"ע שסגולה לאומרה בכל שנה ביום ג' פרשת בשלח, שנים מקרא ואחד תרגום.



לחם מן השמים

פח

אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה, היום לא תמצאוהו אבל לעולם הבא תמצאוהו.

מכילתא שם

ריש לקיש אמר ז' רקיעים הם ואלו הן וילין רקיע שחקים וכו' שחקים שבו רחיים עומדות וטוחנות מן לצדיקים לעת"ל שנא' ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול וגו' (תהלים ע"ח).

חגיגה י"ב ע"ב

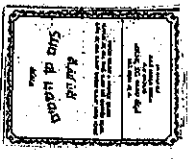
הא דעושין זכר למן בשבת אע"פ שהמן לא ירד בו, כתב בספר תורת חיים לפי דשבת בראשית הוא דוגמת שבת שלעתיד לבא שהוא יום שכולו שבת ולכן אנו עושים כמה דברים בשבת זה דוגמתו היינו לאכול בשר ודגים נגד סעודת שור הבר ולויתן ומקדשין על היין נגד היין המשומר בענביו לצדיקים לע"ל וכבר אמרו חז"ל דעל שם זה נקרא שחקים שבו שחקים מן לצדיקים לע"ל ולכן שפיר יש לעשות בשבת זכר למן ההוא.

ביאור הלכה ס' רמ"ב בשם ס' תוספות שבת

ק"ב

אמירת פרשת המן

טוב לומר פרשת המן (טור ושו"ע אר"ח ס' א' סעי' ה') כדי שיאמין שכל מזונותיו באין מהשגחה מהש"י (א"ר) שכן ה' במן שהשגיח הש"י לתת לכ"א עומר למספר גולגולת בני ביתו (לבוש ס' א' שם) וקבלה ביד חכמים כי כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יבוא לידי חסרון מזונות (רובנו בחיי פ' בשלח) כי במחשבתו שחושב ואומר כוחי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה עי"ז הוא מסתים צנורות ההשפעה אבל עי"י ידיעה אמיתית כי הכל הוא מאתו ית"ש עי"ז הוא ממשיך מקור ההשפעה. (ישמח ישראל בשלח) ויכול לאומרה אפי' בשבת (מ"ב שם ס"ק י"ג מא"ר)



סוגות אמירת פדשת המן בכל יום - אמונה

ש"ע א"ח (סי' א' ס"ה): טוב לומר פ' העקדה ופ' המן. ומפרש ה"י: ופי' המן כדי שיאמין שכל מזונותיו באים בהשגחה. עכ"ל. וכן במחצית השקל; ובפ' המן הטעם שעי"ז יבטח בה' ויאמין שכל הדברים באים בהשגחתו ית'. **בביאור הגר"א** מביא את המ' **ביומא** (ע"י א'): שאלו את רבי שמעון בן יוחאי מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה, אמר להם: אמשול לכם משל המה הדבר דומה, למלך בשר ודם שיש לו בן אחד, פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה, ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה, עמד ופסק מזונותיו בכל יום והיה מקביל פני אביו כל יום. אף ישראל מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר שאם לא ירד מן למחר ונמצאו כולם מתים ברעב, נמצא כולם מכוונים את לבם לאביהם שבשמים.

עוד הביא בביאור הגר"א הגמ' בסוטה (מ"ח ב'): דתניא רבי אליעזר הגדול אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמונה. ומוסיף ומביא את המכלילתא ל"ד ב': שבשעה שאמר ירמיה לישראל מפני מה אין אתם עוסקים בתורה, א"ל במה נתפרנס הוציא להם צלוחית של מן, א"ל הדור אתם ראו דבר ה', אבותיכם שהיו עוסקים בתורה, ראו במה נתפרנסו, אף אתם אם תעסקו בתורה הקב"ה מפרנסכם מזה.

סוגה - לפדנסה

והנה ב' דיני בחיי' על הפסוק זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו (שמות טו טו). מסיים ואומר: וקבלה ביד חכמים כי כל האומר פדשת המן בכל יום מובטח לו שלא יבוא לעולם ליד חסרון מזונות. ע"כ.

ובספר הק' 'שמח ישראל' (בשלה דף י"ח טור א') כתב: ואולי מטעם זה כתבו בסה"ק (והפרישה בשם ירושלמי) שכל האומר פ' המן בכל יום מובטח לו שלא יחסר פדנסתו. היינו, בכח האמונה שבאמין באמונה שהבוב"ה הוא זו ומפרנס לכל, מקרני ראמים עד ביצי כינים, כמו שאמרו חז"ל בצנצנת המן, ע"י האמונה הזאת ממשיך שפע ברכה.

וראיתי בספר 'סגולות הבעש"ט ותלמידיו' אות פדנסה (כ"ד): הרה"ק ר' שלום מסטראפקוב זצ"ל, היה דגיל לומר בשם רבינו הגדול מוהרמ"מ מרימינוב זצ"ל: סגולה לפדנסה לקרות פדשת המן שנים מקרא ואחד תרגום ביום ג' פ' בשלח (ולקוט מנחם ה"צ תשי"א). ואם אמנם בלוח זכר בעיתו (יום ג' בשלח) אינו מוצא כל מקור לכך והוא מציין כי רק בילקוט מנחם הוצ' תשנ"א מציין זאת ובשאר הוצ' לא מוזכר. אולם בספר **'ילקוט מנחם מציטט מס' מבשר טוב'** גלוי וידוע להזקנים והיודעים שהרב הק' והנורא מוהרמ"מ זללה"ה מרומאנאב, דרוש דרש על פרשה זו כ"ב שנה והמשיך בזה שפע רבה לעולם. וכך העידו גדולי דורו תלמידיו הק' והם הדברים הנאמרים בשער ספרו הק' **'מנחם ציון'**.

שהוציא לאור תלמידו הה"ק בעל 'מראה יחזקאל' זי"ע, שהעתיק את דברי תורת רבו ופירסם אותם: "כי נודע לכל, בעת שאדמור"ר הנ"ל אמר תורה על פדשת המן, השפיע השפעות טובות על בני ישראל, ויה"ד שיתעורר הזכות של אדמור"ר להשפיע לנו ולכל ישראל השפעות טובות - בני, חיי ומוזוני. (נלים לחרפה, עש"ק אמור ל"צ בעומר תשס"א, מדור יומא דנשמת).

סוגות אמירת פדשת המן - אינו תלוי באמידה בלבד

ומן הראוי להעתיק כאן את מה שכתב בספר 'אור המאיר' להרה"ק ר' זאב וואלף מזוטאטמיר: בפסוק ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העומר מן והנה אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם. ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה. (שמות טו ג' לה). ופירש"י והלא חסר ל' יום וכר' אלא מגיד שהעונות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו בו טעם מן. ולהבין נראה בהקדם מה דאיתא (ע"י פרישה א"ח ס"א י"ב בשם הירושלמי, ועיין תשב"ץ קטן סימן רנ"ו) כל האומר פדשת המן בכל יום מובטח לו שלא יחסר מזונותיו. ולכאורה יש לתמוה והלא עינינו הרואות רובם ככולם יש אנשים שאומרים פדשת המן בכל יום ויום, ועל הרוב ביתם ריקם וחסרים מכל טוב ואפילו מזון סעודה אחת, ומוכרח לומר שאינו תולה באמידה לחוד. והנכון כי מי שיש בו מדעת קונן, לבבו יבין אשר בכל דור ודור עדיין יש בחינת מן לכל אחד ואחד מישראל, כפי בחינתו ועוצם הכרתו טועם טעם מן בפרטי מאכליו, וזה לך האות דברי רש"י, העונות שהוציאו

להבינך את הענין כי הנה אופן היות מועיל בבטחון על האלקים שישליך את נפשו ומאזו וכל אשר לו וסיבת טרפו ודי מחסורו, כי לא יגמר להשיגם אלא כמו שקדם ברצון הקב"ה שהוא הנכון לעניניו ואל יחשוב כי פרנסתו מעומד לו על סיבה ידועה ובהעדרה יחסר כל בו, כי אם תבטח נפשו באלקים יתברך ובהיות כן יכול להתמיד בתדיר בעבודת הבורא בלי הפסק מסיבת פגעי הזמנים בהשתדלות הבאת מזונותיו, ואל ישיגה מאומה מהיכן יודמן לו פרנסתו וטרפו, כאשר עיניו הרואות עתה בדור הזה, דור לא הכין לבם אל התורה והעבודה, נרפים הן נרפים ומתרשלים מן העבודה רובם כמו כולם, אם יאמר להם המוכיח בשער למה אתם מתרשלים ונרפים מתורה ותפלה ועד מתי בחשיכה תתהלכו ולא אור ופנו אל מדעתם ומחשבותם, מלחשוב רוממות אלקות יתברך ועיניו עבודתו יתברך, אזי פוערים פיהם לבלי חק ומוזון זה הגרמט טרדות נפשם יומם ולילה, עד שייגיע די פרנסתם וסיפוקם ולכל אשר אתם מאשה ובנים, ועיקר הטענה אשר קשה מזונותיו של אדם ירגיל בפיהם כי אין להם יורד מן השמים. על כן ראיתי להראות פני סכלותם וטעותם נגד פניהם ותשובתם כתובה בצידם, גלוי ומפורסם אשר כבר היה לעולמים עת כזאת שירד להם מן השמים ואיך מוציאים דבור של שקר וכזב לומר שאין להם יורד מן השמים, עד להטריח ולהחריב ימיהם גמרי.

בהרים אחרי מזונותם, ובאמות מיעוט ערכם וחסרון בטחונם בהאלקים גורם ככה, וידעו נאמנה בהכנסם את לבם לבטוח אליו יתברך בשלימות, בודאי דרכו יתברך להטיב לנבראיו ומזונותיהם מוכן ומעונד לפניהם בכל שעה ורגע, ואין שום תירוץ בעולם לפסוד את עצמו מחמת זה מן התורה והעבודה.

גם עתה עדיין לא נפסק ענין יידת המן לכא"ל לפום דרגא דיליה

והנה מצינו כשהוכיח ירמיה הנביא ללמוד לדורו דרך הנכון והמועיל על אופני יושר הבטחון בהאלקים, פתח דברו יאיר, הדור אתם ראו (ירמיה ב לא) ונתעוררו חז"ל (ילקוט בשלח רמז רסא) ודרשו באומר אליהם מדוע סרה לבכם מהתמדת עבודת הבורא בתורה, והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס, לזה השיב להם טעותם וסכלותם נגד פניהם, ואמר הדור אתם ראו וכשאר חכמים הגידו הוציא להם צנצנת המן ואמר ראו במה נתפרנסו אבותיכם במדבר.

ונראה לפרש דברי חכמים ורמזותם אפשר שכיוונו במאמרם הוציא להם צנצנת המן, כי באמת בהעדר החכמה והמדע לדעת ולהבין אין שהתורה היא תמידיות וישנה בכל אדם ובכל זמן, וממילא ראוי להיות מצד הסברא אמונה תקוע בקרב לב כל ישראל, שגם עתה עודנה לא נפסק ענין הורדת המן ולכל אחד ואחד מישראל יורד מן כפי ערך בחינתו וטרפו, והוא די פרנסתו מאיזו סיבה שהיא מפרנס את עצמו עם אשתו ובניו. ואולם בעבור זאת אשר לבם לא נכון עמם ואין להם חלק בבינה, המה עדין במיצר ים התכמה בלי התפשטות הדעת ונדמה בעיניהם כאילו חכמתם עמדה להם, וכל אחד ואחד אומר חכמתי עמדה לי להתעשר וכחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וסובר בהעדר סבת מסבותיו שהשיג מחכמתו די מחסורו היה מת מרעב, ואיך לא יעטו כמעיל בשתם לתלות הכל בסבות ולעזו במעוז השתדלותו להגיע מחוץ חפצו מאת ה' היתה זאת. ע"כ דברו.

היוצא לנו שענין פרשת המן בכוחה החדרת האמונה והבטחון ללבם של ישראל וע"י האמונה הזאת יהיה נמשך שפע ברכה, היינו, ע"י אמירת פרשת המן והבנת הפסוקים היטב יקבל האמונה והבטחון שלא יחסר פרנסתו והראיה צלוחית המן שציוה משה את אהרן: קח צנצנת אחת ותן שמה מלא-העומר מן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם. וככ"ל שע"י האמונה וזכפי דברי הר"ק ר' מנחם מנדל מרימינוב ז"ע המובה להלן באריכות מס' מבשר טוב: כי האמונה והבטחון מצומדות ומתאימות יחד בל יפוזרו ויחידיו יתלכזו. שלפי מידת הבטחון גם ידאגם ואמונתם תהיה בו שלימה ואם אמונתם תהיה שלילמה גם תורתו מהם לא תהיה נעלמה.

זאת ממשית שפע ברכה.

ועל מנת להבין את ענין המן וכל משמעות סדר הפסוקים והציווי של הקב"ה למשה וממנו לאהרן כפי שהפסוק מעיד: ויאמר משה אל אהרן אמור אל כל עדת בני ישראל, וישנם דברים שמשם בעצמו אמר אותם ואפילו שינה במקצת ממה שאמר לו הקב"ה, על מנת להבין כל זאת, מן הנכון יהיה להתחיל בביאור שלושת הפסוקים (טו, טז, טז) שבאו בתורה קודם לפרשת המן.

- (א) וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם וַיָּבֹאוּ בְּלִיעֶדֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶדְבָּר־סִין אֲשֶׁר בֵּין־אֵילָם וּבֵין סִין בְּחַמְשָׁה עֶשְׂרֵי יוֹם לְחֹדֶשׁ הַשָּׁנָה לְצֵאתָם מִמִּצְרָיִם:
- (ב) וַיְלֻנוּ בְּלִיעֶדֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בְּמֶדְבָּר:
- (ג) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי־יָמֵינוּ מוֹתָנוּ בְּיַד־יְיָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְשִׁבְתָּנוּ עַל־יַסִּיר הַיָּדָשׁ בְּאַבְלָנוּ לָהֶם לְשִׁבְעַת פִּי־יְהוָה אֲתָנָם אֲתָנָם אֶל־הַפֶּה־כֶּבֶד הוּא לְהַמִּית אֶת־כָּל־הַקָּהָל הוּא בְּרַעֲב:

סיבת 'וילונו' - כלתה החרדה

הרמב"ן אומר: וילונו על עדת בני ישראל שבפסוק לא ראינו בעצם על מה היה התלונה, כפי שהפסוק מציין זאת במרה (שמות טו כד) וילונו העם על משה לאמר מה נשתה? או ברפידים (שמות י"ג) וידב העם עם משה ויאמרו לנו מים ונשתה. כאן סתם הפסוק 'וילונו'. ולא פירש שאמר, אין בשר לאכול ואין לחם לשבוע, א"כ וילונו זה מה הוא אומר? דש"י הק' מפרש: וילונו לפי שכלה הלחם הזה בהמשך להסבר של רש"י בפסוק א' שמזכיר תאריך מדויק לבוא למדבר סין "בחמשה עשר יום לחודש השני" וכ"ו. ומפרש רש"י: לפי שבו ביום כלתה החרדה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן. וכן גם הרשב"ם

הרמב"ן מציין ומביא את החשבון של רש"י הנ"ל על הפסוק בחמשה עשר יום וכ"ו. ללמד שאכלו משיירי הבצק שהוציאו ממצרים.

וקבלת רבותינו היא (מכילתא כא) וע"ז מדיגיש הרמב"ן: ולזה לא פירש תלונתם מפני שלא האריך בנס הזה הנעשה להם בסתר, היינו שהספיק להם שיירי הבצק שהוציאו ממצרים לס"א סעודות, וזה טעם התלונה, שכבר יש להם חודש ימים שיצאו ממצרים ואכלו הם ומקניהם הלחם שהוציאו ממצרים.

הרמב"ן מוסיף ומציין: כי לזה אומר הכותב בפסוק א': ויבואו אל מדבר סין. שהכוונה להודיע ולציין התלונה, שהרי באו למדבר סין ואין להם שום ישוב סביבותיהם שימצאו בו מזון לקהל הרב הזה ולכן אמרו כולנו מתים במדבר הדול שבאנו בו. וזה משמעות הפסוק: וילונו כל עדת בני ישראל על

משה ועל אהרן "במדבר", הסיבה של הוילונו היה

האבן עזרא מתייחס לתלונה במרה, ששם הלינו רק על משה, כי הוא לבד הסייע, כפי שנאמר בפסוק כ"ב: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל. ולא כל ישראל התרעמו, רק קצתם ולכן וילנו העם היינו רק חלק מהעם. ואילו כאן במדבר וכן וילנו כל עדת ישראל על משה ועל אהרן, כי שניהם הוציאו ממצרים. וכן במרה התרעמו על המים וכאן מתרעמים על הבשר והלחם שכבר אכלו רוב מקניהם וקהל גדול כמוהו לא ימצאו לחם לקנות כי אם ביוקר וזאת היתה עיקר תלונותיהם. ע"כ.

בין תלונה לתלונה

ה'מלבי"ם בפירושו היקר 'התורה והמצוה': כתב וילנו. כי שלמה להם הצידה שהוציאו ממצרים שהיה בו ברכה עד עתה, והיו כמה הבדלים בין תלונה זאת לתלונה הקודמת, ששם כתיב 'וילנו העם' שהם ההמונים, ופה אמר שלנו 'כל עדת בני ישראל', שכלל גם החשובים עם זקניהם בראשיהם, שם לא היה התלונה רק על משה, שחשבו שמושה יוכל לתת להם מים ע"י תפלה, ופה היה התלונה על משה ועל אהרן, כי התחרטו על יציאתם, והיתה תלונתם על שני הזקנים על שהוציאו אותם מארץ מצרים, שע"י וילנו על משה ואהרן 'במדבר', כי לא רצו להיות במדבר.

לכאורה קשה להבין, וילנו כל עדת ישראל על משה ועל אהרן, התלונה כאן

הוא פלא גדול, כי הרי זה עתה אמרנו כי אותו בצק שהוציאו ממצרים הספיק להם לס"א סעודות וא"כ ראו שיש כאן הקב"ה שמזין אותם ונותן להם האפשרות להמשיך הדרך, א"כ למה וילנו, אלא מכאן נראה שבתם של ישראל, כי באותם הימים שיצאו ממצרים לא התלוננו בפני משה ולא אמרו מהיכן תיקח מזון אל"פ שאותה עונת מצות לא הספיקה רק לשנים שלוש ימים, אבל כל זמן שהיתה בידיהם לא היו מבקשים עוד דבר, כי אמרו ה' ישרה ברכתו בזה. ובאותו יום שבו נגמרה המצה ולא נשאר להם כלום אז התלוננו בפני משה ואהרן, כי אין הברכה שורה על לא כלום, אלא אם כן יש משהו, אז הברכה שורה אפילו אם זה מועט. (ולקוט מעם לוינו). וכן מצינו באלוהו הנביא והשונמית (מלכים ב' פה) במעשה הכלים שלא פסק השמן עד שלא היה כלי ריק. וזה מתאים לכך שהפסוק מציין ומזכיר כאן שבאו למדבר סין בט"ו באייר, אלא שהתורה באה לספר חידוש גדול כי ביום זה נגמרו להם המצות שהביאו ממצרים שאכלו מן הבצק הזה ל"א יום שהם ס"א סעודות וי"א ס"ב סעודות, כי בליל ט"ו ניסן אכלו במצרים עד עכשיו שהיה ט"ו באייר ולערב זה לא נשאר להם כלום, ולכן וילנו שהרי לא נשאר אפילו מעט שיחול עליה הברכה. (והוא להלן מאמר נפלא מתפארת שלמה מרדכימסק ז"ל, שהקב"ה לא כעס כלל על התלונה הזאת עי"ש על הפסוק: ויאמר משה... ערב וידעתם).

בספר 'ערוגת הבושם' (דף צג טו"ב): עוד נ"ל בס"ד לבאר זה דבאמת צריך להבין פרנסה שהשפיע השי"ת במדבר הוא מפתח לכל הפרנסות

למה המתין השי"ת מלכת להם מן עד שהתלוננו, כיון שהי' ברצונו ית"ש לתת להם לחם מן השמים היה ראוי להוריד להם מיד כשיצאו ממצרים דבזה ל"ש לומר שהשי"ת התנאה לתפלתם, דהא באמת לא אשכחן בזה שמושה רבינו עמד להתפלל בעבור זה כדרך שמצינו בשאר תלונות ומאורעות, אבל ענינו נראה בזה בכלל מעשיהם ומאורעיהם של אבותינו הוא סימן לבנים וכדרך שאמרנו דגאולת מצרים הוא מפתח לכל הגאולות שלעתיד לבנים וכדרך בס"ד במקו"א מאה"כ ה' ילחם לכם ואותו תחרישון, ה"ג פרנסה שהשפיע השי"ת לאבותינו במדבר הוא מפתח לכל הפרנסות שהשי"ת מכלכל ומפרנס צאן מרעיתו כל ימי עולם, והנה צפה השי"ת שעתידין להיות דורות שפלים ונמוכי המצב כמו דורותינו דור עני, אשר אין כוח בהם לעמוד בתפלה ולבקש מלפניו ית"ש, רצה הקב"ה לעשות מפתח שיהיה ישראל נזוין ומתפרנסים מידו הרחבה והמלאה אפי' במצב שפל כזה, ע"כ לא השפיע להם השי"ת המן קודם התלונה דאלמלא כן לא היה בזה מפתח, כ"א בזמן שישראל ברום המעלה, ע"ד שהיו אחר קריעת י"ס שאז ראתה שפחה על הים מראות אלקים, משא"כ אחר התלונות דידרו אחרנית ומ"מ המטיר להם השי"ת לחם מה"ש סימנא מילתא שיהי' ישראל מושפעים בפרנסה אפי' אם הם במדרגה נמוכה וכ"כ אילמלא השי"ת ה' ממותין עד שיעמוד משה ויתפלל ג"כ לא ה' בזה רמו לדורות כ"א כל הזמן שיש בינינו צדיקים שיש בהם כח לעמוד בתפלה משא"כ השתא שהשי"ת נתן להם דגן השמים בלא תפלה יש בזה סימן לבנים דאפי' באופן שאין מפגיע בעדם. והנה כשראו בני"א את הלחם אשר נתן השי"ת להם לאכלה השתוממו בעצמם איך נהיתה הדבר הזה דכפי מדרגתם שהבינו בעצמם שעשו שלא כהוגן עם תלונתם א"כ לא ה' ראוי אלא שהשי"ת יזמין להם מזון מזון מגושם כמו עדרים עדרים של בקר וכו"ב ולא רצאן וכו"ב ולא רצאן וכו"ב מזון התבוננו כי אין אלא סימנא מילתא שהשי"ת רוצה להראות להם סימן לדורות שיהא מושפיע להם פרנסה שלא כפי מה שראוי להם עפ"י מידת הדין אלא כרחמי ורכוב חסדיו מומלא דכל מזונא ביה תליין וה"ד איש אל אחיו מן הוא פירש"י שפיר הכנת מזון הוא כי לא ידעו מה הוא זה שהשי"ת משפיע להם מזון שהוא למעלה מערכם הראוי אלא ודאי הוא סימן על הכנת מזון לדורות וא"ש בס"ד. ע"כ.

מהות המן והנסיים בעיני המן

קודם שנתחיל בביאור הפסוקים בפרשת המן מן הראוי לבאר את מהות המן. מה היה מן זה ומה חשיבותו המיוחדת מערי להבין לעתיד בני ישראל...

ימים ולא מצא אלא עומר אחד ובכך נפל לבו וידע שאין הדבר תלוי בהשתדלותו ומראש השנה הוקצבה לו פרנסתו לאותה שנה נבס ר"ם אלשיך.

ענין המן נפלא מכל שאר הנסים

ומה נעמו דברי 'דבינו סעדיה גאון' (בהקדמות ס' האמונות והדעות) כי ענין המן נפלא מכל שאר הנסים כי דבר המתמיד יותר נפלא מהנפסק, כי לא יעלה בדעת תחבולה שתכלול עם, מספרם קרוב אלף אלפים אדם ארבעים שנה, לא מדבר כי אם מזון מיוחדש יחדשו הבורא להם באויר, ואילו היה שום פנים לתחבולה לקצת מזה, היו מקדימים אלו הפילוסופים הקדמונים והיו מכלכלים תלמידיהם בו, וגם לא יעלה על הדעת שיהיו המון בני ישראל מסכימים לבדות מלבם הענין הזה ולהודיש לבניהם הסיפור הזה אם לא היה כן באמת, ואף לא שיהיו בניהם מקבלים מהם הסיפור הזה, אם היה שהם התפרנסו בדרך טבעי. ע"ש. וע"ז יש להוסיף כי ענין המן היה ביד ישראל לבחון אותו בכל יום ויום לדעת אם היתה למשה שום תחבולה בו, כי לא היו קולות וברקים שיעכבו מחקור היטב איך היה הדבר באופן שלא יצויר בנס הזה שום חשש זיוף, ע"כ הוא לדעתי יסוד אמונתו בתורה מן השמים.

ומעתה נבאר פסוקי פורשת המן דבר דבור על אופנו כיד ה' הטובה עלינו:

ב'לקוט מעם לועז' מונה ומפרט כ"ה נסים שעשה הקב"ה בענין המן. וכן כתב **האבן עזרא** על הפסוק (שמות טו לה) ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה וגו': זה הנס היה גדול מכל הנסים שנעשו על יד משה, כי נסים רבים היו במן ועמדו ארבעים שנה ולא כל הנסים האחרים.

וכפי שכבר אמרנו, להסביר מהות המן, יש לעיין בדברי **רבינו בחיי אשר** במאמרו כלולים הרבה מאותם כ"ה נסים שנמנו במן. (דף כט טור ב) ודע כי היה המן דבר נלקט כעין גרגרים דקים ולכן הזכיר בו לשון לקיטה - ולקטו דבר יום ביומו - והיה כמו זרעונים קלופים ועגולים ממה שכתוב דק מחוספס, ופי' מחוספס קלופ מל' מחשוף חלב כי הסמ"ך כפולה וכן תרגם אונקלוס "דערק מקלף" ותרגום דק השני "דערק כגיר". וכן שהיה עשוי חמרים וכן תרגום חמרים דגורין והיה לבן ככפור והיה מתוק, וכתוב אחד כולל שלשתו ומבאר שהיה עגול ולבן ומתוק הוא שכתוב: **והמן כזויע גד לבן ושעמו צפיחית בדבש**. ואולי כי כפל הסמ"ך בא לרמזו על מה שהיה דורש ר"א המודעי, גבהו של מן ס' טאה, אחיא פתיחה פתיחה, כתיב במבול וארובות השמים נפתחו וכתוב במן (תהלים עח) ודלתי שמים פתח. וכן איתא במס' יומא ריש פ' יום הכיפורים. והיה יורד בלילה והם ישנים על מסותיהם כדי שישיכמו בבוקר וימצאו פרנסתם מזומנת וזה מן ההכנות המושגחות מבעל ההשגחות יתברך. ודומה לו היה בבני ביהמ"ק שהיו יורדים גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות ולא ביום כדי שלא יתבטלו ממלאכתם. וכן בחזקתו שאמר להקב"ה אני אין בי כוח להרוג ולרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מיטתי ואתה עושה, אמר לו הקב"ה אני עושה, ה"ד (מכ"ט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' וכמו שדרשו במגילת איכה רבתי.

ותמצא פסוק אחד באור לכל זה (תהלים קכז) **שוא לכם משכמי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידיו שוא**. כי הוא יתעלה יתן לאוהביו בשעת השינה מה שמשכימים משכימי קום מאחרי שבת, אחרי היגיעה והעמל שעדיין הם אוכלים בעצבון וא"כ שוא למשכימים לכל אותנו טורח, כי מה שהם מוצאים אחר הטורח נותנו הקב"ה לאוהביו בשעת השינה ללא טורח. וע"ד המדרש הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, כמה היו ישראל חביבין לפניו ששנה להם מעשה בראשית. בנוהג שבעולם הטל יורד מן השמים והלחם צומח מן הארץ ועכשיו הלחם יורד מן השמים והטל עולה מן הארץ.

וכך גם מבוא הלקוט מעם לועז': לכן אומר הכתוב, הנני ממטיר לכם. אני עצמי המטירתי אש וגפרית על אנשי סדום ועמורה ועכשיו אני ממטיר עליכם מן מן השמים. וההבדל הזה במטר תלוי במעשים של בני האדם, שאנשי סדום היו רשעים ולכן היו ראויים למטר זה. ואילו אתם שאתם צדיקים יורד לכם מן ולכן אני אומר לכם ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו שאחד המרבה ואחד הממעיט כשבאו לאוהליהם מצאו מדה שוה, ולכן לא ירד המן אחת לשנה או לחדש או לשבוע אלא דבר יום ביומו, ואם אחד אסף שני עומרים לשני



לחם מן השמים

קע

פרשת המן
במשנתו של הרה"ק מוה"ר צבי אלימלך מדינוב זי"ע

☆☆☆

האם ברכו ישראל ברכה על אכילת המן?

☆☆☆

בענין דברי הרמ"ע מפאנו זצ"ל
שברכו על המן: "המוציא לחם מן השמים"

☆☆☆

ישוב כ"ק אדמו"ר מרן מבעלזא שליט"א
על קו' ה"בני יששכר":

☆☆☆

למה ברכו ברכה על המן הרי אין צורך לברך ממנו שום בירור

☆☆☆

האם יצאו מצות אכילת מצה
כשאכלו את המן בכוונה להרגיש בו טעם מצה

☆☆☆

בענין אם התכוון אדם להרגיש במן טעם איסור
אם דינו כאכל איסור

בספר הקדוש 'בני יששכר' (שבחו מאמר ג' ס' א) מביא, שבהיותו מסתופף בצל קדשו של כבוד מחותנו הרה"ק הרבי ר' צבי הירש מזידיטשוב וצוקל, חקר הרה"ק הנ"ל איזה ברכה ברכו בני ישראל על אכילת המן? והשיב על כך בעל "בני יששכר" שמצא במאמרי השבתות להדמ"ע מפאנו זצ"ל, שלעיתים לבא בסעודה של ליתן היות שאין סעודה בלא לחם, לכן יוציא הקב"ה צנצנת המן הגנוז שנקרא לחם, כמו דכתיב (שמות י"ז): "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים", וכתיב (שם י"ז): "ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאלהה". וסיים הרמ"ע מפאנו שם שיברכו על המן ברכת: "המוציא לחם מן השמים". **מביא** שם ה'בני יששכר' שלענין זה נפל ויכוח בין החבריא קדישא, עד שנענה אחד מהם אשר כמדומה לא בירכו שום ברכה על המן, שהרי עיקר הברכה תכליתה לברר ניצוצין הקדושות מתוך האוכל ולהפרידם מן הפסולת, ומכיון שבמן לא היה כלל פסולת כי המן היה לחם אבירים שנבלע באברים, אי"כ לא היה צריך לברר אוכל מתוך פסולות וממילא לא ברכו שום ברכה על המן. ה'בני יששכר' נהנה מאד מדברים אלו, וכלשונו: "ונהניתי מאד, כי לדעתי הדברים קרובים אל האמת, והייתי מתמיה לפ"י על הקדוש מהרמ"ע שכתב שצטריך לברר עליו לעתיד".

לכן מיישב ה'בני יששכר' את דברי הרמ"ע מפאנו, כי אע"פ שהמן לא היה צריך לשום עליה כי לא היה בו שום פסולת, אולם לעתיד לבא תהיה האכילה במדרגה כל כך גבוה, עד שאפילו המן יתעלה למקום יותר גבוה, ולכן יצטרכו לברך ברכה על אכילת המן כדי להעלותו למקום יותר גדולה. דוגמא לכך הוא מביא ממה שידוע, שבכל שנה נידונין כל הנשמות מחדש, ולכאורה קשה הלא כבר נידונו אחרי מיתותם וא"כ לאיזה צורך הם נידונים מחדש בכל שנה ושנה? ותוצו המפרשים כי אע"פ שלבני אותו עולם שהנשמה נמצאת בו כבר נידונה, כבר נידונו אחרי מיתותם וא"כ לאיזה צורך הם נידונים מחדש בכל שנה ושנה? גדול, אין הנשמה יכולה לעלות לשם אם לא ע"י זיכור יותר גדול ממה שנזכרה עד עכשיו, וכמו כן אע"פ שהמן לא היה צריך בירור, מ"מ לעתיד לבא שהאכילה תהיה במדרגה יותר גבוה, אי"כ גם מן המן יצטרך לבירור מחדש, ויפה כתב הרמ"ע מפאנו שיברכו לעתיד לבא ברכה על המן, והיינו כדי להעלותו למקום עליון מאד.

עפ"י חידוש שם ה'בני יששכר' חידוש גדול, שאע"פ שבחול לא היו מברכין ברכה על אכילת המן, מ"מ בשבת שהוא מעין עולם הבא כלומר מעין הבחינה של לעתיד לבא, אי"כ היה לו למן עליה בשבת, וממילא ברכו אז ברכת "המוציא לחם מן השמים" על אכילת המן. ע"פ הקדמה זו הוא מפרש כוננת המדרש רבה (פ"י ס' ב'): "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו, ברכו במן וקדשו בברכה". כלומר שאע"פ שבחול לא היו מברכין ברכה על אכילת המן, מ"מ בשבת שיש עליה למן למקום יותר גבוה משורשו, לכן צריך לברך

היו צריכים לברך כלל על אכילת המן, מפני שהיה כולו קודש ואינו צריך לבירור, מ"מ בשבת שיש מצוה לאכול סעודת שבת היו מברכין ברכה מצוה: "אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול סעודת שבת", והיו ביאור המדרש: "ברכו במן וקדשו בברכה". אלו הם תו"ד הקדושים.

יש להעיר כי ע"פ ה'בני יששכר' מדויק מאד נוסח הברכה שיברכו לעתיד לבא על אכילת המן: "המוציא לחם מן השמים". דהנה שורש המן הוא מן השמים כמו שנאמר: "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים". אמנם לעתיד לבא ע"י אכילתם בקודש יעלו את המן למקום יותר גבוה מן השמים, ולכן יברכו אז: "המוציא לחם מן השמים", שהקב"ה מוציא את הלחם מבחינת "שמים" להעלותו למקום יותר גבוה. והו"ו אי"כ הטעם שאנו מברכין על הלחם: "המוציא לחם מן הארץ" - שהקב"ה מוציא את הלחם מן הארציות להעלותו למקום יותר גבוה, והיינו חלקי ניצוצין הקדושות שיש להן עליה ע"י הברכה.

דעת המפרשים אם ברכו על אכילת המן

בענין זה מצאתי בספר "אן רוח" (פ"ר בשלה במאמר "ברכו במן") האריך לפלפל אם ברכו ברכה על הן, וראיתי להביא כאן ב' ג' גרסאות מתוכן דבריו. ראשית כל הביא את דבריו של ה"ד"ר משה" על המדרש (במחז"ק ז') שהביא בשם גדול אחד מירושלים, לפדש הפסוק (במדב"י י"א ז'): "ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו", ע"פ מה שהקשה בזוהר הק' על פסוק (ויקרא כ"ג כ"ט): "כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה וגו'", הלא בכל מקום דכתיב "נפש" הכוונה על הנשמה, וא"כ איך שייך לומר על העדר אכילה שהוא עינוי לנפש, הרי עיקר האכילה הוא בגלל הגוף? ות' שעיקר חיותה של הנשמה הוא ע"י הברכה שמברכין על האוכל שזו חלקה מכל מאכל, וא"כ ע"י שאינו אוכל ואינו מברך על האכילה גורם בזה עינוי לנפש.

והנה על המן לא היו יכולים לברך שום ברכה, כי אע"פ שהגדירו בו כל הטעמים, מ"מ כיון שבמצאות לא היה המן לחם או בשר ממש, לא היו יכולים לברך עליו שום ברכה. וזהו שהתלוננו ואמרנו: "עתה נפשנו יבשה אין כל" - שהנשמה יבשה כי אין בה חיות מהברכה, ומפרש הטעם - "בלתי אל המן עינינו" - שהרי אין לנו אלא מן שאי אפשר לברך עליו, נמצא שהנשמה נשארת יבשה בלי חיות מהברכה, עכ"ל.

בדרך זו מפרש ה"ד"ר משה" כוננת הפסוק (דברים ה' ג'): "ויענך וידעבך ויאכילך את המן", כלומר אע"פ שהאכילך את המן, מ"מ ויענך וידעבך שהיה עינוי לנפש, ומפרש הטעם: "למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יהיה האדם" - שהרי עיקר חיות הנשמה אינה על הלחם הגשמי - "כי על מוצא פי ה' יחיה האדם", חיות הנשמה היא על הברכה שהאדם מוציא בפיו את שם ה', ומכיון שעל המן לא היו יכולים לברך לכן היה עינוי לנשמה "ויענך וידעבך", עכ"ל. הרי לנו עוד

גם בספר "נשמת אדם" הל' לולב (כלל קנ"ב אות א) כתב בתוך דבריו: "ומצינו במן שברכו ברכת המזון כדאיתא (ברכות מ"ה): משה תקן ברכת הון בשעה שיריד לחם מן, ובודאי לא ברכו לפניו המוציא לחם מן הארץ". הרי שגם הוא סובר בפשיטות שלא ברכו ברכת המוציא על אכילת המן. אמנם עיין בספר שדי חמד (מער' צ"ד כלל ק' בסוף דבריו) שהביא בשם ספר "נפש החיים" למהר"ח פלאג' (מער' מ' אות ק"ז) שכתב שברכו על המן לפניו ברכת המוציא לחם מן השמים, והשדי חמד תמה מנין לו לומר כן, ולפי מה שהובא לעיל מצינו מקור לזה מדברי הרמ"ע מפאנו, שכתב כן שלעתידי לבא כשיוצאו הצננות מן יברכו ברכת "המוציא לחם מן השמים", וסובר מהר"ח מפלאג' שהוא הדין במדבר ברכו כן על המן.

בספר "גן רוה" (שם) כתב ליישב ע"פ שיטות הסוברים שלא ברכו ברכת המוציא על אכילת המן, מה דאיתא בגמ' (ברכות מ"ה): "משה תיקן לישראל ברכת הון בשעה שיריד לחם מן". וחקשו הראשונים שהרי איתא שם בגמ': מנין לברכת המזון מן התורה, שנאמר ואלת ושבעת וברכת, וא"כ איך אמר שמשה תיקן להם ברכת הזמן על המן? אמנם אם נאמר שלא ברכו ברכה על אכילת מן, יש לתרץ ע"פ מה שכתב הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"א): "כל שמברכים עליו המוציא מברכים עליו ברכת המזון", וא"כ כיון שלא ברכו ברכת המוציא על אכילת המן, לא היה צריכים לברך ברכת המזון על המן, עד שבא משה ותיקן להם לישראל שיברכו ברכת המזון גם על אכילת המן.

אולם המפרשים תמחו מאד על אותם הסוברים שלא ברכו על אכילת המן, ממאמר מפורש בזה"ק פ"ר בשלח (ס"ב): "כל אינון בני מהימנותא נפקי ולקטי ומברכאן שמא קדישא עליה... כלל טעמא דאיתו בעי הכי טעים ליה, ומברך למלא קדישא עלאה, וכדון מתברך במעיו והוה מסתכל וידע לעילא ואסתכי בחכמתא עלאה... ואלין הו בני מהימנותא ולהון אתיהיבתי אורייתא לאסתכלא בה ולמנדע ארחא. ואינון דלא אשתכחו בני מהימנותא מה כתיב בהו שטו העם ולקטו" - אותם צדיקים שנקראו "בני מהימנותא" יצאו ולקטו את המן ומברכין את שמו של הקב"ה על המן... כל הטעמים שהיו רוצים לטעום במן היה יכול להרגיש בו ומברך להקב"ה על זה, ואז היה המן מתברך במעיו והיה יכול להסתכל בחכמה עליונה, ואלו הם בני מהימנותא שלהם נתנה תורה להסתכל בה ולדעת ארחותיה. ואלו שלא היו בני מהימנותא מה נאמר בהם: שטו העם ולקטו, שהיו צריכים לטרוח הרבה עד שאכלו את המן, הרי מפורש בזה"ק שברכו ברכה על אכילת המן, ולפ"ז יש לתמוה על ה"בני יששכר" ועוד הסוברים שלא ברכו על אכילת מן?

ואולי יש ליישב דברי ה"בני יששכר" שלא יוקשה עליו מזוהר מפורש, ע"פ מה שמבואר בזה"ק פ"ר צו (ה"ז כ"ט): "בגין דתלמיד חכם כיום שבת... ונפש דת"ח אתקריאת שבת מלכתא". מבואר מזה שהתלמיד חכם הוא גם בימות החול בבחינת שבת, כיון שאינו עוסק בעניני גשמיות רק עוסק בתורה וזמם

ולילה. וא"כ לפי מה שכתב הבני יששכר שאע"פ שלא ברכו על אכילת המן בימות חול, מ"מ בשבת שיש עליה למן למקום גבוה מאד ברכו על אכילת המן, יתכן שבני עליה התלמיד חכמים שהם בבחינת שבת גם בימות חול, ברכו על אכילת המן גם בחול, כיון שהם בבחינת שבת ובכחם להעלות את המן לאותו מקום שכל בני אדם מעלין אותו בשבת...

ביאור דברי הזה"ק מדוע ברכו על אכילת המן?

בענין זה שמעתי מפי כ"ק אדמו"ר מרן מבעלזא שליט"א (ושלחנו הסהור ט"ו בשבת תשל"ח לפ"ק), ביאור נפלא לכאור דברי הזה"ק ושיטות הסוברים שברכו ברכה על אכילת המן, ולכאורה קשה קושיית ה"בני יששכר" הלא תכלית הברכה היא להעלות את חלקי הקדושה שבתוך המאכל, ומכיון שהמן היה לחם אבירים ולא היה בו שום פסולת, א"כ לא היה צריך לברך ממנו שום בידורים, ולמה בירכו ע"ז ברכה?

וביאר בהקדם מה שפי' קדוש ישראל הבעש"ט זי"ע, דברי גיעים זמירות ישראל (התלים ק"ז): "רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף". כי לכאורה צריך להבין למה ברא הקב"ה עניני מאלל ומשתה שהאדם תאב לאכול ולשתות, הלא היה יותר טוב שהאדם לא יצטרך לאכול ולשתות? אמנם הטעם לזה הוא כי ניצוצי קדושה של אדם הראשון ע"י חטא עץ הדעת נפלו ונתלבשו בכל מיני מאכל ומשתה, וכל אכילה ושתיה שהאדם אוכל ושותה, הם ממשי חלק ניצוצי קדוש שלו שהוא צריך לתקן, וע"י שאוכל ושותה בקדושה הוא מעלה את כל חלקי קדושה שבמאכל ומשתה. וזהו פי' הפסוק: "רעבים גם צמאים" - מדוע ברא הקב"ה שבני אדם יהיו רעבים וגם צמאים? ומתוך על זה - "נפשם בהם תתעטף", ניצוצי נפשם השייך לחלקם מתעטפים ומתלבשים בתוך האוכל ובתוך השתיה, וע"י שהאדם אוכל ושותה בקדושה הוא מעלה אותם לשורשם, עכ"ד הנוראים.

אמנם לפ"ז צריך להבין למה היו בני ישראל רעבים לאכילת המן, הלא המן היה כולו לחם אבירים מן השמים, ולא היה צריך להעלות ממנו שום חלקי קדושה כמו שכתב ה"בני יששכר", א"כ שוב קשה מדוע "רעבים גם צמאים", כיון שאין בזה תועלת לעליית ניצוצות הקדושה לשורשם? עוד קשה מדוע עשה הקב"ה כן שיוכלו בני ישראל להרגיש באכילת המן כל מיני טעמים של כל המאכלים, הלא כלל ישראל בדור ההוא היו דור דעה, והיה מספיק להם להחיות את נפשם באכילת המן אע"פ שלא היו בו כל מיני טעמים של כל המאכלים? מלבד כל זה קשה מאד להבין, מכיון שתכלית בריאת האדם היא כדי שיעלה ע"י אכילתו ושתיתו את כל חלקי ניצוצי קדושה השייך לנפשו, א"כ ארבעים שנה שאכלו ישראל במדבר מן, איך נתעלו כל ניצוצי קדושה השייך לחלקם שנולדו בשם במאכל ומשתה גשמיים?

חמץ? וצריך לומר שאין הכי נמי אם היה חושב ורוצה שיהיה במן טעם חמץ בפסח, היה המן מקבל טעם חמץ והיה עובר עליו איסור כרת.

יתפרש עפ"י הפסוק (שמות ט"ז ד'): "ויאמר ה' אל משה למען הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען הנני ממטיר לכם לחם לחם לחם לענין חמץ ולענין מצה - "ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו" - כפי ה"אגרא דכלה" שיוכונו בכל יום להרגיש טעם המאכל כפי המצוה שנצטוו לאכול, דהיינו לחם בסתם שבתות וטעם מצה בליל פסח - "למען אנסנו הילך בתורתך אם לא" - שיש בזה נסיון אם יכונו במן הטעם כפי אכילת המצוה, או שמא ח"ו יכונו להרגיש בו טעם חמץ בפסח ח"ו.

נמצינו למדים לפ"י עוד חידוש, דהיינו שאם רצה אחד מ ישראל להרגיש במן טעם חזיר או טעם שאר איסור, היה באמת מרגיש במן טעם איסור, והיה עובר על זה איסור חזיר או שאר איסורים, שאל"כ אלא שנאמר שלא היו יכולים להרגיש טעם איסור במן, או אם נאמר שבאמת היו יכולים להרגיש טעם איסור במן, אלא שמכיון שלא היה איסור ממש אלא טעם איסור, אין בזה עבירה על הלאו שבתורה, א"כ גם בפסח כשרצו להרגיש טעם חמץ לא היו יכולים להרגיש טעם חמץ, או שהיו יכולים להרגיש טעם חמץ ולא היה בו איסור חמץ, וא"כ קשה איך יצאו באכילת המן מצות אכילת מצה, הלא אי אפשר שיבא ליד איסור חמץ? ובהכרח צריך לומר שהיו יכולים לעבור איסורי אכילה, אם התכוונו שיהיה במן טעם איסור ואכלו אותו, וזה חידוש גדול מאוד. אם לא שנאמר שאכן שאר איסורין לא היו יכולים להרגיש במן, רק טעם חמץ בפסח היו יכולים להרגיש, כי אם לא כן לא יוכלו לקיים מצות אכילת מצה בליל פסח...

[המחנה החרדי י"ג טבת תשמ"ג - משנתו של מהרצ"א מדינוב זי"ע, בשלה תשמ"ט]

אולם קושיא חזא מתורץ בדרך חבורה וכולו בחדא מחתא מהתניהו, אכן דוקא משום כך סיבב הבורא ית"ש ויתעלה שירגישו בני ישראל במן את הטעמים של כל המאכלים, כי כאשר ירצה אחד מ ישראל להעלות את חלקי ניצוצי הקדושה השייך לחלקו ושנתלבשו בבשר, היה מכון להרגיש טעם הבשר באכילת המן, ועי"ז עברו טעם הבשר עם כל חלקי הקדושה השייך לחלקו מן הבשר לתוך המן, ובידך על המן ברכת שהכל נהיה בדברך, ועי"ז נתעלו כל חלקי הקדושה מן הבשר, וכך חלקי הקדושה שבכל המאכלים נתעלו עי"י שהתכוונו בני ישראל באכילת המן להרגיש טעם אותו מאכל, ובדכו על המן ברכה השייך למאכל זה, ועי"ז נתעלו כל הניצוצי קדושה השייך לחלקם, עכדה"ק והאריך בזה עוד. ודע דעפ"י מדויק מאד לשון הזה"ק: "בכל טעמא דאיהו בעי הכי טעימם ליה, ומבדך למלאך קדישא עלאה". כלומר מכיון שהיו טועמין במן הטעמים של כל המאכלים, והיינו משום שעברו לתוך המן טעם המאכל עם כל הניצוצות הקדושים, על כן בירכו על המן כמו שמבדכין על כל מאכל.

האם יצאו מצות מצה עי"י אכילת ה"מן"?

מן הראוי לציין שאע"פ שדעת ה"בני יששכר" שלא ברכו על אכילת המן ברכת הנהנין, מ"מ כאשר היה באכילת המן אכילת מצוה כמו מצה בפסח וכדומה, שיטתו היא שהיו מברכין על המן ברכת אכילת מצה, וכמו שכתב בספרו "אגרא דכלה" (פר' בשלח):

"ולקטו דבר יום ביומו... דהנה לא היה להם במדבר שום מזון ומחיה רק המן הזה, והנה היה למאכל ומשתה דמצוה, כזון כזית מצה בפסח שצריכין לברך עליה, על אכילת מצה", וקידוש היום על היין בשבתות וימים טובים, הגם שהיה להמן כל הטעמים אעפ"כ האיך היו יכולים לברך עליו ברכת המצוה הראויה ומחודשת לאותו זמן, (הלא המן היה בו כל הטעמים ואיהו יברכו עליו)? ועל כרחק צריכין אנו לומר שבשעת לקיטה היו מכוונים שצריכין היום לברך על אכילת מצה, והיה ידוע בבירור להם שבזמנא נשפע בו טעם מצה בכונתם, ושפיר היו יכולין לברך עליו הענין הנרצה במצות היום, א"כ היום לוקטים באמת דבר יום ביומו, הדיבורים והברכות של כל יום מעין ברכותי".

מדברי ה"אגרא דכלה" למדים אנו חידוש גדול, שהיו יוצאים מצות אכילת מצה עי"י שאכלו את המן והתכוונו שיהיה בו טעם מצה, אע"פ שבמצאות לא היה המן חטים, מ"מ כיון שהיה בו טעם מצה יוצא בזה מצות אכילת מצה. אם נעיינ היטב נוכל ללמוד מדברי ה"אגרא דכלה" חידוש נוסף, דהנה שנינו בגמרא (פסחים ל"ה): "תנא דבי ר' אליעזר בן יעקב אמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, דברים הבאים לידי חימוץ, אדם יוצא בהן ידי חובתו במצה, יצאו אלו שאין באין לידי חימוץ". מבואר מזה שאינו יוצא מצות מצה רק במאכל שיכול לבא לידי איסור חמץ, וא"כ קשה איך היו יוצאים מצות אכילת מצה במן, הלא המן לא היה יכול לבא לידי איסור.

הכל בסכות ולעז כמעז השתדלותו להגיע מחוז חפצו מאת ה' היתה זאת", ע"כ.

לא אמרו שירה על המן

עם וענין שלא מצאנו בני ישראל שיאמרו שירה על נס המן כמו על נס הכבד, איתא במדרש (שמו"ר פכ"ח ז): הנני מסביר לכם לחם, והה"ד (משלי מ ז) לכו לחמו בלחמי ושתי ביין מסכתי. אמר הקב"ה, מי גרם לכם לאכול מן המן ולשתות מזהבאר, מפני שקבלתם את החוקים ואת המשפטים, כמו שנה (שמות מן כד) שם שם לו חק ומשפט וגו'. הרי בזכות לחמי נשלחם לחמו של מן ובזכות יין שמסכתי שתיתם מי הכבד, שנה רשתו ביין מסכתי. ולמה לא אמרו שירה על המן כמו שאמרו שירה על הכבד, אלא על המן דרו מוציאין דברי תפלות שנאמר (במדבר יא ו) ועתה נפשונו יבשה אין כל. אמר הקב"ה: איני מבקש לא תרעומוהיכם ולא קילוסיתם, לפיכך לא נתן להם רשות לומר שירה, אלא על הכבד, מפני שדיו מחבבין אותה, שנה (שם כא יז) עלי באר ענו לה. ועיין חומש תורה שלמה בשלח אות כג.

קריאת השם ל'מן' היתה ברוח הקודש

תב ב"אור החיים" הקד' על הפסוק "ויאמרו איש אל אחיו מן הוא": צריך לדעת מה כונה הכתוב בזה, ואולי כי בראותם אותו, הזמין ה' לפיהם במקום שיאמרו מה הוא, אמרו מן הוא, וזה שמו אשר קבע לו ה' ושם שמו בפי ישראל, על דרך אומרים ז"ל (ברכות ז:): אשר שם שמות בארץ — נבליקוטי העדות על אור החיים: ודרש שם בכרכות ז"ל, השם שקורא האב לבנו הוא השם שקורא הקב"ה לנשמה בעולם העליון, וה' נתן כלב האדם לקרוא השם ההוא לבנו, עכ"ל — שיכונו לשמות אשר קרא להם הבורא, ואומרו כי לא ידעו, נתן הכתוב טעם המצאת השם לפיהם הוא לצד שלא ידעו מה הוא, ומאמצעות זו נפל אליהם בפייהם, ואולי כי מזה נתחכמו בני ישראל וקראו שמו מן כדכתיב (לך לך פסוק לא) ויקראו בני ישראל שמו מן, שהשכילו בחיבת מן, שאינה מן הרגיל בנדבר, ואין זה אלא רוח ה' דיכר ומלתו על לשונם, כי זה שמו.

קריאת השם "מן" רק לאחר יום השבת הראשון

ב"בלי יקר" כתב: ויאמרו איש אל אחיו מן הוא. יש אומרים לפי שאותיות מן הם אותיות החוטם. כי כשיסגור האדם החוטם אינו יכול לדבר מ"ם ונו"ן בשפה ברוחה, והמן היה בו ריח של כל המאכלים שבעולם אבל עיניהם לא ראו כי אם זה המן, כמו שנאמר בלתי אל המן עינינו, וקראוהו מן לאמר שכשם ששני אותיות אלו אין הכרחם ניכר על ידי סגירת החוטם, כך המן שאין בו כי אם הריח מכל המאכלים כשל שליומו על ידי סגירת החוטם.

אמנם ר"ל אמרו (וימא עה). שהיה בו גם חוש הטעם מכל מיני מאכל, שהחיק היה טעם בו כל מיני מטעמים ולכן אמרו איש אל אחיו מן הוא לשון הכנת מזון (ראה רש"י לעיל) רצה לומר שהיה בו הכנה לכל מיני מזון שבעולם, שהיה הטעמו דומה כאילו אוכל מכל, ולא נתנו לו עדיין שם המיוחד לו כי לא ידעו מה הוא, גם לא קראוהו עדיין בשם מן רק אמרו ביהם מן הוא אבל לא קראו לו שם זה עדיין, עד אחר יום השבת שנאמר וישכנתו השם ביום השביעי, ואח"כ כתיב ויקראו שמו מן, לפי שבששי יד לחם משנה וכפול, על כן קראוהו בשם מן, כי המה מן האותיות הכפולות כשכתוב מ"ם ונו"ן על שם נס זה שירד כפול בשישי.

המן היה כולל מראה, טעם וריח

נין המן היה כולל מלבד הטעם גם מראה וריח, והיו בני נהלים ממנו בשלש תחושים חוץ, העין והחוש. וכן כתב בספר "ללקוט מנחם" להרה"ק מרימנוב ז"ל: הנני מסביר לכם לחם מן השמים וגו' (מז ד) יש לדרקק

הרבה:

א. ואמרו הנני ממטיר, ולא אמר הנני מוריד, כי לשון מטר אין שייך רק לענין לחם מן הארץ, לפי שעל ידי המטר צומח התבואה ויוצא מן הארץ, כמו שכתוב (דברים יא יג) ונתחתי מטר ארצכם, אבל המן הוא היה לחם נגזר היורד מן השמים ושייך בו לשון ירידה ולא לשון מטר.

ב. חיבת לכם הוא מיוחד.

ג. אמר ויצא העם ולקטו, ולא אמר ויצאו. וגראה כי הקודש ברוך הוא ברא בעולמו נפשות רכות וחסרונם, היינו הדברים המחיים אותם על ידי אכילה ושתייה. והיינו שהגוף נהנה מן שלשה בחינות הכלולים בהמאכל, והם טעם, מראה ריח. ואלה השלשה נכנסים לתוך שלושה חושים הנמצאים בגוף האדם, וכל הקרוב קרוב קודם, כי הטעם הולך אל החוש היותר קרוב מאד, והוא החיך, אבל אינו נהנה עד שטועם ממש. וחוש הראות הוא רחוק, וחוש הריח הוא יותר רחוק, כי אפילו בדבר שאין חוש הראיה שולט כגון שמפסק כותל, אבל חוש הריח שולט כי הריח עולה למעלה מהכותל. וכל אלה השלשה כולם בכללם היו בתוך המן, דהיינו הטעמים מכל המאכלים שבעולם וכל המראות וכל הריחות טובים היו כולם בתוך המן.

ואף שלא מצינו שנשתנה המן רק לכל הטעמים, מכל מקום נוכל ללמוד הסתום מן המפורש שבדאי נשתנה לכל הגוונים, ולכל הריחות טובים, והראיה שהרי כתיב (במדבר יא ז) וענינו כעין הכדולה, והוא דבר שאין לו מראה מצד עצמו, רצ"ל והירדות בעלמא, וכשמניחין תחתיו איזה מראה או מראיתו כאותו מראה שתחתיו, כך היה המן כולל כל המראות וכל הריחות טובים וריחם נגזר היורד מן השמים ושייך בו לשון ירידה ולא לשון מטר.



שלום קליין

ס בדורינו עתה כהיום הזה לא נפסק ענין ירידת המן לכל אחד ואחד לפוס דרגא דיליה, וכך כתב הרה"ק ר' וולף מוסיאמיר בעל ה"אור המאיר": "הנה מצונו כשהוכיח ירמיה הנביא ללמוד לדורו דרך הנכון והמועיל על אופני ישר הכסתון בהאלקים, פתח דברו יאיר, 'הדור אתם ראו' (ירמיה ב לא) ונתעוררו חז"ל (ילקוט בשלח רמז טא) ודרשו באומר אליהם מדוע טרה לבכם מהתמדת עבודת הבורא בתורה, והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס? לזה השיב להם טעוהם וסכלותם נגד פניהם, ואמר הדור אתם ראו וכאשר חכמים הגידו הוציא להם צנצנת המן ואמר ראו במה נתפרנסו אבותיכם במדבר.

"ונראה לפרש דברי חכמים ורמזותם אפשר שכיוונו במאמרם הוציא לכם צנצנת המן, כי באמת בהעדר החכמה והמדע לדעת ולהבין איך שהתורה היא תמידית וישנה בכל אדם ובכל זמן, וממילא ראוי להיות מצד הסברה אמונה תקוע בקרב לב כל ישראל, שגם עתה עומדת לא נפסק ענין הורדת המן ולפי אזה ואחד מישראל יורד מן כפי ערך בחינתו ומרש, וזהו די פרנסתו מאיזו סיבה שהיא מפרנס את עצמו עם אשתו ובניו. ואולם כעבור זאת אשר לבם לא נכון עמם ואין להם חלק בבינה, המה ערין במיצור ים החכמה בלי התפשטות הדעת ונרימה בעיניהם כאילו חכמתם עמדה להם, וכל אחד ואחד אומר חכמתי עמדה לי להתעשר וכחי ועוצם ידי עשה לי את מחילי הזה, וסובר בהעדר סיבת מסיבותיו שהשיג מחכמתו די מחסורו היה מח מרעב, ואין לא יעטו כמעיל בשתם תלתות

ענין המן נפלא מכל שאר הנסים

רבינו סעדיה גאון (כהקדמות ספר האמונות והדעות עמ' 50 ובביאור שביל האמונה שם) כותב: ואני רואה כי ענין אות המן יותר נפלא מכלם [מכל שאר הנסים עשר מכות, בקיעת הים ומעמד הר סיני] כי הדבר המחמיר יותר נפלא מהנפסק, כי לא יעלה ברעת תחבולה שתכלול עם מספרם קרוב לאלף אלפים אדם ארבעים שנה, לא מדבר כי אם מזה מזה שחידש יחדשו הבורא להם באור, ואילו היה הנה שום פנים לתחבולה לקצת מזה, היו מקדימים אלו הפילוסופים הקדמונים והיו מכלכלים תלמידיהם בו, ומלמדים אותם החכמות והיו מספיקים להם מהצטרך להתעסק בקנין ולבקש עזר מבני אדם, ולא שיהיו המון בני ישראל מסכימים על הענין הזה. נגסם לא יעלה על הדעת שיהיו המון בני ישראל מסכימים לבדות מלבם הענין הזה ולהוריש לבניהם הסיפור הזה אם לא היה כן באמת, וזה מופת מספיק בתנאי ההגדה הנאמנה כי בהסכים עליה המון רב כזה אין לך הגדה נאמנת יותר ממנה ע"ש.

הביא בשמו בספר "אגרא דכלה" להרה"ק מדינוב (בשלח יג ב), שם כתב: "שמעתי מפה קדוש".

הרהור המביא לידי מעשה – מלאכה הוי

בספר "דרשות מדר"ם הכיב" לרבי משה בן חביב (ורכה של ירושלים והראשון לציון השני בשנת תמ"ט) פירש דברי הפסוק את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלן בשל, ולכאורה קשה דמה כישול ואפיה שייך כמן שהיה לחם שמים, והנה כילקוט (בהעלותך רמז תשל"ה) כתב: לא ירד בריחיים ולא בקדרה וכו' אלא משתנה היה טעמו לנטחנים ולנודקין ולמבושלים ולאפויים. ועל פי זה ביאר שם: "באופן דזה מה שאמר להם משה מה שאחם צריכים לאכול ליום שבת אפוי ומבושל, לא תחשבו אותה מחשבה מחשבת ביום שבת קודש, משום ד'שבתן שבת קודש' לה' מחר' ואשר ע"כ מעתה ומעכשיו ביום ו' את אשר תאפו אפו וגו'". ואע"ג דאין אחם עושים מלאכה רק מחשבה בעלמא ומשתנה המן לכמה טעמים לפי מחשבותיהם, אך מחשבה זו אסורה לכם, אע"ג דבידי שמים נעשה השינוי. ואע"ג דקיי"ל "דבר דבר" (ישעיה נח, יג) דבר אסור הרהור מותר (שבת ק"ג, ב) מ"מ הרהור זה שהיה בא לידי מעשה אסור, דהכנא בידי שמים מתסרא, כמו שכתבו רש"י ותוס' ז"ל דהיינו טעמא דביצה שולדה ביו"ט אסורה משום הכנה, אע"ג דהיא הכנה בידי שמים, וא"כ גם מטעם זה נאסר להם מחשבת האפיה והבישול". ע"כ.

גם אם חשב בשבת לא נעשה טעם חדש

בספר "שפתי צדיק" (פח אות סה) כתב: בענין המן שנתהפך לכמה טעמים, פשוט נראה שהיה אסור לחשוב בשבת קודש שיבוא טעם חדש, וזהו ענין תיקון גדול יותר מקוללים האסופין שהדחתן גמר מלאכתן, ואף אם היה איזה עם הארץ חושב בשבת קודש טעם חדש מסתם לא היה בא כדרכי שבת לא יהיה בו, שיש לפרש שום הויה.

לעת"ל יאכלו הצדיקים מן כמו ביציאת מצרים

בספר "קדושת לוי" (פרשת בהעלותך) ר"ה: מי יאכילנו בשר כו' וזכרנו את הדגה כו'. ולכאורה אינו מובן מה ענין לבשר וזכרנו את הדגה. ונבאר כי במן טעמו כל הטעמים שרצו לטעום בו רק זה שמאכל שהיה ידוע להם הטעם היו ממשיכים המחשבה במן לטעום בו זה הטעם, אבל זה המאכל שלא טעמו עדיין לא ידעו האידן להמשיך טעמו במן.

והנה טעם בשר כשר דהיינו בשחיטה ומליחה כמצותה יש לו טעם אחר מבשר בלא שחיטה ומליחה, והנה במצרים היו אוכלים בשר בלא מצוה דהיינו בלא שחיטה ומליחה זה הטעם ידעו. אבל הטעם מבשר הנעשה במצות זה לא ידעו עדיין טעמו, וכאן אחר מתן תורה שנטענו בבשר על מצות הנ"ל זה הטעם לא ידעו אף להמשיך במן כדי לטעום בו, אבל טעם דגים טעמו במן מחמת שלא נשתנה טעמן שלא היה בה שום מצוה.

וזהו שאמר 'מי יאכילנו בשר כו' כדי לטעום טעם אחר כך במן, וזכרנו את הדגה טעם דג אנו יכולים לטעום במן, אבל טעם בשר לא כנ"ל, וזהו שהקב"ה יעשה סעודה לעתיד לבא מליתן ושור הכר ובר אוחות ויין המשומן, כי באמת יאכלו ב"י מן כאשר היה בימי יציאת מצרים, לכן יעשה הקב"ה סעודה הצדיקים לעתיד לבא מהדברים אלו כדי שאחר זה כשיאכלו המן יטעמו המאכלים שאכלו בסעודה ובמי באר יטעמו כל המשקים כאשר היה ביציאת מצרים.

ע"י בחירת טעם המן היה ניכר מה היא דרכו בתורה

בספר "קהלת משה" פירש בשם הגאון מוהר"ר יונתן הפסוק הנני ממטיר לכם לחם מן השמים למען אנסנו הילך בתורתו אם לא. עפ"י דאיתא באבות: כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' אשריך בעוה"ו.

ניצוד מברכין על המן

כ"בני יששכר" (שבת ג ג) כתב: "כשהייתי מסתופף בצל קדוש של כבוד מחותני הרה"ק מו"ר צבי הירש מוידיתשוב צוק"ל, נפל מילתא בפומיה לחקור, האידן היה ברכת המן, ואני הייתי משיב, שמצאנו כן להרמ"ע [מפאנן] דלעתיד יבירו 'המוציא לחם מן הארץ'. ונפל ויכוח בדבר בין החב"דים, נענה אחד מן החב"דים, ה"ה הרב המקובל מו"ה ישראל דוב זל"ה, אשר כמדומה לא בירכו ברכה על המן כל עיקר, כיון שהוא לחם אכזרי, נבלע באכזרים, שלא היה בו ביוור, כי כל עיקר הברכה לברר ניצוצין ולהפרידם מן הפסולת, ובמין לא היה פסולת. אמנם יש לומר, דזה רק בחול אבל בשבת שהאכילה בו כעין אכילת קדשים, בירכו "אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול סעודת שבת".

כלים הבלועים במן הפכו הכל למן

בספר "שפתי צדיק" (דף צ' אות טט) כתב על הפסוק אכלו את המן ארבעים שנה: עפ"י הגמרא (קידושין לח.) ב"י בארד פסק המן, וסתפקו ממן שכלליהם עד ט"ו בניסן, ופלא כי הוזהרו איש אל יותר וגו' ולא מצינו שחזר להחזיר להם בסוף ההיתר, ואולי י"ל כי נראה שמה שהי' מובלע בכלים לא נאסר כמו נותר, כי אם הי' נאסר, אם כן היו צריכים ככל יום כלים חדשים, וא"י כפרי מגדים שהרשב"י מהפך הכל לדבש, ואפילו כשנותנים לתוכו בשר נכלה נהפך לדבש, וא"י בגמ' דבש א' מששים במן, מכל שכן מן ממש ודאי הי' מהפך הכל, ונזכר לומר שהכונה רק על הבליעה שבכלים שלא נאסר, וכל מאכל שנתנו לכלי נהפך תיכף למן, ומדויק מלת מן שבכ"יהם.

ופי' מהר"ם שיף שסיום המשנה קאי על הרישא, פת במלח תאכל כאשר אשריך בעולם הזה שאתה עשיר. והנה המן היה לו כל הטעמים שבעולם, והענין היה לו מן כמו העשירי כי המרכה לא העדיף והממעיט לא החסיר, והנה מי שהיה רוצה לעסוק כדרכה של תורה לא היה רוצה לטעום שום טעם במן רק פת במלח, וחש"ה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים למען אנסנו הילך בתורתו, כזה אדע אם ירצו דרכה של תורה ("שעמי המנהיגים" דף קמ"ה).

בשעת לקיטה היו מכוונים לאותה מצוה שצריכים היום

בספר "אגרא דכלה" פירש הפסוק וילקטו דבר יום ביומו, היינו שלקטו דיבורים הצריכים לאותו היום. דהנה לא הי' להם במדבר שום מזון ומח"י רק המן הזה, והוא הי' ג"כ למאכל ומשתה דמצוה, כגון כזית מצה בפסח, שצריכין לברך עליה על אכילת מצה וקידוש היום על היין בשבתות ויו"ט, הגם שהי' להמן כל הטעמים אעפ"כ האידן היו יכולין לברך עליו ברכת המצוה הראוי ומחודשת לאותו הזמן, רק שבשעת לקיטה היו מכוונים שצריכין היום לברך על אכילת מצה והיה ידוע בכיורו להם שבכודאי נשפע בו טעם מצה בכונתם, ושפיר היו יכולין לברך עליו והניח הנרצה במצוה היום. אם כן, היו לוקטין באמת דבר יום ביומו הדיבורים והברכות של כל יום מעין ברכותיו ע"ש. ואין לומר שהיו עושים מצות וקידוש היום מהדברים שחגרי אומות העולם היו מוכרין להם (ענין יומא עה:) כי אותן שקנו מן התגרין עשו שלא כהוגן, כמ"ש בספר "מנחם ציון" להרב הצוה"ק מוהר"ר מנחם מנדל מרימנוב זצוק"ל, כי אף מה שנאמר את אשר תאפו זה היה רק להמון עם אבל הצדיקים שבדור לא עשו שום תיקון, כי המן היה מתהפך לכמה טעמים. וכמ"ש בזה"ק שטו העם ולקטו שטותא נקטו בליביהו, רק אפשר לומר כמו שאמרנו"ל שם שירד להם המן לישראל עם המון ציקי קירה (חבלין לחבשיל ערב ומבושם) כמו כן ירד להם כל הדברים שצריכים מצות ("שעמי המנהיגים" דף קמד).

בשבת היה למן טעם ק"כ פעמים כדבש

ב"חתם סופר" בשלח [תקס"א] כתב: והיה משנה על אשר ילקטו. אמרו הראשונים משנה גם בטעמו כי טעמו של שבת עורף לטוב משל חול. והנה המן היה ששים פעמים כמו דבש, דאחז"ל (ברכות נז:) דבש אחד מששים במן, והיה בשבת מאה ועשרים פעמים כמו דבש, והנה שבת הוא אחד מששים בזה"כ (שם) נמצא עולם הבא ששים פעמים ק"כ הנ"ל שהוא שבעת אלפים וכו' מאות, והיינו (אבות פ"ד) יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עה"ז דחיי עה"ז הוא רק ששת אלפים וחיי עוה"ב הוא ד' אלפים ב' מאות, והוא תוספת חומש מלבד דתוספות הקדש על חולין הוא חומש. עמ"ש רש"י בשר השירים על האלף לך שלמה ומאח"כ לנטרים אח פרוי ע"ש [תקס"א].

נסיין המן מהו

בסיון המן על פי רש"י הקד' היה אם יחללו בני ישראל השבת ללקט המן או לא. וז"ל: אם ישמר מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו, ולא יצאו בשבת ללקט. והרמב"ם חלק על דברי רש"י הקד', וכתב: ואינו נכון, אבל הוא כמו שאמר: המאכילך מן במדבר אשר לא ידעו אבותיך למען ענותך ולמען נסותך להטיבך כאחרייתך, כי נסיון הוא להם שלא היה בידם מזון ולא יראו להם עצה במדבר רק המן, שלא ידעו מתחילה ולא שמעו מאבותם ויורד להם דבר יום ביומו ויריעבו אליו, ועם כל זה שמעו ללכת אחרי השם לא מקום לחם. כ"כ"י יקר" מרחיב דיבורו כי נסיון כבטחון ובאמונה היה כאן: "למען אנסנו הילך בתורתו אם לא", ופירש רש"י: "אם ישמר מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו, ולא יצאו בשבת ללקט". וכל זה נאמר על מדת הבטחון, כי אם לא יותירו ממנו זהו מופת שהם שלימים במדת הבטחון, כי מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמונה. וכי אם לא יצאו

בשבת ללקוט הרי הם בטוחים שמה שלקטו אתמול יספיק להם גם ליום המחרת ואז ילכו בתורת, כי מי שאינו שלם במדת הכטחון מכלה כל ימיו לאסוף ולכנוס ומתי יעשה לבית ה' לעסוק בתורה, כנודע מדרכי רוב העולם ההולכים אחר ההבל ויהבלו ועסק התורה טפל אצלם. ועיין עוד בספר הפארה שלמה להרה"ק מרדומסק שהארץ כדבר.

איך היו עושין ביום טוב שחל אחר השבת

הגאון ר' מאיר שמחה הכהן מרווינסק בספרו "משך חכמה" כתב: "ויקצוף עליהם משה" — פירוש שבאמת היה בזה בטחון נפלא ונסיון תמידי, כי הנה בארץ לא זרועה ומונח מן והולך לאיבוד לא ילקוטון רק הנצרך לאותו יום וזה נסיון תמידי בכל יום, אבל כאשר הותירו וירום תולעים ויבאש, וא"כ הוא ללא תועלת, כי אם ילקוטו מה יהיה הלא ירדם תולעים ויבאש, ובטל הנסיון והתקיים רצון השם האמיתי ולכך קצף עליהם משה, אבל השי"ת לא קצף כי הוא לתועלתו, כי יהיה הנס גדול בשבת שלא הבאיש, ובלא זה לא ידעו הנס של שבת, אבל משה רצונו בשבת מטרונא וכמאמרם ד"ל תפילין רמרי עלמא כו' ודו"ק. ולפי זה אחי שפיר מה דאין מניחין ביום טוב שחל אחר שבת שלשה לחמים כמו שהיה יורד המן לשלש ימים שגם ביום טוב לא הי' יורד המן. ולפי זה א"ש דמה שמניחין לחם משנה הוא על הנס שכל יום אם הותירו הבאיש וירדם תולעים ובשביל קדושת השבת נשאר קיים וזה רק בשבת, כי הותירו ויבאש, אבל אחר שבת כיון שלא נתקלקל אחר יום הששי אין עוד נסיון שאם יניחו אותו אחר שבת יתקלקל כיון שבוה לא הותירו ולא עברו פי המקום ב"ה ואין הוראת שום נס בזה לכן אין מניחין ג' לחמים ודו"ק.

אין מניעת המן בשבת מפאת המזל כ"א מפאת קדושתו

ב"חתם סופר" [תקפ"ה] כתב: "ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים", כי הנה האיצטגנינים אומרים כי בשבת שולט שבחאי המשכית כל מלאכה ולא יצליח ע"כ יש לשבות בשבת. וכדי שלא יטעו ישראל דמשה"ה אין מן יורד בשבת משום שליטת המזל המשכית, ע"כ נחנכם הקב"ה וכוך השבת, שביום הששי אעפ"י שלקטו עומר א' באתה הברכה ונעשה לחם משנה ואין מזל שבחאי יכול לגרום ברכה בע"ש, וע"כ מוכח כי ה' נתן השבת. והנה אותם שיצאו ללקוט בשבת אמרו שנתכוונו לש"ש שלא יסבירו שהשבת משכית הכל עפ"י מזל השולט בו, ע"כ יצאו ללקוט להודיע שאין כח בשבתאי להשכית מלאכות, וע"כ כשהוכיחם מה' אמר ראו כי ה' נתן לכם השבת ולא המזל, שהרי ע"כ אני נותן ביום הששי לחם יומים להראות שאין מניעת המן בשבת מפאת המזל כ"א מפאת קדושתו, ולא הייחם צריכים לילך ללקוט בשבת ע"כ שבו איש תחתיו.

גם דבר קודש, חשיבותו בטלה משנעבדה בו עבירה

בספר "בית הלל" (כשלח דף רג), עה"פ "וירם תולעים ויבאש" — פירוש וירם תולעים לשון רמה. בשפת חכמים פירוש: כאילו אמר והתליעו תולעים, ולא לשון הרמה שפירושו הגביה תולעים, כי לא מצינו וירם פועל יוצא עכ"ל. ולי נראה שהתורה"ק כתבה כאן פרט היוצא מן הכלל, ללמדנו מוסר השכל, כי באמת גדלה התמיהה שעל מן היורד מן השמים יבא כח לתולעים למשול עלי ולהבאישו עד שרמה ותולעה, בריאה נמאסת ושפלה, ידה על העליונה על לחם מן השמים להפכו ג"כ לדבר נבאש ונמאס, אבל הקב"ה רצה להראות לבני אדם שאפי' דבר קודש קדשים חשיבותו הוא רק עד שלא נעבדה בו עבירה, וכמו במצוה הבאה בעבירה שאינו מצוה, אבל כשנעשה בו עבירה, אזי אפי' דבר כווי ושפל מצד הטבע חשיבותו יותר גדול, וגבוה הרבה יותר מהדבר קודש עד (המשך בעמוד כ"א)

כל אכילה באה לתקן המאכל והמן בא לתקן האוכל

בספר "יישב לב" (כשלח) פירש הפסוק "הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה" וגם הפסוק "ויאכלו מעבור הארץ" (יהושע ה), כי הנה עיקר האכילה לתקן המאכל להביאו מבחינת צומח או חי לבחינת מדבר, להודות ולהלל לשמו ית' בכח האכילה, ובזה נתקן רוחניות המאכל, וזהו ויאכלו מעבור הארץ, כלומר עבוד הארץ לתקנו, אבל המן היה לצורכם, לחם אבירים שמלאכי השרת ניוונים ממנו. והיתה כוונתו ית' בזה לזכך נפשם וגופם להחיותם מוכנים ועומדים לקבל התורה. וז"ה הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לצרככם לאכלה ולא לצורך המאכל. וכשפסק המן כתיב ויאכלו מעבור הארץ לטובת הארץ ע"כ. וז"ש הנוי ממטיר לכם לצרכיכם לחם מן השמים לזכך אתכם (מעמי המנהגים דף קמה"ו).

לחם מן השמים

הרב דוב לנדא, ירושלים

בפרשת השבוע פר' בשלח, נקרא את פרשת המן. הרבה דיו נשפך בפרטי דרש והלכה בנושא המן, ובחלקם נדרשו כדי להחזיר אמונתנו בנותן לחם לכל בשר וכסגולה לפרנסה. ועוד, כפי שכתב בעל החי' הרי"ם, כמובא בספר הזכות: עלה בלבי מחשבה, שיוכני השם יתברך לחדש בכל יום ויום דבר בפרשת המן, וממילא הפרנסה שיוזמן לי השם יתברך תהיה מהתורה הקדושה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה פרנסה בכל יום, שנאמר "הרועה אותי מעודי עד היום הזה", וכן אמר הלל: "ברוך ה' יום יום", שכל יום יש התחדשות, שנאמר "חדשים לבקרים" וכו', ולכל אדם כפי הצורך לו, לעבודתו את השם יתברך.

להלן נביא פרטים מסויימים מכל אלה, כאשר נשתדל להתמקד בשאלות ההלכתיות בלבד.

ברכה ראשונה

השאלה הראשונה, עליה התמקדו רוב הדוברים, היא, האם היו צריכים לברך ברכה ראשונה לפני שאכלו את המן, וא"כ — מהי הברכה.

מי שהאריך בדבר זה, והכל מצטטים את דבריו, הוא בעל היבני יששכר (מאמרי שבת מאמר ג'). בתחילת דבריו הוא מביא את דברי המדרש (בראשית פרשה יא, פסוק ב'), דברים שקשים להבינם, וכדי להבינם הוא מסיק שברכו ברכה ראשונה על המן. וז"ל המדרש: "ויברך אלקים את יום השביעי" וגו' — רבי ישמעאל אומר: ברכו במן וקדשו במן; ברכו במן — שכל ימות השבת היה יורד עומר, בערב שבת — שני עומרים, וקדשו במן — שלא ירד בו כל עיקר. רבי נתן אומר: ברכו במן וקדשו בברכה וכו' ע"כ.

ולכן המסקנה היא, על פי מה שנמצא לקדוש הרמ"ע זצ"ל, במאמרי השבתות, שלעיתים לבוא, בסעודה של לויתן, לא יהיה לחם רגיל אלא יוציא את צנצנת המן הנגנו, וזה יהיה לחם, ויברכו על המן 'המוציא לחם מן השמים'. והוסיף, כששהיה מסתופף בצל הרה"ק מהרצ"ה מוידטשוב זצ"ל, ודבר שם מה היתה ברכת המן. וכאשר ציטט את דברי הרמ"ע התעורר ויכוח בנושא, ונענה אחד מן החברים היה הרב המקובל מר"ה ישראל דוב, שלא ברכו ברכה על המן כל עיקר, כיון שהוא לחם אבירים — נבלע באיברים שלא היה בו כידור, כי כל עיקר הברכה היא לברר יצוצין ולהפרידם מן הפסולת, ובמין לא היה פסולת. ויש לפרש ג"כ בדרך אפשר הגם שלא היו מברכין על המן במדבר בימות החול, אבל בשבת, להיות האכילה היא בקדוש אתר עילאה יתיר — הוצרכו לברכה, וזה הכוונה במדרש ויקדשו אותו — קדשו בברכה.

ולולי דברי הרמ"ע יש לומר, שבאמת לא היו מברכים על המן בימות החול שום ברכה מטעם הנ"ל, אבל בשבת, עם היות שלא היו מברכים ברכת הנהנין, עכ"ז להיות שבת הוא קודש והאכילה בו כעין אכילת קדשים, היו מברכים לברכה המצוות אשר קדשנו במצוותיו וצינו לאכול סעודת שבת, וזהו וקדשו בברכה.

הגאבד"ק פאביאניץ זצ"ל, בהגהותיו לפר' דס יוסף, הקשה לפי דברי הבני יששכר, למה אין מברכים גם עתה ברכה זו על סעודת שבת אשר קדשנו וכו' לאכול סעודת שבת?

בשו"ת 'תורה לשמה' (סי' ס"ג) סבור, שנכון שעל ידי ברכה יש כידור, מכל מקום,

אף כשלא צריך כידור, גם צריך לברך בעבור הוראה ושבת, ועי"ז משחלשל שפע בכל העולמות. ונראה לו שישאל היו מברכים על המן הממטיר לחם מן השמים, כמו שכתוב בתורה "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים".

השפתי צדיק מביא את הספורנו, שאם היה מלקטים מן בשבת הרי זה זילזול שבת, משום שעוקרים דבר ממקום גידולו. וכמאמרם ז"ל (שבת קז:) האי מאן דתלש כשותא מהיזמי והיגי מיחייב משום עוקר דבר מגידולו. ונראה שיטחו בענין מן, שנגמר להיות מאכל אנשים אחר ששהה על הארץ זמן מה, ואף שמפורש בכתוב ממטיר לכם לחם מן השמים, וחז"ל אמרו לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו, מכל מקום, כמו שהמן בשמים — לא היה אפשרות שיון בשר ודם ממנו רק כשנשתנה בארץ, לכן קורא לו ממקום גידולו. א"כ יש לומר שברכו עליו המוציא לחם מן הארץ ולא המוציא לחם מן השמים.

ועוד נסתפק, אם ברכה זו שברכו על המן פוטרת דברים הבאים בתוך הסעודה.

וראיתי בשם החמדת ישראל (חי"ב סי' י"ד) שחידש לפי הספורנו, אם המן — היתה לו ניקה מהקרקע, כמו כשותא, הרי מבואר במס' עירובין (כח:) שכשותא — מברכים עליו בורא פרי האדמה, א"כ היה על המן יש לברך בורא פרי האדמה.

אגב ביאלי טל' (מלאכת האופה עמ' קכ"ז) סעיף ל"ה ס"ק ב') סבור, שלומדים מלאכות שבת, אף שלא בגידולי קרקע, מהמן, שנאמר בו את "אשר תאפו אפר", אף שלא היה גידולי קרקע. ובשו"ת אבני נזר (אור"ח סי' ק"ל) נשאל על כך שהם נסותרים מדברי הספורנו, וכתב שדברי הספורנו תמוהים: אין אחריות דברי ספורנו התמוהים עלי, בפרט שבגמ' עירובין (יז:) דרשו "אל יצא איש ממקומו" לצאת בכלי לקט המן, משמע שלקטו עצמה אינה מלאכה. ועי' בכלי חמדה שהאריך בדברי הספורנו.

בישרה חמד' (כללים מערכת כ"ף כלל ק') תמה; מנין לנו לומר שהיו מברכים ברכה שלפניה כלל? והלא כל ברכת הנהנין אינן אלא מרכבן. ואם כן פשוט שאף אם היו מברכים ברכת הזן על המן לא היו מברכים לפני כלל. בספר ר"ב שמחה (פר' בשלח, תשל"ח) מובא: במן איש ספק ברכה, ומאחר והש"ת נתן את הלכם (ממטיר לכם) אין צריך ברכה. (עי' מכתבי תורה מאדמו"ר זצ"ל מגור מכתב סי' ה').

ברכה אחרונה

אין ספק שלאחר אכילת המן ברכו ברכת המזון, כפי שאמר רב נחמן (ברכות מח:) משה תיקן לישראל ברכת 'הזן' בשעה שירד להם מן, 'יושע תיקן להם ברכת 'הארץ' כיון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תקנו 'בונה ירושלים'. דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש. הטוב והמטיב' — ביבנה תקנוה, כנגד הרוגי ביתר.

היחזון איש (אור"ח סי' כ"ח סעיף ד') מביא את דברי המגן אברהם (סי' רט"ז ס"ק א'), שהביא בשם הכלבו שמסביר מדוע אין מברכים ברכה אחרונה על הרחת הבשמים.

והוא משום שכשנמסר הריח מחוטמו כבר עברה הנאתו, משא"כ באכילה שנשארה תוך מעיו. ותמוה הוא, שהרי במס' יומא (ע"ה:) אמרו שהמן היה נבלע באברים וכו', ומה אני מקיים "ויתר תהיה לך" וכו'? מבואר שהמן היה משקה ומרווה את האיברים בלי ענין כל עיכול, והוא בבחינת ענין הבושם, ואין יתכן לברך עליו ברכת המזון.

ביגלינוי הש"ס על מס' ברכות מביא בשם ס' בית אלקים למבי"ט שער היסודות (פרק ס"א) שמשוה תיקן ברכת 'הזן' בנוסחא שלנו כולה, מלבד תיבת "כאמור", ואח"כ בא דהע"ה וקבע מאמרי "נותן לחם לכל בשר" וכו', "פותח את ידך" וכו' שבעברת הזן, ועשה מהם פסוקים בתהילים, ואחרי שהוקבע "פותח את ידך" כפסוק בתהילים הוסיפו אח"כ תיבת כאמור.

לאחר מכן הקשה מדוע היה חיוב ברכת המזון על המן, הרי לא היה לחם מה' מיני דגן רק בריה בפני עצמה, ואף שטעמו בו טעם לחם אם רצו — מכל מקום, על טעם לבד אין נראה שיהיה חיוב ברכת המזון. ולדעתו צריך לומר, שרב נחמן, בעל מאמר זה, סבור, כאומר במס' יומא, שכל המינים טעמו במן טעמן וממשן, ולכן היה חיוב ברכת המזון כעל לחם ממש, כיון שהיה במן טעם וממש של לחם. לפי דברים אלה פלא הוא על גליוני הש"ס, שבמס' יומא (ע"ה) הוא מסתפק אם יכלו להרגיש טעמים של מאכלות אסורות.

כוונה בשבת

כל מלאכות שבת צריכות להיות מלאכת מחשבת, שחישב בדעתו לאותה מלאכה, כמובא בגמ' כמה פעמים. (עי' חגיגה יז) דבר זה ידוע לכל, שע"י מחשבתו של האדם הוא יכול להתחייב. אולם לא זו בלבד אלא שאסור גם לעשות מלאכה בשבת במחשבה, אף שברור שאין איסור זה שיהיה בדרגתו לשאר מלאכות שבת.

בתוספות מס' גיטין (לא. ד"ה במחשבה) סובר, שאסור לתקן טבל בשבת אף במחשבה. בשו"ת 'הר צבי' אור"ח (ח"א סי' קע"ד) הביא בשם מהר"ש פרימו ז"ל, הו"ד בעקרי הד"ט, שכתב בענין המן שהיה משתנה טעמו לכמה טעמים על ידי מחשבתו של אדם, ודווקא בערב שבת היה מותר לחשוב מה שהוא רוצה לחשוב ולא בשבת. וראיתו מדברי התוספות הנ"ל. ותמה עליו מה שיין לשון איסור מחשבה בשבת? כיון שמחשבתו בטלה וכמאן דלא עביד כלום.

עי' שפתי צדיק (אות ס"ד). בליקוטי יהודה מביא מספר אמרי אש בשם החי' הרי"ם, שהיו צריכין להניח את הטעמים של המן בערב שבת, כי בשבת יהיה אסור לברור להם טעמים משום נולד (צ"ע).

הנאה ממעשה גיסי

במס' תענית (כד:) מסופר שרב יהודה ראה שני אנשים שמזלזלים בפת. אמר שמע מינה שיש שובע בעולם! נתן עניו ונהיה רעב, אמרו רבנן לרב כהנא בן רב נחוניא, שהיה שמשו של רב יהודה, אתה, שמצוי אצל רב יהודה, עשה פעולה שרב יהודה יצא לפתחו הסמוך לשוק, שיראה שיש רעב. רב כהנא סידר זאת שרב

יהודה יצא לפתחו, וראה התאספות אנשים. שאל רב יהודה לפשר הדבר. אמרו לו שמוכרים כאן פסולת של תמרים. אמר רב יהודה: מכך נראה שיש רעב בעולם! ואמר לשמשו שלוף לי את נעלי! שלף לו נעל אחת ובא גשם. כשרצה לשלוף את הנעל השניה בא אליהו, ואמר לרב יהודה: אמר הקדוש ברוך הוא אם אתה שולף את השניה אני מחריב את העולם ברבוי גשמים! אמר רב מרי בן בת שמואל: אני הייתי אותו יום על שפת הנהר, וראיתי מלאכים הנראים כמלחים מביאים חול וממלאים את הספינה, וזה נהיה קמח סולת, וכל האנשים באים לקנות. אמר לו (רב יהודה) מקמח זה אל תקנה משום שזה מעשה ניסים. החיד"א ב'נחל קדומים' מפרש את האמור "ויקראו את שמו מ"ן" — ר"ת מ'עשה ניסים, ויש לחוש ליהנות כי לא ידעו מה הוא וכו'. ויאמר משה: אין כאן איסור כי הוא הלחם ואין בלתי, ומצד פיקוח נפש מותר. ועוד אשר נתן וכן היא המדה "נותן לחם לכל בשר", ותו דכאן התירו בפירוש אשר נתן לכם לעצמכם ולא לאחרים לאכלה, והוא ית' התירו.

דברים אלה אנו מוצאים בבני יששכר (מאמרי חדשי כסלו טבת מאמר ד' הלל והודאה) שהגיע אליהם מעצמו, וז"ל: נראה לי שהדין הוא שאין נהנין ממעשה ניסים רק כשהיה הציוד (ליהנות) עפ"י נביא, הגה השמחה והאכילה ושתייה היא המצוה, כיון שהוא עפ"י נביא, וע"כ היו רשאים ליהנות מן המן והבאר, ובזה יתפרש לנו הפסוק ב' המן ויאמרו איש אל אחיו מ"ן הוא" — ר"ת מעשה ניסים, כי לא ידעו מעולם מה הוא, שלא נראה בעולם דבר כזה, וחששו שאינם רשאים ליהנות מזה, ויאמר משה אליהם "הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה", וכיון שהוא מצוה מן השי"ת תאכלו ותשבעו.

יש המביאים עוד בשם החיד"א, שמה שהאיסור ליהנות ממעשה ניסים הוא דווקא ביחיד, משום שמנכים לו מזכויותיו, אבל בציבור אין מנכים מזכויותיהם.

מצה בפסח

בספר 'טעמי המנהגים' עניני שבת (עמ' קמ"ד) מביא בשם ספר 'אגרא דכלה', שפי' הפסוק "ולקטו דבר יום ביומו", היינו שלקטו דיבורים הצריכים לאותו היום, דהנה לא היה להם במדבר שום מזון ומחיה רק המן הזה, מן זה היה ג"כ למאכל ומשתה דמצוה, כגון כזית מצה בפסח, שצריכין לברך עליה על אכילת מצה, וקידוש היום על היין בשכחות ויו"ט, הגם שהיה למן כל הטעמים, אעפ"כ, הא"ך היו יכולים לברך עליו ברכת המצוה הראויה ומחודשת לאותו הזמן? רק שבשעת לקיטה היו מכוונים שצריכין היום לברך על אכילת מצה, והיה ידוע בבירור להם שבוודאי נשפע בו טעם מצה בכוונתם, ושפיר היו יכולין לברך עליו הענין הנרצה במצות היום, א"כ היו לוקטים באמת דבר יום ביומו; הדיבורים והברכות של כל יום מעין ברכותיו.

ע"כ יש להעיר, שהריטב"א (קידושין לו:): סבור שאי אפשר לצאת ידי חובת מצה במן, אלא אכלו כזית מצה מדגן, ולאחר מכן אכלו מן כל הלילה יום חמשה עשר וכו'. עיי' ב'מקראי קודש' להגרצ"פ פרנק (פסח ח"ב סי' י"ב) אריכות דברים בדבר.

לחם הפנים

ב'פסקי תשובה' (סי' רפ"ג) נדפס מכתב מאדמו"ר מגור זצ"ל לבעל תשובות חדרו"י. כנראה על מ"ש שהביאו לחם הפנים מהמן. וז"ל: מ"ש שהביאו לחם הפנים ממן הא מפורש "ולקחת סולת", ותו לחם הפנים נשאר ד' ימים, ובמן כתוב ולא תותירו עד בקר ולא

הו"ל ממשקה ישראל, דהגם שאינו מפורש איסור באכילה בהותירו, נ"ל דבכלל "לא תביא כל תועבה", ויתכן שהוצרכו לשכור כלי חרס ולהגעיל מתכות בכלים שבשלו ואפו דומיא דבישול קדשים. ויש ליישב דברי כסף משנה, ע"פ מה ששמעתי מאמ"ו ז"ל: נסתפק בזה שנפל מערב שבת, כיון דאשתרי בהותרה אשתרו, ואפיות לחם הפנים בערב שבת היה, אך אמ"ו ז"ל הכריע דאסור.

במילואים לתורה שלמה ישנה אריכות דברים בנושא זה. בין השאר תמה, אם המצוה היתה לעשות לחם הפנים, הרי זה לא היה בכלל האיסור של "לא תותירו" כמו צלוחית המן, וכן מה שנשאר להם בכליהם אחר שנפסק המן וכו'.

נותר

האור החיים הקדוש (טו, כה). אומר: הגם שלא מצינו שאסר בפירוש אכילת הנותר, מכאן אתה למד שאסרו להם, או אולי שאסור מדין "לא תאכל כל תועבה", ואמרו חז"ל (ע"ז סו.) כל שתעבתי לך הוא בכל תאכל; לזה אמר להם "אכלוהו היום", ודקדק לומר היום לשלול יום אחר אסור הנותר לבוקר וכו'.

ראיתי מקשים, מכך שנאמר (שמות טו, כא.) "וחם השמש ונמס", ופי' רש"י: הנשאר בשדה נעשה נחלים נחלים; שותין ממנו אילים וצבאים, ואומות העולם צדין מהן וטועמים בהם טעם מן, ויודעים מה שבחן של ישראל, וצ"ב אם נעשה שארית המן לנהרות, מדוע התלוננו העם על כי אין מים לשתות? הרי יכלו לשתות מאותם נהרות.

ואין זו קושיא, שהרי הנותר מהמן היה אסור, ואותם אילים וצבאים של הפקר היו, והוכחה לכך שאומות העולם היו צדין אותן. זאת ועוד, אף אם לא נאסר זאת משום נותר לא יכלו לשתות את אותם המים, משום שהיו מעורבים בתולעים.

הרב ר' דוד אברהם מנרלבום
ר"מ בשיבה קטנה - חרדושי הדינים, רמת החייל

בענין הברכה שברכו בניי על המן

הסתפקו באחרונים איזו ברכה ברכו בניי
על המן כשהיו במדבר, והנה ברכת המוציא
פשיטא שלא יכלו לברך כמו שאנו אומרים:
המוציא לחם מן הארץ, דמבואר בירושלמי
פ"ז וכלאים דרק על מה שגול מהקרקע
עצמה שייך לברך המוציא לחם מן הארץ.
אך המן הרי לא גול בקרקע וא"כ פשיטא
שהמוציא לא היה שייך לברך ע"ז.

וכעת נברר:

א. האם בכלל היו צריכים ברכה.

ב. איזו ברכה ברכו.

והנה אדו"צ"ל בעל האמרי אמת כותב
(במכתבי תורה סי' נ"ד) ובעצם הדבר
שהסתפקו האחרונים האם מברכים על המן
או לאו, צריך לומר דחייב הברכה אז על בניי
במדבר שהיו להם דין בינ' ה' כיון שאחז"ל
בגמ' ברכות וכו' וכל האוכל בלא ברכה כאילו
גחל, א"כ חייב בינ' לברך כיון שב"נ מצווה
על הגול ג"כ, וכותב האמרי אמת, דלפי זה
יהי' בינ' חייב בברכה, ויהי' אסור לתת לב"נ
קודם ברכה (כמו לגבי יהודי וכדו"ק) בשו"ע
או"ח סי' קס"ג סעיף ב' וזה לא מצינו. וכותב
שם אדו"צ"ל והנה הש"ת אמר לאדם
הראשון: הנה נתתי לכם וכו' לכם יהי'
לאכלה. וא"כ שאמר הש"ת לכם משמע
דגם קודם הברכה היה שלו, וא"כ קודם מ"ת
לא היו צריכים לברך כלל שהי' להם אז דין
בינ' ורק בזמן מ"ת נתחייבו בניי ברכה, אך
הגוים לא התחייבו במ"ת בברכה ושוב גם
אחרי מ"ת הוה אצלם כמו קודם מ"ת ואינם
צריכים לברך שוב עכ"ל.

הנה בעיקר דברי אדו"צ"ל שאם בלא ברכה
הוה כגול א"כ גם בינ' חייבים לברך, י"ל עפ"י

השיטמ"ק בכורות מ"ז דב"נ חייבים רק בז'
מצוות דידהו ולא באביזריהו עיי"ש. וברכה
הזה כאביזריהו דגול וא"ש דו"ק.
(וכוזה תירצתי להרה"ג ר' גדלי' הרץ זצ"ל
שהקשה לי (ואח"כ מצאתי הקדשי' בדגל
יהודה פר' יתרו ובשו"ת ארץ צבי (ח"א) סי'
קכ"ג) כמה שאחז"ל שקדם מ"ת שאל
הקב"ה לאוה"ע אם רוצים את התורה,
ואמרו מה כתיב בה, לא תגנוב, לא תרצח,
לא תנאף לא בעינא ע"כ. והקשה דמה רצו
להרויח, הרי ממילא חייבים המצוות, הנ"ל
והם מו" מצוות ב"נ גם בלא שקיבלו התורה
ע"כ, ותיצורתי לו עפ"י השיטמ"ק הנ"ל וי"ל
דרצו להרויח האביזריהו דז' מצוות דידהו
דו"ק היטב).

הנה עפ"י דברי אדו"צ"ל יוצא, דהספק
הנ"ל גבי ברכת המן דהי' רק לגבי המן שירד
לבניי אחרי מ"ת, אך המן שירד קודם לא היה
צריך לברך עליו לגמרי דו"ק. ולכאורה לא
הי' אפשר לעשות ברכה על המן, וזה ע"פ
מש"כ הרשב"א בשו"ת (ח"א סי' י"ח) לבאר
מדוע לא עושים ברכה על צדקה וכדו', וכתב
הרשב"א שמצוה שתלוי' באחרים ל"ש לברך
עלי', ובצדקה המצוה תלוי' במקבל שאולי
לא ירצה ויחזור בו ברגע באחרון ע"כ, וא"כ
גם לגבי המן לכאורה איך יכול לברך אולי
ברגע האחרון יחשוב לאיזה טעם אחר שיהי'
במין וישתנה הברכה ואיך אפשר לתקן כאן
נוסח ברכה, אך החתם סופר בשו"ת או"ח סי'
נ"ד כתב דרק בדבר התלוי בדעת אחרים
שייכת סבת הרשב"א הנ"ל, אבל בדבר
התלוי בדעתו אמרינן שבדאי לא יגרם
לעצמו שתהי' ברכתו לברך קודם לבטלה
ויחשוב לאיזה סוג אחר של מאכל ממה

[נט]

שבידך ועיני גירום לעצמו בן, ואע כטוחים
שלא יעשה בן הדין היטב.
ותנה גבר לגבי אותו המן שיד אחרי
מ"ת מה היו מברכים עיניו, ותנה ביד משה על
המדרש פ"י נשא כתב דלא היו צריכים לבדך
כלום, ומבאר בזה הפסוק: ותנה נפשו
יבשה אין כל ובלתי אל המן עיניו וגו',
הר"ל, דהנה הוה"ק כתב להקשות עדיף:
הנפש אשר לא תעונה וגו', וזה עיני שייך
לגוף ולא לנפש — לנשמה, וכתב ע"ז
בוה"ק, ד"ל כיון שאין אוכלים אלא
מתענים ממילא אין מברכים והוא עיני
לנפש עיני הוה"ק, וכתב ביד משה דלפי
א"ש הפסוק כאן: ונפשו יבשה וגו', ר"ל
שלא ברכו על המן ברכה וממילא להנפש
הי' חסר וכב"ל בוה"ק.
כיו"ב הביא בבני יששכר מאמר השבתות
מאמר ג' שהוה"ק רצ"ה מחדשנו צ"ל
שאל פעם איזה ברכה בידו על המן, ונענה
אחר מהזכרים הי' הרב המקובל מדוי'
ישראל רב צלה"ה שכמהזמה לו שלא בידו
כלל, כיון שכל המרכה באה לברך ניצוצות
קדושה מהמאכל, אבל באן במן שנקרא לחם
אבירים, מאכל שמלאכי השרת אוכלים,
אי' לא הי' צריך ע"ז ברכה כלל עכ"ז שם,
וחה בדברי הדין משה הנ"ל דלא הי' ברכה
כלל על המן.

וכן הביא בארץ עבי מהר"ק מקוהגלוב
וצ"ל (פ"ר לך לך) לבאר דעין המרכה על
הפת הוא כיון שקדם חטא אדם הראשון
היתה אי' מציאות גלוסקאות (וכדאיותא
בירושלמי פ"ז דברכות ה"א) ורק ע"ז חטא
אדם הראשון שהי' בחישה (כדאי' בסנהדרין
דף ע"ז ע"א) לכן מברכים על פת לחתן חטא
זה שודי' בפת, אך מן שלא שייך לפת, אי'כ
אי' בן ברכה כלל עכ"ז שם, וזה כדנ"ל.
תשמי' בעדו' אמר דא"צ כלל ברכה על
המן, כיון וכתב הנה ממסיר לכם לחם מן
השמים וגו' אי' נקרא המן 'לכם', והנה
שלטו גם קדם הברכה עכ"ז.
לפי כל המבאר לעיל מהדי' משה, הנה
יששכר, הארץ עבי, וכ"כ מן אדמור
שליטא, מבאר דס"ל שלא בידו כלל על
המן, וכל אחד טעמו נפרד וכב"ל.
אמנם בפרס דוסף ח"ב עמוד ק"א הביא
דמה"ק שמו"ת ס"ב ע"ב מפורש שכן בידו
על המן ע"ש.
הנה הרמ"ע מפאנו במאמר שבתות
(הובא בבני יששכר שם) כתב דלעתיד לבא
יביא הקב"ה לסעודה שיאכלו הצדיקים
לדחן, גם לחסרצנצת מן, ויברכו עלי':
המציא לחם מן השמים, הנה דס"ל שיש
ברכה על המן — המציא לחם מן השמים.
ובשפתי צדיק פ"ר בשלח אות ס"ז כתב:
חמדי' חשבתי שברכו המציא לחם מן
השמים ולפי זה הייתי מסופק אי' שייך בו פת
פוטו כל מיני מאכל אם אכלו בשר או שליו,
שהסברא דוקא בלחם מארץ שהוא מאכל
ומזון היותר חשוב נפטר שאר מאכל בדרך
טפל וכו' משא"כ אי' ברכו על לחם שמים
מסתם הוצרכו לברך על מאכלי ארץ לבד
וכו' עכ"ז. (ומסקנת השפתי צדיק, שם
כדמבאר לזלן שבידו המציא לחם מן
הארץ ע"ש וא"כ פשיטא דפוטו.
אמנם בספר ג' רה עדי' פ"ר בשלח רצה
לומר בפשטות דכיון דאמר בפסוק: ותעמו
כעפחית בדבש, וזה ר"ל כע"ז מזונות, עונה
של דבש, אי' יכלו לברך ע"ז בורא מיני
מזונות עכ"ז. (ובאמת הדי' מזונות פוטו כל
המיני אוכל כמו שהביא בביתור הלכה סי'
קס"ז בשם הירוש' בס"י קס"ז ע"י"ש) וזה
דעה שני' אחי' ברכה שבידו.
ובשפתי צדיק פ"ר בשלח אות ס"ז כתב
עפ"י הספורת שם להוכיח שבידו המציא
לחם מן הארץ, כיון דאע"ז שלא נ"ל בקרקע
מי' אחרי שיד על הקרקע הדי' על הקרקע
ומן מה נהי' לה חיבור לקרקע ומדי' כתב
הספורת שם שאם הנהי' המן מן הקרקע
בשבת עברו על איסור תולש ומוכח ע"כ
הדי' זה מחובר לקרקע עכ"ז. הנה דיש לו
ה דעות כאן:

א. דעה א' דאין ברכה כלל (הדי' משה,
ארץ עבי, בני יששכר, כ"כ אדמור שליטא).
ב. דעה ב' דמברכים המציא לחם מן
השמים (הרמ"ע מפאנו שהובא בבני
יששכר).
ג. דעה ג' דמברכים בורא מיני מזונות (ג'
רה פ"ר בשלח).
ד. דעה ד' דמברכים המציא לחם מן
הארץ (שפתי צדיק ע"פ הספורת).
ה. דעה ה' דקדם מ"ת לא הי' צריכים
בכלל לברך ורק אחרי מ"ת הספק הכ"ל (כ"כ
אדמ"ק בעל האמר אמר).
וכל זה לגבי ברכה ראשונה, אך לגבי
ברכה אחרונה לכאורה יש לנו גמי מפורשת,
דברכות (מ"ז ע"ב) איתא: אי' נחמן משה
חיקן לישראל ברכת הון בשעה שיד להם
מן וכו' הנה דמפורש שברכו אז ברכת הון.
אך לפי' קשה מאד דהדי' ברמב"ם פ"ג
מהלכות ברכות הלכה י"א כתב דכל
שמברכין עליו המציא מברכים עליו
ברכה"ה, והא תלוי בזה, וא"כ כיון שמפורש
קעת שברכו ברכת הון על המן, אי' ראי'
שברכו ג"כ המציא, וקשה על הנ"ל שראינו
ברעת הרבה אחרונים שלגמרי לא בירכו, או
בירכו ברכה אחת ורק השפתי צדיק ר"ל
שמברכים המציא לחם מן הארץ והוא יחיד
בזה.
אכן עמדו בזה גם האחרונים, ובארץ עבי
(פ"ר לך לך) כתב (כנראה שזה כונתו שם
להקשות ע"פ דברי השו"ע הרב להלן בס'
קפ"ז ע"ש היטב וחב"ן) שיל' דמה דאיתא
בגמ' ברכות וכב"ל שמש' תיקן להם ברכה,
לא הי' זה על המן, אלא על דברים אחרים
שקנו או בניי מתגרי אומות העולם כדאיתא
בגמ' יומא פ' ע"ב ע"י"ש, אך על המן אה"נ
לא הי' המציא ולא ברכת המון ע"כ.
עד תירצן כתב בזה בן רה פ"ר בשלח
(וכ"כ בשדי' חמד מערכת כ' כללים אות ק')
דבר הרמב"ם הם רק אם מברכים ד'
ברכות בברכה"ה. זה שייך להמציא לפני
האמלה, אך משה רבינו חיקן רק ברכת הון,

והא אפשר לברך גם אם לא מברכים על אותו
דבר המציא, (ואמנם יש דקדק חוק בלשון
הרמב"ם (ופלא שלא הביאו הנה רה ודדד'
חמד ראי' לדבריהם מזה) שכתב שם ח"ל:
כל שמברכים עליו בתחלה המציא מברכים
לאחריו בסוף ברכת המון כסדרה ארבע
ברכות עכ"ל, ולשם מה הוסיף המל"ס
י"כסדרה ארבע ברכות, וכי בא כאן
להשמיעו שמברכים בהמ"ז ארבע ברכות,
ה"ל דכיון להנ"ל דוק אם מברכים בהמ"ז
מלאה של ד' ברכות זה שייך להמציא
דד"ק).
ובגן רה שם הוסיף, שלפי' אי'ש
הראשונים לשם מה הוצרך משה לחתן להם
ברכות הון, הדי' זה דאורייתא שנא' ואכלת
ושבעת וברכת (ובאמת י"ל בזה דהוצרך
לחתן ואת לקדם מ"ת כשהתחיל המן לרדת
שאו יברכו ג"כ הון, אך לפי דברי אדמור
האמר אמר צ"ל אכן או לא בירכו וכב"ל
דד"ק). וכתב בגן רה שלהנ"ל אי'ש, רקדם
שתיקן משה לא הי' להם בהמ"ז כיון שלא
בידו המציא לא הי' בהמ"ז, ולכן חיקן
משה ברכה אחת ברכת הון ואז מהני שפיר
וכב"ל דד"ק עכ"ז.
הנה קעת התבאר לו כבר ג"כ שבני
במדבר בידו אחרי אכילת המן ברכת הון.
ותנה נבאר מה שיוכל לצאת קצת נפק"מ
לדינא בכל הבירור הנ"ל לגבי ברכת המן
שבמדבר.
הנה לגבי חטיה שגולה בעצץ שאנו
נקוב, המבואר מהגמ' ברכות מ"ז ע"ב הוא
דמברכים ע"ז בהמ"ז, דשם במשנה מ"ה
ע"א אי' אכל טבל וכו' אין מזמנין עליו ובגמ'
שם מ"ז ע"ב פריך פשיטא, ומשני לא צריכא
בטבל טבל דבגן שורטו בעצץ שאנו נקוב
ע"כ, ומבואר מדברי הגמ' דעל כזה טבל
הגדל בעצץ שאנו נקוב מרכים בהמ"ז ורק
אין צירוף לזמנן.
השטתא הדי' כתב הרמב"ם וכב"ל דאם
מברכים על דבר בהמ"ז הי' דמברכים עליו

המציא. איך יצא לו הענין בעצמן שאינו נקוב מברכים עליו המציא וברדמיו. וכתב בגשמת אדם סוף ה' לול ראיין הכרת, ד"ל דעל הענין בעצמן נקוב מברכים רק ברהמיו וברדמיו בברכות העל אן המציא לא וכמו המן שיד במדבר שוברת הון אמור עליו וברדמיו בגמ', והמציא לא עבד.

אך למה שהתבאר לעיל לק"מ. דאדריג כללי של הרמב"ם אמת. דרך על מה שמברכים ברהמיו מברכים המציא וכן להדין. וגבי המן שאני וכמבואר לעיל הסברא בזה (וכפי שהבאנו לעיל שכן מדויק היטב כלשון הרמב"ם) מהגן דההשד חמד דהמן שאני, שבידכו רק ברכת הון ולזה אין הכרח דקא למה שמברכים המציא. אך הגוף בעצמן שאינו נקוב שמברכים ברהמיו מלאה ד' ברכות אדריג דע"כ מוכח מברכים ע"ז גם המציא דרוק דייטב.

(אכן איך יש לעיין דמאי שני הגל בעצמן שאינו נקוב להמן, וכמו שבידגל בעצמן שאינו נקוב אע"פ שלא יונק מהקרקע אפשר לבור המציא היה המן וכסברת השפ"ע שהובאה לעיל דרוק דייטב.

גם עד יש להענין כאן בענין זה, דהנה יש לעיין איך יצא בני חובת מצה כל אותם מי שנה שהיו במדבר. דהנה לגבי הגל בעצמן שאינו נקוב מבואר בפסחים ל"ה ע"א דרעאמי בזה ידי חובת מצה, דשם אי במשנה: אבל לא בטבל וכו' ובגמ' (שם ע"ב): פשיטא, לא צריכא בטבל טבול מדיבן. שורעו בעצמן שאינו נקוב ע"כ. מבואר להדיא הטעם דלא יוצא בזה דייח מצה הוא כיון דהוא טבל. אבל בלא"ה אפי' שאינו גדולי קרקע ממש שקל בעצמן שאינו נקוב ולפי מה שהתבאר לעיל אין מברכים ע"ז המציא ואפי"ה שפיר יוצאים בזה דייח מצה. וא"כ היה יכלו לצאת דייח מצה במן אע"פ שלא היה גדולי קרקע ואפי' שלא בידכו עליו המציא. ונימא דשפיר נחשב מן גדולי קרקע

כמו שבעצמן שאינו נקוב נחשב כן. ובמנהג היה בעי גדולי קרקע כמבואר בפסחים (ל"ט ע"א) דמ"י דמצה, מה מצה גדולי קרקע אף מדרו גדולי קרקע דרוק.

וכמוכן אי סיל כמ"ל לעיל מדרשתי צדיק עפי' הספורנו דה"ל המן נחשב גדולי קרקע ובידכו עליו המציא, דאי א"ש שבמדבר שפיר יצאו בזה דייח מצה. ועוד יותר ראיתי במתעדים ומונים ח"ד סי' ר"פ שכתב בפשטות דבני יצאו במדבר דייח מצה במן וכתב שם עוד דע"ל דבחו הפסח מצאו ישראל במן כל טעם מצה דוקא. ואף שבידגל מצאו במן כל מיני טעמים, אך בזה המצות מצאו רק טעם מצה ולא לחם, וכו' עיי"ש בדבריו.

ונראה דאיא לומר כן, דאדרבה אם נימא דבריו שיצאו דייח מצה במן שאכלו איך אדרבה היה בעי שידהי' בכל תאכל חמץ, תצ"ל ע"כ שישלכו לטעום גם טעם חמץ בפסח וספיר דההי' בכלל גל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה דרוק. ובאמת בזה אני מסתפק האם הוא דבעי שידהי' בכל תאכל חמץ וראוי להיות חמץ, ר"ל שבעי שידהי' ראוי במציאות להחמץ אע"פ שעפי' דין לא יהי' אסור מאיזה סיבה, ג"כ טוב. או רבעי שידהי' ראוי להחמץ. ושידו' או אסור עפי' דין. ונפק"מ בחמץ שכתב החיד"א בספרו פתח עינים עמ"ס חולין ק"ט דהדעת נטוה שאם חשב על המן שידהי' דבר איסור, לא יעבור עליו עיי"ש בדבריו. וא"כ על איסור חמץ לא יעבור גם אם יחשוב שידהי' המן חמץ. וא"כ צ"ע האם זה נקרא שהוא בכל תאכל חמץ ויוצאים בזה דייח מצה או לאו (או כאופן אחר, דע"ל סברת החיד"א דכשחשב על המן שידהי' בזה איסור, אין זה נחשב איסור ממש, רק טעם איסור. וזה לא נאסר דה גופא ג"כ יש להקל. האם דא דבעי שידהי' בכל תאכל חמץ ואו יוצאים בזה דייח מצה, ר"ל שידהי' בזה ממשות חמץ או מ"י גם בטעם חמץ. ונראה לומר שבעי איסור ממש.

וא"כ לפי החיד"א ע"כ דלא יצאו במן דייח מצה כיון שאינו בכל תאכל חמץ דרוק. עכ"פ, נלמד דצאו במן דייח מצה, ע"כ צ"ל דכלל לטעום טעם חמץ ומה"ט יצאו. אך לקמן יתבאר עוד דעות בזה.

וגם בלא כל זה נוכל ליישב שקנו מצה מתגרי אומות העולם וכמו דאי' בגמ' יומא וכמו שהבאתי לעיל וא"ש, (וכענין כתבו התוס' ברי"ה י"ג ע"א דיה דאקריבו וכו' וברמב"ן דברים כ"ט א' בסריד עיי"ש, וע"ע בשו"ת בית אפרים אור"ח סי' כ"ז ובגלינוי הש"ס ברכות מ"ח ע"ב בדיה משה וכו' בסריד משי"כ מתוס' מנחות מ"ה ע"ב דיה קרבו וכו' עיי"ש).

שוב מצאתי בספר מקראי קודש על פסח מדגריצ' פרק ז"ל ח"ב סי' י"ב שהבא רסב"א בקדושין ל"ז ע"ב דיה דהשתא וכו' שכתב להדיא דלצאת דייח מצה אפשר דקא בחמשת המינים עיי"ש מפורש. וא"כ לדבריו בודו דבמה שמל בעצמן שאינו נקוב מימ נקרא גדולי קרקע ומה"ט. כיון דמימ ההו' מה' המינים. אך כמ"ל שפיר לא יכלו לצאת דייח, וע"כ שקנו מתגרי אדריג' וכמו שהתבאר לעיל דרוק.

איך התבאר לנו: א. דאפשר שיצאו דייח במן, וכמו נקוב, ונחשב שפיר גדולי קרקע ד"ז במן. ב. להדיגריצ'א דבעי דקא מה' המינים, ר"ל דקנו מתגרי אדריג'.

דהנה בשפתי צדיק לליג בעומר (שנרפס אחר פרי אמור) אות ה' כתב להסתפק ממה קידש רשב"י קידוש היום כשהי' במערה, וכתב ד"ל: ומסתם הי' בחורבן שלום כל הטעמים כמו במן ועל מה היו ישראל מקדשים בהיותם במדבר, מסתם על כוס מן וכוונת שידהי' בו טעם יין כי יין ממש לא היה להם וכו' עכ"פ.

אכן במד' תלפיות (ענף יין) הביא ח"ל: בקר יחדו ה' את אשר לו, אמר כן משום שאמר משה עתה עת שורות, ונימא מנן

הי' לשראל יין במדבר, וכן על מה שאמר ר' שמעאל על בני און שתוי יין נבסו למקדש. ונראה לי דאי' במדרש שבני עשו היו מביאים כל מיני פירות ומגידים ויטות וסלחות היו עושים שוק במדנה ישראל ומוכרים להם ועדיין לא נאסר להם יין של גנים וכו' ע"כ. ואח"כ אי' שם עוד: אבל בענין הקדשי' שהקדשה מנן הי' להם יין במדבר, אין צורך לומר שידהי' שותים הי' מבני עשו, כי באר מרים הי' טעם יין, טעם חלב. טעם כל דבר כסגולת המן שכל הטעמים היו בו כדאי' בלקטו. וכיון שכן לא היו צריכים ליון שמבחוץ כי כשהיו שותים מי הבאר אם הי' כותנם ליון הי' מתחפך להם ליון וכו' ע"כ. דהביאו דבריו בפרסד יוסף ח"ג עמוד ק"ה עיי"ש. ובגלינוי הש"ס ברכות מ"ח ע"ב שם כתב על דברי המדרש תלפיות הע"ל ח"ל: היה דה נחשב שתוי יין, אף שלא הי' יין ממש, דאפי' מאן דמחזיב אשאר משכרן היינו רק מלקות אבל לא מיתה וכו' ע"כ. והי' נחשב יין ממש (כיון שנחזיבו נדב ואביהוא ע"ז מיתת) וא"כ היה במן מי שבידו ללחם הי' נחשב לחם ממש וכו' עכ"פ. ע"ה הביא בגלינוי הש"ס שם דבזוזיק פרי' ט הקשה מנן הי' לנדב ואביהוא יין במדבר עיי"ש.

הנה לפי' מבואר דלא כמ"ש בשפתי צדיק דבני קידשו על היין מהמן, אלא מהבאר כי במן הי' כל טעמי המאכלים, ובבאר הי' כל טעמי המשקים, ולפי' י"ל דרשב"י כשהי' במערה הי' לו באר מים ועץ חרובים, טעם בבאר המים כל טעמי המשקים ובעץ החרובים כל טעמי המאכלים דרוק.

יש לעיין האם מדברי המדרש תלפיות הג"ל נוכל לפשוט את ספק החיד"א בחושב להדיגריצ' טעם האיסור האם עובר איסור דהרי מבואר כאן דכשחשבו להדיגריצ' יין — עבר ביין זה איסור של באת מקדש בתוך שיכור לכח. ומוכח דיש איסור במחשבה

במן. אך יש לחלק בזה בכמה אופנים ואכ"מ.
אך כעת מתעוררת קושי' חמורה בזה לפי
משיב בספר באר רואי (עמ' רס"ט) ועי' גם
בראשון לציון ברכות ל"ז ע"ב ושו"ת יוסף
אומץ למח' החיד"א סי' מ"ח) להוכיח מדבר
רש"י בברכות ל"ז ע"ב ד"ה כזית וכו'
שיצאים יד"ח מצה רק בדבר שמברכים עליו
המוציא עיי"ש היטב ברש"י. וא"כ שוב ע"כ
אם נרצה לומר כדעה הא' דלעיל שיצאו
יד"ח מצה במן א"כ נצטרך לומר:
* א. שהמן נקרא גדולי קרקע.
ב. שא"צ למן דוקא מה' מינים (ודלא

כדטב"א קדושין).
ג. שא"צ דוקא לבורך המוציא על מצה
וכדמוכח ברש"י ברכות ובג"ל או דנימא שעל
המן מברכים המוציא וכדברי השפתי צדיק
הג"ל.
ד. שאם היו חושבים בזה טעם איסור היו
עוברים באיסור (ודלא כהחיד"א שמסתפק
בזה) ולכן הזה שפיר ישנו בבל תאכל חמץ.
ואם לא נימא כא' מהנקדות הג"ל,
נצטרך לומר שיצאו בג"י במדבר יד"ח מצה
במה שקנו מתגרי עכרים וכמו שהובא לעיל
מתוס' הרמב"ן בזה עיי"ש ד"ק היטב.

כתיב (תהלים סב, יג):
ולך ה' החסד, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, ודקדקו במפרשים אם התשלום
הוא כמעשהו. מה החסד בזה.
וי"ל, דכמעשהו הכוונה מה שעשה האדם אי פעם, וזהו החסד מהשי"ת
שמשלם לאדם עבור מעשיו שעשה בעבר, אפי' שהאדם עצמו כבר שכחם. וכבר
עשה עבירות וחטא אחר כך. אעפ"כ הקב"ה זוכר לו את הנשכחות וכמו
שאומרים: כי זוכר כל הנשכחות אתה הוא וגוי', ובודאי מידה טובה מרובה,
שמשלם לאדם גם עבור כל הנשכחות, וגם על מה שהשכיחם בידיים עיי' מעשיו
הלא טובים שעשה אח"כ, אעפ"כ השי"ת בחסדו זוכר לו את הטוב שעשה ומשלם
לו עבורו.
גם י"ל "כמעשהו", היינו כמעשהו עכשיו. וכענין דכתיב (בראשית כא. יז):
באשר הוא שם, וכדדרשת חז"ל בזה (ר"ה ט"ז ע"ב), אף שגלוי וידוע לפניו ית"ש
שאח"כ יקלקל האדם במעשיו.
גם י"ל "כמעשהו" הכוונה על עצם המעשה שעושה האדם, אף כשאינו עושה
זאת עם כל הכוונות הדרושות לכך. וחסר לו בשלימות המעשה, מ"מ מקבל שכר
עבור מה שעשה, וזהו החסד.
(כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א)

לחם מן השמים

ה'מגן אברהם' (סי רט"ז סק"א) מביא בשם הכלבו, שלכן אין מברכים ברכה לאחר הרה"ה שם, משום שדומה לנתעלל המזון במעיו ששוב אין מברכים ברכת המזון. מרן החז"ר (אורח סי' כ"ח סק"ד) מקשה על זה ממה שבידוע על ה'מגן ברה"מ, והרי ה'מגן היה נבלע באיברים וחיינו שחית משטח ברה"מ ומוכיח מכאן החז"ר, שתנאי זה שלא יתע' כל המזון צריך רק כשהפסיק מאכילתו, אבל כשמב' רק תיקן ומיד לאחר האכילה לא איכפת לו במה שנתעלל המזון, ולכן ב'מגן' היו צריכים לברך תיקן ומיד לאחר האכילה ללא הפסק, ע"ש.

ובעיקר מה שהניח מרן החז"ר, שענין ה'מגן' שהיה נבלע באיברים היינו בלי שום עיכול, הנה בר' ש'י מסכת יומא (דף ע"ב ד"ה נבלע באיברים), כתב "שאינו יוצא מן חמציץ", והיה אפשר לפרש שהיה ה'מגן' מתעלל ע"י אברי העיכול ורק 'יהיה' מתהפך לתמצית דקה הראויה ליבול באיברים ולאו לדברי מרן החז"ר שהמין לא היה נעכל כלל. אחת הראיות הנחרצות, היא מפורש רש"י לספר יונה (ר"ש פ"ב) על הפסוק 'יונה ה' דג', ומפרש רש"י שהוא מלשון 'מך', שזימן לדג מן בדי שלא יתעכל יונה במע' יו, ומוכיח להדיא שהמין לא היה נעכל כלל, דאל"כ מה וואמנם לא בכל מירושל' רש"י נמצא דוגמא (זה) גם מל' שון 'בעל הטורים' (שמות פט"ז פ"ג) שכתב שהמין 'נתעכל מאליו', משמע כדברי מרן החז"ר אצל.

לחם הפנים ושתי הלחם מה'מגן'

התוספות במסכת מנחות (דף מ"ה ע"ב ד"ה קרבו) כתבו בשם רש"י, ששתי הלחם לא היו קריבין במדבר הואיל ולא היה להם אלא מן, והקשו על זה התוספות כי הרי לחם הפנים מצוין שהקריבו במדבר אבי' לאסך בספרו 'תחזות יעקב' (שירת תניינא סי' כ"ה כ"ז) מיישב, שלכן סובר רש"י ששתי הלחם אי אפשר היה להביא מהמין, משום שצריך שיהיה 'חמץ' והי' מן' אינו יכול להיות 'חמץ'. [הרב זאב שטיינר (שם) מצוין ומעיר בזה, כי בספר שירת 'דרכי דוד' כותב אבי' סטניסלב, כי מסיבה זו אי אפשר להביא גם לחם הפנים מה'מגן', ומשום שלא שייך לו ב"ה תאמה חמץ", ע"ש].

ב'מכתבי תורה' של האדמו"ר מגור זצ"ל (שם סי' קר"ב) מעיר לבעל 'תחזות יעקב', כי איך אפשר לה' ביא לחם הפנים מה'מגן, הרי צריך 'ולקחת סולת חטים' לחם הפנים! [אכן למאן דאמר שהמין היה בו גם ממש, שפיר יל' שנחשב לא 'סולת חטים' לענין ש' ביאו ממנו לחם הפנים].

איסור אכילה במן שגוהר

קושיא נוספת מובאת ב'מכתבי תורה' (שם), אר' דות מה שנאמר במן 'לא תתקדש עד בוקר', וב'אור החיים' (נשלח כ"ז כ"ה) כותב, שהאוכלו עובר באי' סור לא תאכלו כל תועבה. ואם כן 'לחם הפנים' הרי נשאר שבעה ימים ואיך יאכלו בו הרי צריך 'ממשקה ישראל', שיהיה באופן הכשר לישאולו.

האדמו"ר מגור כותב, שאולי ניתן ליישב כך. שה' ר' למרות שבכל יום ויום נאסר לאכול את המן למח' רת, מכל מקום בערב שבת הותר לאוכלו למחרת בשר בת. ואולי 'שפת אמת' הסתפק בזה שאולי באותו ה'מגן' שנפל בערב שבת יש לומר 'הואיל והותרה הותרה', ושוב כבר מותר לאוכלו אף ימים רבים לאי' חר מכן. ואם כן לחם הפנים שנאפה בערב שבת שמר היה כשר לכל שבעת הימים. אך הוא מביא שאביו זצ"ל הכניע בזה לאיסור [וכן מפורש ב'דברי דוד' להט"ו על הפסוק 'ויום תולעים ויבאש'].

יתר נאמן מוסף מפרש משפטים תשנ"א עמוד 13

שמברכים עליו ברחמ' מברכים עליו המוציא, מ"מ כאן אין שייך לברך ולומר 'מן הארץ'. הוא מוכיח כן ממה שתיקנו ברה"מ על 'המגן רבודאי לא בירכו לפני המוציא לחם מן הארץ'. בעל 'שדי חמד' (שם) דוחה את ההוכחה מהמין, משום שבאכילת 'המגן' בירכו רק ברכה אחת לאחריה - ברכת הארץ, וכללו של הירושלמי נאמר רק כשמברך את כל השלוש ברכות, ע"ש.

בעל 'חמדת ישראל' (ד"ה) קונטרס דרך חיים סי' י"ד סק"ב) כותב, שיתכן שמה שבידוע ברה"מ על המין היה רק מתקנת משה רבינו ולא היה מן התורה [והביא כן מהצ"ח (ברכות דף כ') שתקנת משה לא היה חיובה מן התורה], מה גם שלא בירכו רק ברכת הארץ בלבד עד שלא נכנסו לארץ ישראל, כמבואר במדרש רבה (פרשת מטעי פ"ג), אך הוא מצוין שבחי הרשב"א מבואר להדיא שחיוג הבכמה על המין היה מן התורה בכל שלש הברכות, ומשה רבינו ע"ה תיקן רק את נוסח הברכות. ולעיקר דברי החי' אד"ס, שה'מגן' אינו בגדר לחם מן הארץ ולא יתכן בו ברכת הארץ, מעיר החמדת ישראל, מדברי הספורנו (שמות ט"ז כ"ז) שכתב שהמין היה בכלל גידולי קרקע ובלקיסטו בשבת חייב משום תולש והי' דמה לכשותא שחייב עליו משום תולש. והרי על כשותא מבואר בעירובין (ל"ח ב') שמברך עליו בורא פרי האדמה והי' יש לומר לענין ה'מגן', ע"ש.

לענין הזמן שתיקן משה רבינו ע"ה לברך ברכת הארץ על ה'מגן', אם היה בתחילת ירידת המן לישראל או בסמוך לכניסתם לארץ ישראל? המעניני ירש' של הר"א' (ברכות פ"ז סק"ע), סבור שתיקן את הברכה סמוך לכניסתם לארץ, אכן מדברי הר"א הנניח בן הרמב"ם (סי' פ"ד) ורבינו בחי' (שמות ט"ז י"ב) מבואר שתיקן ברכת הארץ בתחילת ירידת המן לישראל. וראה בס' 'פסקי מהרי"ץ' בארות יצחק' (אירח ח"ב) קונטרס מילי דברכות סי' ז', מש"כ בעניינים אלו.

סעם בלבד או מציאות מסמית

רבי יוסף ענגיל בסי' ג' גליוני הש"ס (ברכות מ"ה ב') מעורר, כי מדוע היה חיוב 'ברכת המאין' על המן, הרי רק טעמו בו טעם לחם וזה לא מספיק לחיוב ברכה והוא מיישב שבע"כ צ"ל שרב נחמן סובר כמ' אן דאמר במסכת יומא (ע"ה א') שטעמו ב'מגן' טעמו וממש, ואם כן היה זה כעין לחם ממש. והוא מזכיר מדברי 'דורש תלפיות' (ענין יין) ששמבואר שם שלל מים שטעמו בהם טעם יין מתחייבים כשותו יין ממש, וא"כ הי' יש לומר ב'מגן' מי שכיוון ללחם היה נחשב לחם ממש לחיוב עליו ברכה מ"מ. לדברי הריטב"א (קידושין דף ל"ג ע"ב), לא היה אפשר ללחם במן יד' חובת מצה מאחר ואינו לחם מחמשת המינים. ובס' פר' 'מקראי קודש' (פסח, חלק ב' סי' י"ב) מביא להע' רת רבי יצחק רזנטל, כי איך אכלו מצה בליל פסח כל הארבעים שנה במדבר, ואיך יאכלו י"ח מצה ב' סח, מאחר ולא יצאו ב'מגן' רבי צבי פסח פראנק מביא ליישב למאן דאמר שטעמו ב'מגן' טעמו ממש (ממילא יצאו יד' חובת אכילת מצה במן ע"י הממש' בה שחשבו לטעום במן טעם של מצה מחמשת המי' נים, שנעשה ממש כמצה מחמשת המינים. הוא מזכיר מדברי החיד"א בספר 'פתח עינים' (תולין דף ק"ט) שמסתפק לענין אם חשב לאכול בשר חזיר או שאר איסורין, וטעמן במן אם עבד איסורא ואם נאמר שעובר על איסור, ממילא היה אם נתכונו לטעום בו טעם חמין וממש, וא"כ ישנו בכל תאכל חמין, ושיפיר קיימו בו מצוות מוציא [ולכן בדבריו שם דן בענין זה בעל 'מקראי קודש' אם צריך לענין מצה גידולי קר' קע בפולא או שיש ממין גידולי קרקע, ע"ש]. אמנם לשיטת הריטב"א ה"ל שאין יוצאים ב'מגן' יד' חובת מצה, הדרא קושיין לדוכתא, היאך קיימו מצוות מצה במדבר וע"ש במקראי קודש" מה שכתב בזה.

במסכת ברכות (דף מ"ה ע"ב) אמר רב נחמן, משה תיקן לישראל ברכת הארץ בשעה שירד להם מן... בדבריו של רב נחמן מבואר שאין בירכו על 'המגן' ברכת הארץ לאחר האכילה, אבל לא נתבאר עדיין האם וכיצד בירכו עליו ברכה ראשונה לפני האכילה [וכן החובה לעיין, שבמוסף ערש"ק פ' בשלח ק"ב שבת תשמ"ו הרחיב את הענין הרב זאב שטיינר, אבל במאמר שלפנינו באו הספות רבות בענין זה, וזה החלי בעה"י].

צנצנת המן בסעודת לילית

רבי צבי אלימלך מדינוב בספרו 'בני יששכר' (מאמרי השבתות מאמר ג סק"ג) מביא מהרמ"ע מפאנו ז"ל הכותב, כי בסעודת לויתן המאמנת לצדיקים לעתיד לבוא ותיצא אז את צנצנת המן הגנוזה והוא נקרא לחם, ואדם הראשון יהיה בעל הבית באותה סעודה והוא יברך לכל המסובים על המן אשר בצנצנת 'ברוך... המוציא לחם מן השמים' גם בספר 'שדי חמד' (כללים) מערכת כ' כלל ה', מביא בשם ספר 'נפש חיים' שעל המן בירכו 'המוציא לחם מן השמים'.

'והנה דכרינא', כותב ה"בני יששכר", כשהייתי מסתופף בצ"ח של כ"ב מנחותי הרה"ק מהרצ"ה מוידעישטוב זצוק"ל, נפל מילתא בטומיה לחקור היאך היה ברכת המן ואני הייתי משיב שמצאתי כך להרמ"ע, ולעומת זאת בירכו המוציא לחם מן השמים. ונפל ויכוח דביר בין החכמים. וענה א' מה החכמים ה"ה חרב המקובל מה' ישראל דוב זלה"ה, אשר כמדומה לא בירכו ברכה על המן כל עיקר - כיון שהוא לחם אגריים נבלע באיברים שלא היה בירור, כי כל עיקר הברכה לברך נוצצין ולהפרידם מן הפסולת ובמין לא היה פסולת. ונהניתי מאד כי לדעתי הדברים קרובים אל האמת, וחייתי מתנחמא לפי' על הקדוש הרמ"ע שכתב שנטרד לברך עליו לעתיד... [לדברי ה"בני יששכר", הוגם שלא היו מברכים על המן בימות החור, אבל בשבת החזירו לברכה, ע"ש].

בעל 'שדי חמד' מעיר, כי מנא לו בכלל שהיו מברכים על המן ברכה לפניו, מאחר וכל עיקר חובת מצוות ברכת ההניח אינה אלא מדרבנן אך כבר הביאו וצינו בזה לדברי 'האורה' הק' (פרשת וישב), שמשמע שבידוע על המן, דזה לשון האורה: 'כל אינון בני מחממותא נפקי ולקסי ומברכאן שמה קדישא עליהן... בכל סעמא דאיהו בעי הכי טעים ליה ומבד' למלכא קדישא עלאה' גם בספר חסידים (הוצאת מק"ץ דף שצ"ט) מבואר, שהיו מברכים על המן לפני הנהיגת לחם מן השמים ושכן בירך אליהו על עוגת הרצפים. ואמנם בספר 'בית יצחק' (שירת), ירד היא ס"ב פ"ד, מוכיח שהמין לא היה טעון ברכה כלל, מדברי התוספתא שהובאה ברד"ק (מלכים ב' ד"א) אודות שמן נס שפסור מן המעשר, ע"ש.

שיטה מחודשת בענין ברכה ראשונה שעל המן, מצאנו למהר"ש שבזי בס' 'חמדת ימים' (פ' בשלח), שפשוט לו שהיו מברכים על המן המוציא לחם מן הארץ, והוא מפרש שזה קאי על ארץ העליונה, ע"ש. גם בס' 'שפת צדיק' (פ' בשלח) כותב, שלאור המבואר מדברי הספורנו (שיובה להלן) שהפגגגמר להיות מאכל אדם אחר שהותו על הארץ זמן מה, יש לברך עליו המוציא לחם מן הארץ.

אם מעשה חיקן רק ברכת 'המן'

הנידון בענין ברכה ראשונה על 'המגן', נוגע גם להלכה למעשה בימינו אנו. בספר 'חיי אדם' (כלל י"א סי' ז') כותב לענין פת שנעשתה מחטים שגדלו בעציץ שאינו נקוב, שזה אף שמברך עליו ברה"מ מ"מ המוציא אין מברך, שהרי לא שייך לומר 'מן הארץ'. ב'נשמת אדם' (כלל ק"ב סק"א) הוא מוסיף, שעל אף שיש חידוש כללי של הירושלמי ש'כל

לחם אבירים אכל איש

דוד המלך קורא למן בשם 'לחם אבירים' ככתוב (ותהלים ע"ח כח) 'לחם אבירים אכל איש צידה שלח להם לשבע'. ומדוע נקרא המן בשם 'לחם אבירים'? חז"ל אומרים (מכילתא דרבי ישמעאל ומכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות ט"ז כ"א), וז"ל: "כיון שזדחת עליו חמה היה פושר ויורד ונחלים מושכין ממנו והולכין (ממנו) לים הגדול ואיילות וצביים ויחמורים וכל בהמה באין ושותין מהן ואומות העולם באין וצדין מהן וטועמים מהן טעם מן שנתן המקום לישראל". והיה בזה קידוש ה' גדול בכל העולם, לפי שהיו אומרים אומות העולם, ומה בהמות אלו שרק טעמו ממנו, נעשה בשרם כל כך מיוחד, בני ישראל שמתקיימים ממנו ארבעים שנה על אחת כמה וכמה, וכמו שחז"ל אומרים ויומא ע"ה ע"ב: "לחם אבירים" - שנבלע באברים.

מטרת המן במדבר – חיזוק האמונה בה'

מצינו במן שהיה יורד בכל יום, ואם היו מתחכמים ומשאירים ממנו למחר, היה מבאיש בתולעים. המיוחד במן שהיה שונה מכל פרי וירק אחר הוא, שכל פרי וירק קודם כל מבאיש ואחר כך מעלה תולעים; אבל המן שהיה סמל האמונה בהקב"ה שלמחר מביא מן, והיה בו חיזוק בציפייה לחסדי ה' יתברך שמו ויתעלה, על כן היה בו שינוי מכל מאכל ארצי אחר, וירוס תולעים ואח"כ ויבאש (עיין רש"י שמות ט"ז פסוק כ'). וכתב רש"י (יומא ע"ה ע"א ד"ה שמלבין עונותיהם של ישראל): "מתוך שהיו דואגים שמא לא ירד למחר היו משעבדים לבם למקום".

לחם הקלוקל

המן נקרא בפי העם 'לחם הקלוקל' (במדבר כ"א ה). והיינו, משום שהוא גילה לעיני כל את קלקלתו של כל אדם. למשל, אדם שהיה עובד ה' בשלמות וללא חטאים, המן היה יורד אל פתח ביתו ממש, ולא היה צריך לצאת ולהביאו. ואם היה אדם שכשל בעוונות, המן היה מתרחק מביתו, והיה צריך לצאת ולחפשו, אם כי לא במרחק רב, אבל לא ליד ביתו. ואם אותו אדם ממשיך בחטאיו, המן היה מתרחק עד קצה המחנה. ואם גם זה לא השיבו למוטב, היה צריך לצאת מחוץ למחנה להביאו. וכל זה לעיני כל רואיו, שהיו מדברים עליו שחטא בסתר והקב"ה פרסם את מעשיו בגלוי (עיין מסכת יומא ע"ה ע"א). ויש שדרשו, מדוע נקרא לחם הקלוקל, לפי שאמרו לו ישראל למשה רבנו ע"ה, שרצונם לעבוד את הקב"ה מאהבה ולא מיראה. וכל עוד מתגלה קלונם של ישראל לעין כל ע"י המן, היו מפחדים לעשות עברות משום שפחדו מדיבורם של אנשים, ולא משום שפחדו מעונשו של הקב"ה, ולא עשו א"כ מאהבה אלא מיראה, וזהו שקלקל את רצונם לעבוד את ה' מתוך אהבה.

טעם מן שניתו להרגיש במאכלי שבת

ביאורים במסורת השבוע

הרב דוד עשין

תלונתם של עם ישראל על המזן

ישראל זה עתה חיו בשפל המצב בסתר
ה שקועים בטומאת ערות מצרים,
זו אשר אהב הקב"ה את עמו - זרע
ומחמלתו אשר חמל עליהם, נישאם
בבת אחת לרום המעלות - ה' יתברך
ובעצמו הולך לפנייהם בעמוד ענן יומם
אש לילה, עד כי בשבעה ימים הגיעו
סגה של התעלות, שבשעת קריעת ים
קחו עיניהם לראות התגלויות עצומות
ת אלקים מה שלא זכו לראות שאר
יום בשעתם, כולם אהובים וקדושים
ועומדים בשיא פסגת מעלתם,
תם כמדריגת מלאכי השרת שהקדימו
לנשבע, אף מזונם - מזון רוחני לחם
ים של מלאכי עליון.

ונה לפתע נופלים המה לעמקי שאול -
ה מאגרא רמא לבירא עמיקתא, "התאו
ז... ויאמרו: מי יאכילנו בשר..." (במדבר
ד), נפשם רעבה למזון, תאבים הם לבשר
אנה של: "זכרנו את הדגה אשר נאכל
ימים חנם" (שם ה). אינם תפצים עוד
זם שמים, אלא מתרעמים: "ועתה נפשינו
זה אין כל בלתי אל המן עינינו..." (שם ו).
ון נשאלת השאלה: מה היתה תלונתם, למה
לוננו, ועל מה התלוננו, בעוד שבעת
אתם ממצרים הוציאם הקב"ה כאשר
זהם ריקים מכל בכדי שלא להטעינם
זאות של צידה לדרך, ואח"כ סיפק כל
יכם ומזונם של ישראל במדבר והעניק להם
ת המן - לחם אבירים מן השמים, לכלכלם
זונם כדי מחיתם לכל איש ואיש כדי צרכו,
כל יחסר להם מאומה, ועל מה ולמה
תלוננו.

לחם אבירים אכל איש

בספח"ק "אוהב ישראל" (פר' עקב ד"ה
ויענך) ביאר פני הדברים: "דעיקר בריאת
האדם והנשמה אשר נשלחה מעולם העליון
לגוף האדם, היה רק להיות עובד את ה'
יתברך בתורה ובמצוות, וע"י העובדא
מעוררין השפע טוב מלמעלה, ואז מה
שאוכלין משלהם הם אוכלין חלף עבודתם
עבודת שמים, ואז אינם צריכים להיות בושם
להסתכל בפני המשפיע כי הם בעצמם
המשפיעים מלמעלה למטה כל מיני שפע טוב
במעשיהם הטובים, משא"כ כשהנשמה היתה
עדיין בעולם העליון אז היתה אכילתה וקבלת
שפעה בתורת חסד ומתנת חנים, והיה נהמא
דכסופא חנים בלא תורה ומצוות ובלא שום
אתערותא מלמטה. ולהיות שהמן היה לחם

מן השמים שנשפע לישראל מאיתערותא
דלעילא ללא שום התערורות מצדם, שכן לא
היו ישראל ראויים אז לכך, לפיכך התרעמו
בני ישראל על המן שהיה להם נהמא
דכסיפא, בראותם את עצמם כמי שאינם
ראויים למזון נעלה כזה ולכל ההשפעה
שנשפע עם המן, והיו בושם באכילתו שהכל
היה נשפע להם מצד איתערותא דלעילא ללא
שום התערורות מצדם.

ונעמוד על גודל חשיבות המן וההשפעה
שהיתה נשפעת לישראל יחד עם המן ממה
שדרשו רז"ל (יומא עה, ב) על הכתוב (תהלים
עח, כד - כה): "וימטר עליהם מן לאכול ודגן
שמים נתן למן, לחם אבירים אכל איש - לחם
שמלאכי השרת אוכלין אותו". וביאר
המהרש"א: "שהמן היה מזון רוחני לצדיקים,
והיינו: "לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו",
ומובן שמאכלם הוא רוחני בתכלית. וכן אמרו
(חגיגה יב, ב) "שחקים" - שבו ביחיים עומדות
וטוחנות מן לצדיקים לעתיד לבוא, שנאמר

"אוהב ישראל": ירדת הנשמה לעולם - שלא תהנה
מנהמא דכסיפא, ואילו המן היה נהמא דכסופא לישראל,
שהיה מזון רוחני מאיתערותא דלעילא שלא היה בו
עבודת ה'.

★ ★ ★

"מהרש"א": המן היה מזון רוחני לצדיקים, מזון שלעתיד
לבוא שאין בו אכילה ושתיה כלל, ואוכלי המן היו
מזדבכים ומיטהרים באכילתו.

★ ★ ★

מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת - ההשפעה שנשפעת
בשבת היא לפי ההכנה בערב שבת, ומי שאינו מתכוון
לשבת נחפז אצלו אותיות "שבת" ל"בשת".

★ ★ ★

דוד המדבר דוד דעה "ויתאו תאוה" - התאו ללחם שיש
בו תאוה עבור התגברות על היצר הרע.

★ ★ ★

(תהלים עח, כג - כד): יצאו שחקים ממעל ודלתי שמים פתחו וימטר עליהם מן לאכול... וביאר "המהרש"א שאף שדיבר הכתוב בדור המדבר, בכל זאת הוא מכוון לעתיד לבוא: "שנתן להם הקב"ה ג"כ מאותו מן שהיה מוכן להם לעתיד". ומכאן נמצינו למדים על גודל חשיבות המן שהיה מזון רוחני נעלה ביותר, שהרי קראו לו: "לחם של מלאכי השרת", והוכחה יתירה היא מזה שמוכן הוא לצדיקים לעתיד לבוא, בעוד שלעתיד אין אכילה ושתייה כלל, ועל כרחק אתה אומר שהכונה למזון רוחני.

באכילת המן נשפע רעה

ובד בבד היה גם נשפע עם המן קדושה וטהרה לישראל שכל אוכליו נזדככו וטהרו בטוהר שמים ובכל יום היו מוסיפים טהרה ע"י אכילת המן, אדם רואה את חבירו שמכירו מאתמול ורואהו היום ואינו מכירו כי שונו פניו לזוך ולטוהר, וכמבואר בספח"ק "דברי מנחם" להר"מ מרימנוב ז"ע (סוף פר' בשלח) בביאור הכתוב (שמות טז, טו סוף פר' בשלח): "ויאמרו איש אל אחיו: מן הוא, כי לא ידעו מה הוא". כלומר: שהיו שואלים איש על רעהו שהכירו מלפנים - "מן הוא", לפי שכעת עם רדת המן - "לא ידעו מה הוא", שלא הכירו איש את רעהו ולא ידעו מה נשתנה בו שלפתע נתעלה בבת אחת. וכיוצא בזה מובא בספח"ק "תשואות חן" (פר' ואתחנן ד"ה אשר מי) בשם "מגלה עמוקות" (פר' ואתחנן אופן השלישי ובדרך הדרש) שהצדיק נקרא מי לפי שהוא מתעלה בכל יום ולא ניתן להכירו, וז"ל: "שכשהצדיק עולה ממדריגה למדריגה ולא נודע איה איפוא מקומו הראשון, תמיד השאלה עליו מי הוא זה שהיה בכאן, ולא נודע מקומו". ונראה עוד בספח"ק "זאת זכרון" להר"ק החוזה מלובלין ז"ע דף מא, א ד"ה פירוש ע"פ מי ימלל. וכן בספח"ק "מאור ושמש" פר' נח ד"ה במדרש את קשתין. "ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה" - הוא שגרים, אשר נתן ה' לכם לאכלה" - מששת ימי בראשית היה מזומן לכם בשחקים ועכשיו נתנו לכם, וזה שהביא אתכם לקדושה וטהרה והתעלות כזו. וכיוצא בזה היה המן מביא את ישראל להארת הדעת ונפקחו על ידו עיניהם להבין במושכלות, כמו שכתב ה"בעל הטורים" (דברים ח, ג) עה"כ: "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך" - מלמד שבאכילת המן ניתן להם דעה. ואכן משום כך שהמן היה לחם של מלאכי השרת מזון רוחני ונעלה כל כך שנשפעת עמו לישראל קדושה וטהרה והארת הדעת להבין במושכלות, וכל זה נשפע להם מצד איתערותא דלעילא ללא שום התערורות מצדם, לפיכך התלוננו בני ישראל על המן שהיה לחם נהמא דכסופא והיו בושים באכילתו שכן ידעו את תפקידם בעולם הזה "כי אדם לעמל יולד" (איוב ה, ז), וכל מעינו בעולם הזה הוא לעבוד את ה' ומצד עצמו עליו להתעורר לבוא לידי השגות, ואילו כאן ע"י אכילת המן נשפע להם הכל מצד איתערותא דלעילא ללא שום התערורות

מצדם, ומה תכלית יעודם בעולם הזה. נראה "מגיד משרים" ד"ה אור ליום השבת י"ד לטבת.

ויתאו תאוה

ואז היתה תלונתם (במדבר יא, ו): "ועתה נפשנו יבשה" - כי המן הוא "לחם אבירים" ויש במאכלו חרות מיצר הרע ומתאוה ולא היתה להם ממנו תאוה על מנת שיוכלו לכבוש את יצרם, ולא קיימו מה שנאמר: "בכל לבבכם" - שחייב אדם לעבוד את בוראו בשני יצריו (ברכות נד, א), על כן: "התאו תאוה" - נתאו למאכל שתהא להם בו תאוה ויצר הרע, ואף אותו לאכלו בקדושה כדי לעשות נחת רוח למעלה, וזהו שהתלוננו (במדבר כא, ה): "ונפשנו קצה בלחם הקלוקל" - ותרגם אונקלוס - במנא הדין דמיכליה קליל". כלומר: שיש חסרון באכילת המן, "דמיכליה קליל" שמאכלו קל ללא שום עבודה בכך - לפי שהוא כולו רוחניות ועל ידו זוכים לדעת, ואין בו שום בירורים והתנגדות, כדרך שיש באוכל גשמי, ואילו הם: "התאו תאוה" - שביקשו דייקא אכילה כזו שיש עמה נסיונות, ולא אכילת המן "דמיכליה קליל".

בני ישראל מתביישים באכילת המן

בא וראה כי אכן בלשון ששאלו, בה בלשון נקבע לו שם - "מן" שכן כיונו שמו כי זו מהותו של מאכל זה, "כי לא ידעו" כלומר אין בו השגת אדם אלא כולו מן השמים מצד איתערותא דלעילא, וכן מצינו שמשה רבנו דייק להזכיר את המן במשנה תורה תמיד על שם אי הידיעה - "ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך" (דברים ח, ג), ואומר "המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך" (דברים ט, טז). היינו שלא היה שום שכל ודעת של ישראל אז אלא הכל היה מצד איתערותא דלעילא. ועל כך מעידה התורה הקדושה (במדבר יא, ז): "המן כזרע גד" שאמר חז"ל (שבת קד, א) בטעמי האותיות שנשמכו גימ"ל לדלי"ת, רמז בדבר - ג'מול ד'לים - הוראה הוא לעשיר שיגמול חסד עם הדל, הגימ"ל מרמז על העשיר שגומל חסד, והדלי"ת מרמז על הדל.

ומפרשת הגמרא מפני מה האות דלי"ת פניו מוסבים מהאות גימ"ל - כדי שלא יבוש הדל ממי שגומל עמו, כלומר: להיות שהדל בוש ממי שגומל עמו לכן פני האות דלי"ת מוסבים מהגימ"ל, דמאן דאכיל דלאו דיליה בוש להסתכל באנפיה (ירושלמי ערלה פ"א, ה"ג), ובבחינה זאת היה המן שנשפע לישראל מאיתערותא דלעילא ללא שום התערורות מצד ישראל ולכן היו ישראל מתביישים במזון כזה. וזה הכונה "המן כזרע גד" - שכמו האות דלי"ת מוסבת מהאות גימ"ל לפי שהדל בוש מהגומל עמו, כמו כן היו בני ישראל מתביישים באכילת המן.

ועתה נפשינו "יבשה" - אותיות: "בישה"

בדרך זה מבאר הרה"ק מאפטא זי"ע מה שמובא בגמרא (יומא עה, א) שבני ישראל היו מרגישים במון כל הטעמים חוץ מטעם דגים שלא היה בו. וטעמו של דבר הוא כאמור כי המון היה "כזרע גד" שהדלי"ת פניו מוסבות מהגימ"ל כי הדל בוש מהעשיר הגומל עמו, שכמו כן היו בני ישראל בושים באכילת המון שנשפע להם מאיתערוותא דלעילא, אבל ה"דג" מרמז על הבחינה ההפכית שאצל הדג הדלי"ת קודמת לגימ"ל ופניו מוסבות אל הגימ"ל לפי שמטבע הדברים אצל הדג ייש לנוקבא גם כן בחינת דכר, והוא דהנוקבא מעוררת את הדכר להשפיע לה כדי שיקבל אז הדכר תענוג ממנה, אז היא גם כן בבחינת דכר, מה שהיא מקדמת ומעוררת את התענוג, כי ע"י הנוקבא נשלם תענוג הדכר, וא"כ זהו בחינת איתערוותא דלתתא, ולכך קודמת הדלי"ת לגימ"ל כי אינה בושא אז מהגימ"ל כי גם היא שוה לו שהיא ג"כ משפעת לו תענוג במה שמעוררת את עצמה לקבל ממנו השפעתו.

"אבל במון כי לא היה אז איתערוותא דלתתא, כי היו הכנסת ישראל במדבר, רק שה' יתברך הבטיח להם: 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים' (שמות טז, ד), לכך לא היה במון בחינת וטעם דג, כיון שהיה בלא התעוררות התחתון היו בושים. מהשפעה זו, לזה כתיב (במדבר יא, ז): 'זהמן כזרע גד' - הגימ"ל קודם לדלי"ת, מפני שהדלי"ת שהיא המקבלת הופכת פניה מן הגימ"ל מחמת בושא, ודג הוא בהיפוך שניהם בחינת דכר מחמת שהנוקבא מעוררת הדכר ועבור זה דגים פרים ורבים, אך במון לא היה בחינה זו שהיה בלי שום התעוררות מלמטה, ולזה אמרו (במדבר יא, ח): 'זכרנו את הדגה'. רצה לומר: שהיו מזכירים בחינה של הדלי"ת אשר היא בחינת נוקבא שמעוררת את הדכר ואז אין לה בושא מלאכול, אבל: 'ועתה נפשונו יבשה' - אותיות בישה, 'אין כל' - היינו שלא בא ע"י התעוררות התחתון".

טעם לשבח למנהג אכילת דגים בשבת

וזהו הטעם שנהגו לאכול דגים בשבת קודש, כי עם זאת שבשבת קודש באה החשפעה מצד איתערוותא דלעילא, מכל מקום ההשפעה נשפעת לכל אחד ואחד כפי חכנתו שחתכון לכך, וכפי שהורונו חז"ל (ע"ז ג, א): "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת". וכן מבואר ברש"י ז"ל עה"פ (שמות כ, ח): "זכור את יום השבת לקדשו" - תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזמן לך חפץ יפה תחא מזמינו לשבת" - הרי לפנינו כי ההשפעה הנשפעת בשבת קודש היא לפי ערך חכנת האדם בערב שבת, ולפי שהדג מורה על בחינת התעוררות הבאה מצד איתערוותא דלתתא לכן נוהגים לאכול בשבת דגים להורות כי ההשפעה הנשפעת בשבת קודש היא לפי טוהר האדם לחתכון לקראת השבת מצד איתערוותא דלתתא.

והיינו דאמרו חז"ל (ב"ר י"א) עה"פ (בראשית ב, ג): "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו" - ברבר וקדשו במון ובספר "ואולת ישראל" כתב שבמאכלי השבת ניתן להרגיש טעם המון לפי שמעלתה גדולה מאד, ולדברינו הפונה היא שהצדיקים המתכוננים כראוי לקראת השבת הם אמנם מרגישים במאכלי השבת טעם של מן - לחם אבירים לחם של מלאכי השרת אבל פשוטי העם שאינם מתכוננים לקראת השבת כראוי, אצלם השפעת השבת היא מאיתערוותא דלעילא בלבד, ולפיכך ה"שבת" נהפך אצלם לאותיות "בשה" שהמה מתביישים בהשפעת השבת שהיא מאיתערוותא דלעילא בלבד ללא שום הכנה מצדם, וטעם המון שהמה מרגישים במאכלי השבת הוא שהם מתביישים בהשפעת השבת כמו שהיו ישראל מתביישים באכילת המון שנשפע להם מאיתערוותא דלעילא, כמו כן מי שאינו מתכונן לקראת השבת גם הוא מתבייש בהשפעת השבת שנשפע לו מאיתערוותא דלעילא בלבד ללא שום הכנה מצדו.

המן והשבת (סעיפים פד-פו)

(סעיף פה) אמר החבר:

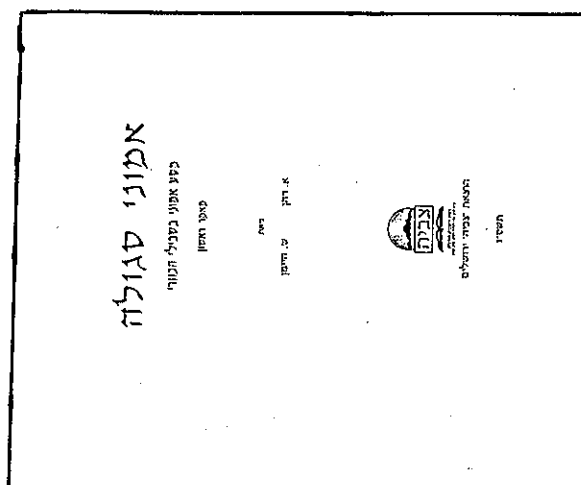
ואחר הדברים האלה, בהגיע בני ישראל למדבר, מקום אין זרע, הוריד להם האלוהים לחם משמים, יום יום, חוץ מיום השבת, לחם שלא היה כמותו בעולם עד אותה שעה, – ואותו אכלו ארבעים שנה.

נס המן

לאחר שתיאר החבר את פלאיות היציאה של עם ישראל ממצרים, הוא מוסיף ומתאר את חייהם הפלאיים במדבר. אחד הניסים המרכזיים שליוו את עם ישראל במדבר, הוא נס המן, אותו לחם אלוהים לא זכו בני-ישראל וממנו התפרנסו במשך ארבעים שנה: "ויאכלוך את המן אשר לא ידעת למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה'" (דברים ט, א). אכן מפליא הוא דבר קיומו של עם שלם, הכולל מליוני בני-אדם, במשך ארבעים שנה במדבר צחיח.

במשך ארבעים שנות נדודים, היה קיומו של עם ישראל חלוי ישירות ב"מוצא פי ה'", ללא השתתפות ועמל מצידו של האדם בהוצאת לחם מן הארץ. במשך ארבעים שנה זכו בני-ישראל לאכול לחם אלוהים משמים, אשר כדברי רי"ד²⁸, לא היה כמוהו בעולם עד אותה שעה. בניגוד לניסים אחרים, נס המן אינו רק שינוי סדרי הטבע כי אם בריאה חדשה ממש, שלא היתה קיימת קודם לכן, וכדברי הרמב"ן (שמות טו, ט): "והנכון בעיני כי היה הפלא במן גדול מאוד אבל המן נוצר להם עתה יצירה חדשה בשמים, כענין מעשה בראשית". הפרשנים מדגישים את גדולתו של נס המן, הניכרת בריבוי הניסים שהיו חלויים בו ובהתמדתו יום יום במשך ארבעים שנה. כדברי ראבי"ע: "זה הנס היה גדול מכל הניסים שנעשו ע"י משה כי ניסים רבים היו במן, ועמדו ארבעים שנה ולא כל הניסים האחרים"²⁸.

28 דראבי"ע לשמות טו, לה; וכן דברי רס"ג בפתיחה ל"אמונות ודעות" אות ו: "אות המן נפלאות מכולם, כי הדבר המתמיד יותר נפלא מתנפסק".



לחם עומר לגולגולת ובישי לוחם משנה, וקדשו במן שלא ירד בו מן כלל והמקרא כחוב על העתיד.³¹ לפי פירושו של רש"י משמע שהקדושה הבראשיתית של השבת עד מימי הבריאה, לא התגלחה בעולם עד שיצא ישראל ממצרים וחזר לאכול מן המן.

המן והשבת - הכנה למתן-תורה

יש להתבונן במהלך הכללי, שבו מנהיג ה' את ישראל מיציאת מצרים: עם ישראל יצא ממצרים - משיעבוד לעם אחר ולתרבות אחרת, ומשם הוא צועד לקראת מתן-תורה. ביציאת מצרים, עת לידת האומה, הופיעה הנשמה הגדולה של עם ישראל בעולם. עם ישראל מתכונן לקראת המעמד הגדול - מעמד הר-סיני, בו יזכה לגילוי בפועל של רוחו הגדולה, מעמד בו כל עם ישראל יזכו לנבואה. במעמד זה יקבל עם ישראל את הכלים המתאימים לביטוי מעשי לרוחו הנאצל. המעבר מיציאת מצרים למתן-תורה אינו פתאומי. ישנו מהלך מדויג של שבעה שבועות שבהם עם ישראל עובר "סדרת חינוך" מקוצרת. עם ישראל "מתאמן" לקראת קבלת התורה ומתרגל במצוות. וכך כבר במרה הוא מקבל מספר מצוות ראשוניות: שבת, פרה ודינים.³²

על ידי נס המן התחנך עם ישראל לכך כי חייו וקיומו תלויים בהשגחה אלוקית ישירה. אולם מעבר לכך, הוא למד על הקשר בין סדר חייו למצוות ה'. מצוות השבת מהווה ברית בין ה' לישראל³³ ומבטאת את הקשר המיוחד ביניה לבין ה', כדברינו בקידוש לשבת: "ושמרו בני-ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם, ביני ובין בני-ישראל אות היא לעולם". מצוה זו מקבלת חינוך ותוקף בנס המן. מסדר ירידת המן, למדו ישראל כי מצות השבת אינה מצוה חיצונית המנותקת מחייהם, אלא להיפך, בהיות המן יורד בינם השישי כפליים - לנבד שבת, ובשבת - חדל, למדו ישראל כי יש התאמה ממשית בין מצות ה' לסדר חייהם.

31 רש"י על הפסוק "שם שם לו חוק ומשפט" שמות טו, כה.

32 עיין בחרי מאמר שני לו, שם מציין רידה"ל את השבת כאחת המצוות היסודיות המהוות ביית וקשר בין ה' לישראל גם כשאנו בגלות.

ריבוי הניסים שנעשו במן מבליט את פלאיותו, ושולל כל אפשרות לראות במן תופעה טבעית. להלן נפרט את עיקרי הניסים²⁹:

- ◇ עם ישראל זכו ללחם מן השמים שאותו קיבלו ללא כל הכנה וטרחו מצדם.
- ◇ המן לא ירד במדבר כולו, כי אם סביב מחנה ישראל, ולא עוד אלא שליוו את ישראל בכל מסעותיהם.
- ◇ כמות המן שלקט האדם, השתנתה בהתאם לדרוש לו. המרבה בליקוט והממעט הגיעו לאוהל עם אותה כמות מרובה של עומר לגולגולת. (שמות טו, יח).
- ◇ המן הונתר בבתייהם של ישראל - הבאיש בלילה (שם שם, כ).
- ◇ המן הונתר בשדה, נמס בשמש (שלא כמן שאותו ליקטו למאכל).
- ◇ טעמו של המן היה משתנה לפי רצונו של האדם.
- ◇ ביום השישי היתה יורדת כמות כפולה של מן.
- ◇ למרות שלקטו כמות כפולה בשישי הותירו ממנו לשבת, לא הבאיש המן.
- ◇ בשבת לא ירד המן.

המן מעיד על השבת

מלבד הפלאיות שהיתה קשורה במן, העובדה שהמן לא ירד בשבת היוותה עדות לקדושתו של יום השבת.³⁰ על הקשר בין קדושת השבת לנס המן מצביע רש"י כבר בפירושו לבראשית (ב, ו) - "ויברך אלוקים את יום השביעי ויקדש אותו", ומפרש: "ויברך ויקדש, ברכו במן שכל ימות השבת היה יורד

29 עיין שמות טו; במדבר יא, ז-ט ובפירוש ראב"ע לשמות טו, יג שם הוא מפרט את הניסים.
30 הדבר כשר בספר "תורה שלימה" (חלק יד עמי שני-שד"ר) על הפסוק "ויאמר אליהם הוא אשר דבר ה' מסביר, כי כשלימד משה את מצוות השבת לעם ישראל במרה, קבע את יום השבת מדעתו. מאחר ולא היה ברור מתי תחול השבת. כאשר ירד המן בשישי - כפליים ובשבת חדל, היווה המן הוכחה שאכן היום אותו קבע משה כיום שבת - הוא יום השבת האמיתי.

התורה – סדר חיים פנימי

ממצוה יסודית ומרכזית זו יכלו ישראל להקיש על כל התורה כולה, ולהבין כי התורה אינה מדווחת עבורם מערכת ציווים חיצונית המנוגדת לטבע חייכם, כי אם סדר חיים התואם באופן מלא את מהותם ואת אפשרות קיומם. בכך מהווה מצוות השבת הכנה לקבלת התורה כולה.

שבת רק לישראל

יש להבין כי כשעם ישראל יצא ממצרים, מעבדות לחירות, אין זו רק חירות פיסית. כשעם ישראל הופך להיות בן חורין, מתגלה סדר חיוני הפנימי האמיתי: סדר שכולל את ששת ימי החולין ואת יום השבת, את עשיית האדם מחד ומעל זה את יכולת ההקשבה וההתמסרות להופעה עליונה יותר.

סדר זה הוא מיוחד לעם ישראל, וכלשון התפילה: "ולא נתנו ה' אלקינו לגויי הארצות... כי לישראל עמך נתנו באהבה לזרע יעקב אשר בם בחרת".

השבת איננה שייכת לסדר החיים של הגוי, רגיוי ששבת חייב מיתה³³.

ייחוד זה של השבת לישראל, צריך בירור, שהרי לכאורה היה ראוי שכל העמים ישמרו שבת מאחר שהיא זכר למעשה בראשית, זכר לבריאת העולם כולו. ובלשון זו מקשה המהר"ל: "ואל דבר זה צריך טעם, שמאחר שהשי"ת ברא עולם כששה ימים, ונח ביום השביעי, ראוי שיהיו כל הנמצאים שומרים השבת, כי אין זה מגיע לישראל בלבד, ועל זה נתן טעם 'זכרת כי עבד היית בארץ מצרים' כלומר כי השבת מתייחסת לישראל דווקא" (תפארת ישראל, מד). מבאר המהר"ל כי מימד הקדושה, הקיים בעולם עוד מבריאתו, המתבטא בשביתת ה' ביום השביעי, היה בתחילה גנוי. קדושה זו שבטבע, יצאה אל הפועל ביצירת עם ישראל ביציאת מצרים:

"כי הפסח שבו יצאו ישראל ממצרים הוא ההשלמה הגדולה והתליונה שהשלים העולם וכאשר נברא העולם בשבעת ימי בראשית היה דבר זה בבחי כלכל ויצא לפועל... ולפיכך דבר זה עצמו מה שישראל יצאו ממצרים הוא מתחבר עם השבת כי עתה היה השלמת העולם לגמרי"³⁴.

33 סנהדרין נח ע"ב.

34 דבריו של המהר"ל מקבילים לפירושו של רש"י לבראשית ב. ג. ויהי ערב ויהי קדש" תוכרים קודם לכן.

אם כן, ישראל בהופעתם בעולם מגלים את יסוד הקדושה הבראשיתית הגנויה בעולם, ולכן קדושת השבת שייכת להם בלבד.

המהר"ל מאיר פן נוסף³⁵ המסביר את הקשר בין היציאה מעבדות, לציווי על שמירת השבת המיוחד לישראל. המהר"ל מסביר כי היציאה לחרות, מורה על מעלתם הרוחנית של ישראל, מפני שמצב של עבדות וכפיפות לכת אחר מתאימה רק לחומר, ואילו הרוח, בעקבות שלמותה – חופשית. רק עם ישראל שהתורה מעידה עליו כי יצא לחרות ובאופיו הפנימי בן חורין הוא, מתאים הוא שישמור את השבת, רק עם ישראל, המקושר אל השלמות. ראוי הוא אל השבת אשר ענינה מנוחה והשלמה. ואילו הגויים, חסרי שלמות זו, מנוחה למה להם? 'זכותי ששבת חייב מיתה, לפי שנאמר עליהם יום ולילה לא ישבותו' כי הם דבר שאין לו השלמה³⁶. השבת היא הופעה של העולם הבא בעולם הזה, בדברי הפייטן – "מעין עולם הבא יום שבת מנוחה". לפיכך ישראל, שבמהותם יש להם חלק לעולם הבא, שייכים במיוחד להופעה זו של השבת.

שלושה מקורות לשבת

לאור הסברו של המהר"ל נבין את הדגשת ריד"ל בספרו, כי שלוש פעמים ניתנה עדות לשבת. אותה שבת שהתגלתה ביציאת מצרים, היא השבת המהווה זכר למעשה בראשית והיא השבת עליה הצטוו עם ישראל במתן תורה; והקשר המשולש לא ינתק. קדושת ישראל שהתגלתה ביציאת מצרים, מבטאת את הקדושה הגנויה בטבע העולם. תפקידו של עם ישראל הוא לגלות קדושה זו ולהאיר בה את העולם כולו. הדרך, דרך הקדש בה ילך עם ישראל ולאורה יצער, ניתנה לנו במתן תורה בו נצטוונו: "זכור את יום השבת לקדשו". ואין מתאים מכך שאת התורה יקבלו ישראל בעת חלות קדושת השבת בעולם – 'הכולי עלמא, בשבת ניתנה תורה לישראל'³⁶.

35 עין 'גבורות ה' פרק מה.

36 מסכת שבת פו ע"ב.

היורד משמים אינו בשר ממש, אלא דבר חדש למגרי שרק דומה לבשר, אבל אין לו שום דין מדיני בשר ומשי"ה הי' מותר לאדו"ר לאכול, ועל כן מפרש ה"ק דחטים שירדו בעבים ודשמים למנותו בע"כ היינו שהעבים בלעו ספינה מלאה חטים ולא פי' כהחוס' דידרו משמים דרך נס, דזה לא הי' חטים ממש ואינו כשר למנות, משא"כ החוס' ס"ל דבשר היורד משמים הי' כבשר ממש, ואדו"ר לא נאסר רק להביא לאכול אבל מזה מלאי שר, ומשי"ה פי' דהן חטים שירדו בעבים הם חטים שירדו משמים, וכשרים למנות, דהיינו חטים ממש, וכנ"ל.

אלא דאין זה מוכרח, ד"ל דכו"ע מדי דבשר היורד משמים הי' בשר ממש, והא דמותר לאדו"ר לאכול בשר היורד משמים הוא מטעם אחר, דכיון דהאיסור לאכול בשר ילפון מדכתיב לכם יהי לאכלה ולכל חית הארץ ודשין ולא חית הארץ לכם, א"כ האי בשר היורד משמים אף דהוי בשר ממש, מ"מ אינו חיות הארץ אלא חיות השמים והוא לא נאסר לו. [ועי' בש"ח שם שסיים דמן הנול שנוכח באכ"צ, אף דאינו הכרח מכאן דבשר היורד משמים לא שייך בו חימוץ וכנ"ל, מ"מ הוא נראה לעין דאינו דבר ששייך בו חימוץ כלל וכלל, והוי כמו שרף הנוסף מעצי אילנות, עיי"ש].

ב. והנה בסנהדרין שם איחא, מי איכא בשר היורד מן השמים, אף, כהא דרי"ש בן חלפתא הוי קאזיל באורחא פנע בו הן אריותא דהוו קא נמי לאמי, אמר הכפידים שאנו לטרף נחיתו לי חרתי אטמא חיה אכלוה וחדא שבקה, אייתיהו לבי מדרשא בעי עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור א"ל אף דבר טמא יורד מן השמים, עיי"ש.

היורד מן השמים אין לו דין בשר ממש, והוי רק דבר הדומה הנראה כבשר, ומשי"ה מותר לאכול ולא חיישין שהוא בשר מבוהמה טמאה או נבלה, עיי"ש. שם שהביא מ"י טור

ברקת שכי' דבשר היורד מן השמים אין צריך ניקור ואין בו ממש גיד הנשה ע"כ, והיינו בע"כ דס"ל דבשר היורד מן השמים אינו בשר ממש, רק דבר הדומה לבשר. [ועי' בש"ח שם שהקשה דאמאי לא ניתוח שניעבים בלעו בשר או בהמה והביאו לכאן, ולא הוי בשר היורד מן השמים, אלא כהן דחטים שירדו בעבים לפי רש"י] ובאמת מכאן מוכח רק דלא חיישין שהוא בהמה טמאה, אבל ליכא דאי' שאין לו שום דין מדיני בהמה. אלא דלקמן שם איחא, בעי מיני' ר' יודא מר' אבהו, ירדה לו דמות חמור מזה, א"ל יאירד נאלא הא אמרי לי' אין דבר טמא יורד מן השמים ע"כ. והי' דאף דדעיין בודאי שהוא חמור, אפ"ה מותר באכילה. ולכאורה מוכח דבשר היורד מן השמים אין זה דבר אמיתי ואין זה חמור ממש ולא בהמה ממש, אלא דבר חדש ובריאה חדשה שדומה לחמור, ואין לו שום דינים מדיני בהמה. וכן משמע לכאורה מדברי רש"י שם (ר"ה הא אמרי' ח"ל, דבר שאינו הוא, ואם ישנו טהור הוא, עכ"ל, כוונתו לכאורה שאין זה חמור אלא דבר חדש שטהור ומותר דאינו בלמה. וה' לשיטתו דס"ל דבשר היורד משמים הי' דבר חדש ולא באותו דבר וכנ"ל. והקשה לשי' החוס' לעיל דחטים שירדו משמים הוי חטים ממש וכשרים למנות, וע"כ דמה הי' חטים ממש הוא אותו דבר ממש, וא"כ אמאי מותר כבשר דמות חמור.

ועי' בהג' מצפה איתן שפי' (הן דמותה' לו דמות חמור משום דאין דבר טמא יורד מן השמים) ר"ל, דתליין שהוא חמור דמא דמא דשרי, וא"כ שנוכל מן הטהור עיי"ש. ופ"כ בהג' יעבי"ן נ"ב, דכוותה תנן בהמה טהורה שיליה כמין בהמה טמאה מותר באכילה עיי"ש, וא"כ חמור זה בודאי בעי ניקור וטהרה כמו שאר בהמה ורק דהוי בהמה טהורה ולא טמאה.

וע"כ, דאמאי נימא דזה הי' חמור שנוכל מן הטהור או שהוא חמור דמא דהוי מיעוטא דמיעוטא ולא שכח כלל, ואפשר לפרש,

איתן והי' יעבי"ן לומר דתליין שהוא חמור הנולד מן הטהור, דזה דאי לא מסתבר דהוי מאד לא שכיח, אלא כוונתם דחמור זה שבא משמים דינו ככולד מן הטהור, דהיינו כיון דמצינו דטהור הנולד מן הטמא, טמא אע"כ שיש לו סמני טהרה, וטמא הנולד מן הטהור טהור אע"כ שיש לו סימני טומאה, הרי חזינו דהטומאה באה רק מאמה, ומשי"ה לא איכפת לן מזה סימני הולד, וכמו כן בחמור שירד משמים שלא הייתה לו אם שחטל על החמור דיני טומאה, ממילא הוא ככולד מן הטהור, אבל אין כוונתם דתליין שהוא נולד ממש מן הטהור דזה הי' דבר שלא שכיח כלל.

דבראי מסתבר לומר דאין הקב"ה עושה נס לחנם, וכי"ש שלא יעשה נס לחלק ולמכשול [ובעין מה דאמרי' לא אמרה הנהיה שלח לחלקה, וכנהיה דברכות נ"ח א', לא עביד רחמנא ניסא לשקרא] וא"כ בתי אטמא כיון שבא עי"י נס בודאי הוא ממין המותר ונעשה בו כל הדינים הצריך לו כמו שחיתוה וכיצא בו, דלא יעשה הקב"ה נס שיכשלו בו בני אדם דסביר דכיון שירד משמים דאינו דבר טהור הוא, וכוונת הגמ' אין דבר טמא יורד מן השמים, היינו דאין דבר אסור יורד מן השמים, דזה מטעם הנ"ל, ומשי"ה לא חיישין שהוא בהמה טמאה או נבלה ומותר לאכול, ובעין זה פי' בערך לר' שם שאלה ר' יודא, דייל דבוק ש"נראה לעין שהוא דבר טמא כמו בחמור ולא יבואו בני אדם למכשול, אפשר דזה הי' חמור ממש ואסור, ועל זה ח"י דאין דבר טמא יורד מן השמים, דהיינו דגם בחמור יורד מן השמים שמו טהור הוא שנוכל מן הכשריה או שהוא חמור דמא דשרי [הא דמסתפק בזה אף שהוא לא שכיח, י"ל דסביר דכיון דירד משמים מסתמא הוא דבר שטהור לאכול], וא"כ דאי לא ירד דבר טמא שלא יצא מכשול שלא יאכלוהו בני אדם בסכרם שהוא דבר טהור, וא"כ לפי"ז הוי בהמה טהורה חייב בכל דיני בהמות לענין ניקור וטהרה וחלל דם וכדומה.

עוד הי' נראה לומר, דאין כוונת המצפה איתן והי' יעבי"ן לומר דתליין שהוא חמור הנולד מן הטהור, דזה דאי לא מסתבר דהוי מאד לא שכיח, אלא כוונתם דחמור זה שבא משמים דינו ככולד מן הטהור, דהיינו כיון דמצינו דטהור הנולד מן הטמא, טמא אע"כ שיש לו סמני טהרה, וטמא הנולד מן הטהור טהור אע"כ שיש לו סימני טומאה, הרי חזינו דהטומאה באה רק מאמה, ומשי"ה לא איכפת לן מזה סימני הולד, וכמו כן בחמור שירד משמים שלא הייתה לו אם שחטל על החמור דיני טומאה, ממילא הוא ככולד מן הטהור, אבל אין כוונתם דתליין שהוא נולד ממש מן הטהור דזה הי' דבר שלא שכיח כלל.

איתן והי' יעבי"ן לומר דתליין שהוא חמור הנולד מן הטהור, דזה דאי לא מסתבר דהוי מאד לא שכיח, אלא כוונתם דחמור זה שבא משמים דינו ככולד מן הטהור, דהיינו כיון דמצינו דטהור הנולד מן הטמא, טמא אע"כ שיש לו סמני טהרה, וטמא הנולד מן הטהור טהור אע"כ שיש לו סימני טומאה, הרי חזינו דהטומאה באה רק מאמה, ומשי"ה לא איכפת לן מזה סימני הולד, וכמו כן בחמור שירד משמים שלא הייתה לו אם שחטל על החמור דיני טומאה, ממילא הוא ככולד מן הטהור, אבל אין כוונתם דתליין שהוא נולד ממש מן הטהור דזה הי' דבר שלא שכיח כלל.

אלא דא"א לומר כן, דהנה בקהלות יעקב בכורות (ס"ד) הביא בשם המהר"ש אלג' שכי' דהא דאמרין דפרה שילדה כמין עז אין פורין בו, משום דבשר אמה שדינו ולא עז הוא, מ"מ גם כשרי' איפכא דעז שילדה כמין פרה ג"כ אין פורין בה משום דבשר אמה שדינו ולא עז היא, ע"כ. וביאר הקה"י שם, דהוי דאין חושב מין גמור של עצמו דשריין נמי בשר אימרי' מ"מ אינו חושב נמי מין גמור של אימרי' מפאת צורתו, ויש בה שני צדדין, צד אמו וצד עצמו, וא"כ כשיהיה ברי' בצורת טהורה בלא לידה, טהור הוא ומותר באכילה, וכשהוא לו צורת טמאה טמא הוא ואסור, והיינו דכל היכא דליכא דין יוצא, צורת עצמו מכרעת עליו, וכן משמע להדיא מחוס' נדה (דף נ' ב' דף) דהנהגות דאגמא) שכי' דהנהגות, והנהגות אסור לפי שאין לו סימני טהרה ולא שרף מטעם כל היצא מן הטהור טהור, לפי שהאם לא לידה האפרוח אלא הכעים הטילתו והאפרוח מעפר קביל ונאסר ממילא ע"ל סימני טומאה, ונקיבה נמי אין לאוסרה וכו' עיי"ש. הרי מוכח דכל שליכא דין יוצא לפי שאינו נולד מאמו, צורת עצמו מכרעת, לכן הוכר שיש לו סימני טומאה הוא טמא והנקיבה שיש לה סימני טהרה, היא טהורה. [ונא"י שהחסי' דהו פירוש זה, היינו משום דלא מסתבר שבמין אחד יהא לוכד סימני טומאה ולנקיבה סימני טהרה, אבל היסוד דצורת עצמו מכרעת במקום דליכא דין יוצא, גם כפי' השני מדי החוס' בזה] עיי"ש בקהלות יעקב. וא"כ הכא דחמור זה שירד משמים דלית לי' דין יוצא, דהיינו לא הי' לו אם, שדין לי' בשר עצמו, והיינו שיש לו סימני טומאה, ואמאי מותר.

ועי' בקהלות יעקב שם שכי' דאפשר שגם זה נחשב יוצא מן הטהור כיון דאין טומאה יורדת מן השמים ושמים מקום טהרה הוא, עיי"ש. ולענין אפשר לחזק כמו שפירשנו לעיל, כיון דענין סימני טהרה לפיכך דכתיבו זאת הנהגות אשר אשכנזי, ואין א"כ האי בשר היורד מן השמים שאינו בכלל כל בהמה על הארץ אלא בהמה.

איתן והי' יעבי"ן לומר דתליין שהוא חמור הנולד מן הטהור, דזה דאי לא מסתבר דהוי מאד לא שכיח, אלא כוונתם דחמור זה שבא משמים דינו ככולד מן הטהור, דהיינו כיון דמצינו דטהור הנולד מן הטמא, טמא אע"כ שיש לו סמני טהרה, וטמא הנולד מן הטהור טהור אע"כ שיש לו סימני טומאה, הרי חזינו דהטומאה באה רק מאמה, ומשי"ה לא איכפת לן מזה סימני הולד, וכמו כן בחמור שירד משמים שלא הייתה לו אם שחטל על החמור דיני טומאה, ממילא הוא ככולד מן הטהור, אבל אין כוונתם דתליין שהוא נולד ממש מן הטהור דזה הי' דבר שלא שכיח כלל.

שמים, לא צריך לסימני סתירה, ואפי' בהמה
טמאה מותרת. [ועי' באשל אברהם על
סנהדרין שם].

הרי מבואר דלשי' החוסי דחסי' שירדו
משמים כשירים למנוח, א"כ חמור שירד
משמים יש לו דין בהמה לכל דבר וצריך
שוטה יש בו איסור חלב, דם, וגיד הנשה,
ורק מותר לאכלו אף שהוא דמות חמור, משום
דחלינן שהוא נולד מן הטורף [או כיון דבא
משמים הוי נולד מן הטורף] או שהוא חמרא
דמא, או משום דבהמה שבא משמים, אינו
צריך סימני סתירה וכנ"ל. אולם רש"י י"ל
דס"ל דחמור הוירד משמים אין לו שום דין
מדין בהמה, ואינו צריך שוטה ואין בו איסור
חלב ודם. כדברי הטור ברקת הנ"ל, דדבר
הוירד מן השמים אינו דבר אמיתי אלא דבר
חדש שרד דומה לאותו דבר, אבל אין לו שום
דינים כאותו דבר.

ג. ביומא דף ע"ה א' איתא, והם הביאו
אליו עוד דבזה בבקר בבקר, מאי בבקר בבקר,
אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יוחנן מדבר
שירד להם בבקר בבקר, מלמד שירד להם
לישראל אכנים טובות ומרגליות עם המן
שנאמר והנשיאים הביאו את אבני השדה, ונא
נשיאים ממש וכן הוא אמר וכו' עיי"ש. והנה
בפסוק נאמר והנשיאים הביאו את אבני
השדה וגו', ואת השמן לבאור ולשמן המשחה
לקטרות הסמים. ועי' בחורף תמימה שהקשה,
הרי בשמן לבאור צריך שיהא שמן וית
כמבואר ריש פ' חצוה ובמנוח דף פ"ט א',
ושמן שירד משמים הרי אינו שמן פ"ט א',
— בשלמא הך דחסי' שירדו משמים
ששירים למנוח ו"ל דמה שירד משמים הוי
חסי' ממש, אבל בשמן שירד משמים הוי
שמן הבא מן הדת אלא משמים, ואין ה"י כשר
למנוחה. ועי' בכלי חמדה (פ' ויקהל אות ה')
שפירש דכמו שיש בשמים חסי' וכמבואר
בדף דמנוח הנ"ל, כמו כן יש בשמים זיתים
ושם הוי ערשין מאותו הזיתים שמן, ושפיר הוי
שמן זית. [ועיי"ש שהעיר דאין דע משה, זה,
דהרי חורה לא בשמים היא, וא"א לפסוק ע"פ

הה"ק. ועי' בשו"ת בית שערס י"ד (סי'
של"א, וסי' של"ב) שכן בענין אם אפשר
לפסוק ע"פ הה"ק].

ובפרט יוסף עה"ת פ' ויקהל (אות י"ז)
הביא בשם בעה"ת דענינים הביאו גם הכבשים
לחמדין וחסי' ללחם הפנים ועצם למערה.
ולרש"י צ"ל דהענינים הביאו ממקום אחר כמו
בחסים שהענינים בלעה ספינה מלאה חסמים,
אבל לא שירד משמים, דזה אינו כשר וכנ"ל.
ועי' בחורגם יונתן בן שדיאל על הפסוק הנ"ל
שכ', והייבין עננא דשמיא בחורא וית משחא
ונסבין מתחן ית בשמא בחורא וית משחא
דחיתא לאגרותא וכו' עיי"ש, הרי דהענינים
הביאו זה מן ענן. ויש להסתפק בדבר הבא
לג"ע אם דינו כמי שירד משמים או כמי שבא
מארץ. והנה בפרט בראשית (כ' ח') נאמר
ויסע ה' אלהים בן בעשן מקום ויסע שם את
האדם אשר יצר וגו', ונחיר יצא מעדן להשקות
את הגן ומשם יפד והיו לארבעה ראשים שם
האחד פישון וגו' ושם הנחיר השני גיזון וגו',
משמע לכאורה דגן ענן הוא בעולם החתחת
דינו כעולם הזה. וכן משמע מזה דאיתא
במס' חמץ דף ל"ב ב', דאלכסנד מוקדן ה"י
בדרך ירחיב אהוא מעיינא, קא אכיל נהמא.
הו בדי' גולני מלחא, בדי' דמחורי לזו
נפל בהו רחא, אמר ש"מ האי עינא מן ענן
אחי, איכא דאמרי שקל מהנהו מ"א טרא
באפי' איכא דאמרי איצילי כלהו עד דמטא
לפתחא דגן ענן, רמא קלא פתחו לי בבא,
אמרו ל"י זה השער לה' וגו' אמר להן אנא נמי
מלכא אנא וכו' עיי"ש, הרי דה"י בדרך וכו'
לפתחא דגן ענן, וא"כ גן ענן הוי בעולם הזה,
וכ"מ שבא מן ענן הוא כבא מעולם הזה, ולא
כמי שירד משמים. [ועי' בשו"ת בכלים
מערבת הגימל (סימן י"ח) שנחמקת אם
צדיקים שלא מוח אלא נכנסו חיים לגן ענן,
אם מקיימים שם מצות עשה או לא, עיי"ש].

ולכאורה היה אפשר לרבי' דא"י דגן ענן
דינו כעולם החתחת, מזה דסנהדרין הנ"ל
הרגמי הקשה מזה דמלח"ש הוי צולין כשר
לאורה"ר, וחי' דבשר הוירד משמים שאני,

ואמאי לא חי' דבשר מן ענן שאני, ועי' כ'
דבשר מן ענן הוא כבשר דעלמא. אלא דזה
אינו דהצווי של לבם ה"י לאכלה ולכל חית
הארץ ולא חית הארץ לבם, ה"י קודם שגירשו
אדם הראשון מן ענן וכוונתו הצווי ה"י על
בשר מן ענן, שה"י אזה"ר ה"י דר שם, אבל
ספיקא דדין הוא בכל מילי דעלמא, דדבר הבא
מן השמים אינו דבר מעולם הזה, מוח דין של
דבר הבא מן ענן, ויש לעיין בזה.

ד. ועי' ביומא שם (צ"ב) תנא משמ"י דר'
יהושע בן קורחא א"ל חקרי שטח אלא שחוט,
מלמד שירד להם לישראל עם המן דבר שטעון
שוטה ע"כ. ופירש"י שם שהשלי ה"י טעון
שוטה. ולכאורה קשה, הרי השלי ירד
משמים, ולשי' רש"י פירשו לעיל דדבר הוירד
משמים אינו כאותו דבר, ובהמה הוירד משמים
אינו צריך שוטה ואין בו שום דינים וא"כ
אמאי ה"י השלי טעון שוטה.

והנה מצינו שירד השלי לישראל שני
פעמים (א) בשעת ירידת המן בחתילה,
וכמבואר בפ' בשלה (ט"ו, י"ג) ויהי בערב
וחל השלי ותכס את המנה ובבקר היתה
שכבת הטל סביב למנה וגו', ויראו בני
ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן היה וגו'.
ב' בפ' בהעלותך נאמר (י"א, ד') והאפסוף
אשר בקרבך התאוה תאווה וישבו ויכבו גם בני
ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר וגו'. ולהלן
(פסוק ל') כחייב, ורוח נסע מאת ה' ויגו שלום
מן הים וישע על המנה כדרך יום כה וכדרך
יום כה סביבות המנה וכאמתי' על פני
הארץ, ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה
וכל יום המחרת ויאספו את השלי, והמע'ס
אסף עשרה חמרים ושטחו להם שטוח סביבות
המנה ע"כ. וא"כ לכאורה קשה, אין אמרו
מי יאכלנו בשר, הרי כבר ה"י להם השלי
מחוללה ירידת המן, כמבואר בפ' בשלה הנ"ל.
והרמב"ן עה"ת בפ' בשלה שם (פסוק י"ב)
כ' ח"ל, וענין השלי השני בקבוצת התאוה כי
לא בא ממנו עתה לשבוע כאשר יאמר בכאן
חמרי, בשר לאכול ולחם לשבוע, ויחנן שהיו

גדוליהן ולקטין אותו או שהי' מוכן לחסדי'ם
שלום וצערניהם ה"י תאכילם לו ורעבים ממנו
כי לא נאמר בשלי' כאן ולקטו המדב'ה
והמע'ס כאשר אמר במן, ולכן אמר שם
והאפסוף אשר בקרבך. התאוה תאוה ואמר
וישבו ויכבו גם בני ישראל וגו' ואז נתן מלמנו
להם לרוב מאד, כאשר אמר המע'ס אסף
עשרה חמרים ואכלו חדש ימים בשפע וכו'
עיי"ש.

אולם בסי' שפתי כהן עה"ת פ' בהעלותך
פ"י בדרך אחר, ח"ל, ונכל לומר שאותו שלי
ה"י רחמי ולא טעמותו, ואפי' אם נאמר
שטעמותו לא ה"י טעמים בו אלא טעם כשר,
כמש"כ בלתי אל המן עינינו שלא ה"י רואים
מכל מה שהיו מחאבים, כן ה"י בשלי' שהיו
טועמים טעם בשר אבל לא ה"י רואים, ולזה
התאוה בשר תאוה שהוא בשר חומרי לפי ערך
חומרים שהי' חומר עכור. לזה נתן להם ב'
פעמים עד שהי' נכנס בין שיניהם ולזה יגו
שלי' מן הים, אבל אותו שירד עם המן ה"י
כולו רחמי ה"י מן השמים וכו', ואותו השלי'
לא ה"י צריך שוטה כמו הני אטמא
דסנהדרין דאמרו אין דבר טמא יורד משמים
ולא ה"י צריכין שוטה, אבל אלו ה"י צריכין
שוטה וה"י שוחטין אותו שנאמר וישטחו
ואר"ל אל חקרי וישטחו אלא וישטחו וקרי
עיי"ש באריכות.

מבואר מדבריו דה"י ב' מיני שלי, השלי'
האחד שירד עם המן, ירד משמים וה"י כולו
רחמי ולא ה"י צריכין שוטה, והשלי' השני
לא ירד משמים אלא בא מהים וה"י דבר חומרי
ה"י שפיר מחוייב בשוטה כמו שאר
עופות, ועי' נאמר וישטחו וירשו חז"ל דשטחו
אותו, אבל השלי' הראשון שירד עם המן,
באמת לא ה"י צריך שוטה דבהמה הוירד
משמים אינו צריך שוטה. [אלא דבשו"ת בית
יצחק יו"ד (סי' פ"ד אות ה') העיר דמוקדק
ריב"ק שירד עם המן דבר שטעון שוטה,
משמע דגם השלי' הראשון שירד עם המן ה"י
טעון שוטה, וצ"ע].

היה דוברינו דבר ה' משימים כמו הני
אסמא אין דין שום דין מדין בהמה כשחיה
תליין ולפי דבריו הטעם הוא דלא הוי בחמה
ממש אלא דבר הדומה לבהמה ולחוש' הטעם
הוא דבר היורד משמים הוי כולו רוחני, ורק
דברים נשמיים יש דיני התורה בדמות צריך
ששיתחלבו וגידו דמו אסורים, אבל לא
דבריהם והתניס.

והנחיתים צ"ע.
גשמים ובוטלים גשמים, אבל לא בדברים
צריכים לקיים בדברים גשמים. בהמה
רוחני אין מקיים בו מצוה ה', והמצוה
לא. ואכ"ל. או דיש לומר, דכין הווא דבר
המה שאינו צריך שחיטה כשרה לקרבן או
[עני] בדבריו במק"א שהארנו בענין אם
ומצוה שאני ידעאים כין שוהו דבר רוחני
היורד משמים אינו צריך שחיטה וכי"ב,
שירדו משמים כשרים למנוח מודה בדבמה
רוחני, וא"כ י"ל דאן התם, דס"ל דחטים
ענין רוחני, ואפשר לקיים מצוה רוחני דבר
הוא שפיר יכולים לקיים בו, דגם מצוה הדב
הזוי בדברים רוחניים, אפשר למר דע"כ,
גו, אבל לש"י הו"מ דאין בהם זיני התורה
ממש רק דבר הדומה לו, פשיטא דאין יוצאין
למנוח כפי' ה', ולא הוי חטים ממש או בהמה
למנוח או בהמה שירדה משמים לקרבן, דאי
ישיא משמים כמו חטים שירדו משמים
ישר להספק אם אפשר לקיים מצוה בדבר

ג"כ דבר ה' יורד משמים וה' דבר רוחני אם
אפשר לקיים מצות ה' במן או לא. ועי' כ"ט
מח' קדושים פ' פקודי שכ' ה"ל, ראינו בספר
נעשה אפרים מלוקטי אנוני קמאי שכ' ר' דוד
מ"ס הרבה זהו דגן השמים נחן למן, הקרינו
למן למנוח ולחם הפנים עכ"ל. אר"י דעו
יציאת מצות לחם הפנים ומנוח ממן. אלא
שיש כמה חילוקי שיטות בענין מן, והארכתי
בה במקום אחר, ואנכי...]

זכר הנעשה ע"י נס [או שלא בדרך הטבע או
ה. יש עוד שיטה אחרת בזה, והוא דכל

באופן סגולי או באופן פלא' אין' כו שום דין
מדיני הותרה ואין מקיימים בו מצות ה' ואין
עוברים בו עבירות, דלא יתון שמירת התורה
אלא בדברים טבעיים ולא בדברים שמהווה או
נעשו ע"פ נס וכו"ב. וא"כ פשיטא בדבר
היורד משמים אין בו שום דין מדיני הותרה
ואין מקיימים בו מצות.

ומקור לחידוש זה הוא מדברי רבינו חנונאל בחגיגה דף י"ד כ', דשם, איתא, בחוללה או נחשבה שעיברה באמבטי מזה לכהן גדול (והיונו אדם) דינה כחוללה או כנעולה] וכי ה"ה"ל זה גרסוננו אצל לכוהן גדול אלא מזה [בחוללה שעיברה באמבטי מזה] מזה? אשה הרה שנדברה ונמצאה בתחילה כחוללה מי אמרינן מביאה נחשבה, כשמואל (דאמר שמואל יכול אני לבעול כמה בעילות בלא דם, דהוי בקי בחטיין) והריני קורא בה אשה כי חוריע וילדה זכר וטמאה לידה וחייבת קרבן, או דילמא אימור באמבטי של מרחץ נחשבה, כגון שירר איש באותה אמבטי ופלט שכבה וזר וירדה אשה וקדמה לה מעשה טהם הוא ואינה נכנסה כחוך קדמה לה מעשה טהם הוא ואינה טמאה מלידה שאין אני קורא בה אשה כי חוריע עכ"ל. הרי דאם נחשבה דרך כס אינה נחשבה לידה דלא היא בכלל אשה כי חוריע, דכוותה חוריה הוא רק בדרך הטבע, בדרך העולם, אבל לא בדרך נס. ומען זה כ' נסי' אגרא דפרקא על חרי"ג מצוה (מצוה א' אות ח') דאם אשה נחשבה ע"י בעלת מקום מצוה פרי' ורבי' עי"ה, הווא מטעם הנ"ל דהוי דרך נס ושינוי הטבע, אין הבעל מקום מצוה פרי' ורבי' עי"ה, הווא מטעם הנ"ל בכל מצוה חוריה הוא דק באופן טבעי. וצ"ע בפרסם יוסף עה"ה פ' נארא (פי' ז' אות ח' ל' ד"ה והנה מזה) שפי' מה שאמר אברהם קן ל' לא נתת חוריה, אע"פ שהכניח ה' עמו כל זה כיון שנשנתה לו וטבע שהי' עמו, (פי' לחשוב לו חוריע עי"ה) ועי' בחשון קב' חיים (ס' חושב לו שכי' דמרמב"ן עה"ה בכמה מקומות משמע ג"כ דס"ל דלא ניתנה שמירת החוריה אלא בוכרים ונערים ולא בדרך נס.

נ"ו) שהאריך בענין זה מאד, וכי דלפי הד"ח [ועי' בפרס יוסף עה"ח פי ויקהל (אות

הור"ח הנ"ל ואב"ל.
ומסקים אחר יש לי אריכות גדול בענין שני
בענין שיעמוד כדרך שבני אדם עומדין עיי"ש.
שפסול העבודה ופד"ש, וכתוב לעמוד לשרת,
במצ"ע מציוו בכבודות (מ"ה ב') באיסור הל'
וגם בשבת הוציא לאחד ד פטור, וגם
זה הטעם באב"ל איסור שלא כדרך פטור.

ולכאורה קשה על ה"ח" מהו דמנחותו
הי"ל דמבאר שם חטים שידר בעבים
כשנים למנחות, ואף אם ס"ל כרש"י שלא
ידר משמים אלא שחטים כלנו ספינה מלאה
חטים והביאו לכאן, מ"מ הרי הוא שלא כדרך
הטבע, וי"ל דס"ל להר"ח כיון דבידיתא הייתה
כדרך הטבע רק הכאתו לכאן הי' דרך נס, והו
לא איכפת לן כיון שנבדלו כדרך העולם
[ובי"ח נפרדו יוסף שם].

עוד צ"ל לשי' הר"ח הא דחידש בשו"ר
קב חיים הנ"ל, דהא דאמרינן דלא ניתנו
שמירת מצוות התורה אלא בדרך הטבע ולא
בדרך נס, והו דקא בורות הבאים משא"ס
בדור המדבר דיעקב חייהם ה' ע"פ נס, כמא
ייראה הפן, עמח הענן וכדומה, בטח דגנא
המצוות נצטוו לעשות גם אם ה' להחליט
לקיים רק על צד הפלא והנס, כי מדוע יגדל
צורן גבוה מצדו הדינני, ויהו מתוך ש
דאייתא בשבת דף ל"ח א', הוציאו ה' את
של מלכים יצאו הראש של הכרמל ויצאה ארצות
כמין כרמל בימ וכי של מרים, אמר רב מע
המטוטלת מהו ר"ה בארץ של מרים, ויפירש
שה' מתגלגל עם ישראל במדבר וטהור מלקב
טומאה וטובלך בו, ומבואר במדרש חקת ע
קרא באר התורה שרים, שמן בארץ של מרים
חפור הנשיאים בריכות והמשיכו המ

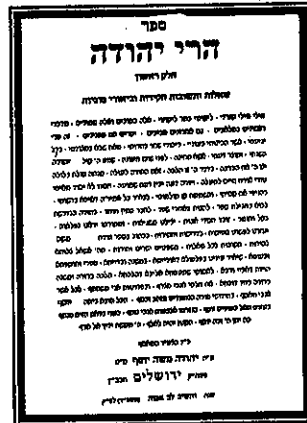
ಪ್ರ

המורה נבוכה ז"ל בדרך מס.].
למעלה מן הטבע וכי "א"כ ממילא אז שמורדו ורדו
דעה את א"י" ועיקר היות העולם ידיו ע"פ כנס
לעשר לבא שיהי' עולם התיקן "ומלאה הארץ
נצטוו ע"י נס [עייניש שהאריך והוסיף דגם
דעיקר חיותם הי' ע"י נס, לכן גם המצות
שמירת החורו' וע"כ צ"ל בדבור המוכר כיוון
במצואו לשבול רק ע"י נס, ובה לא ניתנה
אודמה ומצורע וכדומה אחר שלא הי'
לצרכיהם, וא"כ איך נצטוו ישראל מצות פיה

ובמפתחות שבסוף הספר הנ"ל תי' בזה יראה
 דיומא הנ"ל, והשליו הי טעון שהיה אן
 שירד להם משמים דרך נס, אלא בעיני
 דבמודר שאני כיון דכל חיותם הי בדרך נס
 וכו"ל.

ו. הוצא מברכיו ליש לנו י סעמים כהוא
דאין דיני התורה מוחין בדרך היורד מ
השמים. (א) דאינו דבר אמיתי אלא דבר
הדומה לאותו דבר, ומש"ה אין לו שום די
כאותו דבר. (ב) דדבר היורד משמים הוא דבר
רוחני. דיני התורה נותני רק בדרים שמימי
[ונספיקו אס עכ"פ מצוה היורד מן השמים]
רוחני אפשר ליתנה רק בדרך הטבע, אבל כ
(ג) דהתורה כדרך העולם אין בו שום דין מליצי
שלא תבא בדרך העולם אין בו שום דין מליצי
התורה, דבר היורד משמים הוי הוא דבר נג
ולא תבא בדרך העולם.

וְשֵׁי הַחוֹסִי דִסְלִי דִינֻצִּים מִצֻּת מִבְּחוֹר
בְּחִסְיָם שִׁירָו שְׂמִשְׁמִים, אוֹ דִסְלִי כְּהִשְׁרִי דְהִי
דְבֵר רַחֲמֵי, וּמִצֻּת שְׁפִיר יִצְחָאִים בּוֹ, אוֹ דְהוּלִי
עַל כָּל הַסְּטִמָּם הַיֵּלִל וְסִלִּי דְבֵר דְּהִי
שְׂמִשְׁמִים הָאֵל דְּבֵר אִמִּיתִי מִשְׁ, וְהִי כְּמוֹ רִבִּי
הַנּוֹלֵב בְּאִרְיָ וְשֵׁי כּוֹ כָּל דִּינֵי תוֹרָה לֵלֵךְ דְּבֵר



יג.

מן שירי מהשמים לאבותינו במדבר אם ברכו עליו

דמה שזכרנו לעיל שאף אם מקום היה לומר דהוי כיון של מעשה נסים, ואין ברכתו בורא פרי הגפן, עכ"פ יברך עליו שהכל כיון שיש בו הנאה. הנה יש לחקור בפרט זה אם בכלל יש חיוב או שייכות, לברך ברכת הנחנין על דבר שבא ע"י נס, וכגון הני אטמחתא שירד מן השמים לריש בן חלפתא, שאם היה רוצה לאוכלם י"ל אם היה צריך לברך עליהם, דאיכא למימר שחיוב ברכה שתקנו חכמים, הוא על דבר שישנו בעולם ולא על מעשה נסים, ובשלמא נס שיש לו שורש מבעי שנעשה כדרכי נס הבריאה, כנס שהמביע הקב"ה בעולמו י"ל שיברכו עליו, וכגון עץ שנברא לרשב"י והוציא פירות מיד שנברא ע"י נס, י"ל שבירך עליו דס"ס אחרי הכל נס זה הוא כנס התמידי שהמביע הקב"ה בעולמו, שצומח עץ באדמה ומוציא פירות, אבל גם שאינו מבעי וכעין מעשה דאשת רחב"ד, שנבראו לה חלות בתנור, שמא יש לומר שאינם צריכים ברכה כלל, דברכת המוציא ודאי שאין שייך לברך עליו דאין זה לחם מן הארץ, ונגרע מתבואה שנזרעה בעצין נקוב, שמחלוקת יש אם מברכין עליו המוציא, כדאי' בירושלמי כלאים (פרק שביעי הלכה ו'), ויעו' בפוסקים ואבמ"ל, אבל ברכת שהכל שמא יש מקום לומר שאינם צריכים, ואולם הנראה מן הסברא שאף מאכל של מעשה נס מעוון ברכה, דס"ס יש כאן הנאה וצריך לברך ע"ז, וכדאמרין בגמ' ריש פרק כיצד מברכין, ת"ד אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה כאילו מעל, וחיינו משום דכתיב לה' הארץ ומלואה כדאי' שם, ולכאורה גם מעשה נסים בכלל דלה' הארץ ומלואה, ואם רוצה ליהנות מהן צריך לברך, ואף שאמרו מן העולם הזה, נראה בפשטות דלאו דוקא קאמר מהעולם הזה כדי לאפוקי דלא מהעולם הבא או מדרך נס, דלא קאמר אלא על הדרך שיכול ליהנות, ולא דיכרו חז"ל אלא כהוה שלא יתנה מהעולם הזה בלא ברכה, ואח"כ אף דבר של נס או שיוירד מן השמים, גם חיוב ברכה יש לו דלז' הארץ ומלואה כתיב, ומלואה כולל גם מעשה נסים, וחיוב הברכה הוא על האדם שאוכל ולא על המאכל, וועי' בשו"ת אבני נזר

(האוי"ח סימן לו אות ה) מ"ש בנדר חיוב ברכה אם הוא בנכרא או בחפצא, ועי' בשו"ת משנה הלכות מהר"ת (הוי"ח סימן קנח ד"ה ובעצמ). ע"ש וי"ל. וכיון שכן, יש לברך על מעשה נסים את הברכה הכוללת דהיינו שהכל נדחה בדברו, והיינו מעשה נסים שנעשו בדבר ה', שאת הברכה הפרטית שיש על אותו מונ לא שייך לברך על מעשה נסים, כיון שאין זה מכלל אותו הדבר, וכגון הלחם הנז' שאין לברך עליו המוציא לחם מן הארץ רק יכללנו בכלל שהכל נדחה בדברו. וראיתי בשו"ת שיה יצחק (סימן שכג) שהסתפק בלחם שנעשה אצל רחב"ד אם ברכו עליו. ולעני"ד אין זה ספק דברכה מיהא צריך.

ומדוי דברי זכור זכור מה שדברנו בספרי האחרונים, מענין המן שירד לאבותינו במדבר מה היו מברכין עליו, ואם בכלל היו מברכין עליו, והנה מצד הסברא י"ל שבידברו עליו שהכל, כיון שיש כאן ענין הנאה וצריך לשבח להקב"ה ע"ה, ובפרט מן, דלא ידענא מן הוא שיש לברך עליו שהכל שפוטרי הכל, וקודם שנוכח דברי האחרונים כזה אעיר, שדבר ידוע הוא שענין נוסח הברכות התחיל מוסמך אנשי כנסת הגדולה, וכדאיחא בגמ' ברכות (לג). אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, אנשי כנסת הגדולה תיקנו להם לישראל ברכות ותפלות וכו'. וקודם לכן היה האדם משבח להקב"ה לפי צחות לשונו, ורק אח"כ שראו חז"ל שאין כל אחד יודע לשבח לה', תקנו נוסח ברכה שיהיה שגור כפי כל, וכמ"ש הגאון רבנו יוסף קארו חיים בספר בן איש חי ש"ר בהקדמת פרשת בלק וי"ל, דע דאע"פ דכל הברכות אנשי כנח"ג שהם עזרא המופרז ובית דינו תקנום, אל תסבור לומר דמימות משה רע"ה עד כנח"ג לא היו מברכין כלל, דבר זה לא יתכן מכמה טעמי תריצי, אך הענין כמו שהיה בתפלה, וקודם אנשי כנח"ג היה כל אחד מסדר תפלתו בצחות לשונו, עד שכאו אנשי כנח"ג ותקנו י"ח ברכות, וכן היה ענין הברכות, שהיה כאו"מ מברך ומסדר ברכותיו כפי צחות לשונו, ובאו אנשי כנח"ג ותקנו נוסח כל הברכות וכו', כא דוד הע"ה ותיקן משה ברכות בכל יום, אך עדיין אין הנוסח שות, ואינו אנשי כנח"ג ותיקנו נוסח שוה לכל אדם. עכ"ל. ועל כן נראה שאין שייך לדון מזה נוסח הברכה שברכו אנשי דור המדבר על המן, רק יש לדון אם ברכו בכלל, והנראה לומר שודאי שנתנו שבח והודאה להקב"ה על גמ המן, ובכל יום היו צריכים לעשות כן כדרך ענין הברכה. וראה פמ"כין לזה מהזוהר הקדוש פרשת בשלח (דף סב ע"ב) וי"ל, כל איננו בני מהימנותא נפקי ולקמי ומברכאן שמא קדישא עליה וכו', ומברך למלא עילאה קדישא, עכ"ל. והיינו שחיו מברכין ומשבחין ומודים לה' על גמ ירידת המן, וכדרך שמברכין חיו על האכילה כל אחד כפי לשונו, ועיין חיי אדם (כלל קנב נ"א אות א), שכתב דודאי על המן אין שייך לברך המוציא לחם מן הארץ. ע"ש.

ראנכי הרואה להנהיג מהרצ"א מדינוב וי"ע בספר בני יששכר (מאמרי השבתות מאמר ג אות ג), שהביא בשם הרמ"ע בספר עשרה מאמרות, שלעתידי לבוא שיוציא הקב"ה צנצנת המן יברכו עליו המוציא לחם מן השמים, וכתב וי"ל והנה דכירנא כשהייתי מסתופק בצל קודשו של כבוד מוחותני הרב הקדוש מהרצ"ה מוידויטשוב זצוק"ל, נפל מילתא בפומיה לחקור היאך היה ברכת המן, ואני הייתי משיב שמצאתי כך להרמ"ע ולעתידי יברכו המוציא לחם מן השמים, ונפל ויכוח בדבר בין החברים, נענע אחד מהחברים ה"ה המקובל מהי ישראל דוב ולח"ה, אשר כמדומה לא ברכו ברכה על המן כל עיקר, כיון שהוא לחם אכירים נבלע באכירים שלא היה בו בירור, כי כל עיקר הברכה לברך ניצוצין ולהפרידם מן הפסולת, ובמין לא היה פסולת, ונהגתי מאוד כי לעתידי הדברים קרובים אל האמת, והייתי מתמיה לפי על המקדש מהרמ"ע שכתב שצריך לברך עליו לעתיד, והנראה וכו' יצטרכו או לברך ברכה על המן, ולפ"ז י"ל נ"כ (בדרך אפשר) חגם שלא היו מברכין על המן במדבר בימות החול, אבל בשבת לחיות דאכילה היא בקדש אתר עילאה יתיר, הוצרכו לברכה, עכ"ל. וחילק הרב בענין הברכה ע"פ סדרן של דברים, בין לעתיד ושבת לזמן המדבר וימות החול שלא היו מברכין עליו. ברם אכתי קשה דמ"ס הנאה יש כאן, והן אמת שיש בירור בברכה לצורך תיקון המאכל, מ"ס אין זה כל עיקר טעם הברכה, ובגמ' שלנו מבואר הטעם ע"פ הפשט, שהוא משום נול, וקונה את המאכל רק ע"י הברכה, וזה שייך גם במאכל שהוא מתוקן, דודאי הנמור הוא שאם יודמן לאדם פרי שיעיד עליו בעל רה"ק שאינו צריך תיקון, שאין זה נפקים לענין הברכה, ודאי שיהיה צריך לברך עליו ולא נחלק בדבר, וה"נ יש לומר נבי המן, ובפרט שיש ספק לזה מהזוהר הקדוש.

וראיתי בשו"ת בית יצחק שמעלקים (הוי"ד סימן פד אות ד) שכתב להביא ראיה לדברי הבני יששכר, מהתוספתא שזכרנו לעיל גבי מעשרות, בענין השמן שלא פסק אצל אלישע הנביא, והטעם שאינו חייב במעשרות הוא מחמת שאותו שמן אי"צ תיקון, וה"נ לענין ברכות שא"צ ברכה על מאכל שבא ע"י גמ כי אינו צריך תיקון, ח"ל כמ"ש בספר עשרה מאמרות. ע"ש. וכעין זה כתב בספר פרדס יוסף (ח"א דף פט ע"ב), והביא שם בשם הרב די משה על מדר"פ, שלא

היה ברכה כמין, ולעני"ד לפי האמור יש לחלק בין מעשרות לברכה, דמעשרות תחלו"ם בענין הפרי והמאכל, שייך לחלק בו בין דבר טבעי למעשה נסים, כיון שאין בו ענין חיובים, אבל לענין ברכה שהוא בא על הנאה מדבר שבקולם הוה וזה על האדם, או מה שייך לכאורה לחלק בין דרך נמי לדבר טבעי, דאכתי מצד ההנאה צריך לברך. וראה להרב פרדס יוסף פרשת בשלח (דף קכא ע"א ד"ה לחם), שכתב לדקדק בגמ' דברכות דכל הנאה מן העולם הוה, דדוקא מהעו"ה אמור ליהנות בלא ברכה אבל לא מהעו"ה ב. וכ"כ בספר ברכות אהרן עמ"ס ברכות (מאמר פה), ובשו"ת אפרקמא דעניא חלק ד (דף רמ סע"א) שיי"ל שהמן והשליו לא היו צריכים ברכה, דכל שנברא בגמ לא שייך בו דיני תורה, ושכנה מדויק לשון חז"ל כל הנאה מהעולם הוה בלא ברכה, שהענין לכאורה מיותר, אלא דר"ל שמה שהוא בעו"ה טבעי. ע"כ. ולעני"ד יש להשיב על ראיה זו כגו', דלא דיברו אלא בהוה, ולעולם הכל נכלל בכלל לה' הארץ ומלואה, שלא נחיו והארץ נתן לבני האדם, אלא עד אחר שיברך כדאי' התם בגמ' ברכות. וכתב לתמוה עדי"ק מהזוהר, שמבואר שם שכרו עליו, והיאך לא זכר שר בית הוזהר האי מילתא. והעיר גם בגמ' דברכות דכל הנאה מהעו"ה, דשמא דבר שהוא מהעו"ה אין צריך לברך. ע"ש. ולעני"ד נראה שאין זה ראיה, ומה גם שהזוהר כתב שברכו. וא"ת דגמ' דידן פליג אזהר אין זה נכון כלל, דאין זה כלל ראיה להפך, ומה גם שהזוהר מעיד מה עשו ישראל, ואם אנו נימא דלא ידעינן איך עשו, יכוא הזוהר וינלה הסוד דהוה מברכאן שמא קדישא עילאה, שוב ראיתי למרן הראש"ל בשו"ת יחזק דעת (ח"י סימן יב בהערה) שהקשה ע"ד ספר ברכות אהרן מדברי הזוהר. ע"ש. ברם ע"י בברכת אהרן הנז' ד"ה וברך. וד"ק.

רחזיתי בקדוש בשו"ת תורה לשמה (סימן מג) שכתב וי"ל, חכם אחד היה דורש כל עיקר ברכת הנחנין הוא לברר הטוב מן הרע, ואמר לפי זה יש לומר לישראל לא ברכו על המן שהיה יורד מן השמים ואין בו בירור, והשומעים חלקו עליו מנין לך דבר זה, והכרח זה אינו הכרח וכו' וירור המורה, והשיב הרב הן אמת שעל ידי הברכה יהיה בירור, מ"ס גם אם לא יהיו נצרכים לברור, נמי צריך לברך בעבור הודאה ושבח וכו', וחרי להדיא איתא בגמ' דברכות (סח): אמר ר' נחמן משה תיקן להם לישראל ברכת הוה בשעה שירד המן, וגמצא שהיו מברכין ברכת הוה על המן כמו שאר לחם, וממילא שמעינן שגם ברכה ראשונה היו מברכין, והביא לדברי הרמ"ע שלעתידי לבוא שיוציא הקב"ה צנצנת המן, יברכו עליו המוציא לחם מן השמים, וכתב לי נראה שהיו מברכין עליו הממסיר לחם מן השמים כלשון הפסוק, וברוך הוידע. ע"כ. וכעיקר דבריו בגמ' דברכות, כבר קדם לרסנו בזה רבנו בחיי פרשת בשלח (טו-יב), דכשהוא שבע מברך כשהוא רעב עכ"ל. גם הגאון ר"ח פלאני בספר נפש החיים (מערכת ס אות ק), העיר נ"כ בגמ' זו דתיקן להם משה לישראל, ע"ש. ועי' בספר נפש כל חי (מערבת ס אות מו), ומאמר מרדכי (סימן רצא ס"ג) וט"ז (סימן קפח). ע"ש. וע"ע בספר זכרון קדושים (ח"ב דף צא ע"א אות כה), שהעיר ע"ד הרב בני יששכר בגמ' דברכות דמשה תיקן להם, וכתב דשמא יש לחלק בין ברכה ראשונה לשניה, ע"ש. גם בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סימן א אות ט), כתב לחמוה ע"ד הרב בני יששכר שלא העיר בגמ' דברכות, ונ"מ"ש בזה, והלום ראיתי שעוד העיר בגמ' דברכות בשו"ת דברי יציב (אורח ח"ב סימן קפט. אות ו ד"ה ועיין). ע"ש. ועמ"ס בזה בשדי חמד כללים (מערכת כ אות ק ד"ה ומה). ע"ש. ורמז לדברי הרב תורה לשמה, יש ממה שכתב בספר חסידים, שעל המן היו מברכין הנותן לחם מן השמים, וכן אליהו על עוגת רצפים הנותן לחם מן השמים. ע"כ. והובא בשו"ת זכר יוסף (ח"א סימן עה אות לו), וכתב שהוא כלשון המקרא אני מוציא לכם לחם מן השמים, וע"ש מה שהעיר בהאי דעונת רצפים שהיה אצל אליהו, ובשו"ת בית דוד לייסער (ח"ב סימן קצו), הביא לדברי ספר חסידים (וציין שהוא בגמ' תתתתם הוצאת מוקצי נדרמים), ובהשמטות כתב להעיר מדברי הנ"מ ברכות משה תיקן להם וכו'. ועיין בשו"ת בית אבי (ח"ב חאוי"ח סימן ה ד"ה ומה שכתב). ובספר פסקי תשובות (סימן רפ הערה א) מ"ש בשם הרב שפתי צדיק. ע"ש.

והן ראתה עיני להרב גן רוה הנז' (שם ע"ג ד"ה והנה) שכתב שלא היו מברכין על המן, דבר ידוע הוא שבדבר שיש בו חשש ברכה לבטלה אין מברכין עליו, כידוע בטעם שאין מברכין על מצות צדקה, וא"כ לפי מה שאמרו רז"ל שהמן היה משתנה לפי איזה מעט שירצה, אי"כ אם היה רוצה לאכול המן היה מברך בורא מיני מזונות, שאמור שטעמו כצפיחת בדבש, ופירושו כצחק שממננין אותו בדבש, ואם אח"כ ימלך בדעתו למעום טעם בשר, נמצא שברכתו הראשונה ברכה לבטלה, ולהכי לא היו מברכין עליו כלל. ופלפל בזה אי אמרינן חרסת בדבר התלוי בו לבדו. ע"ש. ולעני"ד אחר המה"ר נראה שמעיקרא אין זה ראיה כלל, האחת יש להשיב על אותה דרך שדבר הרב, דא"כ יברך שהכל שפוטרי הכל, ויפטור מעיקרא כל מה שיטעם אף אם ישנה דעתו מיד, דזה פוטרי הכל בדיעבד ולשיטתו אין לו דיעבד גדול מזה. ועיין

בשורת חמדת צבי (ח"ג סימן י' אות ו' ד"ה והנה). ע"ש. ועיי' בגן רוח דף סה ע"ד ד"ה ועתה. ועוד יש להשיב שמעיקרא מנין לנו המונח שברכת המן היא מוונות, וכי מחמת שמעמו כמו בצק שממוגן עם דבש לכן ברכתו מוונות, והלא עיקרו אינו אלא מן ולא מחמשת מיני דגן שברכתו מוונות, וכן הוא בכל דבר ודבר שיטעם ממנו, שאין הברכה הולכת אחר הטעם כיון שאין את עצם אותו הדבר, ואין מעם הדבר קובע לו את הברכה, שאם ירצה למעום טעם תפוח אינו יכול לומר בורא פרי העץ, דאין זה פרי שבא מהעץ, ועל כרחו לומר שברכה מיוחדת היה למן, והוא שם כללי של לחם מן השמים כי זה היה לחם, ועיי' יש צד שברכו ברכה זו, אבל לא היתה באה תברכה ע"פ הטעם שמועם במן. ועמ"ש הגן רוח שם ד"ה ומצאתי. ועיי' בפרדס יוסף ח"ב הגו' (דף קבא ע"א). ע"ש. ועיי' מ"ש האדמו"ר מגור בשולי הסכמתו לספר פרדס יוסף חלק ב, לחדש אמאי לא ברכו על המן. ויש לעמוד ע"ד וכמו שהעיר שם המחבר.

ואשוב למ"ש בשורת תורה לשמה. דמסתמא היו מברכין ברכה ראשונה, כמו שברכו לאחריו ברכת הון, וכדבריו הוכיחו כמה אחרונים שהיו מברכין עליו ברכה ראשונה, כדרך שמברכים על הלחם. ואולם יש להקשות על עיקר הראיה גופא, דזה למה תיקן להם משה לברך ברכת הון שבה על הלחם, והלא היה להם לברך ברכה כללית כמו בורא נפשות רבות, שעיי' אכילת המן נתקיימו הנפשות ומה להם ולברכה הון. ואולם התי' פשוט עד מאוד, שעיקר ברכת הון שעל הלחם למדנו מברכת הון שאחר חסן, דשם תיקן משה לברך על המן ברכת הון שזה היה מונחם. וחז"ל קבעו לנו ברכה זו לאחר אכילת הלחם שהוא עיקר מוון האדם. אלא שצריך לידע מהו נוסח הברכה שתקן משה, אם הוא אותו נוסח שאנו אומרים, ועיי' את כל הנוסח שייך למימר על המן כי התקין להם בזה מחיה ומוון, ואמרו נותן להם כי הוא הלחם שהיה להם, ואף שיחכו לומר שאמרו כאמור פותח וגו' כי עדיין פסוק זה לא נאמר, ואף שיחכו לומר שאמרו משה, כמו עוד פסוקים אחרים שיש בתהילים, כפרק תפלה למשה כדאי בגמ' בבא בתרא (יד:), מ"ס לשון כאמור אינו שייך לומר, שהרי עדיין לא נקבעו הפסוקים להיות כתובים בספר. ושו"ר שהמכ"כ בספר בית אלהים שער היסודות (פרק מא) כתב שנוסח ברכת הון תקנו משה כולו, לכד מתיבת כאמור, ואמרו נוסח שני הפסוקים שיש בברכה זו, ע"פ מה שאמר משה ברוח קודשו שהיו שגורים על פיו, וידע שייבאו דוד ויסדרם בספר תהילים, כמו שאמרו שעיי' עשרה זקנים סידר דוד לספר תהילים, ובימי משה עד דוד לא היו אומרים כאמור. ועמ"ש שם מענין נוסח הברכות והתפלות. ע"ש.

והערתו בענין זה ששייך לברך ברכת הון על המן, יען כי ראיתי למת"י ענגיל בחידושו לברכות (מה: ד"ה משה) שהקשה דלמה היה חובב ברכת המון על המן, והלא לא היה להם מחמשת מינים, וצ"ל דס"ל כמ"ד ביומא ע"ה ע"ה דכל המינים טעמו במן וממשן, ולכן שפיר ברכו עליו בבכת המון. ע"ש. ולענין א"ז וזו קושיא דענין ברכת הון מעיקרו נתקן על המן, וממנו לקחו חז"ל את נוסח הברכה וקבעוהו על הלחם, והתם שייך לומר לחם כי הוא היה לחם, ואין זה ברכה ששייכת לברכה חמשה מינים בדוקא, אלא שקבעו חז"ל הברכה הזו על ה' מיני דגן כי הם מוונים את האדם, וקדם לכן ברכה זו היתה שייכת למן. ואם נבוא לתרץ כדבריו שמעמו וממשו היה במן, יש להקשות ע"ז מובא דאכתי אין זה מחמשת מיני דגן שמעונים ברכת המון, ואין זה אלא יורד מן השמים, ואף למ"ד שכשרים חטים קצין זה למנחות, וכנ"ל לעיל לענין חטים שירדו עם המן אם כשרים למנחות, מ"ס אין זה ענין לין הברכה, דזה ודאי שאינו יכול לברך ברכה הראויה לחמשת מיני דגן, ומאי שנא ברכה ראשונה שאין יכול לברך על המן ברכת לחם מן הארץ, מברכת המון שיהיה ראוי, ולכן צ"ל כמ"ש דואת הברכה מעיקרא נתקנה על המן.

ומ"ש הגליוני הש"ס בשם מדרש תלפיות (ענף יין). דמ"ד דנדב ואביהוא נתחייבו מיתה משום שותיו יין, היינו שהיו שותין מי באר וכוונתו לפעם יין, דטעם כל המשקין היה בבאר. וכתב הגליוני הש"ס דמבאן שמעמו וממשו היה ולכן נתחייבו כיון דהיו כיון ממש. ברם לענין אם משום קושיא דמנין היה להם יין אמר כן, יש לתרץ בדרך אחרת שהיה להם יין מהמקומות הסמוכין ומשם הביאו, וכמ"ש לעיל מות' מנחות לענין שתי הלחם, ושכן איתא בתרגום שיר השירים (א-יד) על פסוק בכרמי עין גדי, שהיו מביאים יין לנסכים במדבר מנרטי עין גדי, ומהו היין שחו נדב ואביהוא, וא"כ אין ראיה דמוכח דהיו כיון ממש. ועיי' בגליוני הש"ס. ע"ש. ברם אכתי יש לדון בטעם המן והבאר שהיה מועם איהו טעם שרוצה, אם היה זה כממשו של דבר, שעד כה הנהגו באמת שאין זה כממשו של דבר, והלכתי אין ברכה של המן נעשה כאותו הטעם. וכמ"ש לענין חמשת מיני דגן, ונמצא שהיה נמי לשאר דברים

שירצה למעום במן, שאין לו ברכה של מין אותו הטעם, כיון שאין זה אותו הדבר ממש. ואולם יש להקשות ע"ז מובא בגמ' יומא (ע"ה), דאמרין התם עה"פ את הקשואים ואת האבטיחים, רבי אמי ורבי אמי זה אמר טעם כל המינים טעמו במן, וה' אלו (שבפסוק) לא טעמו, וזהו אמר טעם כל המינים טעמו במן, וממשן, והללו מעמן ולא ממשן, ופרש"י שהן קשין לעוברות ומניקות. ולכאורה מאי קשה להו בזה ותר"י לא היו ממש קשואין ובצללים, אלא רק טעמא בעלמא, וא"כ גם למ"ד ממשו, הלא אין זה ממש בצל שמויק, ברם מעצם הקושיא מונח התי', שהרי אף למ"ד טעמו ולא ממשו לכאורה קשה מובא וכי הטעם מויק, אלא דמבואר כאן דבאמת הוא המויק, ולא שהחזיק שייך רק בבצל ממש, אלא אף במעמו, ומ"ד שלא היה ממשו אלא טעמו, סבר שטעם לבד אינו מויק, אבל כשיחיה עם ממשו זייק, ואף שלענין הברכה אין זה כבצל ממש, מ"ס לענין החזיק זה שייך. והבן, ולפי זה יש לדון אם היה מותר למעום טעם איסור במן, ובפרט למ"ד שהיה בו טעמן וממשן של מה שרוצה למעום, דלכאורה היה נראה להוכיח מזה דה' טעמים שלא טעמו, שבאמת היה איסור לחם למעום טעם איסור, ברם לפי האמור אין זה ראיה, דענין החזיק שאני, אבל לעולם אין זה בגדר מהות הפץ המאכל עצמו, וכמו שלענין ברכה אין ההתייחסות למעם בעצם המאכל, ה"ה נמי לענין טעם איסור. שו"ר לנאון עוזנו מרן החד"א בפתח עינים פרק כל הבשר (קו: ד"ה בענין), שכתב בזה דילתא אשת ר"נ דאמר זייקו לה כחלא, שמותר למעוט טעם איסור בדבר היתר, וה"ה במן שהיה מותר למעום בו טעם איסור, וזה מעשה שמים ואם חשבו איסור לא היה מתהפך למעם איסור. ע"ש. ועיי' בשו"ת צפנת פענח (ס"ג) שרמזו לנ"מ דסנהדרין שאין דבר טמא יורד מן השמים. ע"ש. וי"ל בזה. והלום ראיתי בשו"ת אפרקטא דעניא (ח"ד סימן שצו), שדבר מענין זה אם מותר למעום טעם איסור במן ופשיטא ליה שמותר. ע"ש.

ובדיחתי בזה אמרתי להציג כאן מה שרשום בנכרונותי מענין ברכת הון שתיקן משה בשעה שירד המן, דהנה זה ודאי שמה שתיקן משה ברכת הון, היינו ברכה שלאחריו ולא ברכה שלפניו, ומהו יש ללמוד שגם לפניו ברכו, דכשהוא שבע מברך כשהוא רעב עאכ"ו, כמ"ס לע"ז בשם האחרונים ושקדים בזה רבנו בחיי. והנה בגמ' יומא (ע"ה) דרשו לחם אכירים שנבלע ברכ"ה אכירים, ומתחילה חוקשה לי דכיון שהמן היה נבלע באכירים, הרי חשוב הוא קצין מעוכל, ולכאורה אין שייך לברך אחריו, שדבר שמיד מתעכל אין לו ברכה אחרונה, וכמ"ס הפוסקים ליתן טעם לסה אין ברכה אחרונה על הנאת ריח בשמים, וכתבו שכיון שההנאה הולפה להלכה מיד כשנמר להריח, נמצא דחשיב כמעוכל, וכמ"ס מהר"ם שייך בדורשים שלו הנדפסים בסוף חולין, וכ"כ בשו"ת גינת ורדים (האר"ח כלל ג סימן כ"ה נ"ה), והנאון רכנו יוסף חיים בספר בן איש חי (ש"ר פרשת ואתחנן סעי' א), ועוד. ועיי' רש"י נדה (נב רע"א ד"ה ריחני), וא"כ ה"ה הא כבר נבלע באכירים וחשיב כמעוכל, ואולם עם זאת מיד חשבתי שתשובת הקושיא פשוטה עד למאד, דמה שנבלע באכירים לא היה זה אלא להורות שלא היה במן פסולת אלא כולו נבלע באכירים, אבל ודאי שהנאת האכילה לא היתה חולפת מיד, דברור שאכילת המן היתה צריכה להיות מחוקת כדי שייך לברך אחריו כל זמן ששבעים היו מאכילתם, ועיי' בשו"ת חלק"ט (ח"א סימן רפב), ומתחילה חשבתי שלמותר לכתוב זה הדבר, אלא שעם הזמן מצאתי להנאון חזון איש (א"ח סימן כח אות ד), שהביא למנ"א (סימן רמז סק"א) שכתב בשם הכלבו, שמה שאין מברכין ברכה לאחר הבשמים משום דדמי לנתעכל המון, וכתב החזו"א ד"ל אבל צריך עיון דהא אמר" משה תיקן וכו', ואמרין ביומא שהיה נבלע וכו', ובבחינת ענין הכשר, ואיך יתכן לברך עליו בח"מ, ועיי' שאין צריך תנאי שלא יתעכל אלא כשהפסיק, אבל כשמברכין תיכף לאחר אכילה, לא אכפת לן בנתעכל וכו', ובמן היו צריכים לברך תיכף כלא הפסק, ולפי"ז גם בבשמים שייך לברך ברכה אחרונה, וצריך לומר הטעם שלא הככלו, דמיד שנמר להריח היו מעוכל, ולא רשאי לברך בבשמים מיד כמו שהיו מברכין במן, דהתם עדיין היה בו שביעה עד לאחר זמן רב, וכאמת לעולם ברכת הון שלאחר אכילת המן לא היתה צריכה להיות תיכף ומיד, וכעת נראה לי ליישב עוד לפי מ"ש בענייני לעיל, דברכת הון של המן לא היתה בגדר ברכת המון, אלא שבה היה על זה שהוריד להם הקב"ה את המן, ואין זה תלוי בעיכול או כשיביעה, דכיון שירד היו מורים להקב"ה שהביא להם את לחם חוקם כי אליו היתה עיניהם. ושו"ר בספר ליקוטי שושנים (ע"ה תקמ"ג ד"ה ובמהכ"ה), שכתב לחשיב ע"ד הנאון חזון איש כדרך הראשון שכתבנו, שענין המן שאני שהיה בו כדי שביעה. ע"ש.

עוד אמרתי לרשום מאי דכרנא כד הוינא טליא, שאחד שלח הזמנה לחתונת בנו ובמקום לכתוב עב"ג כנהוג כתב עב"ל, ואמרתי זצללה"ה קראו על הטעלפאן ולא הי' יכול להתאפק והוכיחו על פניו מה זה ועל מה זה לכתוב כזה בזה, ואורייתא קא מרתחא בי' לבלי נשוא לו פנים אף כי הי' איש נכבד ונגיד, וכשסיים לדבר עמו אז פנה אלי (שהייתי נוכח שם), והסביר בטוטר"ד מה חרי האף הגדול הזה, כי חכמינו ז"ל אמרו (סוטה ב.) שארבעים יום קודם לצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, וכל איש המשיא בנו כותב ומפרסם שהוא מאמין באמונה שלימה שזו בת גילו של בנו המיועד לו מן השמים, וזה הכותב עב"ל מפרסם טפשותו שאינו יודע שנדווגו אל משום גזירת הכורא ב"ה, אלא שבחירת לבו הוא ולא איכפת לי' מה פעל אל.

ובאן המקום להודיע כי קונטרס זה אשר אני גותן לפניכם היום אינו רק חלק מקונטרס פרשת המן אשר בכתובים, ודפסניו מועט דפסניו, מחמת קוצר הפנאי שנוכל להוציא לאור דבר נאה ומתוקן לכבוד החתונה, וגם מה כי מלאכתו מרובה היתה, כי אמרתי זצללה"ה הי' מקצר באמרים, והוצרכו להרחיב הדיובר, ובמקום שהי' צריך חיקון לדעתנו חיקנו, (ואפריזן נמסיי לבני החתן שיח"י שטייעני להעתיק ולסדר וגם חלק מההערות הם ממנו ושכמ"ה), ולכן כאם ימצא המעיין איזה טעות יחלה השגיאה בנו ולא בהמחבר כי רב חילי לאורייתא.

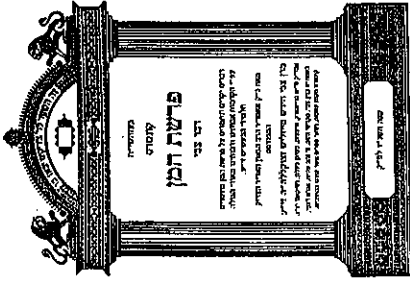
ועל הטוב יזכר ידידי ש"ב נכד אחי המחבר הרה"ח מוה"ר אליהו גרינגאטט שליט"א, אשר נדבה רוחו לסייע בסיוע שיש בו ממש בהוצאת הקונטרס ישלם הי' פעלו הטוב ותהי משכורתו שלמה מעם הי' זכותו ואמרתי המחבר זצללה"ה יגן בעדו ובעד כל יוציא, שיעליתו בכל אשר יפנו ויתברכו בכל מלי דמיטב.

וזכות אברה"ק וא"א זצללה"ה יגן עלי ועל כל יוציא, וימליצו טוב בעדינו להושיע בתשועת עולמים, לגאלינו גאולת עולם, ויתרומם קרן התורה והידאה, וקרן משיח בן דוד כנחמת ציון וירושלים במהרה בימינו אכיה"ר.

ועי' באעה"ח אור ליום כ"ה טבת תשנ"ו לפ"ק

יומא דהלילא דכ"ק אמרתי עט"ר הגה"ק המחבר זצללה"ה.

דוב בעריש מייזליש



והנה המפורסמות א"צ רא"י הא"י שכל ימיו עסק להשריש אמונה טהורה בלבות בני, וכל ספריו וכת"י מלאים מזה, ובפרט בק"י הזה המיוסד על פרשת המן ומפרשיו שסוכב על עניני אמונה ובטחון, וע"כ ארשום כאן קצת מה שראינו אצלו כענין זה, (ושייך ג"כ לענין נישואין), דמרגלא בפומי תמיד המוכב לעיל בשם הזה"ק שמגרשין את האבות מג"ע לשמחת בניהם, ופעמים אין מספר דרש ענין זה בדרשותיו אצל שמחות נישואין ובר מצוה וכדו', כדי להשריש אמונה שלימה בתוך המסוכים שם, ועובדא ידענא שכאשר חלה חליו האחרון ל"ע הזמנו אחד מהבעה"ב החשובים שיבא להשתתף בשמחת בנו בניו יארק, ובאמת לא הי' בכוחו או שיסע ויבא, ואעפ"כ הסכים לנסוע כי למחרתו הי' חתונת אחד מנכדי אביו הק' כעהמח"ס בני דוד זצוקלה"ה הי"ד, והכלה היתה נכדת כ"ק אדמ"ר מוהר"צ מכאבוב זצוקלה"ה הי"ד, (שהי' דודו בדיווג ראשון, והי' דבוק בו מאוד, וחיבה יתירה נודעת לו ממנו), והי' בטוח שכאשר יבואו האברה"ק להחופה, וכיניהם אביו ורבו הנ"ל ולמעלה בקודש, כוודאי יפעל אצלם להמציא לו ישועה ותרופה למכתו, (וכלשונו "אין וויל זיך טרעפען מיט די זיידעס") ונעי' בייג אורות עמוד קע"ח שהביא מכתב מהרה"ק ר' איציקל מפשעווארסק וי"ע וז"ל: הרה"צ משינאווא זצ"ל איז גיווען אויף א חתונה פון איין אייניקל מכ"ק א"צ ר"ר אלימלך זצ"ל, האט עהר געזאגט אז דיא ווייבער זאלן זיך אוועק ריקן פון דיא חופה ווייל דיא אבות הק' זענען דא, ממילא קאן זיין עס איז א שעת הכושר לישועה, עכ"ל ועי"ש, וע"כ הסכים ונסע לפני יארק, אמנם בעדו"ר מן השמים עכבהו מליפע עם אבותיו הק', כי איזה שעות לפני החופה נחלש פתאום באופן קשה והוכילוהו לבית החולים, ורק כלילה כא רופא מומחה אשר נתן לו הי' עצה למצוא סיבת החולשה ולרפאותו, ולפנות בוקר כבר הוטב מצבו, וראינו בחוש כי היתה סיבה מאת ה', ושהי' יכול לפעול שם ישועה.

[ה']

למען "אנסנו"

אפשר לפרש עפ"י מש"פ על הפ' (דברים ח' י"ד) ורס לבצר

ושכח וגו', דודע דברי הווע"א (ריש ליקוטי שושנה) אשרין בעוה"ז בעניני עוה"ז כדי שיהי עיי"ז ועוב לך לעוה"ז, כי לכל עניני עוה"ז נלכך דרכי עוה"ז עבד"ק, וכמוש"כ בליקוטי מהרי"ל דהעידו על ר"ת כשהי' רוצה ללמוד ממלכות מהלכה חמורה הי' נומן לפניו חל של זהובים לשמות זכין ומחשב לבו ולמד בזה עכ"ד, והיינו ג"כ כנ"ל שהשתמש בצרכי עוה"ז לעניני עוה"ז, והיו ורס לבצר עיי"ז שיהי לך ההוצאה הדעת, עיי"ז ושכח מלשון שכית, שיהי שכית אללך השי"ת לעזוד אומי ממיד ביתך שאלח ויתר עו.

והנה חיצת אנסנו י"ל שהוא מלשון ושא נס מלשון הרמה אויף הייבען, וזה הי' מכלית נמנית המן שע"י שיהי להם מוונס ממיד, ולא יערכו לסמור ולחזור אחרי, יתרחב לבבם ויתנסו ויתרוממו לעלות במדרגות גבוהות להתחשב לפני הקב"ה והנן. (ומחזומה שכבר פירשמו ק.)

פרשת המן

יום ב' פרשת חיי תשכ"ה לפ"ק ארשום כזה מה שאחדש בעוה"ז בפרשת המן

פסוק ד'. ויאמר ה' אל משה הנני בממסיר לבם לחם מן השמים וייצא העם לקבצו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתך אם לא.

[א]

ולכאזרח יש לפלפל בזה עפ"י דישמח

משה צפ' בל' דף קמ"ד

ע"א) שמפסד קושיית הגמ' (קידושין מ"א ע"א) ממין שלולמו של אד"ס כמוהו ללמה הזכירו אדס, בללל הקב"ה מנינו דמהי שליוות דחיוין דלמך שהוא יוליא את בניו ממלכרים ולבסוף הי' עיי' שליח ודדומה, אצל מזה אילו לאי משום דכל מעשה התללך או האלס נעשמה בזכותו של השי"ת רק הגמ' מקשה מולן שלולמו של "אדס" (ד"קל) כמוהו שהרי השליח עושה צדק ענמו עכ"ד, וא"כ הי"ה הנני מממסיר לפסד" לפרש דהוא עיי' אלמעי, וא"כ אין לאי למש"כ הראש דוד דההלא בזה שהל' בענמו נומן ולא עיי' אלמעי.

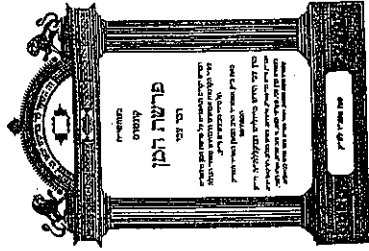
אכן י"ל דכל מקום שנאמר הנני פירשו

עיי' השי"ת בענמו, ועיי' במדרש רבה על פסוק זה דמדייק שלא הי' עיי' שליח, (ויש לפרש כמה חילוקים ציבור זה דהמן לא הי' עיי' שליח רק עיי' הקב"ה

"הנני" בממסיר לבם

בראש דוד להמסיר ז"ל צפ' פקודי הציא המדרש צנים גדלמי

ורוממתי ממן והם פשעו צי בעגל, ומממה מה ענין ירדת המן למעשה העגל, ומפרש חלש"ק, דכל ענין העגל הי' שיהי אלמעי צטענה כי הצורל יתבצר מלך רומממו אילו משגיח במחמונים וממן ההנהגה לאלמעי, וזה סברל נפסדת צטלה הוא מצטל, דמן המן מוכח להיפך דכציוול אמר הנני מממסיר לבם לחם מן השמים הנני דיקא שלא עיי' אלמעי, וי"ש צנים גדלמי ורוממתי ממן כי הרבה יקר וגדולה הי' להם צירידת המן מן השמים שלא עיי' אלמעי כי אלמעי הנני מממסיר לבם לחם ועכ"ז הם פשעו צי בעגל לא השגיחו ולא התבוננו ויתפאו דברים אשר לא כן לבקש אלמעי, עכ"ל ק.



פסוק ה'. והי' ביום הששי והבינו את אשר יביאו והי' בשנה על אשר ילקטו יום יום.

כדי שלא ידמה האדם שע"י מה שהוא לקט כפליים מל השבוע לכן יש לו על שבת, ואם הי' לוקט רק על יום אחד לא הי' לו על שבת, והכל תלוי בהשתדלותו שכפי השתדלותו ועוצמתו ללקוט (וכן בפרקסמו) כן יהי' לו, לכן פירש"י שבשעת הלקיטה לא הי' לוקט רק כמו בכל יום, רק לאחר שגא לצינו נעשה לו הנס, לזכר לו שהצרכה בא מן השמים והבן.

פסוק ו'. ובוקר הראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלונותיכם על ד' ונחנו בזה כי תלינו עלינו.

להוציא מתנאים, ואמרו רק שלוחים צריכים, וא"כ כל מה שאחס מחלוננים הוא על ה' עכמו"ד.

ויש להוסיף עפ"י ד' השמחה משה צ"ל בא (דף קמ"ד ע"א) שמפרש קושיות הגמ' (קידושין מ"א ע"א) מנין שלוחו של אד"ס כמוהו דלמה הוכיחו אדם, דאלל הקב"ה מליט דמהי שלוחו דמוין דאמר שהוא יוציא אם ציו מתנאים וצבסוף הי' ע"י שליט ודחומה, אצל מזה אינו דא"י משום דכל מעשה המלאך או האדם נעשה בכוונה של הש"ת רק הגמ' מקשה מנין שלוחו של "אדם" (ד"קא) כמוהו שהרי השליח עושה בזה ענינו עבדה"ק, וא"כ זהו שאמר מרע"ה, כיון שהמה שלוח

[ב]

אשר יביאו והי' בשנה

פרש"י ואומר לוי אשר יביאו והי' בשנה לאחר שביאו ימלאו משנה במדינה עי"ש, והיינו שלא לקטו צעמם ב' עומרים למוך הכל, אלא הם לקטו בכל עש"ק רק עומר אחד כמו בכל יום, ואח"כ מלאו שהי' משנה והטעם שעשה הש"ת כן

לצטום ולהאמין שהכל מהקב"ה, ולזה נפל יום ציומו, וז"ל היל"ך צמורתי, היינו אף בשעה שהולך ואינו יושב צמורתי"ד, רק הולך בשוק למו"מ שלו המכונה צמ"י גשמיות, גם אז ילך עם המורה צמ"ש (משלי ג' ו') בכל דרכיך דעו.

והיינו פי' הפ' (דברים ל"א א') וילך משה וידבר את הדברים האלה, שאפי' בשעה שהלך לעסוק בדברים גשמיים, עכ"ז הי' מקיים בכל דרכיך דעו ודו"ק.

[ה]

עפ"י לפרש לשון הליכה, דהול"ל אם יקיימו המורה, אך אפ"ל כי המן

הי' מעלה אותם ממדינה למדינה כלום אצורים, ונדוע פי' הרה"ק הג"ל (דברי מנחם סו"פ בשלח) עה"פ ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא, ופי' שלא הכירו זה את זה ע"י שנעלו כ"כ והיו שואלים זל"ז מי הוא זה, ולזה הי' צורך בלקיטה בכל יום ויום, שע"י שיעשו הכנות ללקוט בכל יום יעשו סמך המלות החלויות במן, ע"י יעלו מעלה מעלה, לא כן אם עושים המלה רק פעם אחת, ונחשו מש"כ הרמב"ם בנצח פ"ג מע"י כמה שאח"ל והכל לפי רוב המעשה עי"ש [ו] וז"ל הילך צמורתי, שהי' צמירות הולך ממדינה למדינה והבן.

[ו]

א"י כע"ז עפ"י ד' השמחה משה עה"פ הוא הלחם אשר נמן ה' לכם לאלה לפרש הפ' ויאכלו מעבור הארץ דהטעם לזרץ לאכול מוון הגשמי הוא כדי להטעות גידולי הארץ, אצל המן הי' רק לצורך ישראל לקבל המורה בשלמותה, ואמר שקבלה ממילא המחיל האכילה מתנחם האדמה צעבור הארץ לתקנה, והיינו ויאכלו מעבור הארץ דמקורם הי' עבור עצמן, וז"ש אשר נמן ה' לכם לאלה שיהי' רק למכלית האדם ולא למכלית המאכל עכמוה"ק (ועי' לקמן אות י"ט יומר באיכות), וז"ל למען אנסנו לרומם אומנו ולא את המאכל כי הוא לחם מן השמים והבן.

[ז]

"הילך" בתורת אב לא.

בעמדות מנחם אות ר"ס הקשה ובי כמה שילא העם וילקטו המן יום ציומו האם בזה יצאנו אם ילכו צמורתי ימי' ומה הענין זה לזה, ופירש דע"י יקצטו צמון וע"י יהי' להם אמונה, עי"ש בדבריו הקדושים.

והיינו הילך צמורתי, לשון הליכה, עדין ל"ב, דהטיק שיראה שיש להם צמון ואמונה, ואפשר להוסיף שע"י המן ראו שגם צמ"י גשמיות צריכים

מפרדו אמונתם מהש"ת עכלה"ק עיי"ש.
ע"י מש"כ בדבר נצי אוח' א' ערך אמונת
לדיקים ע"ש.

[ו"י"ש שם בדבר נצי (כח"א), ולכאורה הרי
משה הרי העניו מאל מכל האדם,
ואין אמר כן שגריך להיות מקושרים בו
וכו', אך י"ל עפ"י הענין שכתבתי בהקדמה
למקדשי השם ה"א (אות נ"ו) והבאתי דברי
השפת אמת לפורים (מחל"ד) ח"ל עוד
נראה כי מרדכי ידע שהש"ת יעזור לנו
ישראל, רק שכן דרך כל האדיקים שאף
שידעין הישועה מ"מ יכולין לעזוב בלב
שלם ממש כמו אם לא ה' יודע, ולמי
שאינו כן אין מראין לו הישועה באמת, וזה
מליא באמונה שלימה שמצטל כל השכל
להשי"ת עכלה"ק, (ועיי"ש שהארכתי בזה).
היו"א מדרשו הק' דמרדכי ה' יכול לבטל
דעתו וידיעתו לגמרי.

וכן כתבתי שם (אות קמ"ה) בחי' כוז אל
דעתו וידיעתו לגמרי.
פסוק י"ב. שפעת את תלוות בני ישראל דבר אליהם לאמור בין הערבים
תאכלו בשר ובבוקר תשבוע לחם וירעוכם כי אני ה' אלקיכם.

[יג]
חז"ל (ברכות י"ז) לא תאכלו על הדם קודם
שמחפלו על דמכם, והו"א דאכלית מן
יכול להיות אף קודם התפלה, לפי שאכלית
המן הוא מאל קודש ומחך המוח
והאצרים, ותאמר הרי ה' עוב לאכול המן
קודם התפלה כדי שיהי לו עיי"ז ויכר
האצרים להחפול כראוי, לכן קאמר

ובבוקר תשבוע לחם.
מפאת מקדמן (מהלים פ"ח)
י"ד. ועיין בחיים ואלו שהציא כל
המסורה ומה שפי' ע"ז, וי"ל עפ"י"ש

דרמנה אין להסמך אי מהי השלימות,
כיון דאל הקב"ה ודאי דמהי שלימות,
וא"כ הרי הקב"ה הולאס ולא הוא מעמנו.

דע"י מש"כ לקמן עה"פ וחס השמט וגמס
(פ' כ"א) אי היו יכולים ללקוט המן
ע"י שליח או לא, והנה אם נאמר דאין
יכולים, יש לפס' הטעם לפי הנ"ל, דאף
דבכל המורה קיי"ל דשלווה של אדם

פסוק ה' ויאמר משה בחת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבוקר לשבוע
בשמוע ה' את תלונותיכם אשר אתם מלינים עליו ונחנו מה לא עלינו
התלונותיכם כי על ה'.

[יב]
לא עלינו התלונותיכם כי על ה'

באגרא דכלה פ' בשלח כחז וזה"ק
הנה לא פירש מה יהי כאשר
ימן ה', והנראה דהפסוק הוא חיצת לאכול
ובפירש"י וי"ל, וי"ל כאשר ימן ה' לכם בשר
יהי רק לאכול ולא לשנעה ולחם ימן
לשנעה ע"י ברש"י עכ"ל. ולענ"ד יש
להוסיף לפעמים אם האדם מולא אינו
יכול לאכול אף דברים טובים וכמו בשר,
ע"כ הוא נומן ברכה שהקב"ה ימן בשר
לאכול, היינו שיהיו יכולים לאכול, דכלא זה
לא משוג נמינה והבן.

במנחת יצון (ד"ל פ"ג, דא"י פ"ב)
כחז וי"ל שמשמעי מגדול אחר
וכו' ויאמנו זה' ובמשה עבדו שאמונה זה'
נשלמה ע"י ההתקשרות במשה, וזהו יובן
מ"ש משה להמלוננים לא עלינו
מלונותיכם כי על ה', וקשה מה ה' לו
למשה להגדיל עון ישראל ולהרבות
הקטרוה, אלא שכן אמר להם, כ"ז שאמס
מקורשים צי באחרות גמור או גם הש"ת
משנה שרינו צינים, אצל שמחלקן עמי

הקדושים של משרע"ה וע"כ צא והגדירו למשה ודו"ק.

וזה יש לרמו במסורה הכ"ל, ובבוקר משגעו לחם שהקצ"ה אמר שימן להם מן, אצל רמו להם ובבוקר אמר למלך, שיאמרו למרע"ה שהי מלך ישראל ואמא מלכי רבנן, כדי שעי" דיבוריו הק' יפעול כנ"ל והבן.

פסוק פ"ו. ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה.

וזה"פ ה' ויאמרו וגו' כי לא ידעו מה הוא, שכיון שעי" המן נמשכרו לעשות לחם ולפסע במעשיהם ולעשות משונה, והרי מפורש במצב"ס בהלכות משונה (פ"ב ה"ד) מדרכי המשונה וכו' ומשנה שמו כלומר אי אמר ואלי אומן האיש טעם אומן המעשים וכו' עכ"ל, ופיר יוצן בפסוקים מה שלא הכירו זה את זה כי הי' ממש איש אמר כברי מדשה והבן.

[זי]

ואפשר ליתן טעם על מהי דוידע מספיק דשכ"ק הוא זמן משונה, ואיזה דשכ"ק אומות מש"כ, וגם הוא ר"ס ש"ב ב' תשוב, עפ"ד כ"כ ש"צ אדמו"ר מסאטמאר (שליט"א) [וירע] (דברי יואל למוכות אומ כ"ו) לפרש המדרש ולקחתם לכם ביום הראשון וכו'

לאחד ויצאו כל נשיא העדה ויגידו למשה, וצמיס וטלוס רמו בזה ל"צ חלות שעכ"פ לאחד בעיר לריך להיות על שלטנו י"צ חלות בשבת, ושאר העולם יאמרו עליו ויאמרו עמו במשכנסם על דעמו וכוונתו, והו ויגידו לשון המשכה שכולם היו בטלים ונמשכים אחריו, ומשכ כל העדה כעיר אחת, ורק מרע"ה הי' לו י"צ חלות, וגם נשיא העדה כלל בהי"צ חלות שלו עכ"ל.

וזה"פ י"ש לפרש באופן אמר דלאורה קשה הלא משרע"ה כבר אמר להם מקודם והי' משנה, וא"כ מה המדרש שצא והגידו ועי' רש"י, אך לעיל מיני כמיז והכינו את אשר יצאו והי' משנה, ופרש"י שלקטו רק חלק ליום אחד רק צוהם לצינס מרעה על שי ימים, ומשנו צי"י שכיון שהמה לא לקטו צעמם המן לשבת, ורק כשמדדו צמיסה מלא שהי כפול, נמצא שלא עשו במן זה שום הכנות לשכ"ק, ע"כ משו שמה לא הי' די קדושה בהמאל שיהי לשבת, ע"כ בלא נשיא העדה ויגידו למשה בכוונה שמשנה יאמר להם שצמון שבת קודש וכו', ועי" כח דבריו הקדושים שמהל זה הוא לשבת יחול על המחללים קדושת שבת ע"י כח דיבורו של האד"ק, ובפירוש וקני המהר"ס פאדוזה ו"ל (הוצא בבני דוד פ' וימי אום ס"ב) על

הא דאיתא צמי"ק (ט') דר"ש אמר לברי אנשים הללו בעלי נורה זיל לגבייהו ליתברכי, אחא לגבייהו א"ל יהא רעווא דחורע ולא תחל וכו', כי אחא לגבי אבוהו

המסורה ובבוקר מפלמי מקדמך היינו שלא יאכל קודם המפילה רק שימפלל מקודם והבן.

[יד]

עוד במסורה הנ"ל ובבוקר זרעך מפרימי (ישעי י"ז י"א) ובחיים וטלוס כח שהי' המן מסוגל לבנים, ולכל יאשבו כיון שהי' המן נצלע באצרים והוא מאלל דומי מוחרק לא יצא ממנו זרע גשמי, ע"כ אשמעינן מעלמו כי פרו ורצו במדבר מאכילת המן עכ"ד, ולענ"ד הוא פירוש קשה, וכי ס"ד שהמן שימן להם לאכילה לא הי' צו כח של גשמיים, ועוד לפני פירושו לא הי' לו לכחוב מפרימי רק ובבוקר זרעך הי' או עכ"פ יפרימי זרעך, והשמה משמע שזרעך שכבז נולדו יפרימי עור, וגם מה בבוקר דיקא, ולענ"ד להוסיף להדרכה דהמן הי' א כח גדול כל כך שאף הילדים הקטנים, שע"י מאכלים כחם לא היו נעשים גדולים כל כך כח, אצל ע"י המן בעודם קטנים בשנים נעשו גדולים כח, וז"פ ובבוקר (שמיק בבוקר כאשר יאכלו מהמן) זרעך (הקטנים) יפרימי בהוספת כח והי' זכר שע"י מאכל המן נעשו גבורים וז"פ.

[בז]

עוד במסורה הנ"ל ובבוקר אמר למלך (אסתר ה' י"ד). וז"פ בהקדם לפרש הפסוק בפרשתן (לקמן פ' כ"ב) והי' ביום הששי לקטו לחם משנה שמי העומר

הי עבד עמנו, כנ"ל ברור לאמתה של מורה, ח"ש אשר נמן ה' לכם לאלה לכם דיקא ר"ל עבדכם ולא עבדו המון עמדה"ק.

ועיין בקנה הקדוש דף מ"ו ע"א שהאריך צעניי אכילה ח"ל הנהרך כל מהלכו מחולגל לפי אוכלו כמו המאכל הנאכל לבהמה הראוי ממנו להוי' יהי בהמה והראוי ממנו לשרפים יהי לפרש ומן הפרש יהי שרף, כן מהלך האדם הראוי למאכל אדם יחזור לאדם והראוי להפסד יהי לפרש וכן הדבר צחי' ועוף וכו' ומכאן אמה למד שכל דומם נומם חי מדבר כולם עוזרים צדין וכו' עכ"ל ע"ש. היואל לנו מדב"ה"ק שכל ענין הפרש הוא רק החלק שאינו לצורך האדם, א"כ לפי"ד הו"ש"מ הנ"ל שהמן הי' כולו לצורך האדם, ממא' דלא הי' צריך פרש וע"כ נכלע בצאצאים כמו שאמרו חז"ל (יומא ע"ה:) ונעשית מאכל אדם וזה נפלא בעובי"ת.

שוב מהאמי במחשם ציון (ד"ל פ"ג, דא"י פ"א:) חל"ק וכבר פרשתי לכם שלא הי' נכלע דרך הושט, שלא הוצרכו לזרם והמסס וקיצה שמלאכתם לזרם האוכל ולהחיות הפסולת, ובמין לא הי' פסולת ונכלע דרך הקנה ומשם ירד להלב ונמחלק לאצרים עכ"ל, ועוד כמה (ד"ל ק"ג:) דא"י ק"י"ב:) ח"ל ולכן הי' נכלע בצאצאים שלא הי' צו פסולת עיי"ש ש"כ דלן מיקון אז משם רציו ע"ה ברבם המון (המבואר

אמר לכן פרעה מכבד העבודה ולא ישעו בדברי שקר, אל יהי משמעתין ולא יהי נפשין ציוס השבת (דרשו ישעו מלשון שעשוע), עכ"ל. וא"ש שע"כ אמר פרעה לנצל את השבת כדי שלא יהי להם פגמי לילך להצדיק (לחוק לנצ דבצרי מוסר ובבשין), וזה דבר אמת וכוון בס"ד.

ר"פ המנחם ציון הנ"ל יש להוסיף שע"י השבת קבלו דעת לראות שכל ימי החול שעברו עליו המה עברו בהצלם, ע"כ עשו אז השוזה, ופרעה ידע דע"י השוזה יזכו לגאולה, על כן אמר הנה נמחמנה לו לנצל את השבת כדי שלא יקבלו דעת ולא יעשו משוזה, וגם זה נכון בס"ד.

[יב]

הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה **בישבו** משה (דף קנ"ז ע"ד) כמה דיש להבין מה דייק ואמר לכם,

ונקדים הפסוק (יהושע ה' א') ויאכלו מעבור הארץ דיש בזה רמז עמוק, דלכאורה קשה כיון שהמן הי' כ"כ טובה נפש לישראל ה"ד ה' מקלר להשאר מוון זה לנחם, והמ"י לזה דהכרח צריך לאכול מוון הגשמי כדי להעלות גידולי הארץ, כדי לחקן הארץ ממה שנפלה כשנמארה מסיבת האדם, והנה המן הי' אכילה רק לצורך ישראל לקבל המורה בשלימותה, אבל אמר שקבלה ממילא המחיל האכילה מנחם האדמה עבדו הארץ למקנה, והיינו ויאכלו מעבור הארץ מנחמי עבדו הארץ דמקודם

בגשמיות עכ"ל, וכוונתו להירשעלמי (בדמאי פ"ד ה"א) שגם ע"ה אינו משקר בשבת לאמת שבת עליו, וממילא בשבת נמגלה האמת ועי"ז יכול להבין.

[יח]

והנה ידוע המדרש בפסח שמות הנה נמחמנה לו לנצל את השבת

ופירשמי עפ"י הטעם מגדים פ' שמוס (ע"ה) פ' ויקס מלך חלש) לפרש הפ' הנה עס בני ישראל רב ועווס ממנו וגו', שפרעה אמר להם דמחוק עס הקדוש בני ישראל ממיד לא פסקה מהם ישיבה חכם צדיק וישר, והוא המדריך ומורה לכל העם, וגם אם יקומו העבו"ם ליעץ מחולות רשע לנעלה מאמת מכל מלות ה' וגם כי ירפו ידיהם, הצדיק מחוק לנצ דבצרי מוסר וכו', וע"כ ויאמר אל עמו הנה עס בני ישראל, כלל האומה, זה חלקם אשר ממיד רב ועווס שיש להם רב ראש ומנהיג, ועווס היינו צדיק וגבור הכובש יצרו, וע"כ הנה נמחמנה לו ר"ל להרצ ועווס האמור, וזה שדרשו ו"ל למושיעין של ישראל זה הצדיק עכמדה"ק.

ויי"ד דהלא כל השנוע היו עובדים עבודת הספרך לפרעה, ולא הי' להם פגמי לילך להצדיק שיחוקם, רק בשבת שלא עבדו וכמבואר במדרש (שמוס רבה פ"ה) שהבאמי בהקדמה למקדשי השם ה"א ח"ל מכבד העבודה מלמד שהי' צידם מגילות שהי' משמעתין בהם משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלן, לפי שהי' נומין בשבת,

ראשון הוא וכו' אלא ראשון הוא למשכון עווס, ופי' עפ"י מאי דאיתא בספ"ק זרע קודש (ליל א' דסוכות) דמנות סוכה סגולה להשפיע דעת לאדם, ח"פ בסוכות משבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורומוס שיבואו לדי דעת ע"י מלות סוכה עכ"ל הורע קודש, והנה להיות ממארי דחושבנא להבסין צמעשיו בין מלות לעצירה צריך דעת גדול, דאם אין דעת הבדלה מנין, ויכולים לומר על מלות שהוא עבירה ועל עבירה שהיא מלות, וע"כ בסוכות ראשון למשכון עווס כי אז צא לדעת אמיתי ואז יכולין לעשות משכון אמיתי מכל מעשיו עכ"ל,

ר"פ י"ז ל' דלכן שצ"ק הוא זמן השוזה, דכז זמן שעדיין לא צא לכלל דעת איתו יכול לעשות משוזה דיכולין לעשות משכון מוטעיה וכנ"ל, רק בשב"ק דאז יושפע מדעת עליון וכנ"ל במחשם ציון, אז צא לדי הבנה ויכול להיות ממארי דחושבנא להבסין צמעשיו ולהכיר החסדיות ולראות שכל ימי החול שעברו עליו המה עבדו בהצלם, ונמערר לעשות משוזה וע"כ אז זמן משוזה.

וכעיי"ז איתא במנחם ציון במקו"א (ד"ל מ:) דא"י מ"א:) שכמה דאף הצדיקים איתו יכולין לבוא ולהגיע למלכות שלימותם, ולהבין כל פרטי פעולתם עד היכן הגיעו, עד יום השבת, שאז ממגלה סוד האמת שיש יראת השקר בשבת, ואז ישרינו על כל אשר פעלו צימות החול שהי'

אָבן י"ל דלתי אי הי יכולים לשלוח שליח
ומשרת ואעפ"כ יהי גרש בו טעם
העשיר, או לא, כיון דלמעשה הרי השליח
לא ה' לו רגילות על הטעמים של המשלח
העשיר, ויהי תלוי אי הטעם אויל במר
המלקט או במר המשלח ללקוט, וא"כ
בידיו דיין במנות נדקה צ"ל לפי"ז
דטעמא אויל במר המלקט ולהכי אם ליקטו
עשיר ומתנו לעני ה' גרש בו טעם העשיר,
ואולי מוכן דא"ל דלא היו יכולים ללקט ע"י
שליח ונאפ"ל עוד דא"ל דאדח"ל צומא (ע"ה).
דלנדיקס יד וכו' ואי יכולים ללקט ע"י שליח
מאי טעם אכאן, דהרי אם העשיר לקט ע"י
שליח יהי בו טעם של השליח ולא יהי יכול
לקיים מצות נדקה, או שיי' דע"כ"ס אומן
שרלו לקיים מצות נדקה הלאו בעצמם
וגרמו שיהי טעם טוב במתן וממלא ה' ה' צ"ה
בידם לקיים מצות נדקה, והו ענין נכד

וְהָיָה לאומי בעטרת מנחם אבות קמ"ב
שכתב דהס"ק הרמ"מ ז"ל הי' חי'
בדומק ועוזי גדול, פ"א הפליגה זו אשמו
הרבינית לנסוע אל העיירות הסמוכות לקצן
מעוט לעורך פרנקמן, ואחרי רוב הפלות
בעמר לה, ובזואו באס הדיר יד מעל
המרכזה וחפר ברגלו באדמה וישאל אותו
חסנו מה אדוני חופר שם והראה לו אדום
זהב אחד מונח על הארץ, ויאמר לו ראה
בני איך אורז גדול מתעבס עמנו לבוא אלי
אבל אין חפצי בו, וישב לבימו ולא ראה
לנסוע הלאה עכ"ל.

והם השמש ונזם
[כב]

נפרד ח"ו מהקדושה ע"כ נמקרה דעמו,
עכר"ק.

המדרש והבן.
 בועת אפיך מאכל לחם כנ"ל, ושפיר יובן
 מוויז, והוא בכלל מה שאמר הקב"ה לאדם
 כי "יעטרכו לקרב להש"מ ולהאמפל על
 השמש וימם, מזה ראו שהש"מ חפץ בהם
 אלא דוקא בשמירת שמירת ואח"כ וחס
 אמת בשנה, וגם לא יכלו ללקוט כל היום
 והוכרחו ללקוט בכל יום תמיד, ולא פעם
 מוויז, אכן מזה שגפל המן בכל יום
 להחמק כי לא יעטרכו לבקש מהקב"ה על
 שהקב"ה רוצה חס ושלוש

אִתָּא בְּגַמ' יוֹמָא (ע"ה). וְהִסּ הַבִּיאוּ
לָהֶם צְבֹרֵק צְבֹרֵק (וַעֲי' מִהֲרַשׁ"א
דְּמִדְבַּרְחֵי מַרְתִּי צְבֹרֵק גְּבִי מִדְבַּר מִלְאֲכַת
(שְׁמוֹת ל"ו ג') מִלֵּי צְבֹרֵק צְבֹרֵק אֶרֶץ
אֵלֶּיךָ עוֹד מִדְבַּר צְבֹרֵק צְבֹרֵק

פסוק כ"ז. "וְלִקְטוּ אֶת־הַבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְאֶת־הָאֵשׁ בַּיּוֹם וְהָם יִשְׁמְשׁוּ וְיָמָסוּ."

וילקמן איתו בבורקר בבורקר

היה"ד בבנין דוד פירשם בראשית (אות ס"ה) לפשר משאמו"ל בפסחים (קרי"מ) ארצי"ל בשעה שאמר הקב"ה לאדם קוץ ודרדר מצמיח לך ואכלת את עשב השדה וגו' עיינו דמעו"מ וכו' כיון שאמר לו בועת אפך האכל לחם ותקדרה דעמו, ופי' עפדי"ק של הדי"ק הרי"ם מגער זי"ע על הא דלאמר הקב"ה להנחם עפר האכל כל ימי חייך, דהקללה הי' דעי"ז שיהי' מוכן לחמו בכל מקום בזמן בלי עמל וגיעה, ולא יעטרך לזהם תהבד"ם חזונו מו"מ יבוי' נפרד

החוקר

אברהם, יומא (ע"ה) וזהו הדין

פסוק ב"ב. ויהי ביום הששי לקמו לחם משנה שני העומר לאחר ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשנה.

באופן אחר קצת עפ"י המדרש (הובא צילקוט אליעזר ערך שבת א"ב) מצינו רש"י אמרה שבת לפני הקב"ה, רבנן ע"כ לכולן יש בן זוג ולי אין בן זוג, א"ל הקב"ה כנסת ישראל היא בן זוגך וכו' עפ"י המדרש, ולכאורה קשה שהרי מצינו בהלכה שטענה וקטרגה ונענשה ע"י, ואמר לה הקב"ה לבי ומעטתי את עצמך, ומדוע השבת לא נענשה, אף י"ל דכונתה הייתה שלא יסעו אחרי בני אדם לעבוד אל השבת ולומר שהיא היווה של הקב"ה ח"ו, וא"ל הקב"ה שבני יראי בן זוגך, ואח"כ כשהגיע קבלת התורה, אמר הקב"ה לישראל, וכו' הדבר שאמרתי לשבת כנ"י היא בן זוגך, והיינו דיבור וכו' וכו' את יום השבת, פ"י שיזכרו מה שהקב"ה הצטיה להשבת שהיא לו בן זוג, ואפשר דמה"ע עכו"ם ששבת חייב מימה, כי אחרי שהשבת היא זיווגו של ישראל, הרי היא צמחי אשת איש, וע"כ אסור לבי"ד ודו"ק, וז"פ המדרש כי אחרי שיש לטעות ח"ו שאין לשבת בן זוג, ע"כ כל מעשה שבת כפול להורות שכל נברא יש זיווג, וא"כ ע"כ גם לשבת קודש יש זיווג (דהיינו כנסת ישראל), והבן.

ובעיקר דברי המדרש לענין יש לפתח
הייש לרמוז מה שאומרים בזמירות ליל ש"ק בזמור יום שצ"ק הוא, צרכו וקדשו בזמן, מלרדת לעם לא אלמן, והיינו שצדק את השב"ק בזה שנפל מן בערב שבת כפליים, (וכפירש"י עה"פ ויצדק אלוקים את יום השביעי בשם המד"ר) להראות אחדותו משום שכל אחד נברא בזיווג, והיינו לעם לא אלמן רק שיש להם זיווג, ואין אחד אלא הש"מ, והבן.

פשוט). וא"כ אין ראוי מזה שהוא מ"ע מיוצית והבן.

ובי"ב מש"כ רבינו צמ"י לשון פשיעות, יש לומר דהיי' חילוק בין אונים לפושע, דמי שהי' אונים ולא הי' יכול לשלם החובה כגון שהי' חולה, או אפשר שהמן שנפל סמוך לצימו לא נמס רק הממין עד שילא ללקוט, ואם לא ילא הרי ראו חביריו שסמוך לזה נפל המן ולא נמס, ויכנסו לצקרו לראות מה הסיבה שלא ילא ללקוט החולה והם לקטו עצברו (וזה מיידי אם הי' צמחית האדריקים שנפל המן צמח חצירו כמס' יומא ע"ה ע"ל דלדריקים ירד על פתח צמיהם וצינונים ילאו ולקטו ורשעים שטו ולקטו, ואפשר דאף צינונים שלא נפל המן צמחין להם, מ"מ כיון שמלאו המצרים המן שלא נמס הרי ציטו שהי' עוד לאחד ללקוט ולא הי' יכול מחמת אונס, ואז חזרו עד שמלאו מי שהי' אונס וסייעו לו, ואולי אף כשנודע להם שבעל המן הוא מן הרשעים, עכ"ל לקטו גם עצברו ומכש"כ לצינונים שצדקו לקטו עזורים) משא"כ כשהי' פושע או אפשר שנמס חלקו ונשאר צלי מזון, לזה נמנו מחלקם נדקה וזה נכון צמ"ר.

וראיתי בקונטרס נגמל המן אות א' שכח על הדביו צמ"י שכח כל מי שפסע ולא לקט בצוקה, הדקיק על מיצת שפסע שמכאן מוכח שהוא מ"ע מיוצית, ועי' צמ"י לעיל בשם המחלף עה"פ דבר יום צימו שכ' ח"ל לזרך אכילת יום ילקטו צימו ולא ילקטו היום לזרך ממך, ובשפמי חכמים כמז שם בשם הרא"ם שרש"י ז"ל צא לומר שאינו מ"ע מיוצית רק שלא ילקטו על יום אחר ע"ש, הרי דרש"י ס"ל דאינו מ"ע מיוצית ללקט המן.

וצמ"י גם מדברי רבינו צמ"י אין ראוי שהוא מ"ע מיוצית, דאפשר דאין כאן מנזת עשה כלל, רק שהוא כמו שחטתה שאם הוצה לאכול נר"י לשחוט, והי"ה הכה אם הוצה לאכול מוכרה ללקוט ואם הוצה להמנות אין עליו ציטול מ"ע מהלקיטה, אכן מי שרצה צמחם לאכול רק שהי' לו פשיעות שלא הלך ללקוט וממילא לא הי' לו מה לאכול אז נמנו לו צמורת נדקה, (ואין כונתו צלשון שפסע מלשון פשע ועון, אלא שהרי כל אחד ממילא הי' נר"י ללקוט כדי שיהי' לו מה לאכול, ומי פמי לא ילקוט, וע"כ שהי' פשיעות וזה

ושלום על ה' מילה להניח' ומה'ע
 בשמ"ע צרכה השמימי הוא רפאנו דע"י
 שנימול בשמיר יועיל לצריחתו ויתרפא
 ונולד בן זכר ושרפאה כל המשפחה הוא
 ע"י הצריח וכו"ל, וע"כ אמרו חז"ל (שבת
 י"ב.) שבת הוא מלועשוק יכולה הוא שחרתם
 ועיין פרש"י שם, (וכחמאמר העולם על
 הלשון הייליגער' שבת שהוא מלשון רפואה
 שהשצ"ק הייליג' ושפיר יוצן ש"כות הני
 מזה שבת ומילה והבן.)

פסוק ל"א. ויקראו בני ישראל את שמו מן והוא בודע גד לבן ומעטמו
 כפיפחית ברבש.

למלית הארץ (למקן גדולי), משא"כ צמן
 כמז הוא הלשון נמן ה' לכם לאכלה שהי'
 האכילה לכם כזמור לצריחם לגמול סקדים
 עמכם שיוכלו לקבל המורה בשלימותה
 עכד"ה, [והצא צמל נפמלי אומ קפ"א].
ואר"י זה הבין לאכול ד"ג שבת לזכור
 דצמח"ס ה' הדי' קודם לג'
 ולגמול סקד כה המאכלים נדג הוא מאכל
 דיקים כדוע זה מלני שלא הטלו כדור המנוח

והבן.
 [כו']
 והוא בודע גד לבן

בגמ' יומא (ע"ה.) דרשו ע"ז כשם
 שההצ"ה מגיד להם לישראל מה
 שבמורין ומה שבסקדין קר המן מגיד להם
 לישראל מה שבמורין ומה שבסקדין, ופירשו

ועיין צמ"ס ושלום פ' בשלח מה שפי'
 דדברי הפסקתה הניל (צפי'
 השני) שדומין וז"ל השני מלות מילה ושבת,
 ששניהם הם לטובה והשלום מושפין שהם
 לרעה, (דהיינו ששמירת שבת יזיק לפרנסתו
 ומילה יזיק לצריחת הילד ובאמת הוא
 להיפוך) עיי"ש באריכות, ולענ"ד י"ל
 דדרבו דמילת הוא לרפואה (עי'
 צמ"ס ושלום הניל ובהקדמת אומ חיים

פסוק ל"א. ויקראו בני ישראל את שמו מן והוא בודע גד לבן ומעטמו
 כפיפחית ברבש.

בספר דציר המונע (ח"צ מספר רצ"ד
 הוצב) פ' בהעלותך מהגאון
 אצ"ח"ק לאשכנזיאל ו"ל חז"ק והמן מרע ג"ד
 הוא הגימ"ל קודם ללני"ם מפני שהוא
 גומל ללי"ם עם האדם (עי' שבת ק"ג.), ועל
 זה ויבנו בני ישראל ר"ל שעל זה צבו על
 שהם מחוסרי עבודה ואינם גומלים סקד
 עם הלחם ואמרו וזכרו את הדג"ה ר"ל
 צמח"ס שאמנו גמלו סקד עם המזון וכו'
 והי' דל"ם קודם לגימ"ל והיו הדגה
 דל"ם קודם לגימ"ל, עכ"ה"ק עיי"ש
 דצריס נחמדים, ובעי"ז אימא גישמח משה
 פ' בשלח (ע"ה"פ הוא הלחם אשר נמן ה')

לפרש הפסוק (יהושע ה' י"א) ויאכלו
 מעבור הארץ ממחרת הפסח שהי' האכילה

פסוק כ"ז. ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוח ולא מצאו.
 [כד']

ששת ימי המעשה, ואמ"כ שובת עוה"פ
 ביום השביעי, אבל שבת ראשון שמר אינו
 יום השביעי אלא יום האלף או כמה אלפים
 עיי"ש, נחמא דהני מרי מלות יש להם
 שייכות להגאולה, לכן נקט הני שנים.
וידו שס"ס אליהו כדלי הוא זכרון שירדו
 להם גשמים, עפ"י"ד מגלה עמוקות
 כי בגלות רק ר"ע כל היום, היינו ר"ע
 מלות שאפשר עוד לקיימן בזמנינו, ושאר
 המלות סקד לנו צעור"ל, והם שמ"ג
 מלות, ובוה פ"י הכי' (שה"ש כ' י"א)
 הגש"ס חלף הלך לו, וכק"ו הנה"ק וי"ע
 צמפלה למשה פ"י בזה הפסוק (מהל"ס
 ס"ס י') גשם נדבות, שהשמ"ג מלות שאין
 אנו יכולים לעשות צפועל, ועוסקי מורה
 שמקיימים אומן צמחצבון בשעת עסק
 המורה צמחה יהוא, שמחשפין ממי יצוא
 לידו ואקיימנה, זה הוא דבזה, דהא לא נונו
 על כך, ומצנקשים מניף אלקים, שיעלה
 למעלה כאילו נעשה צפועל ממש עיי"ש,
 ובשערי ישיבכר על שמע"ל (אומ נ') כמד
 שזהו הענין של מפילת גשמים ביום שמ"ע
 לעורר על רוב המלות החסר"ס צומן הגולה
 שהם צמספר גש"ס עיי"ש, ו"פ שבוכות
 הני מרי מלות מילה ושבת יהי' הגאולה,
 וזהו ידו להם גשמי"ס היינו המלות כמנין
 גש"ס ודו"ק, וזה נכון צמ"ד.

ויש לפרש לפימ"ש צמחלתא וצילקוט
 פרשת בא רמו קל"ה עה"כ (זכרי'
 ט' י"א) גם את כדס צריחך שלחמי אפסירך
 וכן צמודש אגדס צראשית פי"ז עה"כ
 (זכרי' ל"ג כ"ה) כה אמר ה' אם לא צרימיו
 הצטפה לישראל אע"פ שאין להם מעש"ע
 הקב"ה גואלן בוכות המילה עכ"ל, (הוצא
 בהקדמת הספר אומ מו"ש הלכות מילה)
 וכן אמרו חז"ל (שבת קרי"ס:) אלמלי שמרו
 ישראל שמי צבחות מיד נגאלין (וטרע הפי'
 גישמח משה פ' משא' דף קל"א עה"פ
 ושמרו) דלא מיקרי צביחה ביום השביעי
 רק אם שומר מקודם שבת אחר, ואמ"כ

פסוק ל"ב. ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' מלא העומר מבטן למשמרת לדורותיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציא אתכם מארץ מצרים.

במנחת ציון כמז למשמרת לדורותיכם (שהמחזיק נקרא ציון דורות) וחזו למען יראו שמהם האמונה מושרשת בלבם כל כך כמו שרואה הדבר עין בעין עכ"ל.

ויש לפרש עפ"י ד"ק זקני הגה"ק מנחם וי"ע הוצא בקדושת יו"ט ריש פ' ראה ח"ל שיש אחד המאמין מכת צווי המורה"ק להאמין באלקי עולם, ויש אשר אין צריך להאמונה כי רואה עין בעין בראי חושים השגת הבחי"ה, וצחי' זו יומר גדולה, עכ"ל עיי"ש מה שפירש בזה. וי"ל דלמדינה זאת זכו ישראל ע"י המן לא רק בשעמו רק שנימו למשמרת לדורות שיראו ג"כ עין בעין, ח"פ למשמרת לדורותיכם למען יראו פ"י שהאמונה מה' מושרשת לדורות כ"כ כמו שרואה הדבר היינו האמונה עין בעין והבן,

ויאמר י"ל לפי"ז ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא, היינו בהשגת אלקים לאו עין בעין בחוש האמונה מה שלא ראו ולא ידעו מקודם, וכעין שפירש הה"ק רמ"מ מרימאנוז וי"ע (ע"י דברי מנחם סו"פ בשלח) דקאי על איש

צמדיגומם וגשמו לורת פניהם, עד שאלו אחד על מציו מן הוא כי לא ידעו מה הוא עכדי"ק: וכמו כן נמנך השגת קודם, כמפורש במדרש (צ"ר י"א ד') דרכו צאור פמיו של אדם קדשו צאור פמיו של אדם, לא דומה אור פמיו של אדם כל ימות השגת כמו שהוא דומה בשגת, ועיין צני יששכר מחמר שגת ג' אור ו' מ"ש בזה.

ויישי דרכו וקדשו צמן היינו צמדיגומם מן, דבשגת נשמה פמיו כמו באכילת מן והבן.

א"י עפ"י הרה"ק מרימאנוז וי"ל (צמורת מנחם פ' עקב) על הורה"ק (ימרו פ"ט) שכל ברכאן דלעילא ותחא ציומא שציעאה חליין, דכל המשגת מוונות של כל ימות החול נמשך ע"י אכילת השגת, שהם ג' סעודות, וכל סעודה לחם משנה, שהם ששה סעודות נגד ששת ימי המעשה, והיינו שעי"י האכילה בשב"ק ממשיכין מוונות לכל ימות החול עכדי"ק.

ויישי דרכו וקדשו צמן, דכל זמן שהי' המן לא הי' לישראל שום דאגת פרנסה, כמו כן נמנך ומקדש השגת להשפיע פרנסה על כל ימות החול והבן.

הספה"ק עפ"י חז"ל (שם) כמיז לחם וכמיז עוגות וכמיז וטמנו, הא כילד לדיקיס לחם ציננים עוגות לשנים טמנו צרחים, היינו שכל אחד ואחד טעם טעם לפי מדיגומו, וזה הי' מוסר השכל כי לפעמים האדם מטעה עצמו, ע"כ מהמן הי' יודע מלבו אם הלך אחורנית או למעלה, ועיין צמדיגומ הבושם פ' לו מה שהאריך בזה.

ובד"ע דכמו כן בכל שב"ק יכול האדם לידע מלבו צמדיגומ השי"ת כמ"ש צמדיגומ בספה"ק (ע"י לעיל אור י"ז בשם המנחם ציון), ובוז יש לפרש מה שאמרים צמדיגומ ליל שב"ק (צומר יוס שגת קודם הוא, ומקורו צמדיגומ צ"ר פ' י"א) דרכו וקדשו צמן פ"י צמדיגומ המן, דכמו דעי"י המן הי' יודע האדם מלבו צמדיגומ השי"ת, כמו כן ע"י שגת יכול האדם לידע מלבו ודו"ק.

א"י לפרש מש"א דרכו וקדשו צמן עפ"י מחי דאיתא בספה"ק (דברי מנחם סו"פ בשלח) לפרש הפסוק ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא, דעי"י אכילת המן מדרכו ונעשו קדושים וטהורים, ולא הכירו זה את זה, דכל כך נמנעו

האמונה כי"כ עד שראו עין צעין השגחה
הצב"ה ולא אין צדד נזכר לאמונה שהרי
רואה הוא כחש"כ הד"ס הג"ל וע"כ
הטילו האמונה על לעמ"ל והתקשרו
לאמונה חסד"מ שה"י דבר חדש מה שלא
השיגו עין צעין עדיין, כדי לקיים מצות
אמונה ועיקר עובדות השי"ת כדברי הרי"ק
מקאומיר וז"ל הנ"ל ודו"ק.

[ואפי"ל צד"ד מלי דלמא צפדיק דרי"א ח"ל

פסוק ל"ה. ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ
נושבת את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען.

[לב]

ארבעים שנה

כתב רש"י והלא חסר לי יום, שהרי
צט"ו צאייר ירד להם מן החילה,
ובצט"ו גניסן פסק, שנאמר וישבות המן
ממחרת לאל וכו'. ועי' במנחם ציון (ד"ל
פ"י, דל"י ע"ו). עה"פ וישבות המן
ממחרת הפסח שהעלה דבר חדש דב"י
צאדק מת משה ונפסק המן, וה"י אז עש"ק
וה"י רשאי' להוסיף מן המן למחרת עד
הבוקר (שהוא יום שב"ק), ואח"כ נשתלח
צו צרכה והספיק להם עד י"ו גניסן
שהקריבו את העומר, עכד"ק ועיי"ש,
ונמלא צו דבר מידות שבינו שה"י מוכן על
יום שב"ק ממילא ה"י לו מקום לחול
הצרכה שישראל לעוד לי יום, דבשאר הימים
כמיז אל יותר ממנו עד בוקר וגו' וצ"ל,

בפסוק יחזק נפשו על גבי המצות פסחה נשמו,
כיון שהשמיט הקצ"ה קולו מבין שני הכרזים
ואמר אל תשלח ידך אל הענר חורה נשמו, וידע
יחזק שיש מחיים הממדים מן המורה, ופסח ואמר
גידן אמה ה' מחיי הממדים, ולבאורה הוא ממה,
אמנם למי הנ"ל אפי"ל כי מאמר שפסחה נשמו
למעלה וצדד ה"י צעולם העליון, וראה עין צעין
השגחה הצב"ה, א"כ לא ה"י עוד נזכר לאמונה
שהרי רואה הוא כנ"ל ע"כ הטילו האמונה על
לעמ"ל להאמין במה"מ כנ"ל.

וממילא לא ה"י מציאות שיחול צו הצרכה
שישראל לדורות, ורק בזה המן שה"י עש"ק
ונמנה המורה רשות לישאר על יום מחר
וכבר יש מחר שהוא לאחר זמן לכן זה המן
ה"י מסוגל שיצדק על להלאה ודו"ק.

וגם י"ל דהוא כעין מה שכתב הטו"ז
בה"י חסידה עפ"י"ד הוזה"ק דהצרכה
אינו חל צדדד ריקן, וא"כ בכל יומי המול
שהנשאר נבאש ה"י נחשב ככלי ריקן ולא
מלי לחול הצרכה אף ערס שנבאש כיון דכן
ה"י הוזה"כ, לא כן בעש"ק שירד פי שנים
בכוונה שישראל גם על מחר לצד"ק שפיר
נמוסף צו הצרכה ודו"ק.

[לב]

צו"ד שם במנחם ציון שאומרו הדור ה"י
דור דעה, שישראל ה"י צעם ההוא
במעמד היומר חסד וגו' וה"י כולם צעלי

רוה"ק, וכשהקריבו העומר הריגשו
צדד"ה"ק שעמיד לעמוד נזכר ליהודים
וחושב ממשבות לאבדס, וע"כ ראו ועשו
צעדיו הקרבת העומר לשבור כוחו ועול
סבלו לכל יוכל להרע להם, ואולם אחרי
עשומם זאת פסק מהם המן, כי לצבור זה
נימן להם המן עד הזמן הזה, לפקוד את
עיניהם עד שימצינו וירגשו צדד זה,
ואח"כ לא היו צריכים עוד אל המן
עכד"ה"ק, והוא דבר נפלא ומחדש פליאה.
ויש לפרש עפ"י"ד חז"ל (מגילה ט"ו).
ויעבור מרדכי שהעביר יום ראשון של
פסח במענית, ועיי"ש ברש"י דלפ"ו נמלה
המן יום ב' דפסח שהוא יום סעודה השני
של אסתר ואחשורוש, ובו ביזס הממיל
מרדכי להמלכות ע"י שהריגשו המן צדד
העיר בלבדס המלך, והיינו ביזס הזה שפעלו
האדריקים ברוח קדשם ע"י הקרבת העומר
לעורר לשבור כוחו ועול סבלו לכל יוכל
להרע לנו, אומרו היזס דייקא ה"י הישועה,
והוא דבר פלא צד"ד.

וגם מרומן לאומיות קמן הוא אומיות
קמן דע"י קמן נשבר כחו של קמן,
והיינו דע"י אכילת המן שיש צו ג' אומיות
הללו, שעיי"ן קבלו דעת של אומיות אלו,
עיי"ן ראו להמחיק ולשבר כחו של המן
הרשע.

והא"י יש לפרש בזה המדרש (קהלת
דכ"ח ח' פסוק ה') שומח מזה לא
ידע דבר רע וז' אסתר שהייתה עסוקה
במצות ציבור חמץ ע"ש, עפ"י מש"כ
צדדיו צדד צדד מנהל וז"ל לאשר
באשה וז' אסתר שהיא ראויה להיות מנהל
באשה, כענין שכתוב (בראשית י"ח ט"ו) הנה
באשה וכו' (מהללס מ"ה י"ד) כל כבודה
במלך מלך פנימה וגו', ולמד הכתוב צדד
אסתרמה שחייב אדם במוותו לשמו וגו'ו
הקטנים, וזה שאמר מספר נפשותיהם
עכ"ל, הוצא בקר' לננות המן אומ ד',
ומפרש שם שכוונתו דמנות הלוקטס ה"י
על האלשים כמ"ש לקטו ממנו איש ולמעט
אשה, וא"כ נמח מזה להצרכה שגשתלה
בהמן הייתה ע"י הלוקטס של האלשים.

[לד]

וכבר נודע הסברא מספד"ק במלמח
המשכן שע"כ ה"י צדד קדושה
שהנומנים נמנו צדד וצבז שלם, וכו"ש
האלף הקדוש לפרש מהל"כ (שיר
השירים ג' ט') אפ"י עשה לו המלך.

שלמה וגו', לבלעולה תמוה מה שזה הש"ת לעשות המשכן מכסף וזהב ועצי שטים, וכי יתכן שדברים אלו יהיו ראויים להיות משכן לשיבת עוון, והלא מן הראוי ה"י שהש"ת יעשה המשכן מאורות העליונים, אלא צאצא לא על דברים גשמיים השורה הש"ת שכינתו אלא על האהבה הרלוף בחובו, דהיינו ריון הלב ומתעבה קדושה שכל אחד ואחד מהממלכתיים שהקדיש לגבוה, והביאו ונתנו כלב שלם עד כלות, וקיצוץ הגדוה ה"י כולל קיצוץ אהבת כל אישי ישראל, וז"ש אפריון עשה לו החלל שלמה שהשלים שלו ית"ש, מעני הלבנון עמודיו עשה כסף וגו', וכדי שלא תחמה ע"ז הא"ז היו דברים הללו ראויים לזה, ע"ז קאמר לפי שחובו רלוף אהבה מצננת ירושלים, ומגדול טהרת

[לה]

בגמ' ברכות מ"ח ע"ב איתא, אמר רב נחמן משה מיקן לישאל ברכת הון בשעה שירד להם מן, הרי שעל המן היו מצרכין צהמ"ז, והקשה בחזון איש ה"י צהמ"ז (ס' כ"ח אות ד') הלא ציומא ע"ה ע"ב איתא שה"י נכלע בצאצאים, ומה אי מקיים ויתר תה"י לך על אונן, דברים שמגרי אומות העולם מוכרין אותם להם עיי"ש, ומצואר שהמן ה"י משקה ומרור ק"מ האצרים צלי עיני כל עיכול, והוא

ענין ברכה המזון במן.

בבחינת ענין הצומע שלדעת הלבוש אין מצרכין אחריו, כיון שהרי הוא דומה למי שנמטעל המזון במעיו שאבד ברכתו וא"ז יתכן עליו צהמ"ז עכ"ל. (וכן הקשה הגאון ר"י ענגיל בגליוני הש"ס (במס' ברכות שם) ק"מ באופן אחר דא"ז מצרכין על טעם לבד ועיי"ש), וע"כ דעתו שצאצאיה אין צריך חנאי שלא ימטעל המזון במעיו אלא כשהפסקו, אבל כשהמצרכין מיקף לאחר אכילה לא איכפת לן בנמטעל, וא"כ במן היו מצרכין מיקף בלא הפסק, ולפי"ז גם צומע שייך לבדך ברכה אחרונה, דהצרכה

ומתעבה קדושה שכל אחד ואחד מהממלכתיים שהקדיש לגבוה, והביאו ונתנו כלב שלם עד כלות, וקיצוץ הגדוה ה"י כולל קיצוץ אהבת כל אישי ישראל, וז"ש אפריון עשה לו החלל שלמה שהשלים שלו ית"ש, מעני הלבנון עמודיו עשה כסף וגו', וכדי שלא תחמה ע"ז הא"ז היו דברים הללו ראויים לזה, ע"ז קאמר לפי שחובו רלוף אהבה מצננת ירושלים, ומגדול טהרת

ענין אכילת לחם עפ"י חמ"ל דאיתא

במנחת כיון (ד"ל פ"ג, דא"י פ"ח) ח"ל וצד פרשמי לבס שלא ה"י

[לו]

קאי על שעת אכילה, וגם נאמח להלכה בקטן ועכו"ם שאכלו בעת פטור ואח"כ נמגדל ומגרי דפטורים ע"ש בצאצאים.

ונכלע דרך הקנה ומשם ירד להלך ומחלק לאצרים, וכלי הושט הכרס ואצטומא וכו' ומה שכתבנו לזכר האוכל ולזהות הפסולת, ובמין לא ה"י פסולת ונכלע דרך הקנה ומשם ירד להלך ומחלק לאצרים, וכלי הושט הכרס ואצטומא וכו' ומה שכתבנו לזכר האוכל ולזהות הפסולת, ובמין לא ה"י פסולת ועשו אורו עוגות שמכרו ימים מקדש שהיו טובים מאד, וע"י צורת אכילה זו נמטעל חמות המחל, וע"כ נאמר שטו העם ולקטו שלא אכלוהו דרך הושט, עכ"ל. והוא דבר חדש שהמן לא אכלו דרך הושט, ולפי"ז יש לומר דמילוק זה אס נמטעל או לא שייך רק כשהמחל הולך דרך הושט וצ"ל לקיצה וכו', משא"כ במן שלא ירד כלל לקיצה רק מהקנה ירד להלך, ומשם נמטעל לאצרים, א"כ כיון שנכנס מיקף מחמילתו ללב שהיא מקום משכן דס הנפש שפיר צריכים לבדך ברכה המזון.

יצפנוני בסכה

ספר

מאמרים שנבחרו בעניני סוכות ושבת

מופיעים על דברי רבותינו

הוציא לאור: מוסד תלמוד תל אביב

תש"ז

לענין יש לבאר זאת על פי הקדמה. בכל מתנה שנתן אדם לחברו ובלולת בעצם שתי מתנות. האחת - עצם המתנה, החפצא אשר ניתן מן הנותן למקבל. השנית - יחס החובה והאהבה שגילה הנותן למקבל בויתור שיותר על ממונו לטובתו. ומדאי טעמא אמרו בשבת י" - "הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו", כדי שידע שהנותן אוהבו ותרבה חיבה ורעות בישראל (רש"י ביצה ט"ז). אם יתן הנותן "מתנה בסתר" נתן רק את החפצא של המתנה ולא את היחס הנלווה אליה. ולהיפך, אם שלח הנותן מתנה למקבל, והודיעו על כך, אלא שלא הגיעה לידיו של המקבל מאיזו סיבה צדדית - יש כאן מתן יחס בלי לתת את החפצא של המתנה, ופשוט. ויש שערך ההתייחסות עולה על ערך המתנה, ולפעמים המתנה היא בעיקר "דיכא תמציי" להקדשה המצורפת לה, או לנייר הצלופן וסרט הזהב המעטרים אותה ומבטאים את יחס האהבה והכבוד יותר מעצם המתנה.

הכלל הזה נכון בודאי גם ביחס למתנה שהקב"ה נותן לנו.

שמעתי מעידים - מדוע על כל דבר מאכל מודים אנחנו הודאה כפולה: ברכה שלפניה וברכה שלאחריה. ועוד, מדוע ברכה שלפניה אין לה שיעור בעוד שברכה שלאחריה אין מברכים על פחות מכיוצא? ומבארים: כי אכן הברכה שלפני האכילה אינה הודאה על עצם המאכל (כי עדיין לא נהנה המברך מן האכל, ועל מה יודה) כי אם על תשומת הלב. ברגע זה דוקא, כאשר אני עומד להכניס את המאכל לתוך פי, נתברר לי שהוא נשלח אלי במתנה מיד הקב"ה. עכשיו מתברר לי שעבורי בלבד דאג הקב"ה שיעדלו, יארונו, ימכרו וכו' את הפרי או הירק שאני עומד לאכול. אני מודה לו בברכה הראשונה על יחס החיבה שגילה אלי בהגישו לי את דבר המאכל הזה. הכמות אינה משמעותית, תשומת לב ואהבה אינם נמדדים ב"כזויתים". לעומת זאת, לאחר שאכלתי ונהניתי, אני מודה לו על עצם המאכל וההנאה שנהניתי ממנו - אם היה בו שיעור שיש בו חשיבות.

ז"ל הגמ' בסוטה דף ט' - "במדה שאדם מודד מודדים לו. מרים המתנה למשה שעה אחת, המתנינו לה ישראל שבעה ימים". והעירו בגמ' שם, שאין זו מדה כנגד מדה אלא החזירו לה יותר ממה שנתנה. כי אכן ראוי למדוד למיטיב במדה מרובה יותר ממה שהיטיב. אך לא נתברר שם הטעם: מדוע ייטיבו לו יותר ממה שהיטיבו? ועוד, מדוע קראו לזה "במדה שאדם מודד" - מודדים לו, והרי

מה בין המן והבאר לבין עמוד הענן

מאמר א'

איתא בתענית דף ט' - "ר' יוסי ב"ר יהודה אומר: שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הם - משה ואהרן ומרים. ושלש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר וענן ומן. באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה". עכ"ל.

וכבר עמדו על כך בכמה ספרים, מה נשתנה עמוד הענן מן המן והבאר שלזכרו דוקא, ולא לזכרם, נקבע מועד - הלא הוא חג הסוכות. ואמנם נחלקו בגמ' (סוכה דף י"א) ר"א ור"ע אם הסוכות שנצטוונו לישב בהם בסוכות הן זכר לענני הכבוד שסיכך בהם עלינו הקב"ה במדבר, או הן זכר לסוכות שעשו ישראל במדבר, ועכ"פ לר' אליעזר בודאי קשיא. והרי כתב הב"ח ס"י תרכ"ז שבזה הלכה כר' אליעזר, שכן תרגם אונקלוס את הפסוק: "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאני אותם מארץ מצרים" - ארי במטלה עננין אוהבת ית בני ישראל וכו'". עכ"ל. וצ"ע.

והנראה בזה: כי באמת צ"ב, עצם המועד של חג הסוכות את מה הוא בא לעיין ולחגוג, הלא "בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאני אותם מארץ מצרים" אינו אלא פרט אחד הנכלל בכלליות יציאת מצרים, וכיון שעל עצם יציאת מצרים נקבע חג הפסח, מועד צאתנו מארץ מצרים, מה טעם לקבוע מועד בפני עצמו לעיין את אחד מן הפרטים אשר נכלל ביציאה שכבר הודו ושבוהו עליה בחג הפסח?

לקטנות הבנתנו נראה שדברי הטור שאין יושבים בסוכות בחודש ניסן (כי אז לא יהיה ניכר שישבונו לכבוד הבורא ית"ש) אינם מספיקים להצדיק קביעת מועד מיוחד של שבעה ימים, ומקרא קדש האסור במלאכה; ועיין משי"כ בענין זה בספר "פחד יצחק" סוכות מאמר ט'.

מודדים לו ביותר מן המדה שמדד? אכן זה פשוט, אלו היו מחזירים למרים במדה שבה הטיבה למשה, אזי היו מחזירים לה, בעצם, פחות ממה שמדדה היא. כי היא נתנה גם את תשומת הלב להמתין מרצונה, ואלו כאשר פורעים "חוב" תחת "טוב" - אין בפרעון את אותו יחס של איכפתיות ותשומת לב שיש בנתינתו של המקדים להיטיב. פוק חזי, כאשר מישו מקדים לנו "שלום", אנו כופלים לו: "שלום שלום", ומדוע? כי אנחנו מרגישים שלהחזיר "בה במדה", זו בעצם החזרה "פחות מן המדה", כי עדיין לא שלמנו על הקדמת ה"שלום", כי אם רק על עצם השלום. על כן כופלים אנחנו, ומוסיפים ומקדימים את התוספת שלא הוקדמה לנו, כדי לשלם מדה במדה.

יציאת מצרים מתנה גדולה היא, מהפך מעבדות לחירות; גם השגת ה"אנכי ה' אלקיך" היא מכח ה"אשר הוצאתיך מארץ מצרים". וגם המתנה הזו מתחלקת ל"חפצא" של המתנה ולחס שבו ניתנה. נראה פשוט, כל מה שניצרך ליציאת מצרים עד בואם לארץ ישראל הוא בכלל עצם המתנה של יציאת מצרים, ועל זה כבר הודינו ושמחנו בפסח זמן חרותנו. זה כולל את מתנת הלחם (המזון והמים (הבאר) כי א"א להתקיים בלי אכילה ושתייה, ומאן ריהיב חיי - יחיב מזוני. נראה לומר, שבניגוד לחם ולמים שא"א בלחם, ענני הכבוד שהקיף הקב"ה בהם את ישראל במדבר לא היו "הכרחיות" אלא "מותרות", ולפיכך עיקרם לא בא אלא לבטא את האהבה והחיבה של הקב"ה לישראל, אשר נתן להם את המתנה של יציאת מצרים בטובת עין. ומניין? ממה שכתב רבנו בחיי בספר "כד הקמח" לבאר את ענין ענני הכבוד, ז"ל: "ישראל במדבר היו מקיפין אותם שבעה עננים, והעננים נקראים סוכה וכו' והנה זו מעלה גדולה לישראל כשהיו מוקפים בשבעה עננים, כי כן דרשו חז"ל שהקיף כסא הכבוד בשבעה עננים שנא, וכו' ואותן שבעה עננים (המקיפין את כסא הכבוד) נקראים סוכות ועליהם נאמר סכיבותיו סוכתו. ולכן נצטוונו במצות סוכה שנעשה סוכות כנגד אותן סוכות והם עננים שהקיפו אותנו במדבר וכו'". עכ"ל. נראית כוונתו, על דרך מה שכתוב במנחות מ"ג: - "מה נשתנה חכלת מכל מיני צבעונין (שיחודו הקב"ה למצות יציאת) מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע לכסא הכבוד וכו', ופרש"י: "נאה לישראל שיהא דמות כסא עליהם". כמו כן העובדה ששבעת ענני הכבוד המקיפים את כסא הכבוד מקיפים את ישראל גם היא בבחינת "נאה לישראל שיהא דמות כסא עליהם". (ויש בזה רמזה נפלאה שישראל

הם כסא כבודו ית' בתחתונים, וכמ"ש: "עם זו יצאתי לי תהלתי יספרי", כי מאתנו בלבד מתגל ומתקדש כבוד שמים, וכמ"ש "ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת". אין לך גילוי חיבה גדול מזה לקשט בו את המתנה הנפלאה של יציאת מצרים.

על ה"עין-יפה" הזו המבטאת את אהבתו של נותן המתנה למקבלה נקבע חג הסוכות כמועד בפניע, כי אכן היחס בו ניתנת מתנה הוא כמתנה נוספת, וכמשננות. ואפשר, שהשמחה הרבה הנוהגת בסוכות יתר על שאר המועדים (עין ברמב"ם) נובעת מן העובדה שתשומת הלב אשר במתנה משמחת יותר מעצם המתנה. ואכן, מסתברא מילתא שענני הכבוד היו בגדר "תוספת", כי כשחטאו בעגל - נסתלקו, ולא נסתלקו מהם המן והמים, ומאי שנא? כי את העיקר המוכרח אין ראוי לקחת, כי אם את התוספת שהיא בגדר "מותרות". זה גם הטעם, מסתמא, שמי שחטא נפלט אל מחוץ לענני הכבוד (ובדם שלט עמלק) אבל לא מצינו שנקנסו החוטאים בהעדר לחם ומים.

נתיישרה בזה היטב הערת הקדמונים, מדוע נקבע חג סוכות כזכר לענני הכבוד ולא נקבע כזכר למן שאכלו ישראל במדבר ולמי בארה של מרים ששתו שם. כי אכן הזכר לחם ולמים שאכלו ושתי ישראל ביציאתם ממצרים נכלל כבר בחג הפסח. רק ענני הכבוד שדאגו לכבודם ונחיתותם של ישראל (ודוקא מפני היותם להרווחה) מסמלים את ה"עין יפה" שבה הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים, וראויים הם לחג בפני עצמו.

שוב ראיתי ב"בני יששכר", שזכיתי לכיין לדברי רבותיו של החיד"א, במאמר זה. והביא שם את מאמר רבותיו: "בודקין לכסות ואין בודקין למונות", כי הכסות היא בגדר מותרות, והמונות הם הכרחיות. והרי המן והבאר היו המונות, וענני הכבוד - בבחינת כסות, כי "מאני-מכבודתי" (שבת קי"ג). [ענני הכבוד גם ניהצו את כסותם של ישראל במדבר].

צנצנת המן

הרב משה רייס

המן שאותו אכלו ישראל במדבר היה מאכל שונה לחלוטין מכל סוגי המאכלים המצויים בימינו, וייחודיותו היתה בולטת מכל צד.

ראשית, סוג מזון זה היה שונה מבחינה מהותית מכל מה שמוכר לנו, המאכלים שאנו אוכלים סועדים את הגוף וממציאים לו את החומרים הדרושים לקיומו התקין ולבריאותו. לעומת זאת המן היה מאכל רוחני מיסודו, בעוד שהלחם הרגיל שאנו אוכלים הריהו בא מתבואות הארץ, הרי על המן העידה התורה (שמות טז, ד): "הגני ממסיר לכם לחם מן השמים", לאמור, שהיה זה מאכל שמיימי. בספר "תהלים", במזמור (עז) המתאר את רוב חסרי הקב"ה על עם ישראל בהיותם במדבר, נאמר על ענין המן (כג"ה): "יציו שחקים ממעל... וימטר עליהם מן האבול, ודגן שמים נתן... לחם אבירים של המן, מתפרש בפי רבי עקיבא (יומא עה, ב) דהיינו "לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו". השגותינו בתחום זה הינן אפסיות ופחות מכן, אולם רשאים אנו לחזור על מה שכתב הרמב"ן בענין זה (שמות טז, ו):

ודע כי יש במן ענין גדול, רמזוהו רבותינו במסכת יומא... והענין הזה שאמר רבי עקיבא הוא, שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה... והמן הוא מתולדת האור העליון, שנתגשם ברצון בוראו, ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת ניוונו מדבר אחד...

היו אמר שומן היה מזון מלאכים רוחני, שישראל זכו אז לאכול ממנו בשל מעלתם הרוחנית האדירה. לדברי הרמב"ן מחמת עיקרון זה יכלו ישראל לטעום במן גם את כל סוגי הטעמים האפשריים, כאשר לא היה זה מזון חומרי כלל ועיקר. טעם חומרי מטמנעם בסוג מסוים, ולא כן מזון רוחני. כלשון הרמב"ן:

ומפני זה היו מוצאים טעם במן מכל מה שיצאו, כי הנפש במחשבתה תדבק בעליונים ותמצא מנוח חיים ותפא רצון מלפניו. להלן מוסיף הרמב"ן להסביר כי מזון רוחני מסוג זה אינו מצוי עוד בעולם הזה אבל הוא ימצא בשפע בעולם הבא, שכולו רוחניות, (וראה מה שכתבנו במאמר "לחם אבירים", שבספרנו "מראש צורים", חלק ב', עמוד 163).

ובצד היות המן מזון שונה מבחינה מהותית מן המקובל, הוא גם הגיע לישראל בצורה מופתית. כל אחד מישראל יכול היה ללקוט ממנו אך ורק עומר לגולגולת. עומר זה היה צריך לספק את מזונו של כל יום, אולם אי אפשר היה להותיר מאומה למחרת, כאשר למחרת היה מזון מופלא זה מעלה רימה ובאשה. זאת ועוד, ביום הששי היו העם לוקטים ברוק מנה כפולה מזו של שאר הימים, ובשבת המן לא היה יורד כלל.

מה שבלט עוד יותר מבחינה מעשית היתה העובדה שמזון זה הגיע לישראל כמעט ללא השתדלות כלשהי מצידם. פשיטא שכדי להשיג לחם מן השמים, לא היו ישראל זקוקים לא להרוש ולא לזרוע או לקצור. פעולות אלו הינן חיוניות כדי שיצמח לחם מן הארץ, אולם לא לצורך ירידת הלחם הרוחני. כל ההשתדלות שהיה על ישראל לעשות היתה רק לצאת וללקוט את המנה היומית, איש כפי אכלו.

למשמרת להותותיכם

תופעה מופלאה זו של ירידת המן היתה נס מתמיד שאירע לישראל בצורה קבועה ארבעים שנה, משך כל שנות היות ישראל במדבר, כדברי הכתוב (שמות טז, לה): "ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה... עד בואם אל קצה ארץ כנען".

כיון שגלוי וידוע היה לפני הקב"ה שנס ירידת המן לא יתקיים לאורך ימים, וכעבור ארבעים שנה הוא יחלוף מן העולם, הוא צוה להשאיר ממנו זכר לדורות.

התורה מכארת (שם, לב): "מלא העומר ממנו למשמרת לדורותיכם, למען יראו את ה' אשר האמלתי אתכם במדבר". כמובן שישראל מלאו את דבריו של מקום, ובמקום המקדש ביותר

בעולם, בקודש הקדשים, לפני ארון הברית, הניח אהרן צנצנת אחת מלאה מן, למשמרת לדורות עולם.

חז"ל הוסיפו לכאור צנצנת המן שהותחה בקודש הקדשים היתה אמורה להיות לא רק כמין זכר למה שאירע בעבר, אלא גם כמין מופת מוחשי לכל הדורות. בענין זה מצטט רש"י את האמור ב"מכיל-תא":

בימי ירמיהו, כשהיה ירמיהו מוכיחם: למה אין אתם עוסקים בתורה? והם אומרים: נניח מלאכתנו, ונעסוק בתורה, מהיכן נתפרנס? הוציא להם צנצנת המן ואמר להם (ירמיה ב, לא): "הדור אתם ראו דבר ה'", "שמעו" לא נאמר, אלא "ראו", בזה נתפרנסו אבותיכם, חרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו.

אמנם לא כל דור מצוי בדרגה רוחנית כה גבוהה כשל בני דור הדעה שבמדבר, שיוכל להתפרנס מלחם האבירים שמלאכי השרת אוכלים אותו. אולם בני כל הדורות חייבים לקבוע בתודעתם את העיקרון שהקב"ה הוא המכין מזון לכל בריותיו אשר ברא, והרבה שלוחים לו כיצד להמציא לכל איש ואיש די מחסורו.

המסקנא הנובעת מכך שאין סיבה שתצריך הימנעות מעיסוק בתורה. על האדם לעשות רצון קונו ומובטח לו שהקב"ה יספק לו את מזונו.

בכח התורה

הלכה שעל ישראל ללמוד מצנצנת המן הוא בעל כפל פנים. ראשית, יש ללמוד מכך את דבר הקשר ההדוק שבין התורה להשגת המזונות. מי שזוכה להתקרב שבין התורה להשגת המזונות. מי ברמה גבוהה, הקב"ה יספק לו כל הצטרותו, ואפילו בדרך נס, מבלי שיצטרך לטרות אחד פרנסתו.

דברים בנידון זה כתב המלבי"ם בבארו את הציווי להניח במקדש את צנצנת המן:

טעם הציווי הזה ללמד שענין המן, לא היה נוהג רק במדבר לבד, כי הוא ענין קיים ונוהג לדורות, שכל מי שיינזר מעניני העולם אל התורה ואל העבודה, זימן לו ה' לחם חוקו בלא עמל ויגיעה וזיהוי מאוכלי המן, כמו שהזמין אל משה, שנתעשר מפסולתו של לוחות, רצונו לומר, שעל ידי קבלת התורה ניתן לו עושר ופרנסה על פי נס. ולאחרן ולבניו הזמין פרנסתם מאשי ה' ומתנות הקודש כדי שיעסקו בתורה בלא דאגה...

ועל כן ציווה ה' "מלא העומר ממנו למשמרת לדורותיכם", להראות שהוא דבר שינהג לדורות... "למען יראו את ה' הלחם", כי לחם זה ינהג תמיד...

ברוח זו מסביר המלבי"ם את פרשת השתדלות שהיתה בין יששכר וחובלן, שבשבט יששכר היה עוסק בתורה וחובלן היה ממציא לו מזונות. לדבריו, נמצא שחובלן היה כעין ספק המן של יששכר, היגע בתורה.

המלבי"ם כותב שרמו לענין זה ניתן למצוא כמה שאבנו של זבולון בחושן היתה יהלום (ענין שמות כח, יח, ורש"י שם). קדמונים מזהים את היהלום עם אבן הבדולח (ענין רבינו בחיי טז, ד שכתב כן), ואם

כן הרי זה רמז למה שנאמר בתורה (במדבר יא, ז) אורות תכונת המן: "ועינו כעין הבדולח".

יסודם של דברים מופיע כבר בדברי רבינו בחיי (טז, לג) הכותב בטעם מה שדוקא אהרן הוא ששם את צנצנת המן באהל מועד:

ויתכן שנאמר כי מה שצוה בזה לאהרן, שבא לרמוז כי הכהנים הלוויים מורי התורה שעתידין לצאת מאהרן, יהיו מזונותם בהרווחה ולא בעמל, כאוכלי המן... והזכיר תחילה "והנה אותו לפני ה'", לבאר כי מזון תלמידי חכמים שבכל דור דור הוא מסור לשם יתבוד... והוצרך לרמוז זה, לפי שהתורה היא ממקור החכמה העליונה והחכמה תחיה בעליה, והיא היא מקור הברכה והחיים האמיתיים...

כמין רמז לעיקרון זה ניתן להביא ממה שמבואר בגמרא שצנצנת המן היתה נתונה בקודש הקדשים לפני הארון, וחז"ל אמרו עוד (שקלים טז, א) שמשנגנו הארון נגנה עימו גם צנצנת המן. הרי זה רמז לכך שהמן, דהיינו המון עימו גם צנצנת המן, הרי זה הדוק אל ארון התורה. כל זמן שיש ארון הוא מבטיח גם מזונות, ומשנגנו הארון, גם הצרכים החומריים אינם באים בשפע כל כך, בבחינת: "אם אין תורה — אין קמח".

ונשמא יש בכך גם רמז לכך שרק כשארון הקודש היה במקומו, יכלו עוסקי התורה להתפרנס לגמרי

ללא עיסוק בהשתדלות כלשהי. לעומת זאת בדורות המאוחרים יותר, כשארון הקודש נגנז ולימוד התורה אינו בדרגה כה נעלה כפי שהיה בדורות הראשונים, נגנז עימו גם המן, בבחינת מה שאמר חז"ל (סוף קידושין): "הרשות את מנשי וקופחתי את פרנס תי".

בנידון זה ראוי לצטט שורה קצרה שיצאה מעטו של בעל חירשי היר"ם (שכנראה רשמה לעצמו) ונדפסה ב"ספר הזכות" (בלקוטיים): "עלה בלבי מודשבה, שיוכני השנית לחדש בכל יום ויום דבר בפרשת המן, וממלא הפרנסה שזמין לי השנית, תהיה מהתורה הקדושה". לדמיון שבכל דור ובכל עת זכות מיוחדת לא ליהודי כאשר מזונותיו קשורים ונובעים מבריתות בתורת ה'. אשר מי שקמחו קשור בצורה הדוקה לתורת ה' אשר בפיו.

מניית הבטחון

הלכה הנוסף שיש ללמוד לדורות מצנצנת המן הוא קנין מידת הבטחון והשלטתה על כל מעשינו.

כל ימי היות ישראל במדבר העם קנו כנפשמ את מידת הבטחון. הפסוק (תהלים קמח, טז): "עניי כל אריך ישרו, ואתה נתן לחם את אכלם בעיתו". קיבל במדבר מדי יום בינו משמעות מוחשית.

המדבר הרי אינו מקום זרע ואין בו לא תאנה ולא רימן, לפיכך כשהיה אז האדם חדר למזונותיו ולמזונות אנשי ביתו לא יכול היה בשום פנים להישען על כוחו ותושיותו ולא על זרוע בשר בכלל, ורק יכול היה לשאת עין למרום, ביוצרו שזוהי תקוותו היחידה.

על כך נאמר בגמרא (יומא עז, א):

שאלו תלמידיו את רשב"י: מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה? אמר להם אמשול לכם משל. למה חזר דומה? למכר בשר ודם שיש לו בן אחד, פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה, ולא היה מקביל פני אביו, אלא פעם אחת בשנה. עמד ופסק מזונותיו בכל יום, והיה מקביל פני אביו כל יום. אף ישראל, מי שיש לו ארבעה וחמישה בנים היה דואג ואומר שמה לא ירד מן למחר ונמצאו כולם מתים ברעב. נמצאו כולם מכוונים את ליבם לאביהם שבשמים.

לקח זה היתה אמורה צנצנת המן להזכיר לדורות. מזונות אין אדם משיג בכוחות עצמו. הכל נקבע לו משמים, וכשם שבמדבר אילו ביקש איש ללקוט מעבר למיכסת מזונו, הדבר לא עלה בידו, כך גם כיום אינו מסוגל להשיג מעבר למה שהוקצב לו משמים.

רבינו בחי' בספרו "כד הקמח" (ערך "בטחון") מגדיר את מידת הבטחון: וענין הבטחון, שיתלה בטחון בה' יתברך לבדו, ושזכור אותו בכל פרטי פעולותיו, ושמתבונן כי אין המעשה ההוא מסור בידו, אלא ברצונו יתברך. לפי שיש הרבה בני אדם שבטוחים בהש"ת בכלל, והם מאמינים אמונה שלימה כי הכל בידו יתברך, אבל ענין הבטחון בפרטים לא ישיה אל ליבו... ועל זה אמר שלמה ע"ה (משלי ג, ו): "בכל דרכיך דעהו", כלומר בכל דרך ופעולה שאתה עושה, זכרהו, ותתבונן במחשבתך שאין לך כח ויכולת בפעולה ההיא, ואין עשייתה מסורה כי אם ביד הש"ת.

יסודם של דבריו אלו בדברי רבינו יונה בפירושו ל"משלי" (שם), ורבינו יונה מדגים את דבריו במציאות היומיומית:

כי יש אנשים שעניינם אל ה' במעשה גדול, כמו אם יבקשו לפרוש ביום לסחורה או לצאת בשיירה, ובמעשה קטן לא יזכרו את ה', מפני שהפועל קל בעיניהם וברור לדעתם כי עילה בידם, או מפני שלא יגיע הפסד מרובה אם יבטל המעשה ההוא... על כן אמר "בכל דרכיך דעהו", בדבר גדול או קטן, כי אחר שכל הפעולות תלויות ביד ה' וכל ההצלחות בחסדו, חייב אדם לזכור בכל מעשיו.

בספר "כד הקמח" (שם) הוא מדרגים שאמנם אין אדם רשאי כיום להשתמש מלעסוק בהשגת פרנסתו, וגם אם ישנן בידיו זכויות ומעשים טובים, הוא אינו רשאי להסתמך עליהם בלבד, וכאומר שמגיע לו שהבורא יספק לו את צרכיו. אולם העיסוק אינו יכול להשכיח מהאדם את העיקר הגדול, שלא השתדלותו ולא האמצעים שהוא נוקט הם המועילים לו, ורק הקב"ה הוא המשביע לכל חי רצון ומספק לו את כל צרכיו.

כדברי בעל "חוכות הלבבות" (שער הבטחון, סוף פרק ג, לפי חרגום בעל "לב טוב"):

וכאשר מחשבותיו וגופו עסוקים באחד מאמצעי הפרנסה, או בהשתדלות להשיג אמצעי זה, תהיה כוונתו לקיים את מצוות הבורא שצוה לאדם לעסוק באמצעים גשמיים...

ואל יחשוב אדם כי פרנסתו תלויה באמצעי מסויים, ואם ייעדר ממנו אותו אמצעי לא תבוא פרנסתו על ידי אמצעי אחר, אלא יבטח על האלוקים בפרנסתו, וידע כי כל האמצעים שיש אצל הבורא ובידו לפרנס אותו על ידי איזה אמצעי שירצה, ובכל זמן שירצה, ובאיזה אופן שירצה... וכאמור, צנצנת המן היתה אמורה להוות תזכורת קבועה לעיקר גדול זה.

על ידו והישיבה שפע דב

בין דמויות ההוד של גדולי אבות תנועת החסידות מזקקת דמותו של הרה"ק ר' מנחם מנדל מרימינוב זצ"ל, עליו העידו תלמידיו שעשרים ושתים שנה היה דורש דברי תורה על פרשת המן, ובכך השפיע שפע רב לעולם, (כך נאמר בפתחת ספרו "מנחם ציון", שיצא לאור בידי תלמידיו הרה"ק בעל "מראה יחזקאל" זצ"ל). על קנין מידת הבטחון שוכן בה ישראל כתוצאה מאכילת המן, ועל מקומה המרכזי של מידה זו במערכת עבודת ה' של היהודי, כותב הרמ"מ מרימינוב, בספרו "דברי מנחם" (פרשת בשלח):

כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל שעל ידי אכילת המן ירגילו את עצמם במידות טובות וישרות, כדי שיקל עליהם קיום התורה והמצוות, ועיין ב"ספר הישר" לרבינו תם, שהראשון של כל מידות טובות הוא האמונה והבטחון, והוא היסוד והשורש של כל המידות טובות...

בלתי אפשרי לקיים המצוה הזאת של אהבת כל ישראל בלב שלם, אם לא מי שיש בו מידת האמונה והבטחון באמונה, והיינו שיאמין באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו, הוא מנהיג ומשגיח על הכל בכל עת ובכל רגע, ונותן לכל איש ואיש די מחסורו, ואין שום אדם יכול לנגוע במה שמוכן... ומי שיש בו המידה הזאת הוא בא למידת הבטחון... ולכן עלה בחכמתו יתברך לזון את ישראל במן שירד מן השמים בכל יום ולא ליום אחד על חביו, כדי להרגיל את ישראל, עם קרובו, למידת הבטחון ולא ידאגו דאגת מחר...

הגה"ק מאורידוב זצ"ל בספרו "כאר משה" בפרשתו האריך כשבה מעלת הבטחון. הוא מצטט

את דברי הרה"ק מרימינוב הנ"ל, ובהקשר לכך הוא מביא מדברי הבעש"ט זיע"א, שצוטטו על ידי נכדו בעל "דגל מחנה אפרים" בפרשתו, על הפסוק (ירמיה יז, ז): "ברוך הגבר אשר יבטח בה", וזוה"ה: "מבטחון". הוא מסביר כי ישנם "בטח" ו"מבטח" ו"מבטח" (דהיינו, העילה והאמצעי שעל ידו יגיע הרבר המובטח). הקב"ה הוא המבטח לאדם את כל דרכיו כאשר הלה ילך בדרכיו, האדם הוא המבטח בזה, אולם הוא מסתמך על "מבטח", דהיינו על סיבה כלשהי שעל ידה הש"ת ימלא הבטחתו, כגון משא ומתן או כיו"ב. מסביר הבעש"ט שאדם המקנה בתודעתו משקל גם ל"מבטח", דהיינו לאמצעים שעל ידם תוקיים הבטחת הכורא, עדיין אינו מגיע לשלימות באמונה ובבטחון.

כי העיקר להאמין בה', שהוא לבדו הוא ואין בלתו, שאינו צריך לשום עילה וסיבה שעל ידו זה ימשך לו פרנסתו... ואפילו שלא יעשה שום עילה ומשא ומתן ושום הכנה לפרנסתו, ה' יכול להזמין לו פרנסתו בחסדו הגדול. וזה: "ברוך הגבר אשר יבטח בה", וזה ה' מבטחו, היינו המבטח שלו יהיה גם כן ה'.

[דברי הבעש"ט הללו ציטט גם הרה"ק ר' זאב וולף מז"טוטר, בספרו "אור המאיר" (פרשת בהעלותך) ובתוספת הרבה רבה].

המן הבלתי נוסף

יתירה מזו, נאמר בספרים הקדושים כי אילו היה האדם שלם לחלוטין במידת בטחונו בהקב"ה, לא היה נזקק להשתדלות כלשהי כלל ועיקר.

ה"באר משה" מצטט בענין זה את דברי תלמידו הגדול של הבעש"ט בעל "תולדות יעקב יוסף" הכותב בספרו "כתובת פסים" (פרשת שמ"ה):

כי הצורך לרדת מן ישראל, היה צורך מעלת האמונה ובטחון, כמו ששמעתי שכתב הרמב"ם: אילו היה עכשיו בעלי האמונה ובטחון כדור המדבר... היה בדורות הללו גם כן יורד מן ישראל...

ובזה הוא מסביר את מה שירמיהו הצביע על צנצנת המן כזיכרון לעסוק בתורה, והיינו שעל ידי אמונה ובטחון מושלמים יכול כל דור לזכות במן. [ואולי לדברי הרמב"ם הללו רומז בעל "דגל מחנה אפרים" בפרשתו, בדומה לדברי הכהן הגדול מפולנאה].

מעשה מופלא בנידון זה מציין ה"באר משה" (משמו של סבו ר' אריה לייב מאורידוב) על הרה"ק רמ"מ מרימינוב, שכאמור שנים רבות דרש בפרשת המן. נצטט דבריו בלשונם:

שפעם אחת הלך ללוי'ענסק, להרה"ק בעל "נועם אלימלך" ז"ל, וראה אדם זהוב מונח על הדך והרכין עצמו לנוטלו, והתיישב בעצמו בתוך כך והגביה עצמו ולא רצה לנוטלו, ואמר: שאם היה הש"ת רוצה שיהיה לו אדום זהב, היה מונח בכיסו בלא שום שהיה ופעולה, והלך לדרכו ללוי'ענסק. ואחר כך הלך אדם אחד באותו הדך ללוי'ענסק, ומצא את האדום זהב ונטלו, ובא לבית המדרש של בעל "נועם אלימלך", וראה שם את הרה"ק מרימינוב, הלך אצלו ומסר לו את האדום באומרו: ימחול הרב לקחת אצלי אדום זהב אשר מצאתי בדרך, כי אני אינני צריך לו.

להלן הוא מסביר שלא כל הרוצה לטיל את השם יבוא ויטול, ואדם מן השורה אינו רשאי להחמק מלהתחנף להרים את המטבע מתוך אשליה שהוא בעל בטחון מושלם, ורק הרה"ק הנ"ל עמד בדרגה זו. רק יחזיק סגולה הם הראשונים לנחוג בדרך זו של בטחון מוחלט ללא עשייה והשתדלות כלשהי, כדרך שכתב בעל "תולדות יעקב יוסף" (פרשת נח):

זה שאמר: "צדיק באמונתו יחיה", דוקא צדיק, כמו ששמעתי ממורי (הבעש"ט) "הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם (ברכות לה, ב) לפי שאינם בבחינת ביטחון של רשב"י."

על כל פנים חייב אדם לעמול תדיר להחזיר ולהעמיק בקרבו את הכרת האמונה והבטחון, ולצורך זה צויה הקב"ה להניח את צנצנת המן.

על כך כתב בעל "אור המאיר" (פרשת בהעלותך, וכעין זה בקצרה גם בפרשת בשלח):

ולזה כוונת חז"ל במאמרים: "כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יחסרו מזונותיו לעולם". ולכאורה יש לתמוה, עינינו רואות רבים

וכן שלמים פוערים פיהם לבלי חזק לומר פרשת המן בכל יום ועל הרוב ביתם ריקם וחסרים אפילו מזון סעודה אחת. מוכרח לומר שלא באמירה בלבד תליא מילתא, כי אם לכונן האמור לחזק בעצמו מידת בטחונו, לבלתי יאמר שאין להם יורד משמים...

והכוונה בהאמירה לעורר ליבו בקרבו בבטחון, לדעת ולהבין שגם עתה לא נפסק המן... ובהיות כן מובטח לו שבדאי לא יחסרו לו מזונותיו כל הימים...

עקרונות אלו חייבים להיות חרוטים על לוח לבנו כל הימים, ומעומק הלב נישא עין למרומים בחפילה: "ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת, ורשם חלקנו עמכם".

האם מותר היה להרגיש ב'מן' טעם של בשר בחלב?

וזאת התורה



עיונים בפרשת השבוע

מדור זה מוקדש לזכרו ולע"נ של ידידנו הבלתי נשכח, הרב"ג רבי ישכר דב רובין זצ"ל בעל יצירת הענק "טללי אורות"

הרב רפאל ברלזון

"לא תבשל גדי בחלב אמו" (יד, כא) נאמר בפרשת השבוע, וזו הפעם השלישית שנכתב בתורה איסור בשר בחלב. במסכת חולין (קטו:) לומדים מכך שבשר בחלב נאסר הן באכילה, הן בבישול והן בהנאה.

בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ד סי' שעז) דן המחבר לגבי היכיתתמצי בלתי

בשו"ת 'אפרקסתא דעניא' דן המחבר לגבי היכיתתמצי בלתי רגיל של הנאה מבשר וחלב: כידוע ניתן היה להרגיש במן כל טעם שבעולם בהתאם לרצונו ומחשבתו של האוכל, וא"כ יש לחקור האם מותר היה להרגיש במן טעם של בשר בחלב? וטעם של דבר-אחר?

רגיל של הנאה מבשר וחלב: כידוע ניתן היה להרגיש במן כל טעם שבעולם בהתאם לרצונו ומחשבתו של האוכל, וא"כ יש לחקור האם מותר היה לרצות להרגיש במן טעם של בשר בחלב? (לפי מה דקי"ל ש"טעם כעיקר", שהטעם אוסר מדאורייתא).

והנה כבר קדם ונשאל החיד"א ע"י "נכבד, גביר אחד" שאלה דומה: האם יהיה מותר לרצות להרגיש במן טעם

חזיר? והביא ראייה מגמרא חולין (קט:): שם מסופר על אשתו של רב נחמן שמנתה בפניו רשימה ארוכה של דברים של "כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה" - מאכלים מותרים שטעמם דומה לטעם מאכלים שנאסרו (כגון כבד במקום דם; מוחו של דג בשם שיבוטא במקום חזיר וכדומה) והיא ביקשה להרגיש טעם של בשר בחלב ורצתה לדעת מה הותר נגד טעם בשר בחלב. הורה רב נחמן לשפד עבודה כחל!

ומכאן אנו למדים שאף שאדם טועם "טעם איסור", מכיוון שידוע שהדבר שהוא אוכל מותר אין בזה איסור (פתח עינים חולין קט:): ועוד טעם להתיר: "דזה היה מעשה שמים להתהפך המן כפי מה שרוצה לטעום - ואם חשב לאכול איסור, המן לא היה מתהפך אם היה עושה איסור בזה".

דבש לפי' (מערכת נ' אות ל') מיישב החיד"א עפ"י קושייה שהקשו על "הרב המופלג כמהר"ר אלעזר די אבילה זלה"ה". ישנו מדרש פליאה בו נאמר "זכרנו את הדגה - מכאן שמדליקין נרות בשבת" וביאר הרב הנ"ל שלכאורה תמוה מדוע התלוננו בני ישראל זכרנו את הדגה, הם הרי יכלו להרגיש את טעם הדגה במן! אלא מכאן מוכח שמראית העין הוא עיקר באכילה (וכלשון הכתוב בקהלת (א, ח) "לא חשבע עין לראות" שקיימת "שביעה" במראית העין). ולפיכך התלוננו על המן שאמנם יש לו טעם דגה, אך לא שביעת העין של דגה.

ולפי"ז מתבארים דברי המדרש "זכרנו את הדגה - מכאן שמדליקין נרות בשבת", שכדי שתהיה שביעת העין ממאכלי שבת, יש להדליק נרות לקיים מה שנאמר

מעשה נפלא בהגאון רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע

בספר שלחן מלכים (דיני נט"י סי' ד', טעם הצבי אות ו') מובא המעשה הבא: "רבינו הגדול רבי ר' יונתן (אייבשיץ) זי"ע נהג לקרות מכתבי עיתים - צייטונגען - בביהכ"ס כדי להסיח דעתו מדברי תורה. פעם אחת קרא כי חכם אחד מחכמי אומות העולם כתב אריכות דברים עד כמה גדול כוחו של בשר וחלב, שניסה לבשל בשר וחלב ושפך זה בימי החורף תחת עץ עושה פרי 30 יום זה אחר זה, והתחיל העץ לציץ ציץ ולהוציא פרי."

ועלתה במחשבתו של אותו צדיק שלפי"ז ניתן לבאר את הסמיכות שבין מצוות ביכורים לאיסור בשר וחלב. שכן פעמיים נכתב בתורה אותו לשון: "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלוך" - לא תבשל גדי בחלב אמו" ולפי הגילוי שיש בכוח בשר וחלב להצמיח עץ גם בחורף סמיכות הדברים מבוארת כך:

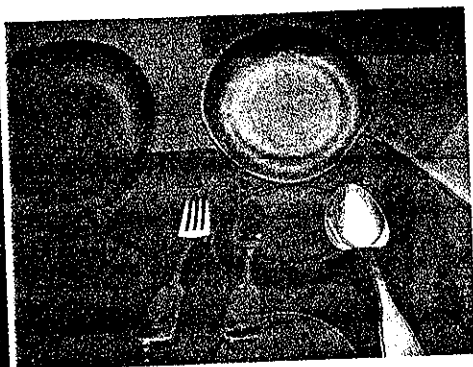
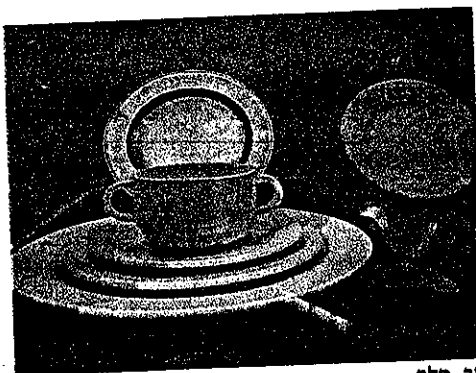
"עץ שציוותה התנ"ך על הבאת ביכורים לבית ה', א"כ יעלה על הדעת להשתדל בכל עוז להיות פי שניים ברוחו ולהביא ביכורים אף בימות החורף ע"י בישול בשר וחלב - ובהמצאת החכם הנ"ל - וע"ז כפלה התורה באזהרה כפולה אף שציוותין "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלוך" מכל מקום: לא תבשל גדי בחלב אמו" עבור זה, כי בשר בחלב אוסר בבישול ובהנאה. ויען כי ראה הגאון ז"ל כי הקריאה במכתבי עיתים הביאתו לידי הרהור תורה ע"כ גדר בעדו שלא לקרות בביהכ"ס במכתבי עיתים." ע"כ המעשה.

והנה המעיין בספרונו בפרשתנו (יד, כא) יראה כי את המחקר הזה, או דומה לזה, כבר הכירו הכנענים לפני אלפי שנים וזה לשונו: "לא תבשל גדי בחלב אמו - כמעשה הכנענים שהיו חושבים להרבות בזה הפועל מקניהם וקנינים וכל בהמתם."

למס' קידושין (דף לח.) והחידושי הרי"מ
(בפרשת בהעלותך).

והנה לגבי הראייה של החיד"א -
מאשתו של רב נחמן שביקשה להרגיש
טעם איסור של בשר בחלב, ויעץ לתת לה
כחל - יש להעיר שבאכילת כחל לא
מרגישים למעשה טעם של בשר בחלב,
אלא טעם של כחל שדומה לטעם של בשר
וחלב. אבל כאשר מי שאוכל מן מכון
לטעם של בשר וחלב הרי הוא מרגיש טעם
ממשי של איסור.

אמנם באפרקסתא דעניא כתב עוד
סיבות להחיר; איסור טעם כעיקר שייך
רק היכא דאיכא עיקר, משא"כ הכא
דליכא עיקר כלל, ובבשר וחלב התורה
אמרה לא תבשל גדי בחלב אמו - והרי
במן לא גדי ולא חלב ולא אם איכא. וגם
אם תאמר ששייך כאן איסור מצד הטעם
גרידא, הרי התורה לא אסרה בשר בחלב
אלא "דרך בישול" - ואיזה דרך בישול
קיים בזה שאוכל המן רצה לטעום טעם
של בשר וחלב?



כלים בשריים וחלבניים עם הטבעה בשר, חלב

אלא שכפי המבואר לעיל אכן היה מותר
לטעום במן טעם של איסור, וא"כ שבו
דבריו של כמהר"ר אלעזר די אבילה וגם
ניצבו.

אוצר דברי הפוסקים (לונדון, תשס"ג)
נלקטו השיטות בעניין והובאה דעת
הסוברים שבוודאי לא הרגישו טעם
איסור במן וכיניהם החת"ס בחידושי

וקראת לשבת ענג' (ישעי' נח, יג)
שישבעו עיניו עונג בראותם את
המאכלים.

אמנם; הקשו על דבריו מכך שמצאנו
שטעם המן לא השתנה לדברים המזיקים,
כגון שומים וקישואים, וא"כ על אחת כמה
וכמה שטעמו לא ישתנה לטעם של דבר
אסור. וא"כ כאשר התלוננו וטענו 'זכרנו
את הדגה' ייתכן שהייתה כוונתם לטעום
טעם של דג אסור - וזה לא היה שייך במן.

מה המכנה המשותף לשמות הממון והנכסים?

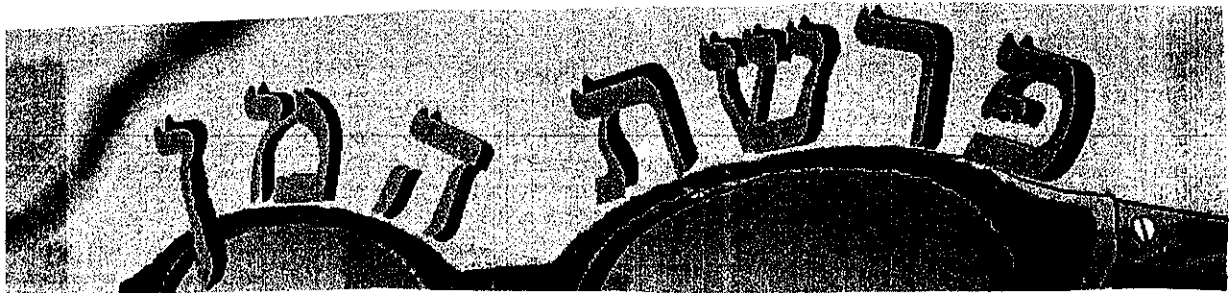
מסופר על גנב העיירה שהגיע לרב לבקש עזרה בנושאי בנותיו, שאל אותו הרב: והרי כל כך הרבה כסף חלף בין
אצבעותיך, האם לא יכולת לחסוך בצד למטרה זו? השיב היהודי: "אם אני פורץ את קופותיהם של אחרים - כיצד אתאפק
מלפרוץ את קופתי שלי?"

ברור ומקובל שכסף גנוב אין לו קיום, אך פרשת השבוע מלמדת שגם כסף שהורווח ביושר, אין לו קיום אמיתי (וראה בכלי
יקר טעם לזה) וזה נובע מעצם מהותו של הממון שהוא בא והולך, עובר ושב: "נתון תיתן לו... כי בגלל הדבר הזה יברכך ה'
אלוקיך" (טו, י) ובמסכת שבת (קנא:): "תניא רבי אלעזר הקפר אומר לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו (פירש"י: שלא יבא
לידי עניות) שאם הוא לא בא - בא בנו, ואם בנו לא בא - בן בנו בא. שנאמר "כי בגלל הדבר הזה" תנא דבי רבי ישמעאל גלגל
הוא שחוזר בעולם" ("גלגל" מלשון 'גלגל').

אנו מוצאים במדרש שלא רק שגלגל הממון הינו ארעי ועלול להתהפך, אלא ששמות הנכסים והממון מרמזים על מהות זו:
"לכך נקרא שמם נכסים - שנכסים מזה ונגלין לזה. ולמה נקרא שמם זוזין - שזוזים מזה ונותנין לזה. ממון - מה אתה מונה?
אינו כלום. מעות - מה לעת (במ"ד פכ"ב).

וכך מבאר המהר"ל (נתיבות עולם ב' נח"ב העושר פ"ב) את שתי השמות האחרונים. ממון - מה אתה מונה? אינו כלום:
"המנין מורה על החשיבות והמעלה כי כל דבר חשוב נמנה וכו' ונקרא העושר ממון כלומר מה אתה מונה? מה חשיבותו של
עושר שהוא נמנה".

מעות - מה לעת: "העושר הוא דבר גשמי וכל דבר שהוא גשמי הוא תחת הזמן ותחת השינוי, ולכך וכו' נקראו מעות"
כלומר מה הדבר נחשב שהוא לעת מה ואינו דבר תמידי. וכך אמרו "גלגל שחוזר בעולם" כלומר העושר הוא דבר גשמי והוא
תחת הזמן כמו כל דבר גשמי שהוא תחת הזמן, והזמן הוא בעל שנוי שתלוי בגלגל שהוא חוזר ואינו עומד קיים על מקום אחד,
ולפיכך העושר משתנה". והוא מסיים: "ויש בודאי עוד סבות הרבה שאין לעושר קיום".



א. בריל

דוד המדבר — הדור שעמם דבר ה' פנים בפנים זכו להארות מיוחדות משמים, אחד מהגיסים המופלאים היה שכל מזונם היה לחם מן השמים, לחם רוחני לחם אבירים, לחם רוחני זך, "לחם שפלאי השרת אוכלים אותו" (יומא עה:)

דוד המלך בספר תהילים במזמור ע"ח המתאר את רוב טובו וחסדו של הקב"ה עם עם ישראל במדבר משתפך בשירתו על מזון ה"מן": "ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח, וימטר עליהם מן האכול ודגן שמים נתן למו, לחם אבירים אכלו איש..."

תופעה ניטית מופלאה שהיתה בירידת המן יתר על שאר הניסים — בהיותה דבר קבוע, נס מתמיד יום אחר יום, וכך כותב רב סעדיה גאון בהקדמת ספר האמונות והדעות: "ואני רואה כי ענין אות המן יותר נפלא מכולם נמשאר הגיסים במצרים, עשר המכות וקריעת ים סוף ועוד כי הדבר המתמיד יותר נפלא [מהדבר] הנפסק..."

■ היה יורד מן גם בדורות הללו

ציורי מיוחד נצטווה משה רבינו מפי הקב"ה — "מלא העומר ממונו למשמרת לדורותיכם, למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציא אתכם מארץ מצרים".

ירידת המן היא הוראה לדורות "צנצנת המן" הנוחה למשמרת ללמד דעת כי הקב"ה הוא הון והמפרנס תמיד בטובו, ומי שעוסק בתורה ומתנור מעניני העולם הקב"ה ישלם ויספק לו כל צרכי פרנסתו ודי מחייתו ואף בדרך נס.

וכך מביא רש"י בפירושו לתורה בפרשתנו:

"כימי ירמיהו, כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה, והם אומרים: נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה, מדינך נתפרנסו הוציא להם צנצנת המן ואמר להם: הדור אתם ראו דבר ד'... ראו, בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שצוהו י' ל' למקום להכין מזון ליראיו".

וכה מתבטא בדברי קודשו הרה"ק רבי וולף מויתומיר בעל "אור המאיר" תלמידו של המגיד הגדול ממעזריטש זיע"א: "ראוי להיות אמונה תקועה בקרב לב ישראל... שגם עתה עודנה לא נפסק לענין הורדת המן, ולכל אחד ואחד מישראל יורד מן" כפי ערך כהינתו ופרפו..."

המלבי"ם בפירושו לתורה מבאר ומנמק את הציורי להנחית "צנצנת המן" לדורות כדי: "למד שענין המן לא היה נהוג במדבר לבד, כי הוא ענין קיים ונהוג לדורות, שכל מי שיגור מעניני העולם אל התורה ואל העבודה וימין לו ד' לחם חוקו בלא עמל ויגיעה, ויהיה מאוכלי ה"מן".

מי שבטוח ומאמין בד' מספק לו הקב"ה די צרכו ופרנסתו מהשמים, וכה כותב הרה"ק רבי יעקב יוסף מפולנאה תלמידו הגדול של הכעש"ט זיע"א בספרו כתונת פסים (שמיני): "...כמו ששמעתי שכתב הרמב"ם: אילו היו עבשיו בעלי אמונה ובטחון כדור המדבר... היה בדורות הללו גם כן יורד מן" ל"ש"א..."

■ לא יחסר מזונות

הלכה פסוקה בשולחן ערוך (או"ח סי' א' סעיף ה'): "שוב לומר פרשת העקידה ופרשת המן... והטעם כתב ה"בית יוסף": "כדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה".

"רבינו בחיי" מגדולי ספרד מי שהיה תלמיד הרשב"א, כותב בספרו על התורה בפרשתנו על סגולת אמירת פרשת המן בכל יום:

"קבלה ביד חכמים, כי כל האומר פרשת המן בכל יום, מובטח לו שלא יבוא לעולם לידי חסרון מזונות..." על דבריו אלו מוסיף התשב"ץ: "ואני ערב בדברך..."

מקור קודם להבטחה זו מביא ר' יושע וולק כן בספרו "הפרישה" בשם הירושלמי ואלו דבריו: זה לשון מורי, בירושלמי ברכות איתא: כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יתעשמו מזונותיו..."

ירושלמי זה שלא נמצא לפנינו מובא גם כן בספר תשב"ץ קטן (רנו) לרבי שמשון בר צדוק תלמידו של המהר"ם מרזנבורג תוך הוספת סיום: "ואני ערב בדברך..."

רבי אליהו הכהן מאיומיר בספר המוסר הידוע "שבט מוסר" מוסיף על סגולה זו תנאי נוסף: "ומצאתי בדברי מקובלים שסגולת פרשת המן לאומרה שניים מקרא ואחד תרגום".

כך גם מעתיק רבי יוסף יוזפא קאשמן סג"ל מפרנקפורט בספרו "נוהג כצאן יוסף" (נדרס בשנת תע"ח) מ"ספר הישר" לרבינו תם איתא שהאומר פרשת המן בכל יום "שניים מקרא ואחד תרגום" מובטח לו שלא יחסרו מזונותיו.

■ יכול לאומרה על פה

אימתי יש לאומרה? בסידורים רבים הודפס סדר אמירת פרשת המן לאחר התפילה, אולם מלשון ה"שולחן ערוך" שהביא זאת בסימן א' מיד בתחילת היום, וכך אמירת פרשת המן יחד עם פרשת העקידה ופרשיות הקרבנות נראה שהמקום הנכון לאומרה הוא קודם התפילה.

וכך גם סידר אמירת פרשת זו רבי משה בן מכיר מגדולי רבני צפת, בדור שאחר האריז"ל, בתחילת סדר התפילה, לאחר אמירת תיקון חצות וסדר הלימוד, אמר פרשת המן ואחר כך פרשת העקידה, וכך הוא מסדר סדר תפילה לאומרה קודם הפרשה:

— "יקרא פרשת המן על הסדר בנחת ובטעמים, ויתפלל ויתחנן שיזמין פרנסה לכל כלל עמו ישראל, ופרנסתו ופרנסת בני ביתו בכללם, בנחת ולא בצער, ובכבוד ולא בביוז, בהיתר ולא באיסור, שיוכל לעבוד עבודתו, לעמוד תורתו בלי פירדה ומחשבה, כמו שזמין לאבותינו מן המדבר בארץ עבודתו, ולעמוד בתורתו בכתוב בתורתו ויאמר ד'..." (וימשך לומר כל פרשת המן).

הוא גם מורה להלכה שאלו הרגילים לאומרו בכל יום והפרשה שגורה בלשונם יכולים לאומרה בעל פה — "אם היא שגורה על לשונם יכול לאומרה בעל פה בדרך שאומרים קריאת שמע..." והוא מסדר "שאחר כך יאמר פרשת העקידה..."

■ שפע ברכה והצלחה

אולם המלבי"ם בספרו "ארצות החיים" הביא את הריקאנטי מספרו טעמי מצות שהביא כשם הזוהר "שיאמרה אחר התפילה..." הוא מציין לדברי ה"ספר חסידים" (תשנ"ב): "אל יהא מבקש צרכיו תחילה עד שיבקש כל חפצי שמים, שהרי תיקנו תחילה "אתה חונן" ואחר כך "השיבנו"..." ואחר כך צרכיו..."

גם בספר ליקוטי מהרי"ח הביא דברי הזוהר הקדוש (פי' פינחס רכ"ו) שאין להתפלל על המזון אלא לאחר התפילה: "ופרנסה דמארי מלכא ייכול בקדמיתא".

בהקשר ובהמשך לכך הוא מצטט את דברי הספר "מאורי אור" שמי שאומר "פרשת המן" קודם התפילה לא יאמר את הבקשות שאומרים לפני הפרשה ולאחריה.

רבי ישראל חיים פרידמן בעל הליקוטי מהרי"ח מסכם, כי אף שמדברי בעל "פרי דיוס" נראה כי יש לאמור פרשת המן קודם התפילה אבל לפי דברי הזוהר הקדוש, הדין הוא עם ה"מאורי אור", ולכן גם מי שאומר תחינות מספר "שערי ציון" ליום שלישי, תפילה העוסקת בענין הפרנסה, יש לו לאומרה, אחר התפילה דוקא ולא קודם התפילה.

מן הענין לציין את המובא בהגהות "יש נוחלין" שיש לומר קודם פרשת העקידה ולאחריה פרשת המן [קודם התפילה],

שפרשת העקידה פועלת לכבוש ולמעט את הדין מעלינו, לכן יש לומר קודם פרשת העקידה ולא תהא מידת הדין מקטרגת, וכיון שהלך הקטיגור, יאמר פרשת המן ונכנס הסניגור וישפיע שפע ברכה והצלחה.

● לאומרה בביתו

הוראה ברורה ומפורשת מפי האר"י החי מעיד לנו תלמידו רבי חיים וויטאל ב"שער הכוונות" (ענין ברכות השחר):

...הייתי נדהג לומר בכל בוקר קודם התפילה "פרשת המן" ו"עשרת הדברות"... ומנעני מורי ז"ל שלא לאומרם, ובפרט "עשרת הדברות", הזכיר לי טעמו של דבר, כי הרי בימי הראשונים קבעם בתפילה, ומפני המינים שלא יאמרו שאין עוד ח"ו תורה מן השמים אלא עשרת הדברות בלבד — לכן ביטלום, ומי זה יערב אל לבו לחזק את המינים ולנהוג מה שביטלו רז"ל בנמורא.

וכבר העיר בספר "אבן השוהם", כי לא גילה האריז"ל הטעם שלא לומר, רק ביחס לעשרת הדברות, אבל לא גילה הטעם מדוע שלא לומר "פרשת המן" קודם התפילה.

אלא שכל זאת לא נאמר אלא לקבוע הדבר בסדר התפילה אבל מותר ליחיד לאומרם בביתו, וכה כה דברי רבי יעקב עמדין בסידורו אודות פרשת המן שנסדר לאומרו כחלק מה"מעמדות" ליום ראשון:

"פרשת המן ופרשת עשרת הדברות... לא הצגנו פה, לקיים נדרנו והבטחתנו לשמור דרך האריז"ל שכן כתב תלמידו רבי חיים ווימאל ז"ל... אעפ"י שקצת פוסקים מחלקים בין ציבור ליחיד, מכל מקום להעמיד בסדר תפילות הקבוע לרבים לא שפיר דמי, דהרי זה כקובעם לציבור... וביחוד שיצא מפורש מפי האריז"ל לאסרו אף ביחיד..."

ועם שנראה לי שגם האריז"ל לא מנע אלא ליחיד [כשהוא] בציבור, מה שאין כן בשירצה לאומרה בביתו והוא לבדו, דעתי נוטה לדעת הכל מותר בודאי, והרוצה לעשות כן לא יחסר לו חומש בבית שיוכל לקרוא מתוכו, והנהג לומר פרשת המן אומר אחריה ידי רצון... ויכול לאומרה גם מי שלא אמר פרשת המן..."

היעב"ץ קבע בסידורו פרשת המן לאחר תפילת שחרית וכה הוא כותב: "...האריז"ל מנע [ליחיד בציבור] לאומרו, ואין נכון להדפיסו בסידור והרוצה לאומרו בביתו מחומש מותר."

■ לאומרה מבעוד לילה

ועוד בענין זמן אמירת "פרשת המן", הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זיע"א היה אומר לאנשים, לומר בכל יום "פרשת המן" וי"ג עיקרים בהשכמה קודם שיצא מפני שום דבר אחר (משמרת שלום — קוידנוב).

רבי מאיר חיים בכרך בעל ה"חות יאיר" כותב בספרו "מקור חיים" שטוב לאומרה בלילה כסוד "ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתך". לעומת זאת פרשת "העקידה" היה נראה לאומרה ביום... אולם בכל הספרים נקבע פרשת העקידה תחילה.

הוא גם מוסיף, שאין פגם במה שאומר פרשת המן לפני התפילה והרי גם "אשרי" שנאמר בו "פותח את ידיך" אומרים לפני התפילה, אלא מכל מקום הוא מורה שתחינות ובקשות על מזונו ממש, לא יאמר לפני התפילה. וכתב זאת לפי שראה בספר "כנף רגלים" שנדפס בקשת מזונו באריכות לפני פרשת המן.

עוד יש לציין למה שהובא בספר כסא אליהו [הובא במנהגי ארץ ישראל (גליס)] כי מנהג בירושלים שאחר התפילה מתקבצים ציבור מיראי ה' ולומדים ברוך עם עשרת הדברות ופרשת המן...

האם אומרים "פרשת המן" בשבת? הבאר היטב (אור"ח סי' א) מביא בשם "כנסת הגדול" ו"העולת תמיד" שיכול לומר פרשת המן גם בשבת, וכן הובא בסדר היום.

אולם יש לציין שבסידור "שערי ציון" להקדוש רבי נתן נטע הנובר, מי שחידע בספרו "יון מצולה" את שנות הזמן ת"ח ות"ט, כתב שיש לאומרו גם בשבת, אלא שהוסיף שהתחינות והבקשות שלפניה ולאחריה לא יאמר בשבת, וכמוהם שכיום רבים אין אומרים פרשת המן בשבת (וכ"כ בספר משאת השבת).

■ לא הובא ב"סידור"

בשולחן ערוך של "הרב" בעל התניא הובא לומר פרשת המן, בין במהדורא קמא, ובין מהדורא בתרא. אולם בסידורו של הרב בעל התניא לא הובא "פרשת המן", וכך כתב הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל ב"פסקי הסידור": "בסידור אין פרשת המן".

רבי יחיאל מיכל עפשטיין רבה של נובהרדוק כותב בספרו: "ערוך השולחן" (אור"ח א') על מה שהשמיטו בסידורים פרשת המן:

"פרשת המן שהשמיטו לא ידעתי טעם, אך באמת לא הוזכרה בש"ס, ויש שהביאו (מקור לכך) בירושלמי ברכות ואני לא מצאתי זה בירושלמי..." [יש לציין כי כיום מופיעה פרשת המן בכל הסידורים].

הוא גם מנמק טעמים משלו מדוע השמיטו זאת ולא קבעו לאומרו, משום שנזכר בפרשה זו כמה פעמים תרעומת בני ישראל על ד', ותלונותם, וטעם נוסף שהוציאו על המן דיבה רעה ומביא בשם המדרש שלא אמרו שירה על המן שהיו מוציאים עליו דברי חיפלות, אמר הקב"ה: איני מבקש לא תרעומותיכם ולא קילוסים ולכן לא קבעו זאת בציבור.

עוד יש לציין לדברי החיד"א ב"ברכי יוסף" הכותב על כל סעיף זה בשולחן ערוך שיש לומר פשת העקידה ופרשת המן ועוד דברים הללו: "...ובכל דור ודור תיקנו רבים סדרי לימוד שונים, וקביעות עיתים במילי דחסידותא, וכוונתם לזכות את הרבים המון ישראל, דבלאו הכי הם בטלים מתלמוד תורה, ועל ידי סדרי הלימודם הם קורים ומקריים..."

ואולם לא נאמרו כל השיעורים הללו לתלמידי חכמים... היודעים לעסוק בגופי התורה ולעמוד על עיקר דיני התורה להבין ולהורות, ופוק חזי הרב הקדוש האר"י ז"ל כי מעט ראה והתקין בפרטים אל"ן... [עם זאת הוא מסיים כי יש לכל ת"ח לקבוע עתים בספרי מוסר ולא יגבה לבו...].

■ ביום שלישי פר' בשלח

סגולה שנתקבלה ושגורה בפי כל, בשמו של הרה"ק רבי מנחם מדינא זיע"א לומר ביום שלישי פרשת בשלח את פרשת המן שנים מקרא ואחד תרגום, והיא סגולה לפרנסה.

מן הענין לציין שכלוח "דבר בעתו" להרב מרדכי גוט כותב, כי לא הביא סגולה זו היות ולא נודע לו מקורה. מלבד זאת בירר אצל יהודים יוצאי רימנוב ואמרו שמעולם לא שמעו, וגם לפני מלחמת העולם השנייה כשאירופה היתה מטורפולין היהדות, לא ידעו זאת, גם ב"ילקוט מנחם" מהרה"ק מרימנוב לא הובא הדבר.

אולם במהדורת שנת תשנ"א של "ילקוט מנחם" מובא בשם הרה"ק רבי שלום מסטרופקוב זצ"ל סגולה זו.

הוא אף רצה לומר שהכוונה שיש לומר בכל יום שלישי בשבוע את פרשת המן מפרשת בשלח, כשם ש"במעמדות": מופיעות תפילות של פרנסה ביום שלישי לפי שביום זה נבראו הצמחים והפירות.

אולם שוב נודע לו כי במהדורה חדשה של "ילקוט מנחם" הובאה סגולה זו בשם הרה"ק רבי שלום מסטרופקוב זצ"ל שהיה מרגלא בפיו, והבחר יבחר.

הרה"ק רבי מנחם מגדל מרימנוב זיע"א נתייחד בכך שהיה דורש דברי תורה על "פרשת המן" ובכך השפיע שפע ברכה וטובה לעולם, וכך מופיע במודעה שנדפסה בראש ספר "מנחם ציון" — "כי עשרים ושתיים שנה דרש מדי שבת בשבת על פרשת המן..."

על מדת הבטחון העזה והחזקה של הרה"ק רבי מנחם מגדל מרימנוב זיע"א, כאשר האמין שמה שצריך למחייתו יגיע אליו ללא טירחא כלל מספר הרה"ק רבי לייבוש מאוזנירוב בספרו "ברכת טוב":

"שמעתי בשם הרה"ק מרימנוב, שהלך פעם אחת לקבל פני רבו הרה"ק "הנועם אלימלך" וראה ה"אדום זהב" מונח על הקרקע, ורצה להרכין את עצמו כדי לייטלו, והתיישב בדעתו שאם "זהב" זה מיועד עבורו, אזי יגיע אליו בלא שום פעולה, והלך לדרכו לליזענסק. בהגיע לאכסניה בליזענסק, בא אחריו אחד מהחסידים וביקש ממנו שימחול לקחת ממנו את ה"אדום הזהב" שמצא בדרך, דוית ואין צריך לו, ואז ראה בחוש כי מחשבתו היתה נכונה, כי אם זהב זה שייך לחלקו אין צריך להתכופף ולהרכין אליו כדי לייטלו."

■ לחדש כל יום

בפרשת המן

צדיקי הדורות דרשו "מפרשת המן" על השפעת הפרנסה דרכה וצורתה, כך דרש הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זיע"א (גבעת פנחס) "כי הקב"ה מוציא מזון אף לרשעים, והראיה מהמן שהיו ישראל במדבר הומאים

כמה פעמים ואעפ"כ לא נמנע המן מלירד... ולכן יש
לומר פרשת המן להורות כי ההשפעה קיימת, ואינה
בטילה לעולם...

הדרשה בפרשת המן מביאה ברכה, וכך כתב
החידושי הרי"ם זיע"א כפי שנדפס ב"ספר הזכות"
(בילקוט) — "עלה בליבי מחשבה שיוכני השי"ת,
לחדש בכל יום דבר בפרשת המן, וממילא הפרנסה
שיומין לי השי"ת, תהיה מהתורה הקדושה..."
ישנם ימים בימות השבוע המסוגלים ביותר להצלחה
בפרנסה, וזה דרש החתם סופר (תורה משה — בשלח)
כי ימי שלישי ורביעי הם ימים המסוגלים לימי המעשה
לחזור אחר פרנסה, כי קריעת ים סוף היתה בימים אלו,
ולכן נאמר במן כזרע ג"ד (שלישי ורביעי) שהיה נס
המן גדול כיציאת מצרים וכקריעת ים סוף.
ונסיים בדבריו של הרה"ק בעל ה"אור המאיר"
המדבר כי יש לו לאדם להתחזק במדת הבטחון...
"ולזה כוונתי הו"ל במאמרים" כל האומר פרשת המן
בכל יום מוכרח שלא יחסרו לו מזונותיו לעולם,
ולכאורה יש לתמוה, עינינו רואות רבים וכן שלמים
פוערים פיהם בלי חק, לומר פרשת המן בכל יום,
ולחרוב ביתם ריקם, וחסרים אפילו מזון סעודה אחת,
מוכרח לומר שלא באמירה... לבד תליא מילתא כי אם
לכוון האומר לחזק בעצמו בחינת בטחונו לבדתי יאמר
שאין לחם יורד מן השמים... ולזה תיקנו לנו לומר
פרשת המן לחזק הבטחון בלב, שכבר היה לעלמים
שירד להם לחם מן השמים... ובהיות כן לא יחסרו לו
מזונותיו כל הימים."

תפילה על הפרנסה

יש לו לאדם להתפלל על פרנסתו ומחייטו מדי יום ביומו. כדי להאמין בדי חזן ומפרנס לכל, ולחמשיך לו שפע פרנסה — התפילה
צריכה להיות קודם האכילה.
מקור הדברים הוא בזוהר הקדוש, וחובאו לחלכה למעשה על ידי הפוסקים נושאי כלי השו"ע, המגן אבחים (או"ח קי"ט) תביא
מספר חכוונות (בשם האריז"ל) "טוב להתוודות (בברכת) "שומע תפילה"... ולשאול על מזונותיו אפילו הוא עשיר..." והביא זאת הלכה
למעשה המשנה ברורה (שם סק"ד).
עוד הביא המשנה ברורה (או"ח קס"ו) שיש להתפלל על מזונו קודם האכילה: "כתבו חספרים בשם הזוהר הקדוש שמצוה לאדם
שיתפלל בכל יום על מזונו קודם האכילה".
מקור הדברים בזוהר הקדוש (פרי בשלח): "רבי ייבא סבא אע"ג דחיה ליה למיכליה, לא חוה מתקן ליה עד דשאל ליה מבי מלכא
בצלותא", דחיינו גם כשהיה לו אוכל מהמוכן היה מתפלל על מזונו.
השלי"ח (שער האותיות פ') דן בהלכה מעשית מה יעשה אם שכח להתפלל על מזונו, וכבר נטל ידיו, אם מותר לו להפסיק בין נטילת
ידיים לברכת המוציא, הוא מכריע שיכול להפסיק, ולא נחשב להפסק כיון שהוא מצרכי הסעודה.
המשנה ברורה (קס"ו) מביא — "יש שמצדדים שיכול לומר תפילה זו אחר הנטילה דלא חשיב הפסק דחוי קצת כצורך סעודה (יש
שנחנו לכתחילה לומר "מזמור לדוד ד' רועי לא אחסר" בין נטילה לחמוציא)... אלא שהוא מכריע: ויותר נכון שיאמרנו אחר ברכת
המוציא..."
השלי"ח מביא מדברי רבי משה קורדובירו — הרמ"ק, שיש לאדם להתפלל על מזונו אחר גמר התפילה, הרמ"ק אף תיקן תפילה
מיוחדת לכך לאומרה אחר אמירת "מזמור לדוד ד' רועי לא אחסר". והוא מוסיף שיותר לאומרה מיד אחר התפילה כדי שתקדם
לתיקון האכילה בבית.
על כך סיים השלי"ח כי הוא מסכים לדבריו להתפלל על מזונו בגמר תפילת שחרית. [כיום מצויה וקבועה בסידורים — תפילת
הפרנסה בברכת שומע תפילה].
בשערי תשובה הביא בשם הזוהר הקדוש שאין לומר תפילה על מזונות בתפילת המנוחה, אולם בסידורו של ר' קאפיל מובאת
תפילה זו גם במנוחה ובמעריב.

חוספת לגליון המודיע "א בשבט תשס"ח

יציאת מצרים ומות תורה

צידה לדרך והמו

כאמור, הכינו בני ישראל את כל הנחוץ לדרך. בצאתם ממצרים. המתבוללים והערב-רב לא עשו הכנות לקראת היציאה שנכתבה עליהם ומיום הראשון או מיום המחרת נתונים היו לחסדיהם של בני ישראל הנאמנים שלקחו עמם צידה לדרך. הללו חילקו עמיהם את מזונם ומנעו מהם רגש נחיתות כלשהו. אולם ה"קויולינגים" עצמם זכרו היטב, כי רק תמול שלשום, כאשר אחיהם המעוגים היו רעבים, לא עזרו להם. דבר זה לא נתן להם מנוח ובכל עת מצוא הציעו לשוב מצרימה¹².

11. ראה להלן ובקטע, "ויהי בשלח פרעה את העם". ראה מלבי"ם על אתר, שהרגיש שישנם שני אלמנטים בפרשה זו, של יציאה ושל גירוש, אך לא הסביר את הנושא.
 12. "מאתן וארבעין רבון" (תרגום יונתן בן עוזיא לשמות י"ב, לח). "מאה ועשרים רבוא דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: מאתיים וארבעים רבוא. רבי נתן אומר: מאתיים ועשרים רבוא" מכילתא בא פרשה י"ד, ראה בהערות מאיר עין אות י"א). "ר' יונתן אומר: שלוש מאות ושישים רבוא" (ילקוט שמעוני בא רמז ר"ט).
- רמז למספר העצום של יוצאי מצרים נמצא בפרשה קטנה אך מיוחדת במינה (יש בה שני פסוקים בלבד ונחשבת כספר בפני עצמו, ידים פ"ג, מ"ה; שבת קט"ו, א, הגימוק הוא מפני חשיבותה. אולם לא פורש מהי חשיבות זו). ובנחה יאמר: שובה ה' רבבות אלפי ישראל". ר' שמשון רפאל הירש מעיר, שלא נטעה לפרש, שהכוונה לרבבה כפול אלף (10 מיליון) וודאי לא רבבות כפול אלף. אולם א"כ מהו הפירוש של "רבבות אלפי"? ספורנו הוא היחיד המעיר ש"אולי היו ישראל אז מגיעים לאותו מגין בין אנשים, נשים וטף" (במדבר י, לו). אמנם לפי שש מאות אלף מגיל 20 ועד 60 קשה להגיע למספר של 10 מיליון, אולם כאשר גצרף את הערב-רב, שהיו כיוצאי מצרים או אף כפול מהם יגיע מספר כל האוכלוסיה לכ-10 מיליון. ייתכן שחשיבותה של הפרשה היא בכך, שלראשונה בכלל הערב-רב במסגרת מגין כלל ישראל. הדרשה ש"אין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מ"ישראל" (יבמות ס"ד, א) אינה מבטאת את פשוטו של מקרא. כי המספר הזה אינו מוצא את ביטוייו לא במספר הכללי של העם, לא במספר הדגל ואף לא במספר השבט. עיקר הדרשה מבוססת על הפסוק, "אלוקים ניצב בעדת אל" (תהילים פ"ב, א).

יש מקום לקומבינציה מתימטית מדוע חסר לבני ישראל מזון החל מטי"ז באייר. המתבוללים והערב-רב גרמו למחסור במזון כעבור חודש ימים. בני ישראל הבינו לדרך צידה מספקת עד כניסתם ארצה. הדרך עשויה הייתה להימשך פחות משנה (בשל המרגלים נשארו במדבר 40 שנה). אלמלא המתבוללים שגרמו למעשה העגל, לא היו נשברים הלוחות ולא היה צורך להמתין 80 יום נוספים. המזון שעשויה היה להספיק למספר חודשים או אף עד כדי שנה ולששים רבוא, לנשותיהם ולטפם, צריך היה לחלקו ל-120 רבוא, או ל-240 רבוא, או אף ל-300 רבוא נוספים על נשותיהם וטפם.¹³ אין פלא שהמזון אול כעבור שלושים יום.

לא ניתן להבין אחרת, כיצד הוציאו הקב"ה ומצרים מבלי להבטיח להם מזון עד בואם ארצה. המחסור במים שהורגש מוקדם יותר, אף הוא התעורר בעיניים. לבני ישראל לא היה, מקנה כבד", זה היה בעיקר רכושם של עושי רצון המצרים ושלטיהם. היחס בין בהמות הערב-רב לבין מספר הבהמות של בני ישראל היה אף גדול מהיחס המספרי של האוכלוסיה, והם אשר כילו את רורבות המים לפני המועד.

הקב"ה הקפיד שעם ישראל לא יוחר על צאנו, בקרו, רכושו ואף לא על זכויות רבות אחרות, אותן איפשר להם לממש ב"תחבולה" של שאילת כלי כסף, כלי זהב ועוד. אילו תוכנן המסע על יסוד ניסים, לא היה צורך בכל זה. אין ספק שגם ביחס למזון דאגו לצידה מספקת, שכן לא מצינו בכל החורה הבטחה כלשהי שיסופק להם "לחם מן השמים". גם לא מצינו בחורה כולה רמו שבני ישראל שאלו מה יאכלו בדרך, שהיא שאלה לגיטימית בציאה לדרך מדברית ארוכה. העם הבין כיצד לחזק

13. ראה מכילתא על אתר; "שבלי לקט"; "לקח טוב" ועוד לפרשה זו על מספר הערב-רב שפלה ממצרים. אם נקח בחשבון את המספר 360 רבוא, "ערב" (ראה במקורות שבהערת הקודמת), שהיו בשוואים (או בשוואות) ליהודים, כמספר אושנטי של "הערב רב" שעל מצרים, הרי ביוחד עם 60 הריבוא יגיע מספרם לכ-420 רבוא. מזון המספיק ל-60 רבוא לכמוצית השנה, כשמחלקים אותו ל-420 רבוא, הוא ספיק בקושי לחודש אחד בלבד. צידה לתקופת מחצית השנה נחשבת אפילו בימינו להכנה טובה מאוד. תקופה זו הייתה מספיקה בהחלט כדי להגיע לארץ. האפשרות של שנה פחות 10 ימים המוצגת כזמן האפשרי לכניסה ארצה אלמלא המרגלים, (סדר עולם רבד", פ"ח; ראה גם רש"י במדבר י, לג-לו: "שהיה הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד") מתייחסת לתקופה שלאחר מעשה העגל. זה היה כבי"ב באייר בשנה השנייה, כי למדבר טיג' הגיעו ברי"ט סיון בשנה הראשונה. תקופה זו היא המקסימאלית כתוצאה מחטא העגל, בנינו עלה משה אל החר ל-80 יום נוספים (ראה פרק "עשרת הדברות" הערה 12). ועוד, גם בדרך עקיפה, יכלו לעשות את הדרך ארצות בתקופה קצרה יותר.

גם לפי הדעות, שהערב-רב מזה 120 רבוא או 240 רבוא, ברור, שהם שגרמו לאויולת מלאי המזון בזמן קצר יותר מכפי שתוכנן והיה צורך בנס, "המך", אגב, לפי המאור ושמש" (פרשת בשלח), גם העיכוב במדבר 40 שנה היה בשל הערב-רב.

את עצמו לקראת מבצע זה. הוא נצטווה לשחוט ב"ד בניסן את קרבן הפסח ולאכלו בלילה לשובע לפני יציאתו לדרך.

..ולא חוזרו ממנו עד בוקר והותר ממנו עד בוקר באש תשרופו" (שמות י"ב, י). בניגוד לכל קדשים קלים הנאכלים לשני ימים ולילה אחד, קוצץ זמן אכילת הפסח ללילה אחד בלבד.¹⁴ כי אי-אפשר היה להשאיר בשר קודש למצרים ואין זה מאכל שאפשר לקחתו עמם לדרך באקלים החם של האזור. כנראה, שלשם כך נצטוו להכין "מצות" שהן מאפה שאינו מתייבש ומתקלקל מהרה. גם נפחו קטן מזה של לחם חפית. כוכר לכך נצטוו לנהוג כך גם לדורות.¹⁵

עם גירושם של המתבוללים ובני זוגם הנזכרים נטרפו הקלפים וכל התכנון וההכנות נתגלו כבלתי מספיקים בשל האוכלוסיה הנספחת שלא הובאה כלל בקשבון, ובתום חודש ימים איל המזון. גם אז לא נשמעה בתלונתם (שם ט"ז, א-ג) טענה שהחבטתם להם מזון על-טבעי וטרם קוימה ההבטחה. המן בא להם בהפתעה ולא ידעו, "מה הוא".

המן

כך יובן פסוק בפרשת המן: "ויאמר משה ואהרן אל כל עדת בני ישראל, ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים" (שם ט"ז, ו). כיצד ידעו ע"י אספקת מזונם בכל צורה שהיא, שהקב"ה הוציאם לפני כן מארץ מצרים? אם לא הרגישו בכך בזמן היציאה כשאירעו נסים גלויים מופלאים, שאין להם אח דמיון במאורעות היסטוריים, על סמך מה יש מקום להניח, שבעת ירגישו בכך?

14. ראה ברכות ט, א; פסחים ק"ב, ב, שהתורה הייתה צריכה להדגיש במיוחד הגבלת זמן אכילה, אלמלא כן היה נאכל גם קרבן הפסח לשני ימים ולילה אחד או ב' לילות ויום אחד.

15. "ופירוש הר"י יוסף בשם בן עזרא, שהיה שבוי בהודו והיו מאכילין אותו לחם מצה ולא נתנו לו לעולם חמץ. והטעם מפני שהוא קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ ויסיפיק ממנו מעט. וכן היו עושים המצרים לישראל" (אורחות חיים, וב"אבורה"ם).
ר' ישעיה בגימין חולצר העיר, שהרעיון שהעליתי הואם את הגירסה שבתלמוד: "מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים" (פסחים קט"ז, ב), אך אין הוא מתיישב עם הגירסה שבהגדה, בה נזאמר: "על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמץ, שנאמר...". ברם, נוסח זה, כנראה, משובש. המהרש"א (שם בחידושי אגדות) כבר העיר על כך ובצדק, שאם אכילת מצה נובעת מכך שבצק לא הספיק להחמץ, "ראוי היה להיות מצוות אכילת מצה אחר תצות לילה, שאז יצאו ממצרים... (אגב, הרי רק למחרת יצאו ועוד) גם בפסח מצרים למה אכלו או מצה? דאין סברה שאכלה על שם העתיד". אמנם נשמעו דעות (ראה לעיל הערה 1 ולהלן הערות 26 ו-27) שבפסח מצרים אכלו מצה, "במקרה" אך לא כחובה, אולם גישה זו נוגדת את הנאמר מפורשות בתורה ובספרי חז"ל. כך שלמעשה אין כל קשר בין "לא הספיק בצקם להחמץ" לבין הצו המקורי בדבר אכילת מצה ואיסור חמץ בפסח.

גם לא מובן מדוע הקפידה החזרה על חלוקה אינדיבידואלית של המון? וה הדבר אשר ציוה ה': לקטו ממנו איש לפי אכלו, עומר לגולגולת" (ט"ז, טו). התורה חוזרת על כך, כי אכן, "איש לפי אכלו לקטו" (שם יח ו-כא). מדוע הקפידה התורה שכל אחד ידאג ללקט לעצמו? זאת ועוד, מההדגשה, "איש לפי אכלו" משתמע, לכאורה, שאכן כל אחד, ללא יוצא מהכלל, חייב לדאוג לעצמו, אולם תוך כדי דיבור אומרת התורה, "איש לאשר באהלו תקחו", כלומר, שכל אחד יביא למשפחתו לפי מספר הנפשות¹⁶. אם כך, יכלה התורה לקצר בדבריה ולומר כמו שנאמר בקרבן פסח: "משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח" (שם, י"א, כא). כאן היא ראתה לנכון לציין את האינדיבידואליות שבמך, ולשם כך היה צורך אף בנס, שאיש לא הצליח לאסוף למעלה מן המידה לגולגולת. היה כאן מעין שילוב של אינדיבידואליות מוחלטת עם קשרי משפחה בין בני המשפחה¹⁷.

לשני אלמנטים אלה, האינדיבידואלי והמשפחתי, שבאו לידי ביטוי במן, היה תפקיד חשוב באספקת המן ל, "גולגולת" ללא יוצא מן הכלל, הוכיח הקב"ה, שגם הנספחים (המתבוללים) ליוצאי מצרים נחשבים מכאן ואילך ליהודים והם רצויים בעיני ההשגחה. באספקה אישית ניסית של המן נוכחו לדעת, כי את כולם, לרבות המגורשים הוציא הקב"ה מארץ מצרים. עד כה הם ראו בכך יד המקרה, שסיבבה אותם בשל אחיהם היהודים. במצב של חוסר מזון מוחלט ללא כל סיכוי טבעי להשיגו, אמרו משה ואהרן: "ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים". כלומר, לא סתם גירשו היה כאן, אלא הוצאה ושחרור ממ"ט שערי טומאה שהיו שקועים בהם. כאשר הקב"ה יעשה את הנס ויספק מזון בצורה על טבעית לכל בני ישראל, ללא יוצא מהכלל, הוי אומר שהוא סיבב את המסיבות, שאף אלה שלא רצו בכך יצאו ממצרים¹⁸. לשם כך נחוצה היתה אספקה אישית של המן, כדי לקבוע אחת ולתמיד, שכל מי שיצא ממצרים בכל צורה שהיא רצוי לפני הבורא.

16. ראה כתובות ג, ב; שם ס"ה, ב; מכילתא דרשב"י על אהר.

17. ראה כתובות מ"ג, ב; שם ס"ה, ב; ראה גם רבנו בחיי על אהר בשם רבנו תנאל על הרמז שבפסוק, "איש לאשר באהלו תקחו" על חובת מונות לאשתו. ראה גם רש"י על אהר, "וכשבו לביתם מדדו בעומר איש את שלקטו, ומצאו שהמורה ללקט לא העדיף על עומר לגולגולת אשר באהלו...". הנושא לא הובהר בבירור, כי יש כאן מעין סתירה פנימית בין הקטיטה האינדיבידואלית לבין זו המשפחתית. הסברנו הוא היחיד הנוהג נימוק לשילוב זה.

18. משה רבנו ראה בנס המן מבחן לעמדתו לספת את הנחשלים ואת הערבי-לכרם בית ישראל. על הפסוק, "כי שחת עמך" (ל"ב, ז) אמר חז"ל: שהקב"ה כינה את הערבי-לכרם בשם "עמך" — של משה, כי הוא קבלם (תנחומא כי תשא כ"א; שמות רבה מ"ב, ו; זוהר ח"א, כ"ה ועוד ועוד) והקב"ה נענה לו בכך. אין ספק שרבים מבני ישראל לא ראו בעין יפה סיפוחם של אלה שאף תמול התכחשו לבני עדתם ודאג שהתייחסו כך לבני

האמננט המשפחתי בא להכשיר בדיעבד את כל גישואי תעורבות שעלו ממצרים. כך נבין מדוע נהג משה רבנו שלא כעורא הסופר¹⁹, שאילץ לגרש את הנשים הנכריות. משה רבנו ראה במן הוכחה שההשגחה אישרה את קבלתם תחת כנפי השכינה. אולי מפני שכל זה איננו לפני מתן תורה או בשל סיבה אחרת. עיקרו של דבר — המן הוכיח שאין להרחיקם. ברם, כל זה הינו צד אחד של המטבע, כי מאידך גיסא, כבעלי זכות בחירה חופשית, לא מילאו את התקוות שתלו בהם. הם המשיכו להתבולל זמן רב וגרמו לבני ישראל בעיות רבות ותמורות, כגון כמעשה העגל ועוד²⁰. לא בכדי אמרו חז"ל, "כל מקום שנאמר, "העם" לשון גנאי הוא"²¹. כי כמוהו זה התייחסה התורה למתבוללי מצרים ולעמים גם לערבי-רב, שלא היו אלא בני זוגות הנכרים של המתבוללים²².

זוגם הנכרים. משה רבנו ואלו שתמכו בעמדתו גיצחו והם סופחו. ברם, כאשר בונים אול המזון, התעוררו שוב טענות נגד צירופם. בהוראת מן השמים לפי הענה, ללא יוצא מהכלל, הוכיח להם משה, כי הקב"ה הסכים לדעתו. הוא היה צריך להוכיח, גם לרבים מבני ישראל — ולא רק למתבוללים — שהקב"ה הוציא את כולם ממצרים.

מעמדת דעתו של הזוהר, הלמד מדגש בפסוק, כי הערב רב לא אכל כלל מן המן (שמות קצ"א, ב; עס פירוש סטולס כרך י"א, פרשת תשא אות ס"ח). לדעתו התקיים הערבי-רב במדבר מן השירים והפסולת, שבני ישראל גנאו להם. ברם, המן ירד לפי הצרכה של כל אחד ואחד, לכן קשה להתייחס שמחנה כה רב עשוי היה להתקיים זמן כה רב בשירים ובפסולת. יהיה מזה, למן לא היתה כל פסולת (ראה מכילתא בשלח מסכתא ד, סוף פרשה ג; יומא ע"ה, ב; מדרש שוחר טוב פרק ע"ה) כי הוא נבלע באיברים.

19. אין לראות בגישתו של משה גישה נוגדת במחלט את זו של עורא ונחמיה ביחס לגושים בכריות, שאלה האחרונים ציוו להפירדם. (א) משה רבנו היה קודם מן תורה והוא ראה אפשרות להכניס תחת כנפי השכינה במעמד גשגג זה. (ב) עובדה היא שעמדתו של משה בנושא זה לא הצדיקה תמיד את עצמה, ורשאי היה עורא להוציא מסקנה שונה. (ג) נושא זה תלוי בהרבה גורמים ויש לדון כל מקרה לגופו של ענין (ראה ספרי, "יהודי מידו ומתו" פרק, ג"ה, שם הרחבתו את הדיבור בנושא זה).

20. ראה בפסוק, "ערב רב".

21. במדבר רבה כ, כב; תנחומא בלק יז; תנחומא ב בומר שם כו.

22. ראה במחילת הפרק, "ערב-רב" הגדרה של המושג.



פרשת ה"מנ"

מבנה הפרשה (שמות טז, ב-כז)

| פסוקים | שליבים | מבנות |
|----------|------------------------|--|
| ב-ג | הצרה והתלונה | "וילכו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר. ויאמרו אללה בני ישראל... כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב." |
| ד-ה | פתרון א | "ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ויצא העם ולקחו דבר יום ביומו למען אספנו היקף בנותרת אס לא. והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו..." ¹ |
| ו-י | נאומים משת ואחרון (של) | "ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל, ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים... ויאמר משה... ונחנו מה, לא עלינו תלנתים כי על ה'..." ² |
| יא-יב | פתרון ב | "וידבר ה' אל משה לאמור, שמעתי את תלונת בני ישראל, דבר אליוהם לאמר בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבוע לחם..." |
| יג-יאליך | הביצוע | ויהי בערב ותפל השלל ותבס את המחנה... והנה על פני המדבר דק מחספס דק ככפר על הארץ... ויאמרו איש אל אחיו מן הווא..." |

השאלות העולות ממבנה פרשת ה"מנ"

שאלה מרכזית
מדוע שובש סדר השליבים ושבר המבנה ההגיוני בפרשה זו?

פירוט השאלה המרכזית

א. מדוע יש צורך בשני פתרונות נפרדים אשר ביסודם הם בעלי תוכן זהה - הבטחה להאכיל את העם?

ב. מה מטרת הנאומים של משה ואהרן?

ג. מיקומם של הנאומים בין שני הפתרונות, על שום מה?

ד. בפתרון השני נאמר למשה למסור את תוכנו לעם ("וידבר אליהם לאמור" (שמות ט"ז, יב)), ואילו מן הפתרון הראשון עולה כי הדברים נאמרו רק למשה (ויאמר ה' אל משה" (שמות ט"ז, ד)), שכן לא נאמר בהקשר זה "דבר אל בני ישראל" או כינוא בזה.

מה גרם אפוא להבדל זה בין שני הפתרונות?

שאלה זו לכאורה, עומדת בפני עצמה בלא קשר לעניין המבנה, ברם, בהמשך יובהר כי גם היא רלוונטית לנושא.

1. על עניין השבת בשלב זה ידובר בהמשך.
2. ציטטנו רק חלק מן הפסוקים מתוך מכלול הנאומים.

פרשת ה"מנ"

עמירם דומוביץ

המבנה של פרשת ה"מנ", העומדת במרכזו של פרק ט"ז בספר שמות (א-כז), הינו מורכב וחריג בה למבנים הפשוטים והמסודרים של פרשיות דומות בתורה, העוסקות בצורותיו ובתולדותיו של עם ישראל בצאתו מצרים. כדי להבליט את המבנה הייחודי של פרשת ה"מנ" מתבקשת השוואה בינו פרשיות דומות ומקבילות במקרא, ובעקבותיה נדרש הסבר מפורט למבנה המורכב והחריג של ה המידות.

קריעת ים סוף (שמות י"ד, י-כא)

| | |
|--------|---|
| הצרה | "ופרעה הקריב, וישאו בני ישראל את עיניהם ותנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד" |
| התלונה | "ויצעקו בני ישראל אל ה'. ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו במדבר. מה זאת עשית לנו להוציאנו מצרים?" |
| הפתרון | (מפי ה') "ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי... ואחת ההם את מוסר ונסה את ידך על ובקערו, ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה." |
| הביצוע | "ויט משה את ידו על הים ויויך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את לחרבה, ויבקעו המים." |

פרשת המים במדבר (שמות ט"ו, כב-כה)

| | |
|--------|--|
| הצרה | "...וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים. ויבאו מרתח ולא יכלו לשתת מים ממר מרים הם..." |
| התלונה | "וילכו העם על משה לאמור מה נשתה?" |
| הפתרון | "וידבר ה' עי". |
| הביצוע | "וישלך (משה) אל המים, וימתקו המים." |

פרשת המים ברפידים (שמות י"ז, א-ו)

| | |
|--------|--|
| הצרה | "...וירחו ברפידים ואין מים לשתות העם." |
| התלונה | "וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה..." |
| הפתרון | "ויאמר ה' אל משה עבד לפני העם וקח ארון מוקגי ישראל... ומטן... קח בידך והל והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם." |
| הביצוע | "ויעש כן משה." |



תשובות

ניתוח פסוקים ד"ה: הפתרון הראשון אפשר לחלק פסוקים אלה לשלושה חלקים, כאשר כל חלק מציינן מן אחר הקשור ב"מן":

| | |
|-----------|--|
| 1. הנס | "ויאמר ה' אל משה: הנני ממסיר לך לחם מן השמים". |
| 2. הניסין | "ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו, למען אנסנו הילך בתורתו אם לא". |
| 3. השבת | "והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו, והנה משנה על אשר ילקטו יום יום". |

בעוד שהחלקים המדברים על "הנס" ו"השבת" ברורים, הרי שהחלק המדבר על ה"ניסין" טעון הסבר. נראה את דבריהם של שני פרשנים בפירוש הנסיון:

| |
|---|
| אבן עזרא שמות ט"ז, ד
"וטעם אנסנו שיצטרך אלי יום ויום" |
| רשב"ם שמות ט"ז, ד
"מתוך שבכל יום ויום עניינם תלויות למונותיהם אלי, מתוך כך יאמינו וילכו בתורתו". |

והרי "תורתו" אלו הם ציוויים ומצוות. והשאלה היא: אלו ציוויים, הקשורים ב"מן", תוכנם מורה על התלות הנימוקית בקב"ה? התשובה היא: כי "תורתו" מרמז על הציוויים שנאמרים בהמשך הפרשה:

א. לא להרבות (שם, טז)
ב. לא להחזיר (שם, יט)
האנשים "המרבית" או "המחזירים" הם אלה אשר אינם תפסים ב"צטרך אל הקב"ה בכל יום" (אבי"ט), הם אינם רוצים שיענייהם יהיו תלויות למונותיהם אל ה'"רשב"ם", אלא מנסים להבטיח את מזונם לעתיד, בדרך טבעית ע"י שמרבים מן או מותרים ממנו.
עתה, לאחר שגם עניין הניסין, המופיע בפתרון א', ברור, נעתיק את הדיון לפסוקים העוסקים בפתרון ב' ובבציעו (שם, י"א-כז), תוך דילוג זמני על הפסוקים י-י (הנאומים).

פסוקים אלו עוסקים בשלושה נושאים, ולמרבית ההפתעה אלו הם שוב, הנס, הניסין והשבת, ולא זו בלבד אלא שהם מופיעים בדיוק באותו הסדר.

- בתחילה, חטיבה של פסוקים העוסקים בנס (שלו ומן),
- בהמשך חטיבה של פסוקים העוסקים בניסין (לא להרבות ולא להחזיר),
- ולבסוף חטיבה של פסוקים העוסקים בשבת (לחם משנה, שמירת שבת).

כפי שניתן לראות בטבלה שבעמוד הבא:

מבנה פתרון א' לעומת פתרון ב'

| מראה מקום | מובאות מפתרון א' | הנושא | מובאות מפתרון ב' | מראה מקום |
|-----------|---|--------|---|-----------|
| ד | "ויאמר ה' אל משה הנני ממסיר לך לחם מן השמים" | הנס | "...דבר אלהם לאמר בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבחו לחם... והיה בערב ותעל השלל ותחס את המתנה... מן הוא... ויאמר משה אלהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה" | יא-טו |
| ד | "ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתו אם לא". | הניסין | 1. "לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר ללוגולות... ויעשו כן בני ישראל... המרבה והממעט".
2. "איש אל יותר ממנו עד בקר, ולא שמעו אל משה ויחזרו אנשים ממנו עד בקר". | זא-כא |
| ה | "והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו והנה משנה על אשר ילקטו יום יום". | השבת | "ויהי ביום השישי לקטו לחם משנה, שני העמר לאחד... ויאמר אלהם הוא אשר דיבר ה' שבתו שבת קדש לה... ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום... ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת". | כב-כו |

אכן שלושת הנושאים - הנס, הניסין והשבת - מופיעים בסדר זה לראשונה בצורה כללית ותמציתית בפסוקים ד-ה. וחוזרים ונשנים בדיוק באותו סדר, אך בצורה מפורטת ומורחבת בפסוקים יא-טו, וכוללים גם את שלב הבציעו. [יש כאן מעין "כלל ופרט"].

בשני מחזורי הפסוקים נאמרו הדברים למשה מפי הגבורה, אך ההבדל בין האמירה הכוללת במחזור הראשון לאמירה המפורטת במחזור השני - כאשר בתוך מופיעים הנאומים של משה ואהרן - מוביל אותנו אל הפתרון לשאלות שוערנו בראשית דברינו. לכשתבונן בתוכן נאומיהם של משה ואהרן, ונבין את רקעם, מטרותם ותפקידים בנסיבות המיוחדות שנוצרו בפרשת ה"מן", נוכל ללמוד, הן על סיבת הפיצול של דברי ה' למשה, והן על סיבת האופי השונה של הדברים בשני המחזורים. לשם כך עלינו לחזור לשלב הצרה והתלות המופיעים בפסוקים ב-ג ולבדוק את תוכנם ומתחם.

משה השומע מפי העם את תלות הרעב, מבחין בתוך כך בבציעו נוספת תמורה לא פחות: טעות עמוקה באמונה, שהעם שרירי בה:

"ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותנו...
כי הוצאתם אותנו (ממצרים) אל המדבר הזה" (פס ג').

אין הם אומרים: 'כי הוציא ה' אותנו ממצרים' [ורש"י עומד על כך כפי שנראה בהמשך] אלא כי אתם, משה ואהרן "הוצאתם אותנו". הם רואים, כביכול במשה ואהרן את האלוהים, לדעתם אין עוד הפרדת

רשיות: ה' הוא האלוקים, ומשה הוא שליחו, אלא אווזים בטעות כי כביכול, משה הוא האל וה'.³ משה.

ואכן משה "הורעה" ניצב בפני דילמה קשה. עליו להתמודד בעת ובעונה אחת עם שתי בעיות קשות ותמורות: האחת, פזיות - קיומיות - בעיית הרעב. והשנייה, רוחנית - ערכית - משבר באמונה. ועם איוז מבין השתיים עליו להתמודד תחילה. עם ה"קמח" או עם ה"יתורד"?

משה סבור כי פתרון משבר האמונה קודם לפתרון בעיית הרעב, שכן "הזן את העולם" עשוי שלא לזון את ישראל אם לא יכירו בו כ"אל מוציאם ממצרים". עוד הוא עומד ותוהה כיצד להשיב לב בניס לאביהם שבשמים, מתגלה אל משה (פסוקים ד-ה') ומודיע לו ורק לו, כי בעיית הרעב תיפתר בדרך נס, לאמור: "הנה ממטיר לכם לחם מן השמים" ובתוך כך הוא רומז למשה, בצורה כללית, כי הנה יהיה כרוך בניסיון אמונתי ובשמירת השבת, אך מתפקידם הראשון (של משה ואהרן) לחלץ את העם ממשבר האמונה הפוקד אותו. ורק לאחר מכן תיפתר בעיית הרעב, בדרך ניסית אשר תהיה מותנית בעמידה בניסיונות ובשמירת השבת.

נפנה אפוא לאומיהם של משה ואהרן, נבדוק את תוכנם ונראה כיצד הם מתמודדים ביחד עם הקב"ה, במשבר האמונה. נראה שהם נוקטים בכמה דרכים:

1. בפתח הדברים פונים משה ואהרן אל העם לאמור: "עבר וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים". בדברים אלו הם תוקפים בצורה ישירה את הבעיה, כמוצא ברש"י על אות:

רש"י שמות טז,¹
וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים -
לפי שאמרתם לו "כי הוצאתם אותנו", תדעו כי לא אנוחנו המוציאם
אלה ה' הוציא אתכם, שיניו לכם את השליו.

2. מלת המפתח שמנחה את נאומי משה ואהרן, החוזרת ונשנית שוב ושוב שבע פעמים בתוך ארבעה פסוקים היא: ה', לחדיעם כי ה' הוא האלוקים.

שמות פרק טז, ו-ט
ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל: ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים.
ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלונתכם על ה', ונחנו מה, כי תלינו עלינו. ויאמר
משה: בנת ה' לכם בערב בשר לאכל ולחם לבקור לשבע, בשמע ה' את תלונתכם אשר
אתם מלינים עלינו, ונחנו מה, לא עלינו תלונתכם כי על ה'. ויאמר משה אל אהרן אמר אל
כל עדת בני ישראל קרבו לפני ה', כי שמע את תלונתכם.

3. התוכן הכללי של הנאום מצביע על ניסיון השכנוע של משה ואהרן, כי ה' הוא האלוקים, הוא הוציאם ממצרים ורק בכוחו לספק להם אוכל, ולפיכך על העם לפנות בתלונותיו אל הקב"ה ולא

הטעה כי עם ישראל מצוי במשבר אמונה עמוק אינה מבוססת רק על כך שהם אמרו "הוצאתם" ולא "יחי הוציא" (שהרי אפשר לומר בצדק שמדובר בשיגרא דלישנא וללא כל כוונות שליליות). הראיות לקיומו של משבר אמוני נלמד מן הנאומים ומדרכי ביצוע הנה כפי שמבואר בהמשך המאמר. ואין לתמוה על קיצור הדברים כאן, שהרי כך דרכה של תורה דבריה "עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר".

אליהם: "ונחנו מה, לא עלינו תלונתכם כי על ה'". יש לשים לב כי רעיון זה נאמר פעמיים בנאום כה קצר.

עתה נכנס ה' בכבודו ובעצמו ל"תמונה", במטרה לחלץ את העם מן המשבר.

4. בתום הנאומים מסופר:

שמות טז,¹
"ויהי כדבר אהרן אל כל עדת בני ישראל, ויפנו אל המדבר והנה כבוד ה' נראה בענן.
וידבר ה' אל משה לאמור: ..."

איזו משמעות נודעת להתגלות השכינה לעיני בני ישראל באמצעות "ענן הכבוד" במעמד זה?

נראה כיצד מפרש את הדבר האבן עזרא.

אבן עזרא, שמות טז,¹
"וידבר ה' - וראו כי משה הלך אל הכבוד ודבר עמו".

לכאורה דברי האבן עזרא לא מוסיפים דבר לחבנת הפסוק. ברם אם נניס דבריו יש להבין כך את דבריו: ה' ומשה "משתפים פעולה" לעיני כל ישראל ועורכים "הצגה", למען יראו כי משה הולך לקבל הוראות מגבוה, ולמען ילמדו כי לא משה הוא ח"י האל, אלא רק שליחו הנאמן ועושה דברו.⁴

5. זאת הפעם ה' בכבודו ובעצמו, ולא על ידי שליח, עושה את הנהגתו לעיני כל ישראל. במבט לאחור עיני כי משה ואהרן "נטלו חלק" בעשיית הנסים לעם ישראל ממצרים ועד למדבר.

במכות מצרים: "ויט אהרן את ידו במטחו ויד את עפר הארץ..." (שמות ט, יג) (מכת כינים) בקריעת ים סוף: "ויט משה את ידו על הים..." ויבקעו המים" (שמות י"ד, כא). במרה: "ויווררו ה' עץ וישלך (משה) אל המים וימתקו המים" (שמות ט"ז, כה).

אין להתפלא אפוא שרבים מבני ישראל טעו וייחסו למשה ואהרן תכונות על אנושיות וכוחות עליונים שבאמצעותם הם גורמים כביכול, לשנוי סדרי בראשית, ומכאן ועד למשבר אמונה ואמירה "כי הוצאתם אותנו" ממצרים הדרך מאוד קצרה. סביר אם כן להניח כי על מנת לעקור ולשרש מלב העם את האמונה הנפסדת בכוחם האלוהי של משה ואהרן, אין הם נוטלים הפעם חלק כלשהו בעשיית נס ה"ימין". לפתע מתאוס ובלא כל התערבות ידי אדם יויהי ערב ותעל השליו... ובבקר היתה שכבת הטל... ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא..." (שמות ט"ז, יג-טז). או אז יכול משה לומר לעם "הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאוכלה" (שמות ט"ז, טז). ועיני כך לעקור מליבם את מחשבת הכפירה שמשה ואהרן הם האל שהוציאם ממצרים.

4. זו הפעם הראשונה שמשה מדבר עם ה' על ידי ענן הכבוד. דרך זו תפכה נראה בהמשך לשיטה קבועה כלומר כשעתו יורד על אוהל מועד, משה נכנס לדבר עם ה'. השאלה שנישנו לעות, מדוע דווקא בפרשתנו התחשבה שיטה זו.

5. וכן ראה את מעורבותם של משה ואהרן במכות. דם, צפרדע, שחן, ברד, ארבה וחושך.

עתה משנחלץ העם ממשבר האמונה והובטח לו לחם מן השמים, הגיע הזמן לנסותו, "הילך בתורת ה' אם לא", שכן "ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים ח', ג).

זה הזמן להעמיד את העם בניסיון וזו ההזדמנות להעביר אליו בפרוטרוט את מצוות ה' הקשורות במן: **הניסיון:** "זה הדבר אשר צווה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו... איש אל יותר ממנו עד בקר" (שמות, ט"ז, טז-יט).

השבת: "ויהי ביום השישי לקטו לחם משנה... ויאמר אלהים הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש לה' מחר... ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת" (שמות ט"ז, כב-כו).

כאן המקום לבדוק אם אכן יש בניתוח המפורט הזה של פרשת ה"מן", בכדי להשיב לשאלות שהיצגנו בראשית דברינו. בראשן עמדה השאלה המרכזית שבה ביקשנו להבין מדוע שובש סדר השלבים ונשבר המבנה ההגיוני בפרשת ה"מן". כמו כן ניסינו לערער על הצורך בשני פתרונות נפרדים שתוכנם דומה, ביקשנו להבין את מטרת הנאומים של משה ואהרן ואת מיקומם בין שני הפתרונות הנפרדים, ורצינו לעמוד על סיבת ההבדל בין הפתרון הראשון הקצר והתמציתי שהיה מיועד רק למשה, לבין הפתרון השני והרחב שמשה נצטווה לאומרו לעם.

תשובה אחת קצרה ותמציתית, העולה מן הניתוח המפורט דלעיל יש בה, לעניות דעתי, בכדי להשיב על כל השאלות גם יחד: משבר האמונה בפרשתנו, "קלקל את השורה" שיבש את הסדר ושבר את המבנה. לעומת זאת בשלוש הפרשיות (ים סוף, מרה, רפידים), שאלהן השוונו את פרשת ה"מן", לא היו בעם הרחורי כפירה לפיכך לא שובש הסדר ולא נשבר המבנה ההגיוני.⁶

באשר ליתר השאלות ניתן להשיב עליהן כך: הפתרון הראשון של ה' הוא קצר ותמציתי כדי להודיע למשה לבדו, כי אל לו לדאוג לבעיית הרעב "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים". כמו כן הוא מודיע בצורה כללית כי חס ילווה בניסיונות ובמצוות השבת. ברם לא זו השעה להאריך בדברים אלו שהרי תחילה עליהם להתמודד עם הבעיה הקשה יותר - בעיית האמונה. ה' משה ואהרן "משתפים פעולה" לעקור את האמונה הנפסדת. ופועלים בכמה דרכים: נאומים של משה ואהרן, וחזיונות המראים לעם בברור, כי משה ואהרן הם שליחים של ה'. רק לאחר שבעיית האמונה נפתרה, מתפנים ה' ומשה לעסוק בפתרון המלא לבעיית הרעב (זה המכונה בפינו הפתרון השני). פתרון זה בניגוד לפתרון הראשון צריך לעבור לידי ביצוע, מיד לאחר השמעתו, ולכן הוא מפורט, ואותו ה' מצווה למשה לאומרו לעם.

"טרף נתן ליראיו" (תהילים קי"א, ה) אומר המשורר בתהילים, הווי אומר: ה' מספק מזון (=טרף) ליראיו - שומרי תורתו. פירושו של "מצודת דוד" לפסוק זה תואם להפליא את פרשתנו לאור הניתוח שהיצענו, וזה לשונו: "טרף נתן ליראיו - זה המן שכלכל בו אנשי דור המדבר". לאמור ה' סיפק במדבר לעם את המן, רק לאחר שהם הפכו "ליראיו".

"זכר עשה לנפלאותיו, חנון ורחום ה'."

טרף נתן ליראיו, יזכור לעולם בריתו" (תהילים ק"א, ד-ה).

6. אמנם ברפידים קיים משבר אמונותי, אך שונה הוא מהמשבר שבפרקנו. בעוד שבפרקנו הטעות היא: כפירה באל מוציאם ממצרים, הרי שבפרקנו הטעות היא "היש השם בקרבנו אם אין", ממילא הדרך לפתרון המשבר שם היא אחרת. (בעזרת עמלק - וראה רש"י שם).

"ספר נתן ליראיו"
(תהלים קי"א, ב)

פרשת המן

תדריך למורה להוראת פרק ט"ז בחומש שמות

1. פתיחה: תיאור אירוע מחיי הילדים, כדלהלן:

הטיול השנתי נקבע לימים: שני, שלישי ורביעי בשבוע. המבחן בהיסטוריה נקבע ליום חמישי באותו שבוע. תלמידי הכיתה התלוננו על כך בפני המורה. המורה פנה אל המנהל אשר נתן הוראה לדחות את המבחן. ואכן, המבחן נדחה לשבוע הבא.

2. תלוית כרזה דומה על הלוח.
חלוקת דף עבודה, המבוסס על האירוע הנ"ל.

המשימה: נתינת שם (הגדרה) לכל אחד משלבי האירוע הנדון.

* תנו שם (מלה אחת) לכל אחד מארבעת השלבים באירוע שלפניכם. רשמו את השמות המתאימים במשבצות הריקות בטבלה:

| האירוע | | שם |
|--------|--|-------|
| שלב א' | הטיול השנתי נקבע לימים: שני, שלישי ורביעי בשבוע. המבחן בהיסטוריה נקבע ליום חמישי באותו שבוע. | צרה |
| שלב ב' | תלמידי הכיתה התלוננו על כך בפני המורה. | הלונה |
| שלב ג' | המורה פנה אל המנהל, וזה נתן הוראה לדחות את המבחן. | פתרון |
| שלב ד' | המבחן התקיים כעבור שבוע. | כיצוע |

הסברה מתודית והערות

1. תיאור אירוע מחיי הילדים, כפתיחה לשיעור וכמבוא לנושא המרכזי של היחידה הלימודית הנדונה – "פרשת המן" – מכאן ליצירת סיטואציה לימודית "אקטואלית", מעניינת ומגרה, וממנה תתבקש השלכה לסיטואציות המקראיות דלהלן:
 - א. פרשת קריעת ים סוף; ב. פרשת המים במרה; ג. פרשת המן.
2. תלוית כרזה דומה על הלוח והשימוש בה ע"י המורה והתלמידים, במקביל לדף המשימה הניתן להם וסייעו לעריכת דיון לימודי מעניין, האמור להתפתח בעקבות ביצוע המשימה.

3. מעילות התלמידים והמורה: גילוי השמות הפזונים של ארבעת השלבים:

שיבוץ השמות הנכונים במשבצות הריקות באמצעות כרטיסים מוכנים מראש:

| | | | |
|-----|-------|-------|-------|
| צרה | תלונה | פתרון | כיצוע |
|-----|-------|-------|-------|

4. גוף השיעור: א. עיון בשתי פרשיות וניתוחן

1. קריעת ים סוף
בעקבות החרגיל הנ"ל, הפנייה לספר שמות פרק י"ד. פסוקים י"בא. קריאת הפסוקים. קביעת נושא הקטע, ציטוט הפסוקים המתאימים לכל אחד מארבעת השלבים הנ"ל בדף עבודה נוסף. כדלהלן:

5. * רשמו במדויק בטבלה שלפניכם את הפסוקים (השיידיקים) לכל אחד מארבעת השלבים:

| שמות י"ד פסוקים) | האירוע (ציטוט מדויק) | שלב |
|------------------|---|--------|
| י | "ופרעה הקריב, וישא בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד." | הצרה |
| י"א | "ויצעקו בני ישראל אל ה'. ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר, מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים." | התלונה |
| טו-טז | "ויאמר ה' אל משה תצעק אלי, דבר אל בני ישראל ויסעו. ואתה הרים את מטך ונסה את ידך על הים ובקעהו, ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה." | הפתרון |
| כא | "וייט משה את ידו על הים ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים." | הכיצוע |

3. קביעת השמות הנכונים של ארבעת השלבים, תוך שימוש במושגים מדויקים, ושיבוץ במקומות המתאימים במשבצות הריקות, תרגיל את הלומדים לחשיבה מתודית ולמיצוייה במונחים מוגדרים וחד-משמעיים.

דרך זו תוביל להגברת הבהירות של מושגים בתודעת התלמידים.

בכיתה מתקדמת אפשר להטיל על התלמידים למלא את תוכן הטבלה לאחר שיקבלו את הכותרות בלבד.

| | | |
|----|--------|--------|
| שם | האירוע | שלב א' |
| | | שלב ב' |
| | | שלב ג' |
| | | שלב ד' |

9. * השלימו את החסר בטבלה שלפניכם: מראי מקומות, ציטוטים מדויקים או שמות השלבים השונים:

| שמות ט"ו פסוק(ים) | האירוע (ציטוט מדויק) | שלב |
|-------------------|---------------------------------|--------|
| כב-כג | | הצדה |
| | "וילנו העם על משה לאמר מה נשתה" | |
| כה | | הפתרון |

10. סיכום ביניים: בפרשת המים במרה כמו בפרשת קריעת ים סוף סדר השלבים קבוע והגיוני: צרה; תלונה; פתרון; ביצוע.

מילוי הטבלה:

| שמות ט"ו פסוק(ים) | האירוע (ציטוט מדויק) | שלב |
|-------------------|--|--------|
| כב-כג | "...וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים: ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים ממרה כי מרים הם..." | הצדה |
| כד | "וילנו העם על משה לאמר מה נשתה" | התלונה |
| כה | "ויראו ה' עץ" | הפתרון |
| כה | "וישלך (משה) אל המים וימתקו המים" | הביצוע |

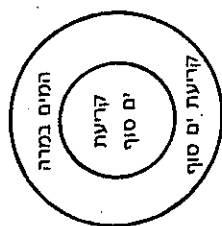
9. תרגיל זה מורכב מקודמו, והוא מיועד ל:

א. תרגול במציאת מראי מקומות (פרק, פסוקים) ורשומים.

ב. ציטוט מדויק של דברי הכתוב בהתאם למראי המקומות.

ג. קביעת השם הוכן של כל שלב בהתאם למראי המקומות והציטוטים הרלוונטיים.

10. סיכום הביניים נועד לסגירת המעגל הנוכחי (פרשת המים במרה) ולסגירת המעגל הרחב יותר, הכולל גם את פרשת קריעת ים סוף. על רקע שתי הפרשות הנ"ל עוברים ליחידת הלימוד המרכזית, שנושאה פרשת המן.



6. מדיקת העבודה: תיערך בעליפה, או באמצעות רישום בלוח או באמצעות כרזה דומה לדף העבודה.

7. סיכום ביניים: סדר השלבים בפרשת קריעת ים סוף הוא כאמור: צרה; תלונה; פתרון; ביצוע

2. פרשת המים במרה
8. בהמשך לתרגיל הנ"ל, הפנייה לספר שמות פרק ט"ו, פסוקים כב-כה. קריאת הפסוקים, קביעת נושא הקטע, ציטוט הפסוקים המתאימים לכל אחד מארבעת השלבים הנ"ל בדף עבודה נוסף. ביצוע העבודה ובדיקתה. הפעם, לשם גיוון ורישום בדרך שונה, יחונן דף העבודה בגרסה אחרת כדלהלן:

4. העיון בשתי הפרשות וניתוחן, ע"י השימוש החוזר ונשנה בארבעת השלבים, נועד בראש וראשונה להשוואה בינן ובינן פרשת המן. על ההשוואה כדרך למידה ראה להלן הערות מס' 11, 14, 33. יתירה מזו, באמצעות העיון בשתי פרשות רלוונטיות לענייננו, שנלמדו לאחרונה (שמות פרקים י"ד-ט"ו), יחזרו התלמידים אל נושאים מוכרים, ומלבד השרשת הידיעות הקודמות הם יגלו פנים חדשות, שמן הסתם לא ניתנה עליהם הדעת בלימוד קודם.

5. תרגיל העיון בפרשת קריעת ים סוף נועד לגילוי ארבעת השלבים על פי הסדר ההגיוני המצוי בה ("בדיוק" כמו בתיאור "האקטואלי" הנ"ל). הפעם יקבלו התלמידים טבלה ריקה, למעט הכותרות ומראי מקומות ויהיה עליהם לצטט במדויק את דברי הכתוב ולשלבם ראשון ראשון, ואחרון אחרון בהתאם (ודרך אגב ישנונו פעם נוספת את הכתובים ככתבם וכלשונם). תרגיל זה, כמו תרגילים רבים אחרים, יכול להתבצע בדרך "יחידנית", אך ראוי ורצוי לאפשר לתלמידים לעבוד בזוגות ("חברותיות") תוך מתן אפשרות להחלפת ידיעות וקבלת החלטות בצוותא. זוהי דרך לפיתוח רוח חברתית בשעת הלימוד.

6. באמצעות הבדיקה יבחן המורה את טיב העבודה ותוצאותיה. הבדיקה בסיוע הלוח או כרזה, צריכה להוביל לשיתוף פעולה פורה בין המורה לתלמידים וכן בין התלמידים ובין עצמם. (זוהי דרך נוספת לשיון החומר, השרשתו והפנמתו).

7. סיכום הביניים סוגר את המעגל הנוכחי ומהווה נקודת מוצא למשימת העיון הבאה: קריעת ים סוף.

8. תרגיל העיון בפרשת המים במרה הוא המשך ברור וטבעי לתרגיל הקודם בפרשת קריעת ים סוף. הצורך בתרגיל זה נובע מן הטעמים המזכירים לעיל (השוואה ל"פרשת המן"; חזרה ושיון; גילוי ארבעת השלבים; ציטוט מדויק של הכתובים ושילובם בהתאם). ברם, מפאת הצורך התמידי בגיוון השיטה המתודית, באימוץ אלמנטים חשיבותיים וביצועיים חדשים בכלל, וכלאלי שיש להם נגיעה ישירה לדרכי לימוד מקרא בפרט, מוצע לתכנן הפעם את דף העבודה בגרסה אחרת כדלהלן:

11. ב. פרשת המן – קריעת ים סוף/פרשת המים במרה – השוואת מבנים

1. מבנה פרשת המן

לאור שתי הפרשות הקודמות – "קריעת ים סוף" ו"פרשת המים במרה" – אפשר היה לצפות כי גם המבנה של "פרשת המן" יהיה ערוך באותו סדר: צרה; תלונה; פתרון; ביצוע, אך לא כך הם פני הדברים.

הצגת המבנה של פרשת המן, הכולל מראי מקומות, השלבים ומובאות (ציטוטים) בהתאם:

12. פעילות התלמידים והמורה:

שלב ראשון: הצגת הטבלה עם מראי המקומות (מסוקים) והשלבים; השארת המשבצות המיועדות לציטוטים (מובאות) ריקות, כדלהלן:

פרשת המן-מבנה הפרשה (שמות ט"ז, כ-כז)

| מובאות | שלבים | מסוקים |
|--------|-----------------------|--------|
| | הצרה והתלונה | ב-ג |
| | פתרון א' | ד-ה |
| | נאומים (של משה ואהרן) | ו-י |
| | פתרון ב' | יא-יב |
| | הביצוע | יג-יד |

11. בלמוד "פרשת המן" ימצאו הלומדים יסודות מבניים משותפים ושונים בין פרשה זו לבין שתי הפרשות הנ"ל. ארבעת השלבים הידועים מצויים גם ב"פרשת המן". אלא שסדר השלבים בפרשה זו שונה על ידי מרכיבים שונים שאינם מצויים בפרשות הקודמות. שיבוש המהלך הפשוט והרגיוני ב"פרשת המן" אומר דרשני. המבנה המיוחד והשונה ב"פרשת המן" (כמו בפרשות רבות אחרות במקרא) אינו רק ביטוי ל"צורה ספרותית" חדשה, אלא בעיקר הוא ביטוי לתכנים ומסרים בעלי משמעות רוחנית ומוסרית מיוחדת במינה. ההשוואה בין היסודות המשותפים והשונים בשלוש הפרשות הנידונות, תעמיק את הדיון, תרחיבו ותעשירו.

13. שלב שני: שיבוץ המובאות במשבצות הריקות באמצעות רצועות מוכנות מראש, כדלהלן: (הציטוטים רשומות ב"תפאורות", שלא עי"פ סדר המקראות).

| |
|--|
| "ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתם אם לא. והיה ביום הששי והיכינו את אשר יביאו..." |
| "וידבר ה' אל משה לאמר. שמעתי את תלונת בני ישראל, דבר אלהם לאמר בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבנו לחם..." |
| "וילוו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר. ויאמרו אלהם בני ישראל... כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה, להמית את כל הקהל הזה ברעב." |
| "ויהי בערב ותעל השלו ותכס את המחנה... והנה על פני המדבר דק מחספס דק ככפר על הארץ... ויאמרו איש אל אחיו מן הוא..." |
| "ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל, ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים... ויאמר משה... ונחנו מה, לא עלינו ולתלונתכם כי על ה'..." |

12. היחידה הלימודית המוצעת ב"פרשת המן" מתחילה בשמות ט"ז, א ומסתיימת בסוף פסוק כז בפרק זה.

בהצעת מערך זה אין התייחסות לשאלה כיצד יש להתמודד עם טקסט מקראי ארוך כגון זה (קריאה ע"י המורה, קריאה ע"י התלמידים או קריאה משולבת; קריאה בקול או קריאה דמומה; קריאה שלמה ורצופה או קריאה מקוטעת וכיו"ב). כמו כן אין התייחסות לשאלה כיצד יש להתמודד עם קשיים לשוניים (היש להסיר מראש או תוך כדי הקריאה והלימוד או אולי ע"י שילוב שתי הדרכים)*.

מכל מקום חובה על התלמידים לקרוא ולהבין באופן כללי את הטקסט במלואו (כאמור: שמות ט"ז, א-כז) בבסיס לדיון. לניתוח ולהסקת מסקנות על פי מהלך השיעור כדלהלן:

13. המבנה של "פרשת המן" כולל פסוקים (מראי מקומות), שלבים ומובאות (ציטוטים). כדי להקל על הלומדים חוּבאו ציטוטים "מוכנות" ("מובאות") ב"תפאורות" ועל התלמידים לשבצן בהתאם במשבצות הריקות. בכונת מכוון רשומות המובאות (לתלמיד) שלא על פי הסדר במקרא, ועל התלמיד להתאמץ, לחשוב ולהחליט היכן יש לשבץ כל אחת מהן. תרגיל זה ניתן לביצוע אך ורק כאשר ספר התורה מונח ופתוח לפני התלמידים, והעבודה מתבצעת תוך כדי עיון בחומש ובדף העבודה. דרך זו תרגיל את הלומדים לקריאה בעיון של פסוקי המקרא ולעיון משמעותי בהם.

גם כאן מוצע לנסות את שיטת הלימוד בחברותות.

* עם צעיות דיסקטיות אלה וכיוצא ב"תפאורות" בהצעות מערכים ליחידות לימודיות נוספות.

פרשת המן-מבנה הפרשה (שמות ט"ז, כ"ו)

| פסוקים | שליבים | מובאות |
|--------|-----------------------|--|
| כ-ג | הצרה והתלונה | "וילנו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר. ויאמרו אלהם בני ישראל... כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה, להמית את כל הקהל הזה ברעב". |
| ד-ה | פתרון א' | "ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בחורתי אם לא. והיה כיום הששי והכינו את אשר יביאו...". |
| ו-י | נאומים (של משה ואהרן) | "ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל. ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים... ויאמר משה... ונחנו מה. לא עלינו תלונתכם כי על ה'...". |
| יא-יב | פתרון ב' | "וידבר ה' אל משה לאמר. שמעתי את תלונת בני ישראל, דבר אלהם לאמר בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם...". |
| יג- | הביצוע | "ויהי בערב ותעל השלל ותחס את המחנה... והנה על פני המדבר דק מחספס. דק ככפר על הארץ... ויאמרו איש אל אחיו מן הרא...". |

2.14. השוואת המבנים של שלוש הפרשות:

| קריעת יום סוף | פרשת המים במרה | פרשת המן |
|---------------|----------------|---------------------|
| צרה | צרה | צרה |
| תלונה | תלונה | תלונה |
| פתרון | פתרון | פתרון א' |
| ביצוע | ביצוע | נאומים של משה ואהרן |
| | | פתרון ב' |
| | | ביצוע |

15.

שאלה מרכזית:

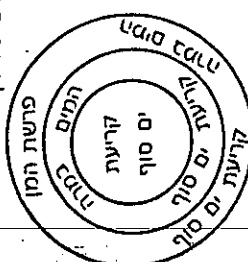
מדוע שובש סדר השליבים ושבר המבנה ההגיוני בפרשת המן?

16. פירוט השאלה המרכזית

- מדוע יש צורך בשני פתרונות נפרדים, אשר ביסודם הם בעלי תוכן זהה – הבטחה להאכיל את העם?
- מהי מטרת הנאומים של משה ואהרן?
- מיקומם של הנאומים בין שני הפתרונות, על שום מה?
- אל מי מופנים הדברים בפתרון א' ואל מי בפתרון ב'?

14.

מתוך ראיית הקשר בין מבנה להבנה הוצעו עד כה טבלאות המדגימות מבנים שונים של פרשות ויחידות שונות. הפעם מוצעת טבלה להשוואת המבנים של שלוש הפרשות הנדונות, שכן יש בה כדי להשוות באופן תמציתי את פרשת המן המורכבת לשתי הפרשות ה"פשוטות" הקודמות לה במקרא. טבלה זו סוגרת זמנית את המעגל הרחב ביותר, הכולל את שלוש הפרשות, ובתוך כך מודגקות מתוכה השאלה המרכזית של "פרשת המן". הסגירה הסופית תהיה עם מציאת הפתרון המשכנע לשאלה המרכזית.



התלמידים יקבלו את טבלת ההשוואה ריקה, למעט הכותרות, ויתבקשו למלאה. המורה ידריך את התלמידים במילוי, וטוב יעשה אם יציג את הטבלה על הלוח (ע"י רישום או באמצעות כרזה מוכנה מראש) וישלח אליו תלמידים למלאה כדבעי לעיני כול.

15. שאלה מרכזית, המנחה את הדיון כולו, מהווה אתגר אינטלקטואלי למלמד וללומד כאחד, שכן כל שלב במערך ההוראה והלמידה ובתהליך הלימודי בפועל בכיתה (מלבד לימודי "ספח" או "אגב" או "לואי", פה ושם, על פי צורך מתוכנן או ספונטאני) צריך להתבסס על השאלה המרכזית. המורה המנחה חייב להימנע, בדרך כלל, מענה משכנע על השאלה המרכזית.

המסר המרכזי של השיעור הנדון מצוי בתשובה על השאלה המרכזית. ניתוח פרשת המן, על פי פירוט השאלה המרכזית (ראה להלן) ועל פי בדיקת המבנה של הפרשה, יוביל בסופו של התהליך לתשובה ולקטור, אשר על כן, אין השאלה המרכזית מכוננת למתן תשובה מיידית.

16. בהיות ארבע השאלות ויחידה אחת, יציג המורה את כולן ברצף. ההתמודדות עם שאלות אלה תיעשה בצורה מסודרת והדרגתית.

מחברת: ד"ר רחל

ההיבט הראשון – הס, וההיבט השלישי – השבת מינם ברוג'ם. **התפס** **במצב**
(האמצעי) – הניסיון – טען הסבר, לאמור: באיזה ניסיון מדובר?
שלב שני: ניתוח פתרון ב' ושלב הביצוע: התמקדות בפסוקים יא-כז באמצעות
התרשים שלהלן.

עיינו בפסוקים י"א-כ"ז וחלקו אותם לשלושה חלקים. כל חלק מצייין היבט אחר המקביל לו בפתרון א'. בכל חלק עליכם לציין מפסוק עד פסוק (ועד ועד בכלל).

| | |
|-------|---------|
| פסקים | ההיבט |
| | הנס |
| | הניסיון |
| | השבת |

מראה התרשים לאחר מילוי:

| | |
|---------|--------|
| החשב | כב-כו |
| הניסיון | טז-כא |
| הנס | יא-טו |
| החיבט | פסוקים |

אפשרות נוספת ומתקדמת: התבססות על שני המפסיקים הגדולים ביותר בטעמי המקרא -- קיסרים: סוף פסוק ואתחלתא:

אתבחרת תחת המלה: "השמים".

סוף פסוק אחר המלים: "אם לא"

[illegible]

הַיְּהוָה יִשְׁמַר אֶת צִדְקָתְךָ וְאֶת כָּל־מַצְעֶיךָ יִשְׁמַר

אורי שׂינעו התלמידים את החלוקה

השונים ושמותיהם.

עיון בפתרון ב' ובשלר הריצוץ וילק ר אצ חם מורכבות מוטיליות בדרגות: 18

[illegible]

19. בשלב זה יתבקשו המלמידים לחלק את היסודות ול פז ולוועט הבירכנות הזוועות

ורמקום לצנונו ולבנות צד בתחבובים במלואה מתייחסים אל כל שרשור והיבטים הידועים,

[illegible]

וימקלמות (מפסק) על 1097 בלבר.

חלוקת היחידה בדרך זו מהווה שלב נוסף ומתקדם בהבלטת הערך הפורמטיבי של

הלמוד, המכון לטיפוח החשיבה והרגלי הלימוד

מחודשת בעיון של קטע מרכזי ביחידה הנידונה.

47

מראה התרשים לאחר מילוי:

| | |
|---------|---|
| ההיבט | פסקים ד-ה |
| הנוס | "ויראמר ה' אל משה
הנני ממטיר לכם לחם מן השמים". |
| הניסיון | "ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו
למען אנסנו הילך בתורתך אם לא". |
| השבת | "והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו
והיה משנה על אשר ילקטו יום יום". |

17. המשימה בשלב זה היא כפולה: חלוקה נכונה של הפסוקים באמצעות שרטים קווים.

כחבר רהטאם לשלשוק הירטום המרהיבסו לשלשוק הפלסום רמשרול וכו זמיות

[illegible]

לְקַבּוֹעַ וּלְתַת שֵׁם לְכָל אֶחָד מִן הַיְיבֻסִים הָאֵלֶּה. מִן הַ

טענה הדרכה, וזו יכולה להינתן בכמה דרכים, כגון:

קריאה מוטעמת* של הפסוקים תוך הדגשת סימני הפיסוק (פסיק אחרי המלים "מו

השמים" בפסוק ד'; נקודה אחרי המלים "אם לא" בפסוק ד'. נקודה אחרי המלים "יום יום"

בפסקי הדין.

* על תפקידה של קריאה מוטעמת וחשיבותה ראה להלן הערה מס' 31

20. מהות הניסיון בפתרון א' מתוך השוואה לשלב הביצוע – סיכום ביניים

| פסוקים | מובאות משלב הביצוע | הנושא | מובאות מפתרון א' | פסוק |
|--------|---|---------|--|------|
| טז-יז | 1. "לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגל... ויעשו כן בני ישראל המרבה והממעט". | הניסיון | "ויצאו העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסו הילך בתורתו אם לא". | ד |
| יט-כ | 2. "איש אל יותר ממנו עד בקר. ולא שמעו אל משה וייתירו אנשים ממנו עד בקר". | | | |

* צטטו בטבלה שלפניכם את דברי הכתוב, המורים על מהות הניסיון בשלב הביצוע ועל עצם הניסיון בפתרון א':

| פסוקים | מובאות משלב הביצוע | הנושא | מובאות מפתרון א' | פסוק |
|--------|--------------------|---------|------------------|------|
| טז-יז | 1. | הניסיון | | ד |
| יט-כ | 2. | | | |

מסקנה: הניסיון בפתרון א', הבא לידי ביטוי במלים "ויצאו העם ולקטו דבר יום ביומו..." (פסוק ז'), מפורט בשלב הביצוע במלים "לקטו ממנו איש לפי אכלו..." (פסוק טז), "איש אל יותר ממנו עד בקר" (פסוק יט).

מן הראוי לשם לב כי במבנה הדידקטי של השיעור, החל בשאלה המרכזית ואילך יש התייחסות לפסוקים ד-ה ומיד בהמשך לפסוקים א-ז תוך דילוג מכוון על פסוקים ב-ג ועל פסוקים ו-ז, במגמה ברורה לחזור ולעסוק בהם במקומם ובזמנם. אכן יש פרשות במקרא שניתוחן הדידקטי, המבוסס על גישה מתודית מסוימת, מחייב לימוד בדילוגים כאלה או אחרים. כזו היא ההצעה הדידקטית בשלב זה בפרשתנו. 20. ניתן להציג את ההשוואה במלואה, לדון בה ולהסיק את המסקנה השלולה ממנה לגבי מהות הניסיון בפתרון א'. דרך חלופית: הצגת תרשים ריק, מילוי ע"י התלמידים בהדרכת המורה והסקת המסקנה כנ"ל.

21. מהות הניסיון ומשמעותו:

עיון בדברי הפרשנים אבן-עזרא, רשב"ם ורש"י:

אבן-עזרא: "ויטעם אנסו, שיצטרך אלי בכל יום".

רשב"ם: "למען אנסו. מתוך שכל יום ויום עניהם תלויות למוזנותיהם אלי, מתוך כך יאמינו כי וילכו בתורתו".

רש"י: למען אנסו הילך בתורתו. אם ישמרו מצוות התלויות בו (ב"מ"י), שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת בלוקט".

בקצבות העיון והדין בדברי הפרשנים הנ"ל מתבקשת המסקנה דלהלן:

המלה "ותורתו" בפסוק ד פירושה כאן לא להרבות "מן" (פסוק טז) ולא להותיר ממנו (פסוק יט), שכן ה"מרבית" ואו ה"מוזנות" אינם חפצים ב"יצטרך אלי בכל יום" (אבן עזרא) ואינם רוצים ש"יענייהם" (זהו תלויות למוזנותיהם אלי" (רשב"ם), ועל כן הם יותירו ממנו ואף יצאו בשבת בלוקט (רש"י), מתוך שהם מנסים להבטיח את מזונם לעתיד בכוחות עצמם ובדרך טבעית, בניגוד לציווי ה' ומחוסר אמונה ובטחון בו. (הערה: על עניין השבת נדון בהמשך).

22. שאלת סיכום:

מהם שני הציווים הקשורים במן, שתוכנם מורה על הניסיון המחייב תלות יומיומית בקב"ה?

1. _____ (פסוק _____).

2. _____ (פסוק _____).

תשובה

1. לא להרבות (פסוק טז).

2. לא להותיר (פסוק יט).

21. מערך השיעור התבסס עד כה על הבנת המקרא מתוך המקרא עצמו. זוהי, כשלעצמה, מסרה ראשית ומרכזית בהוראת תנ"ך. ברם, ההסתמכות על דברי פרשנינו המסורתיים להבנת פשוטו של מקרא והקניית המיומנות והיכולת להשתמש בהם כחלק אינטגרלי של לימוד תורה, אף הן ממטרות הוראת התנ"ך המרכזיות.

בשלב זה מוצע להביא בפני התלמידים את דברי הפרשנים אבן-עזרא, רשב"ם ורש"י, הדנים במהות של הליבט השני ("הניסיון"). לא מוצע להתייחס למהות של הליבט הראשון ("הנס"), שכן מדבר הוא בעד עצמו, לעומת זאת מהות הליבט השני אומרת פרשני, ולשם כך הובאו דברי שלושת הפרשנים הנ"ל. התלמידים יתבקשו לעיין בהם ולענות על שאלת סיכום.

את העיסוק בעניין השבת מוצע לדחות לשלב מאוחר יותר (ראה להלן) משני טעמים:

א. ההקשר הכללי של השבת בפרשתנו פשוט וברור, וכבר עמדנו על כך קודם לכן.

ב. מבחינה רעיונית יש לקשר את "השבת" עם פתרון משבר האמונה שפקד את העם בפרשת הפן, או לזאת ראוי לחזור ולעסוק בעניינה לאחר הדין במשבר האמונה ופתרונה.

22. שאלת סיכום פשוטה, שהתשובה הנכונה עליה מתמקדת בשני ביטויים לשוניים "יודדים אשר ישמשו את הלומדים בהמשך".

צטטו בטבלה שלפניכם את דברי הכתוב, המפרטים את ה"ניש", ה"נישיון" ו"השפתי" בפתרון ב- ובשלב הביצוע, ובמקביל את דברי הכתוב על אותם שלוש הנשאים, המובאים באופן כללי בפתרון א'.

| פסוקים | מובאות מפתרון ב' והביצוע | הנושא | מובאות מפתרון א' | פס' |
|--------|--------------------------|---------|------------------|-----|
| יא-טו | | הנס | | ד |
| טז-כא | | הניסיון | | ד |
| כב-כז | | השבת | | ה |

שלב ג': גילוי חלון מס' 3 ובו מובאה מפתרון א' (פסוק ד). המלה "אנסנו" מודגשת. מתעוררת שאלה: באיזה ניסיון מדובר? גילוי חלון מס' 4 ובו מובאות מפתרון ב', בסעיף 1 המלים "איש לפי אכלו"; "המרבח" מודגשות. בסעיף 2 המלים "אל יותר" מודגשות. התשובה: הניסיון: מילוי ציוני ה' 1. לא להרבות; 2. לא להותיר. "והיה משנה" מודגשות. שלב ד': גילוי חלון מס' 5 ובו מובאה מפתרון א' (פסוק ה). המלים "ביום הששי"; "והיה משנה" מודגשות. מתעוררת שאלה: מהו ה"משנה" אשר יש להכין ביום הששי ולשם מה? גילוי חלון מס' 6 ובו מובאות מפתרון ב' (פסוקים כב-כז). המלים: "ביום הששי"; "לחם משנה"; "שבתון שבת"; "שבת היום" מודגשות. התשובה: יש ללקוט כמות כפולה של "מן" — לחם משנה — ביום הששי לקראת שבת, שבה אסור לצאת ולחפש.

אפשרות ב': הצגת הטבלה במלואה בלא שקף, אף עריכת דיון כנ"ל על פי המספרים הסידוריים (6-1) הרשומים בשולי הטבלה משמאל ומימין. בין כך ובין כך יש לשתף את התלמידים בכל שלבי הדיון, ולהטיל עליהם למלא את הטבלה הריקה שלב אחרי שלב, תוך כדי מהלכו. בכיתה מתקדמת כדאי לנסות להטיל על התלמידים למלא את כל הטבלה בכוחות עצמם (גם כאן אפשר ורצוי לעבוד בחברותנות), ולאחר סיום העבודה בכתב לערוך בדיקה ולקיים דיון על פי ההצעות הנ"ל עם שקף (אפשרות א') או בלעדי (אפשרות ב'). אין ספק כי השימוש בשקפים פשוטים או מורכבים (רבידים, חלונות, הדגשות בצבעים שונים וכיו"ב) מוסיף ממד חשוב מבחינה דידיקטי למהלך השיעורים; ועל כן רצוי מאוד לנצל עזר הוראה זה לעתים מזומנות כאשר הדבר מתבקש. השימוש באמצעי עזר זה וכיוצא בו (כגון: שקופיות, סרטונים, תמונות, הקלטות, סרטי וידאו, דגמים וכיו"ב) מגוון את דרכי ההוראה, יוצר מוטיבציה חזקה יותר ללמידה והופך את השיעורים למעניינים ואטרקטיביים.

23. מהות הנס, הניסיון והשבת בפתרון א' מתוך השוואה לפתרון ב' ולביצוע — סיכום מבנה פתרון ב' והביצוע לעומת מבנה פתרון א'.

| פסוקים | מובאות מפתרון ב' | הנושא | מובאות מפתרון א' | פס' |
|--------|---|---------|--|-----|
| יא-טו | "...דבר אלהם לאמר בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבועו לחם... והיה בערב ותעל השלו ותכס את המחנה... מן הוא... ויאמר משה אלהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה". | הנס | "ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים". | ד |
| טז-כא | 1. "לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת... ועשו כן בני ישראל המרבה והממעט".
2. "איש אל יותר ממנו עד בקר. ולא שמעו אל משה ויוותרו אנשים ממנו עד בקר". | הניסיון | "ויצאו העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסו הילך בתורתו אם לא". | ד |
| כב-כז | "ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה, שני העמר לאחד... ויאמר אלהם הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש לה'... ויאמר משה אכלו היום כי שבת היום... ששת ימים תלקטו וביום השביעי שבת". | השבת | הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה על אשר ילקטו יום יום". | ה |

23. אפשרות א': שימוש בשקף על גבי מטול שקפים. המשימה: הסקת מסקנות על מהות שלושת ההיבטים בפתרון א' מתוך השוואה לפרטי הדברים בהיבטים זהים המובאים בפתרון ב' ובביצוע. הדרך: עריכת דיון שלב אחרי שלב על פי המספרים הסידוריים (6-1) המוטבעים על גבי ששת החלונות בשקף. שלב א': השקף מוקדן כשכל ששת החלונות סגורים. לעיני הצופים נגלות הכותרות בלבד: כותרת ראשית; פסוקים; מובאות מפתרון ב'; הנושא; מובאות מפתרון א'; פסוקים. שלב ב': גילוי חלון מס' 1 ובו מובאה מפתרון א' (פסוק ד). המלה "לחם" מודגשת. מתעוררת שאלה: על איזה לחם מדובר? גילוי חלון מס' 2 ובו מובאות מפתרון ב'. המלה "לחם" מודגשת פעמיים. התשובה: הלחם הוא "לחם שמים" הוא ה"מן".

24. **מסקנה:** הנה כי כן, שלוש הנשאים – ה"נס", ה"נסיין" וה"שבת" מופיעים בסדר זה לראשונה בצורה כללית ותמציתית בפסוקים ד-ה (מפרק א'), וחוזרים ונשנים בדיק באותו סדר, אך בצורה מפורטת ומורחבת בפסוקים יא-כז (מפרק ב' ושלב הביצוע).

25. תזכורת לשאלה 1:

ההכללה בפתרון א' והפירוט בפתרון ב' ובביצוע אין בהם עדיין תשובה לשאלה, מדוע יש צורך בשני פתרונות נפרדים בעלי תוכן זהה?

תזכורת לשאלות 2, 3, 4:

בשני מחזורי הפסוקים נאמרו הדברים למשה מפני הגבורה, אך הם מופיעים לכתובת שונות (תזכורת לשאלה 4*). בין שני המחזורים (פסוקים ו-ז) מופיעים הנאומים של משה ואהרן (תזכורת לשאלה 3*). מתוך התבוננות בתוכן נאומיהם של משה ואהרן ועל ידי הבנת רקעם, מטרתם ותפקידם, בנסיבות המיוחדות שנוצרו בפרשת המן (תזכורת לשאלה 2**), ניתן ללמוד הן על סיבת הפיצול של דברי ה' למשה והן על סיבת האופי השונה של הדברים בשני המחזורים, כאמור.

26. לשם כך יש לחזור לשלבי הצורה והתלונה המופיעים בפסוקים ב-ג ולבדוק את תוכנם ומהותם.

* קראו את הפסוקים ב-ג והתמקדו בפסוק ג':
 "ויאמרו אלהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבחנו על סיד הבשר באכלנו לחם לשבע כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב".

24. הטבלה הנ"ל נועדה לא רק לסיכום ושיון מחדש של פסוקי המקרא (דבר חשוב מאוד כשלעצמו) אלא גם, והפעם בעיקר, להסקת מסקנה כללית ויסודית, המובילה את הדיון צעד חשוב קדימה לקראת הפתרון המבוקש לשאלה המרכזית בפרשתנו.

25. על יסוד המסקנה הנ"ל באות התזכורות לשאלות המשנה, המפרטות כאמור את השאלה המרכזית, ומחזירות את הלומד אל הנושא המרכזי של השיעור, ומציבות בפניו מחדש את הצורך להמשיך ולהתמקד לעבר הפתרון המבוקש לבעיה המרכזית (= "השאלה המרכזית").

26. זה הזמן והמקום "לערך סדר" בפסוקי המקרא בפרשתנו, מפסוק ב ועד פסוק י, ראשון ראשון ואחרון אחרון. סדר זה מחייב, בראש וראשונה להתחייס לתחילתה של פרשת המן, פסוקים ב-ג, ולהתמקד בתוכנם ומשמעותם העניינית והרעיונית.

* אל מי מופנים הדברים בפתרון א' ואל מי בפתרון ב'?

** מיקומם של הנאומים בין שני המתרונות, על שום מה?

*** מהי מטרת הנאומים של משה ואהרן?

27. * משה השומע מפי העם את תלונת הערב מבחין בתוך כך בבעיה נוספת, המורה לא פחות מהי:

רמז: שימו לב למלה "הוצאתם".

התשובה:

התשובה: משבר אמונה עמוק. אין הם אומרים כי הוציא ה' אותנו (ראה רשימי לפסוק ו) אלא כי אתם, משה ואהרן, הוצאתם אותנו.

28. * עתה ניצב משה בפני דילמה קשה. עליו להתמודד בו זמנית עם שתי בעיות קשות וקמורות. מהן? צטטו את דברי הכתוב בנידון:

בעיה ראשונה:

בעיה שנייה:

הראשונה: פיזית-קיומית – בעיית הרעב: "...להמית את כל הקהל הזה ברעב". השנייה: רוחנית-ערכית – משבר אמונה: "...כי הוצאתם אותנו..."

29. דיון: עם איזו מבין שתי הבעיות על משה להתמודד תחילה, עם בעיית הרעב או עם משבר האמונה? (עם "הקמח" או עם "התורה").

27. מלת המפתח" בשני פסוקים אלה היא בלא ספק "הוצאתם", שכן ממנה נובע משבר האמונה.

תפקידו של המורה (בהקשר זה ובחדדנותו אחרת) להביא את תלמידיו לידי "קניית" רעיונות יסודיים בדרך המבטיחה במידה מכסימלית את השפעתם החינוכית של הלכי המחשבה עליהם, שעה שהם לומדים אותם.
 ברם, אין לטרוח ולהטריח במאמצים של "פיתוח" הניסוח או של "הוצאתו" מן המלמדים ע"י שאלות וניחושים חוזרים ונשנים. אם אין התלמידים יורדים לסוף דעתו של המורה בשאלה הישירה (במקומנו: "משה השומע... מהי?"), יתן להם רמז (במקומנו: "שימו לב למלה 'הוצאתם'") אשר יוביל לכיוון הנכון ולתשובה העניינית.

28. ציטוט נכון ומדויק של חלק מסוים בפסוק בתשובה על שאלה מנחה, מעיד על הבנת הנקרא, וגם זו דרך לחזרה על הפסוקים הידועים מנקודת ראות חדשה.

29. ערכת דיון כיתתי בעיצומה של השיעור, המאפשר לתלמידים לשוחח ולהעלות רעיונות באופן חופשי ו"דמוקרטי": יוצרת "פסק זמן דידקטי". הדבר חשוב לגופו של עניין ולטיפוח שיג ושיח תרבותי, המשרת את העניין הלימודי והחברתי כאחד, ויש בו גם גיוון נוסף של דרך ההוראה הפורמלית המצויה.

בדיון עשויים להתגלות פנים לכאן ולכאן, וכל דיעה סבירה בנידון היא לגיטימית; מחד גיסא: "אם אין קמח אין תורה"; מאידך גיסא, "אם אין תורה אין קמח".

30. * עיינו בפסוקים ד-ה בתרשימים שלפניכם (פתרון א') וגלו את הפתרון של הי לבעייתו של משה. שימו לב כי דברי ה' אל משה נאמרו אל משה בלבד ("ויאמר ה' אל משה") באופן כללי ובלא פירוט.

| ההיבט | פסוקים ד-ה |
|---------|---|
| הנס | "ויאמר ה' אל משה
הנני ממטיר לכם לחם מן השמים." |
| הניסיון | "ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו
למען אנסנו הילך בתורת אס לא." |
| השבת | "והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו
והיה משנה על אשר ילקטו יום יום." |

הפתרון:

הפתרון: ההתמודדות עם שתי הבעיות נהיה בו זמנית. בעיית הרעב תיפתר באופן מיידי ובדרך נס ("מי"), אך הנס יהיה כרוך בניסיון אמונותי ובשמירת השבת. ברם, מתפקידם הראשון (של משה ואהרן) לחלץ את העם ממשבר האמונה הפוקד אותו בדרך הסברתית. רק לאחר מכן תיפתר בעיית הרעב תוך כדי עמידה בלתי פוסקת בניסיון אמונותי ובשמירת השבת, כאמור. לשם כך יש לנתח את נאומי משה ואהרן, המופיעים, כאמור, בין שני הפתרונות.

30. עיון חוזר בפסוקים ד-ה, באמצעות תרשימים הניתוח של פתרון א', יגלה את דעת ה' בידיון.

הטבלה על מרכיביה מוכרת וידועה לתלמידים. השימוש החוזר בטבלה זו נועד בנסיגה לחזרה) למציאת פתרון לבעיה שעלתה קודם לכן בידיון (מה קודם למה, "קמח" או "תורה"). סביר להניח כי דבריהם של כמה תלמידים, שהתבטאו בידיון, יעלו בקנה אחד עם הפתרון המובא במקרה, או אז יש חשיבות להערת המורה: "יפה כיוונתם לדבר הכתוב". דברי עידוד מפי המורה על תחומת תלמידים מסויימים לידיון, ממריצים את תלמידי הכיתה להמשיך ולהתמיד בהשתתפות אקטיבית בפעילות לימודית יצירתית.

31. נאומי משה ואהרן – התמקדות במלה המנחה
* קראו את הפסוקים ג-ט. גלו את המלה המנחה והקיפו אותה במעגל בכל מקום שהיא מופיעה (7 פעמים):

המלה המנחה: ה'.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יָעַרְבּ וַיִּרְעָתֶם כִּי הִנֵּה הוֹצִיא אֹתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וּבָקֶר
וְרֹאשִׁית אֶת-כֶּבֶד יְהוָה בְּשִׁמְךָ אֶת-הַלְלָתְכֶם עַל-יְהוָה
וְנָתַט מִה כִּי הִלַּט עֲלֵיכֶם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתַת יְהוָה לָכֶם
בְּעָרֹב בָּשָׂר לֹאֲכַל וּלְחֶם בְּבִקְרִי לְשִׂבְעַת בָּשָׂמֶיךָ (וְהָיָה אֵת-
הַלְלָתְכֶם אֲשֶׁר-אַתֶּם סֹלִינִם עָלָיו וְנָתַט מִה לֹא-עָלֵינוּ
הַלְלָתְכֶם כִּי עַל-יְהוָה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן אַמֵּר אֶל-
כָּל-עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יְהוָה כִּי שָׁמַע אֵת הַלְלָתְכֶם:

* בסתח הדברים (פסוק ו) פונים משה ואהרן אל העם, לאמור: "ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים".
השוו פסוק זה לפסוק ג, שבו אומרים העם למשה ולאהרן "כי הוצאתם אותנו" איזו מסקנה עולה מהשוואה זו?

* האם כיוונתם לדברי רש"י (פסוק ו) ד"ה: "וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים", לאמור: "לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו, תדעו כי לא אנחנו המוציאים אלא ה' הוציא אתכם שגיגז לכם את השליח".
* מדוע חוזרת ונשנית המלה המנחה ה' שבע פעמים בתוך ארבעה פסוקים (ו-ז-ח-ט)?

התשובה: להודיע כי ה' הוא האלוהים: "אל מוציאם ממצרים".

31. מלת המפתח בקטע הנידון היא בלא כל ספק "ה'". בהיותה חוזרת שבע פעמים בארבעה פסוקים, ובשים לב להקשרם השונים שבהם היא מופיעה, הופכת היא למלה מנחה בעלת משמעות ערכית עליונה.
המשימה לתלמידים מורכבת ומתפתחת כדלהלן:
א. גילוי המלה המנחה, סימונה ורישומה.

* התוכן הכללי של הנאום מצביע על ניסיון השכנוע של משה ואהרן כי ה' הוא האלוהים, וכי הוא, ורק הוא, "אל מוציאם ממצרים", ולפיכך על העם לפנות אל הקב"ה ולא אליהם.

צטטו את דברי הכתוב החוזרים על רעיון זה פעמיים בקטע הנ"ל:

תשובה: "...וראיתם את כבוד ה'... ונחט מה כי תלינו עלינו" (פסוק ז).

"ונחנו מה לא עלינו תלנתיכם כי על ה'" (פסוק ח).

ב. השוואה בין מלות המפתח בפסוק ו – "ה' הוציא" – למלות המפתח בפסוק ג – הוצאתם.

ג. בדיקת ההשוואה ע"י התייחסות לדברי הפרשנות של רש"י בנידון.

ד. העלאת השערות בדבר המשמעות של החזרה הנשנית שוב ושוב של מלות המפתח "ה'" (7 פעמים).

ה. ציטוט דברי הכתוב, המאשרים את ההנחה בדבר הקשר בין מלות המפתח "ה'" לבין המסקנה הנובעת ממנה בהקשר זה. ("ה' הוא האלוהים"; "אל מוציאם ממצרים"). כדי לעמוד במשימה מורכבת זו יקבלו התלמידים דף עבודה המיועד לעבודה בכתב. (גם כאן מוצע לעבוד בתחרות). תוך כדי העבודה ידריך המורה את התלמידים באופן אינדיבידואלי ויקריש תשומת לב מיוחדת לתלמידים הטעונים סיוע וחזיון.

הפעם, מחמת אופיו המיוחד של הקטע הנידון (פסוקים ו-ט), חשוב מאוד לעיין בולקראו אותו בדרך מיוחדת לפני תחילת העבודה בכתב. מוצע לתרגל קריאה מוטעמת (קצב, אינטונציה, פיסוק וטעמי המקרא כאמצעי לפיסוק) ע"י התלמידים. הקריאה המוטעמת הינה אמצעי דידקטי עיקרי בכל חומר לימוד ספחתי. חשיבות יתירה נודעת לה בהוראת מקרא, וקריאה מוטעמת כהלכה היא במידה ניכרת קריאה מבארת. המורה חייב אפוא להדגים בפני תלמידיו קריאה איכותית, רחוקה ומוטעמת, בטרם יתבקשו התלמידים לעשות כן.

המורה ינחה את התלמידים להדגיש את המלה "ה'" (החזרת ונשנית שבע פעמים, כאמור) ובאופן מיוחד את צירוף המלים בפסוק ו "ה' הוציא". כמו כן יסב המורה את תשומת לב התלמידים לצורך בהדגשת דברי הכתוב "וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים" (פסוק ו).

סיכום המשימה ייערך בתום העבודה בכתב. הדיון והבדיקה אף הן יערכו בשיתוף מירבי של תלמידי הכיתה. תוך השוואת התשובות השונות שניתנו. לבסוף, יחזרו התלמידים שוב על תרגיל הקריאה המוטעמת, והפעם יש לצפות כי איכותה תשתפר.

ג. כבוד ה' נראה בענין
משבר האמונה פה הוא פה עמוק עד ש' בפסוק נמצא "נכנס לתמונה" במטרה לחלץ את העם מן המשבר.

בפסוק 1 מודיעים משה ואהרן לעם: "וראיתם את כבוד ה'". ואכן, בתוך הנאומים ועוד בטרם יוצע לעם הפתרון המפורט למצוקתם הפיזית (פתרון ב' והביצוע), "והנה כבוד ה' נראה בענין" (פסוק 2). להבנת המשמעות העמוקה להתגלות השכינה לעיני בני ישראל באמצעות "ענין הכבוד" בפרשת המן יש להפנות ולהתייחס לדברי הפרשן אבן עזרא: בפסוק יא ד"ה: "וידבר ה'" (מיד אחרי התגלות ה' בענין כל ישראל – פסוק 2).

* קראו את דברי אבן עזרא ד"ה: "וידבר ה'" (פסוק יא):

"וראו כי משה הלך אל הכבוד ודיבר עמו".

* איזו משמעות נודעת להתגלות השכינה לעיני בני ישראל באמצעות "ענין הכבוד" במעמד העימות בין העם למשה ואהרן בפרשת המן?

תשובה: ה' ומשה "משתיפים פעולה" לעיני בני ישראל למען יראו כי משה הולך לקבל הוראות מגבוה, ולמען יידעו כי לא משה הוא ח"ו האל, אלא רק שליחו הנאמן ועושה דברו.

ולא זו אף זו: זאת הפעם ה' בכבודו ובעצמו, ולא על ידי שליח, עושה את הנס לעיני ישראל. במבט לאחור נגלה כי משה ואהרן "נטלו חלק" בעשיית הניסים לעם ישראל ממצרים ועד למרה.

32. דברי הפרשן (אבן עזרא) לפסוק יא מתייחסים לדברי הכתוב בפסוק י ("והנה כבוד ה' נראה בענין"). המתייחסים להודעת משה ואהרן בפסוק 2 ("וראיתם את כבוד ה'"). סביר להניח כי הבנת הקשר העמוק בין דברי הכתובים בפסוקים אלה מצריכה הסברה מתודתית נאותה. פירושו של אבן עזרא אינו מוציא את המקרא מידו פשוטו, אך בלעדיו אין הלומד המצוי, וזדאי לא התלמיד המצוי, יגיע להבנת הפשט והקשר בין הכתובים. כאן יש למורה הדמנות להדגים כיצד הפירוש מתיישב עם פשוטו של מקרא. אך אי אפשר בלעדיו.

"סגאט סיטי, יי פאמאל אן אי סגאט סיטי. ווייל ער האט געזאגט אז ער וויל זיין דער קעניג פון די שטארקע מענטשן."

שאלות 2, 3:
מהי מטרת הנאומים של משה ואהרן?
מיקומם של הנאומים בין שני הפתרונות, על שום מה?

37. השאלה המרכזית:

מדוע שובס סדר השלבים ונשבר המבנה ההגיוני בפרשת המן?

תשובות:

לשאלות 1, 4:

לא שני פתרונות נפרדים יש כאן אלא **פתרון אחד** שראשיתו בדברי ה' – הקצרים והתמציתיים – המיועדים למשה בלבד, ואחריתו בדברי ה' למשה – הרחבים והמפורטים – לאמור לבני ישראל.

לשאלות 2, 3:

בתוך, הנאומים של משה ואהרן לעם ישראל, שתכליתם לחץ אותו ממשבר האמונה ב"אל מוציאם ממצרים" ולהיותו ראוי לניסיון ה' ונפלאותיו, למען ילך בתורתו.

לשאלה המרכזית:

משבר האמונה ב"אל מוציאם ממצרים" – "קלקל את השורה" שיבש את הסדר, ושבר את המבנה ההגיוני בפרשת המן.

לעומת זאת בשתי הפרשיות (ויס סוף, מרח), שאליון השוויון את פרשת המן, לא היו בעם הרהורי כפירה, לפיכך לא שובס הסדר ולא נשבר המבנה ההגיוני. למדנו כי "ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עשיהם, תהלתו עמדת לעד".

37. בעקבות התשובות על שאלות המשנה תוצג מחדש השאלה המרכזית ותתבקש התשובה החד משמעית עליה, הטומנת בחובה את החלק הרוחני והחיוני של "פרשת המן", לאמור:
ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עשיהם תהלתו עומדת לעד.

זה הזמן להעמיד את העם בניסיון וזו ההזדמנות להעביר אליו בפרוטרוט את מצות ה' הקשורות במן:
סיכום תמציתי של מצות ה' על פי הטבלה הזאת:

| השלב | מובאות |
|----------|---|
| הניסיון: | "זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו: איש לפי אכלו... איש אל יותר ממנו עד בקר" (ט"ז, יט). |
| השבת: | "ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה... ויאמר אלהם הוא אשר דבר ה' שבתו שבת קדש לה' מחר... ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת" (כב, כג, כו). |

סיכום פרשת המן
א. שאלות ותשובות:

כאן המקום לבדוק אם אכן יש בניתוח המפורט הזה של פרשת המן בכדי להשיב לשאלות שהצבנו בראשית דברינו.
ניסינו לערוך על הצורך בשני פתרונות נפרדים שתוכנם זהה, ביקשנו להבין את מטרת הנאומים של משה ואהרן ואת מיקומם בין שני הפתרונות הנפרדים, ורצינו לעמוד על סיבת ההבדל בין הפתרון הראשון, הקצר והתמציתי, לבין הפתרון השני, הרחב והמפורט.

36. פירוט השאלה המרכזית:

שאלות 1, 4:

מדוע יש צורך בשני פתרונות נפרדים, אשר ביסודם הם בעלי תוכן זהה – ההבטחה להאכיל את העם?
אל מי מופנים הדברים בפתרון א' ואל מי בפתרון ב'?

36. בעקבות הניתוח של פרשת המן מוצג להציג בשלב זה את השאלות ("פירוט השאלה המרכזית") על פי הסדר הזה:
חטיבה א' – שאלות 1, 4.
חטיבה ב' – שאלות 2, 3.
סדר זה נובע מן הקשר הפנימי וההגיוני בתוך שתי החטיבות הנ"ל.

דף סיכום

38

| פסקים | שלבים | אירועים, היגדים, ציוויים מובאות | נקודות דיון |
|-------|-----------------|---|---|
| ג-ג | הצרה והתלונה | "וילוננו... כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב." | משבר אמונה רעב |
| ד-ה | פתרון א' | "הנני ממסיר לכם לחם מן השמים..." (ז).
"...למען אנסנו הילך בתורתנו אם לא..." (ז).
"והיה ביום הששי... והיה משנה..." (ה). | הנס פתרון
הניסיון כללי
השבת נאמר
רק למשה |
| ו-י | נאומי משה ואהרן | "...כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים" (ו). | אל
מציאם ממצרים |
| יא-יב | פתרון ב' | "...דבר אלהם לאמר..."
"בין הערבים תאכלו בשר"
"ובבקר תשבוע לחם..." | הנס |
| יג-כז | הביצוע | "ויהי בערב ותעל השלל..."
"ובבקר היתה שכבת הטל..." (יג).
"...לקטו ממנו איש לפי אכלו..." (יז).
עמר לגלגל... " (טז).
"...איש אל יותר ממנו עד בקר..." (יט).
"...שבתון שבת קדש לה' מחר..." (כג).
"יששת ימים תלקטו וציום השביעי שבת..." (כד). | פירוט
הנס
פירוט
הניסיון
פירוט
השבת |

38. מטרתו של דף הסיכום לשחזר את היסודות המבניים והתכניים של היחידה הלימודית כפי שהוצגו ופורסו במהלך השיעור(ים). כל אחד ממרכיביו של דף הסיכום בנפרד, וכולם ביחד ראויים לתשומת לב:

מראי מקומות (פסוקים); שלבים; מובאות (ציטטות של אירועים, היגדים וציוויים); נקודות דיון מרכזיות.

ניתן להציג את הטבלה במלואה ולדון על חלקיה של פרשת המן ושלביה, ראשון ראשון ואחרון אחרון.

דרך חלופית: (ראה להלן) הצגת הטבלה עם הכותרות אך בלא המובאות, מילוייה ע"י התלמידים בהדרכת המורה, ותוך כדי הרישום עריכת דיון על חלקיה ושלביה כנ"ל.

* צטטו בטבלה שלפניכם את דברי הכתובים, המציינים אירועים, היגדים וציוויים בפרשת ה"מן" בהתאם לכותרות: פסקים, שלבים ונקודות ציון:

מבנה פרשת המן — דף סיכום

| פסקים | שלבים | אירועים, היגדים, מובאות | נקודות דיון |
|-------|-----------------|-------------------------|---|
| ג-ג | הצרה והתלונה | | משבר אמונה רעב |
| ד-ה | פתרון א' | | הנס פתרון
הניסיון כללי
השבת נאמר
רק למשה |
| ו-י | נאומי משה ואהרן | | אל
מציאם ממצרים |
| יא-יב | פתרון ב' | | הנס |
| יג-כז | הביצוע | | פירוט
הנס
פירוט
הניסיון
פירוט
השבת |

39. "טרף נתן ליראיו"

"טרף נתן ליראיו" אומר המשורר בתהלים, הווי אומר: "הי מספק את מזונם (י"טרף)" של יראיו, שומרי תורתו. ברם, פירושו של "מצודת דוד" לפסוק זה תואם להפלא את פרשתנו, וזה לשונו: "טרף נתן ליראיו — זה המן שכלל בו אנשי דור המדבר".

"זכר עשה לנפלאותיו, חנון ורחום ה'".

טרף נתן ליראיו, זכר לעולם בריתו.

39. "ישום המסרה החינוכית, שעניינה חיזוק האמונה בה', בא לידי ביטוי בפסוק: "זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה', טרף נתן ליראיו, זכר לעולם בריתו". (תהלים ק"א, ד-ה).

פירוש "מצודת דוד" בהקשר זה תואם להפליא את פרשת המן ולקחה.

40. צפייה במשדר

לסיכום ולסיום – צפייה במשדר המן במדבר, המתאר בדרך אטרקטיבית ותמציתית את פרשת המן, ובתוך כך הוא מביא לידי ביטוי דיעות ומשמעויות שונות על הפרשה בימים ההם ובזמן הזה.

40. השימוש בסֵפֶט וידאו רלוונטי לסיום ולסיכום הנושא. הוא מוסיף ממד חדש ומודרני ללמידה. יש להתייחס אל המשדר כתוספת ברכה, שעיקרה ראיית הדברים מנקודת תצפית "אקטואלית". התרומה הייחודית של המשדר בהקשר זה היא הפיכת פרשת המן ההיסטורית לפרשה המדברת אל ליבנו כאן ועכשיו.

עמוד 707

1

“**五**”

המן, גרימה לכך ש"נמצא כולו מכונני את ליבם לא
עצומה 50 אמה - יד הפרנס את העם במשך 2000 שנה!
(תנחומא שם א"א) אבל התולדת היוניזימית באספקת של
במספר במסכת יומא (ע"ו) כמות המן היונימית היתה
עיהם והשתלשלתו בני ישראל על המן כסלה סגולה כל
גות" (לעשות את צריכתם) משום שעכל כליל במ
שום שהומו מלומדים: "וכמותם לא היו צריכים ללפי
כ"ב) וקרוי אפילו: "לחם אבירים" (תולדות ע"ח ע"ב)
נשות על ידי מלאכי השרת (תנחומא לפי בובי-של
רבים שנבראו בערב שבת עם השבתה (אבות ה' א') המן
בספרות האגדה מנינים את המן כאחד מעשרת הדב

לגלות שמאין באה הנה. "וזה עמך זמן רב"

שנזכר בתורה (קדמוניות

פר' הנקרא בפיהם "מן", המתאים
דור שבתורה

בשנת 1812 חתם חוקר בורקדארט יארי אג' רחמי "אשר" חתם

אויף קעגנשטענדיגן בוך.

נארות עור. בדרך כלל הם שומרים אותו לשנה הבאה ומשתמשים בו כמו ברכש – למוחל על המזה או לטוב בשפע. בצל הקורד ובחום הממוג, הופך המן למוגמם ונראה כיצד עונה קטנה. לפי דבריו אפילו בעץ גשומה וטובה אוספים ממנו הבדואים רק 500-600 פולשנים. הקטן החסר המן.

נתיב ימי, שיצא למסע עם ציטוט אוסקר ויאודור, שניבט
בשנת 1927 הצליח לראשונה האטמוספירה למען בור
ריס המורעיים הראשונים של סיפור המן עזי הציג
בין היתר, דרשני אוורברג, שצייר ופירסם את הציג
מוסר ביאלי, ירושלים תשס"ז ע' 298) בשנת 1923
(שמעון בורנביימר, ההי בארצות מדיא (כר שבו
שמוען בורנביימר, ההי בארצות מדיא (כר שבו
שמוען בורנביימר, ההי בארצות מדיא (כר שבו

שלי: מזהירות, את שתי הפנים מדרגות, להגדיר בדיוק בצד
המזרחי. (הנ"ל ע' 300), הוא הפך המותקן, תמונה מס' 1: 1.
Najacoccus serpentinus ו' Trabulina manipara

ענפי אשל האור"י צילם אבינעם דניו, האוניברסיטה
ברית, ורשלים.
ישיעו ליבוביץ פרסם ב־Nature בשנת 1943 (1) 152 ע' 414, אגליזה כימית של גושי מן שמשלחל ל
ברטו האוניברסיטה העברית בירושלים, על די ברנדו
מר מניין ונגראו שם: "מן אף סמא" - מן מן הושי

בדור זה בשנה הראשונה נבחרו 38 שנה – כי על הרוב המפגשים המסורתיים קר המכיל תמצית גלויות. כנראה ששבתם באור קר אחו של הסורים שנותרו במבילי סוכריות ומסכת איבר ריח: Trehalose מחומצם היבש הכליל, 70 אחוז ריח המן דיאטון מבילי 30 אחוז והגוש השני 45 אחוז מסה וכלל גם כן לתערובת של עלי אלוף כודיר, תהובר שמה

תקליאות ועידת של גידול, שרה ומעטת בקרקע מתאמצת
מה לבר באור, בתוספת של אבייל בקר יצא מאל
שחוריא ממזרים ושנולד במולך שבתם במורד, אבר
וכן אבלי פעם בשנה בארץ, שלי שגורגל גורדיד, אבר
על כך כפעם אחת, הברטנאים אינם יכולים לקבוע הימים
לפי מוצאי עצים בעבר, אם לכי 3300 שנה במום שבת
המדינה.

שאל תופעת הזמן.
גורר, אם כן עם הסברה הנסיגתית בדבר נסיגתה
בני ישראל במדבר סיני.
שיכלול לתינו כמותיות גדולות של מן עברי 23 מיליון
אזכר, אכן היו כמויות אשל גדולות כדי כך

"Ug" 1

1. $\frac{1}{2}$ of 100 = 50

172

11.2.2005

10

10. *Journal of the American Medical Association*, 2000; 284: 2689-2695.

[illegible]

ש"ס

הדשלי. מין שוף ושמן מלח (יחם טה): היחידה שכתב הש"ס, הטל שוכב על המן. ונמקוץ אחר הוא אומר (נחמד יט) וצדקת הטל וגוי הטל יורד על הארץ, וסמן יורד עליו, וחורר יורד על עליו, והרי הוא כמחנה בקופסא (יחם טס) ותצל שכתב הטל וגוי. בשחמטם וזרמם עולה הטל שם הטל לקדמם המחמ, נדיר על עולה לקדמם המחמ, אף עם מחמל שפוסרת על זכא על ותחמם אח פיה ותחמם מחמם היה עולה מחמלם באייר, ורעומתו דרשו, שטעם עולה מן הארץ באייר, ורעומם שכתב הטל נחמלם מן ורמו והיה על פני המחמד וגוי. דק. דבר דק: מחספס. מחמל, ולן דומה לו במחמל. ויט אומר מחספס לשון חפסס וחליקתמם שטעמם משה (נחם מחמס א)

[illegible]

כ

בששוריהם. כפי מנין נשמות שיש לאדם בחלוה מקומו עומד לכל גיבולות: ההורדה וההממוצט. יש שלקטו הדיעה ויש שלקטו מעט, וכשאלו לתתם ומדדו עומדו לאדם מה שלקטו ומאלו שהמדה לקטו לא הספיק על עומד לגיבולות אשר צאלו שהמנוע לקטו על מאלו אשר עומד לגיבולות. והיו גם גדול תולעים: וכן רומה ויבאש. הרי זה מקרה הסוף שבחמלה הצלית ולבסוף חלית. כענין גאמרה (והן מסקין זה) ולא הצלית רומה לא הימה זו, וכן דרך כל התמליתים: רחם הדשמש רומה. השאר בצדה

ויהוה להחפץ אוהו מיד סמוך לתפלתו כדי שתקדם לחקון האכילה בבית, כדפירשו בוזה.
(שם), ויהוה שכל תפלתו לא היחה לצרכיו רק לצורך גבוה כבן, ואין לצרכיו אלא תפלה קצרה
..

(יחסי ילדיו חפלה למשנה)

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיָה לָהֶם
 אֶת־הַיָּם לְבַרְזֵיתָא וְהָיָה לָהֶם אֶת־הַיָּם לְבַרְזֵיתָא
 וְהָיָה לָהֶם אֶת־הַיָּם לְבַרְזֵיתָא וְהָיָה לָהֶם
 אֶת־הַיָּם לְבַרְזֵיתָא וְהָיָה לָהֶם אֶת־הַיָּם
 לְבַרְזֵיתָא וְהָיָה לָהֶם אֶת־הַיָּם לְבַרְזֵיתָא

ה'תשנ"ח - תשנ"ט
ה'תשנ"ח - תשנ"ט
ה'תשנ"ח - תשנ"ט

אמירת פרשת המן בכל יום

יעקב אהרן לנדוי

המן יכול שני כוונות: א. מצות לימוד תורה, שכל תיבה שלומד היא מצוה בפני עצמה. ב. על ידי זה יתחזק אמונתו ובטחונו בה' יתברך, שהוא הון ומפרנס לכל, ולא ידעה כוונתו בשביל סגולה, כדי שיהיה לו פרנסה, שלא יהיה כשכר על מנת לקבל פרס.

בהמשך, מזכיר בעל "שומר אמונים", את דברי ה"ראשית חכמה", שהשואל מוונתיו נקרא ירא ה', וגם כן מוכתר במעלה עליונה שנקרא מן בני מהימנותא: "זהנה מעולם נפלאותי על זה, כי מי ששואל מוונתיו נקרא מן בני מהימנותא, והלא קלי הדעת ועמי הארץ, צועקים יום ולילה על לחמם, וכי זהו רק עיקר בקשתם מעם ה'. ועוד אם מי שמבקש מוונת נקרא בן חביב, אם כן אדרבה הסברא נותנת לחיפוף, שאם יבקש מאביו כלום, ויראה בעצמו שאינו דואג, רק בטוח הוא ברחמי ובחסדי אביו הרחמן, כי יפרנס אותו. ואם הדבר הוא בשביל שנתעורר בזכרון האמונה ולא נשכח שפרנסתו מגיע לנו מה, היה די שבכל יום נשכים ונאמר 'רבן העולם הנני מאמין באמונה שלמה, שכל פרנסתי וחיותי מאתך, ועתה בוודאי אל תעזבנו ואף תפשונו' ואם כן למה לנו זו השאלה?

ונראה לתרץ, כמו שכתבו המפרשים, על מה שאמר חז"ל, כל מה שאכלו ישראל בעולם הזה, הוא בשביל האמונה, כי שכר מצוה בהאי עלא ליקא, רק האמונה שנתן לנו הקב"ה מפה קדשו ולא על ידי שליח, ובכדי שלא לעבור על לאו של 'לא תלין פעולת שכיר', מוכרח לשלם לנו שכרו בעולם הזה. והנה תכלית בקשת המוונת להאמין שאין שום מקרה בעולם, רק הכל מושגת בהשגחה פרטית מעם ה' הטוב. וכן מי שפרנסתו קצובה מקהל וכיוצא, צריך להאמין שכל זה רק מעם ה', ואם הקב"ה רוצה יכול הדבר להתהפך ברגע. וכן מי שפרנסתו בדרך מסחר, צריך להאמין כי כל פרנסה שמגיע לו הוא בהשגחה עליונה ונפלאה...

ולכן קודם שישב לאכול, צריך להתעורר ברוח האמונה, ואז ממילא אם נותן זה האמונה אל לבו, אז מגיע לו הפרנסה מצד הדין, למען לא יעבור ה' על לאו 'לא תלין פעולת שכיר' בשביל האמונה. אבל לפי זה די היה באמונה זו וליה בקשת הפרנסה אבל דע אחי, כי הלכה מפורשת בשלחן ערוך (ח"מ שלח) אין בעל הבית עובר על לא תלין, אלא אם כן תבעו השכיר, לא תבעו או שתבעו ולא היה לו מעות, אינו עובר. והנה אצל הקב"ה לא שייך שאין לו לשלם חלילה, אלא שנהיה בכלל 'לא תבעו'. לכן נתן לנו ה' הטוב עצה שנשיב אל לבנו אמונה חזקה זו, ואחר כך נשאל עניני הפרנסה, וירא מוכרח בכיבוד ליתן לנו פרנסתנו מצד הדין ובשפע.

בהמשך מבאר בעל "שומר אמונים" מדוע מגיע המעלה "בן נאמן" למי שמבקש מהקב"ה פרנסה בכל יום: "דעיקר שנקרא בן כמה שמניח אהבתו וצרכיו בשביל אהבת הקב"ה, למשל מי שיש לו איזה בקשה שהוא לצורך אביו ולטובתו, והבן האהוב מניח טובת עצמו ומבקש רק טובת אביו. דעיקר הכוונה בבקשת המון להמשיך ההשפעות לכל העולמות.

הנה, מי שיש לו דחוקת פרנסה ומבקש על פרנסתו ומכוון לבו רק לצורך ההשפעה העליונה, כי בשביל כך עיקר רצון הבורא, שעל ידי שנמשך לו פרנסה, ממילא נמשך ההשפעה על ידו לעולמות העליונים וכולם מתברכים על ידו. וזהו בן נאמן, שמניח צורך עצמו ומכוון לצורך אביו שבשמים וחפצו להשפיע טובות וברכות. הרווחתו שלושה כללים בענין בקשת הפרנסה: א — שיתן אל לבו גודל האמונה בה', שיאמין שכל עניניו מושגת מעם ה'. ב — דגם שנרמה לפי דעתו שהוא חסיד וירא שמים ועוד, ומגיע לו מוונתיו מצד הדין, כי הוא מהנה אורחים ומפרנס אבותיו, או שאר עניי ישראל וקרוביו, אף על פי כן יתן אל לבו יראת ה' ופחדו כאילו הפסיד כל שכרו בניסים שהקב"ה עשה עמו. או כבר אצל עולמו בעולם הזה בעבור הנאות שקיבל. ולכן יבקש רחמים מה' כמו שאין לו מעצמו כלום, ויצפה רק לחסדי ה'. ועל שאלה ובקשה כזו, אין שום פתחון פה ומקמרג, אם מבקש מתנת חנם, כעני העומד על הפתח. ג — שיהא בכחית בן נאמן, שיהא תוליד בקשתו עבור צרכי גבוה, להשפיע לשכינה שיהא כבוחה להשפיע לכל העולמות.

רבי אליהו ויראש בעל "ראשית חכמה" (שער הקדושה פט"ו) מדגיש חובת האדם להתפלל בכל יום על המוונות, על יסוד דברי הוזהר שהזכרנו: "והוא על דרך מה שפירשו בוזהר (בשלח סב.), שחייב אדם לשאול מוונתיו בכל יום, שכיון שהוא שואל, גורם שיושפעו המוונות מלמעלה, כדי שישפיעו לו. וכבר נודע שהמוונות הם תלויים במזל, כאמרו 'בני חיי ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא, אלא במזל תליין'.

פיתח את ידיו ומשביע לכל חי רצון, מה כתיב למעלה 'עניי כל אלך ישכרו', כל בני העולם מצפים ונושאים עיניהם אל הקב"ה, משום שכל בעלי אמונה צריכים בכל יום ויום לבקש מהקב"ה על מוונתם, ולהתפלל תפילה עליו. והטעם, משום שכל מי שמתפלל תפילתו אל הקב"ה על מוונתיו, גורם שיתברך על ידי כל יום אילן שהוא שמוזן הכל בו. וטעם הדבר דכתיב 'ברוך ה' יום יום', ואף על פי שנמצא עמו מוון, צריך לבקש עליו לפני הקב"ה, ולהתפלל תפילתו על מוון כל יום, כדי שימצאו על ידו בכל יום ויום ברכות למעלה... ומי שמבקש על מוון בכל יום ויום, הוא נקרא בן נאמן, בן שבשכריו נמצא הברכות למעלה.

ועל דרך זה הוא ענין ברכת המזון, שגורם השפעת הברכות לשכינה, ואגב מבואר מעלת השואל מוונתיו בכל יום, שהוא נקרא בן, ודרך בן לאהוב את אביו. והאהבה שהוא גורם השפעת הברכות למעלה. כל השואלים על מוונתיהם בכל יום מהקב"ה נאמר בתהלים (קמז) 'רוצה ה' את יראיו את המיחלים לחסדו'. מי הם היראים שהוציא להם הרצון הזה, חזר ואמר 'את המיחלים לחסדו', היינו אלו המצפים ומחכים בכל יום ויום לבקש מוונת מהקב"ה, וזה משמע ממה שכתוב 'המיחלים לחסדו'.

לאחר שמוזכר בעל "ראשית חכמה" את דברי הוזהר על רבי ייסא סבא, שלאחר התפילה ביקש על המוונות, ולא היה עורך את השלחן עד שביקש על מוונותיו. ממשך: "ויש משתבשין ואומרים, שברכת 'ברך עלינו' היא כלל שאלת המוונות. ומתאמר הוזהר שרבי ייסא סבא, יש ראייה לנגדה, שהרי אמר 'שלאחר שהתפלל תפילתו ביקש על המוונות. נראה שענין התפילה הוא ענין בפני עצמו, ושאלת המוונות בפני עצמו.

בעל "שומר אמונים" רבי אהרן ראטה בספרו "שלחן הטהור" (אמונה ופרנסה) מוזהר להתפלל בכל יום על הפרנסה: "וירגיל אדם בכל פעם שאוכל או ששותה איזה משקה, לומר מקודם 'מוזר לדוד ה' רועי, וכל שכן אשרי חלקו אם אומר גם כן תפילת רבי ייסא, שהוא 'יהא רעוא' שהוא המשכת השפע מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין. ויחזור תפילה זו שידע בעל פה לומר ב'שמע קולנו'. וגם כל היום קודם טעימת איזה דבר יאמר זאת... וב'שמע קולנו' יזהר לומר הודיו, ואחר כך התפילה לפרנסה כגדס בסידורים. ויתמיד לבקש מה' על פרנסה. ולאחר התפילה יאמר פרשת המן, או אם רגיל לומר זאת קודם התפילה. ויתן אל לבו גודל האמונה בה', היאך כל תנועה קלה ונסיון של פרנסה הכל מושגת מאת השם, ויחזק בטחונו באלקויו.

ועתה — ממשך — נבוא לחשבון המצוות אשר יכול כל בר ישראל, לקיים בשעה שמבקש על פרנסה. ראשית יכול לקיים מצוה מפי הקבלה, שהוא מורה על מצות שאלת הפרנסה. כמו שמוכר בשם 'תנא דבי אליהו' מהפסוק 'שאלו מה' מטר בעת מלקש ה' עושה חיונים... פירוש, שהקב"ה יתן בעבור איש אחד עשב בשדה, כל מיני השפעות טובות, הכוונה אם תשאל פרנסה מה' ישפיע בזכותך פרנסה גם לרבים. הקב"ה מוזמין ומשפיע הצטרות האדם בעתו ובזמנו, ועל פי רוב בשעה שכבר נתייאש מן הרחמים, כדי שיהיו תמיד עיניו נשואות לאביו שבשמים לבקש ממנו כל צרכיו. שנית, מצות אמונה שמאמין שכל פרנסתו וכל תנועותיו מעם ה'. ומצות בטחון, שאינו דואג מיום לחברו. ומצות יראת ה' שצריך לירא שלא יגרמו עוונותיו מניעת השפע. ואם ישתף עצמו בעצמו ישראל ויבקש גם בעד פרנסת חברו בכללות ישראל, יקיים מצות ואהבת לרעך כמוך. ואם יש לו צער בעניני פרנסתו ומודה ומשבח לבורא, אז מקיים מצות עשה להצדיק דינו של הקב"ה, שהוא וידעת היום כי כאשר ייסר איש את בנו, ה' אלוךך מייסרך. נמצא בשאלת המזון, מקיים בזה שלש מצוות עשה: מצות אמונה ה' שהוא 'אני ה' אלוךך'. מצות בטחון שהוא 'תמים תהיה עם ה' אלוךך'. ומצוה מפי קבלה 'בטח בה'. ומצות יראת ה' מפני שנקרא מן בני מהימנותא וירא ומיחל. ב"מצות הבטחון" לרב שמואל הומינר כותב: "באמירת פרשת

אמירתה בשבת

יש המצדיקים שאף בשבת אומרים פרשת המן, כיון שאף בשבת

השפעת השבת לימות החול

הזכרנו את דברי רבי פנחס מקוריי שיש להתפלל על הפרנסה בשבת, בעת סעודה שלישית רעוא דרעיון. מן הענין לצטט דברי רבי צבי אלימלך מדינוב בעל "בני יששכר" (מנחת שבת): "כתבו תלמידי הארז"ל לומר אפילו בחול קודם הסעודה 'מזמור לדוד ה' רועי', כי יש בו דין חיבות, כי הוא זן ומפרנס לכל, ומה נחמד הדבר לאומרו בסעודה האחרונה של שבת, להשפיע מזונות ל'ימי החול'". רבי יוסף שאול נתנון בעל "דברי שאול" בחידושי אגדות שלו למסכת שבת, כותב בטעם, מה שלא תקנו להתפלל על פרנסה בשבת, אף על גב שאין בו מירחא? משום שבשבת אין צורך להתפלל, כי אין נחסר כלום, שכל ההשפעות באים מהשבת: "שבת היא מלועזק ורפואה קרובה לבא. לדעתו, מה שלא תקנו ח"י ברכות בשבת, אף דלא המרידו ויבקשו מזונות, לא חשיב מירחא. אך באמת כח השבת נותן מזונות וכל השפעות טובות, והוא מרומם לאילף השביעי, ולא צריכין לכל הבקשות הללו".

בספר "מדבר קדש" לרבי שלום מבעלזא (תרומה), מבאר מה שנתקשה משה רבנו במעשה המנורה, הרמוז על ענין זה, שכל הפרנסה מושפעת לאדם על ידי תפילה. ואם כן למה אין מתפללים על כך בשבת? והראה לו הקב"ה כי עיקר הפרנסה באה לאדם על ידי השבת, ואפשר לומר, דאיתא בספר 'אבודרהם' שעל ידי התפילות והברכות של שמונה עשרה, נמשך ונשפע כל הברכות והטובות שבעולם, שהתפילה היא שורש הברכות, ולכן ג' הברכות מספיק עם הכולל ז"ן ברכות. ולאחר שחיקנו 'למלשינים' יש י"ט ברכות בשמונה עשרה, שמספיק בכל התפילות וז"ן. רמז לנו שעל ידי התפילות נמשך כל מיני מזונות וכל ההשפעות, הן רפואה וחייו, כי הכל בכלל מזונות, שזקוק אדם לכך כמו שהוא זקוק לאכילה. ועל ידי ג' התפילות נמשך ונשפע כל המזונות וההצטרפות, הן בגוף והן בנפש. וכ"ל זה בחול. אבל בשבת איתא בוודי הקדוש (ויקהל), כיון דלא אישתכח ביה מזוני, מה ברכתא אישתכח ביה, אלא כל ברכתא דלעילא ולתתא ביזמא שביעא תלפין. שממנו נמשך ומתברכין כל מזונות של ימות השבוע. ולכן אין ח"י ברכות בתפילת שבת, כי בשבת מתברכין כלל העולמות, ואפשר שזהו שנתקשה משה במעשה המנורה, שיש בה י"ח מפרשים שמרמז לח"י תפילות שבחול, והוקשה לו על שבת, שאין בו מלאכה ואין בו ח"י ברכות, וכמה איפוא מתברר: עד שהראונו מן השמים, שכל הברכות תלפין בו".

רבי שלמה הכהן מדרומסק בעל "תפארת שלמה" (מורעדי ר"ה) מציין, שזו כוונת הגמרא "מזונותיו של אדם קצובים חוץ מהוצאות שבת". כלומר, שעל ידי השבת יש השפעות חדשות על כל השבוע: "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה חוץ מהוצאות שבת ויום טוב. לרמז בו, אף על פי שכל צרכי בני אדם נידון בראש השנה, בדרך קצובה. חוץ מזה יש כוח בשבת ויום טוב להוציא השפעות חדשות על כל ימי השבוע. וזה ענין מוסף, הוספה על הקצבה שגזר עליו בראש השנה".

בעל "פני מנחם" מגור, מזכיר אמירת פרשת המן בשבת: "איתא בוודי הקדוש, שצריך לבקש בכל יום על הפרנסה, כמו המן דבר יום ביומו. ואם כן מדוע אין מבקשים על הפרנסה בשבת? ואולי משום דאיתא 'כל המענה את השבת נותנין לו משאלות לבו'. ובאמת יש גם די רמזים מוסתרים בתפילות השבת על הפרנסה, שאין אומרים במפורש, אלא מתכוונים במחשבה. ואפילו בתפילת שמונה עשרה יש 'שבענו מטובך'".

אאז"ל ("האמרי אמת") היה רגיל לומר בשם ה"שפת אמת" ז"ל, שכאשר אומרים 'אנא ה' בחלל, יכולים לפעול כל מה שרוצים, והחסידים הבינו כוונתו, על 'אנא ה' הושיעה נא' ואמר כ"ק אאז"ל, שבאמת כוונתו היתה 'אנא ה' כי אני עבדך'. מלך מחייב לתת פרנסה לחיילותיו. ומחלוקת בגמרא (גיטין יב.), אם יכול האדון לומר לעבד 'עשה עמי ואני זנך'. אולם אצל השי"ת זה להיפך, שרוצה לתת לכל אחד. כשנעשים עבדי ה' יש כריות גופא, פרנסה ונתת, שיש לו כל צרכו, ואינו חסר מאומה".

דעת אדמו"ר הזקן בנידון

האדמו"ר הזקן בעל ה"תניא" בשלחן ערוך שלו (או"ח א) כותב: "טוב לומר בכל יום פרשת העקידה, לזכור זכות אבות. ופרשת המן, לבטוח בה' נותן להם דבר יום ביומו".

רבי מנחם מנדל שניאורסון מליובאוויטש, מדייק בלשונו. במהדורה קמא מעתיק לשון ה"טור" עם טעם ה"בית יוסף" וה"לבוש": "טוב לומר בכל יום פרשת המן, שכן היה במן שהשגיח הקב"ה לתת לכל אחד עומר לגלגלת לכל נפשות ביתו, כמו שכתוב 'וימזגו בעומר ולא העדיף המרבה והממעיט לא תחסיר'". ואילו במהדורה בתרא משנה, במקום לשון ה"בית יוסף" "שיאמין" כותב "לבטוח". כמו כן איננו מזכיר ענין המן.

לכאורה, תלויים השינויים זה בזה. ענין המן בו השגיח הקב"ה לתת לכל אחד עומר לגלגלת כל נפשות ביתו, מחזק האמונה לבני ישראל, שהכל באים בהשגחה, כמו שראו במוחש במן. וכל פעולות האדם לא מוסיפים ולא גורעים, רק הקב"ה נותן לכל אחד כפי צרכו. לעומת זאת, בטחון לא די שמאמין שכל מזונותיו מה', אלא הוא לגמרי סמך ובטוח בהקב"ה שיתן לו כל צרכיו. וענין הבטחון, אנו למדים מהמן שידר דבר יום ביומו. סמוכים ובטוחים בהשי"ת בלא שום דאגה.

נוסף לכך, אצל יהודי מאמין, יש לו הרגשה שכך הדבר, כמו שמאמין. ממילא, גם כשהאמונה לא נוגעת בפועל, כגון שאיננו עוסק בפרנסתו. מה שאין כן בטחון, הוודאות וההשפעות על השי"ת, הוא הרגש שמתעורר רק בעת שעוסק במלאכתו, או מדיח פרנסתו. בוטח בה' שהקב"ה בוודאי יברכהו ויברך ה' אלוהיך בכל אשר תעשה, באופן שחבוא פרנסה.

צריכים לפרנסה, וכלשון התפילה "כל שעה ושעה מחיותינו". אך אין לומר תפילות מיוחדות על פרנסה, כיון שזה נכלל בגדר בקשת צרכים, שאסורה בשבת. כך מובא בסידור המפורסם "ישועות ישראל" לרב חיים ישעיה הכהן: "התפילות על הפרנסה לא יאמר בשבת".

רבי שמואל ב"ר יוסף מקראקא בעל "עולת תמיד" סבור, שיכול לומר פרשת המן ופרשת העקידה בשבת: "וגראה דיש לאומרה (פרשת העקידה) בשבת... וכל אלו הטעמים שייכים לשבת כמו לימות החול. וגם פרשת המן יכול לאומרה בשבת, מטעם שיאמין שכל מזונותיו באין בהשגחה פרטית, כמו שבמן שנפל לכל אחד עומר לגלגלת, כמו שמבואר ב'בית יוסף'".

בעל "תורת חיים" מעיר על כך: "ורבים נוהגים שאין אומרים פרשת המן ופרשת העקידה בשבת. ובשלא פרשת המן, יש לומר יען דנוהגים לומר 'כמו שנותן לאבותינו מן במדבר, כך תזונינו', ואין להתפלל בשבת על מזונות, כך אין אומרים פרשת המן. וראה לדבר מדברי ה'מגן אברהם' (קכח), אבל פרשת עקידה, צריך עיון למה לא אומרים בשבת...".

רבי אהרן ברכיה ממדינא בעל "מעבר יבק" (שפתי רננות פ"ל) מציד בקשת מזונות בשבת: "ואמר כי רצון השכינה שכל העולם ישאלון מזונות שהיא מקבלת בראשונה. על כן הנהגנו לבקש רוחמים על המזונות אפילו בשבת, כנראה בסדר יום ראשון ממעשרי שחר, כי זה נקרא צורך גבוה".

דברי ה"עולת תמיד" הובאו ב"באר היטב" ומסתבר, שזו דעתו. בעל "משנה ברורה" מציד בפשיטות שאפשר לומר פרשת המן בשבת: "ויכול לומר פרשת המן אפילו בשבת".

לפי המובא מרבי פנחס מקוריי, אומרים בשבת פרשת המן בלא הבקשה על הפרנסה הנאמרת לאחריו: "ואפילו בשבת אומר 'יהי רצון' שלפני פרשת המן, ו'אתה הוא' שאחריו. ויהי רצון השני שאחריו אין אומרים אפילו בחול. כן שמעתי מפי מורי". ("אמרי פנחס" שער סדר היום).

הרב יצחק רצאבי ב"שולי המעיל" על "מעיל שמואל" למהרי"ן הוא רבי יהיא צאלח, כותב שאומרים פרשת המן בשבת מפני שיש פנאי: "אבל עשרת הדברות ופרשת המן, לא הזכיר לאמרן אפילו בשבת, וכן המנהג. כמה בדריס אומרים? בעשרת הדברות. אמנם פרשת המן, דהיינו 'הגני ממטיר לכם לחם מן השמים' בפרשת בשלח, יש מקומות שנהגו לאומרה בשבת, מפני שיש להם פנאי".

ב"בית יעקב" ליעב"ץ (הנהגת ליל שבת): "וגראה שאין לומר בקשה בעד המזון בשבת. אבל אומר 'מזמור לדוד ה' רועי'".

ב"משנת שבת" לרב משה שמעון בינטה מובאים בנידון מגוון דיעות: "אמנם אם רוצה לומר פרשת המן, משום שמוזכר בה שבתן שבת קודש וכיוצא, המדבר מקדושת שבת, בוודאי רצוי מאד לאומרו, דעסוק בפרשת שבת. ואפשר שטעם אמירת פרשת המן בשבת, גם משום שיש בפרשה זו מוסר שלא לעסוק בפרנסה ולא לדאוג לפרנסה בשבת, שהכל מוכן ומזומן מן השמים".

הרב בינטה מוסיף: "ועוד נראה, משום שאומרים בשבת פרשת לחם הפנים, הרי בזה כולל הכל, ויוצאים בזה ידי חובת בקשת פרנסה".

מן הענין לציין דברי ה"משנה ברורה" בהלכות שבת (רפ"ח): "כתבו האחרונים דמותר לומר בשבת 'אלוקי עד שלא נוצרתי... יהי רצון' דאינו אמור שאילת צרכי, אלא כשמבקש על חולי או פרנסה ודומה לו, שיש צער לפניו. אבל חרטת עוונות טוב לומר בכל יום, כיון שאינו בלשון וידוי".

בעל "נתיבות שלום" מסלונים (ואתחנן) מבאר מדוע אין מתפללים על חולים בשבת: "במדרש (תנחומא וירא א) אמרו, ולפיכך אין מתפללים בשבת שמונה עשרה, שאם יהיה לו חולה בתוך ביתו נזכר ברופא חולי עמו ישראל והוא מיצר, והשבת ניתנה לישראל לקדושה לעונג ולמנוחה ולא לצער. ולכאורה, מה בכך שיוצר בחולה שבכיתו, אדרבה, שיוצר בו, ויתפלל עליו שיכריא? אכן, משום שהשבת קודש היא במדרגה יותר גבוהה מתפילה, כדאיתא ב'ראשית חכמה' (שער הקדושה פ"ו) 'שכל השבוע ישראל הם בבחינת עבדים, ובשבת הם בבחינת חכמים, על כן אין צריך לכל לבקש בשבת, כי אז מתדבק יודו לה' יתברך כבן לאביו, ועל ידי זה ממשך ודשנות, והמשכת הישועה בשבת אינה כלימות החול על ידי שזוכר צרתו ומתפלל עליה, אלא על ידי ששוכח מכל עגמות נפשו ומתנער מהם בבחינת כל מלאכתך עשירה, ומתחזק בה' אלוהיו ומאמין שודאי יעזור לו הקב"ה. ולכן אין אומרים רפאו שהוא בחינה קטנה יותר של תפילה, והשבת מדרגתה יותר גבוהה. וכמאחז"ל (שבת יב) 'שבת היא מלועזק ורפואה קרובה לבוא', שבש"כ אין צריך בכלל לעזוק והישועה קרובה לבוא מעצמה".

אמירת פרשת המן בכל יום

יעקב אהרן לרבי

אנו נדרשים השבוע לנושא שהיה אקטואלי ביותר בשבוע שעבר, אולם מכיון שענינו נוגע ליום-יום — אף פעם אין זה מאוחר. ב"פרישה" הובאו דברי ה"ירושלמי": "כל האומר פרשת המן בכל יום, מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו". רבי ירוחם פרלא כותב בהגהותיו, שבירושלמי שלפנינו לא מצינו כדברים הללו. אכן, דברי הירושלמי שמצוטטו טים בדברי הקדמונים, אינם מופיעים בירושלמי שלפנינו, אך דבריהם ערכים, שהאומר פרשת המן, לא יחסרו מזונותיהם. רבי משה ב"ר יהודה מכיר בעל "סדר היום" (כוונת וסדר תפילת השחר) מפרט הנהגת האדם מעת קומו ועד התפילה: "קודם שיתחיל ללמוד יאמר מזמור 'על נהרות בבל' עם קינה אחת, והוא יושב על הארץ. ואחר כך יאמר נחמה ופסוקי דנחמה כל אחד כפי כוחו... ואחר כך יתחיל בלימודו. וענין סדר הלימוד כך הוא מנהגנו, בתחילה קורים בראשית כל יום כמעשהו, ויאמין באמונה שלימה. ואחר כך פרשת עשרת הדברות, ויקבל עליו עול מלכותו.

ואחר כך יקרא פרשת המן על הסדר בנחת ובטעמים. ויתפלל ויתחנון שיומין פרנסה לכל עמו ישראל, ופרנסתו ופרנסת בני ביתו בכללם, בנחת ולא בצער, בכבוד ולא בכיוון, בהיותו ולא באימור. שיוכל לעבוד עבודתו וללמוד תורתו בלי מידה ומחשבה, כמו שיומן לאבותיו מן במדבר בארץ ערבה וציה ועסקו בתורתו. ככתוב בתורתך: 'ואמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, אם היא שגורה על לשונך יכיל לאומרה על פה, בדרך שאנו קורין קריאת שמע וכיוצא בו. ואחר כך יאמר פרשת העקידה..."

רבי אברהם הלוי הורוויץ אבי השל"ה הקדוש כותב בצוואתו "יש נוחליך" (אזהרת התפילה): "...תרגילו עצמכם לעמוד אפילו בקיץ זמן מועט קודם עלות השחר, או כמו השחר עולה. כדי שתוכלו להתפלל ביחידות וחנינות ובקשות, קודם קריאת השמש לכית הכנסת, לפחות חצי שעה. לכן בתורף כשיעמדו קודם היום ללמוד... ולא תשנו מזה הסדר כלל, כי נכון הוא. ואחר כך תאמרו קצת תחנונות ובקשות, פרשת העקר דה ופרשת המן ואחר כך תלמדו..."

רבי מרדכי יפה בעל ה"לבוש" כותב: "...כדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו מאדם בהשגחה פרמית, שכן היה במן שהשגיח השי"ת לתת לכל אחד עומר למספר גלגולת בני ביתו."

ב"טור" וב"שלחן ערוך" (או"ח א, הלכות הנהגת אדם בבוקר) הובאו הדברים הלכה למעשה, לא בתורת חובה אלא: "שוב דומה פרשת העקידה ופרשת המן ועשרת הדברות ופרשת הקרבנות..." הרמ"א בהגהותיו מוכיח דברי הרשב"א, שדווקא ביחיד מותר לומר עשרת הדברות בכל יום, אבל אסור לאומרם בציבור.

מן בעל "בית יוסף" מבאר אמירת פרשיות אלו: "עשרת הדברות — שעל ידי כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו בזה. פרשת העקידה — כדי לזכור זכות האבות לפני הקב"ה, וגם להכניע יצרו

לעבודת ה', כמו שמסר יצחק נפשו. פרשת המן — כדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה."

מפרשי השלחן ערוך, ה"מגן אברהם" וה"טורי זהב" ועוד, מביאים את דבריו של רבינו בחיי בפרשת צו, לענין פרשת הקרבנות, שאין די באמירה אלא בכיבור הפרשה, ויכיר נפלאות ה': "והענין שהוא מתבונן בביאור הפרשה אל איזה ענין היא רומזת, כי מתוך כך יתגלו עניני שכלו ויבינו נפלאות... ובה שיתחיל יותר בקיום התורה והמצוות, ויהיו עיונותיו נמחלין לו, כי אין לומר שתהיה הכוונה שיהגה ויגרוס לשון הפרשה בפסוקיה העצומים בלבד, מבלי שיתבונן בפירושה.

וכיוצא בזה אמרו כל האומר תהלה לדוד בכל יום, מובטח לו שהוא בן עולם הבא, הכוונה כי מתוך שיתבונן במה שיוזכר הפסוקים ואל מה שירמזו, אי יכיר ויבחין נפלאות תמים דעים, ויתחזק לבו באמונת השי"ת ועבודתו. ובה יירש חיי עולם הבא."

על יסוד הדברים, כותב בעל "משנה ברורה": "ואין די באמירה אלא שיתבונן מה שהוא אומר ויכיר נפלאות ה'. וכן מה שאמרו בגמרא 'כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום, מובטח לו שהוא בן עולם הבא', גם כן באופן זה. וטעם לאמירת כל זה... ופרשת המן, כדי שיאמין שכל מזונותיו באין בהשגחה פרמית, וכיכתיב 'המרבבה לא העדיף והממעט לא החסיר', לדורות שאין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה. וכדברי הירושלמי 'מי כל האומר פרשת המן מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו'."

רבינו בחיי (בשלח) כותב: "ודע, כי הכתוב הזה כולל שני ענינים גדולים, שכל אחד מהם כולל העליונים והתחתונים, ואלו הם האותיות והפרנסה, שאין לך דבר בעולם שלא יהא נכלל בצורת כ"ב אותיות, וגם אין לך דבר נמצא בעולם בין העליונים ובין התחתונים שלא יהא צריך פרנסה, שכל מי שצריך קיום וזולתו הרי זה פרנסתו. וכבר בארנו לנו חז"ל מעלת המזמור 'תהלה לדוד' שהאומר שלושה פעמים בכל יום, מובטח לו שהוא בן עולם הבא."

וגילו לנו עיקר הטעם, בהיותו כולל האותיות והפרנסה, האותיות הוא מסודר באלפא ביתא, והפרנסה שכתוב בו 'פוחת אר ידך'. והנה כתוב הזה יכלול את שניהם, כ"ב אותיות התורה רשומות בו, והוא מד... בענין הפרנסה: זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשותיהם, איש לאשר באהלו תקחו. ומה דרשו רבותינו ז"ל לא ניתנה הזוהר אלא לאוכלי המן. וקבלה ביד חכמים, כי כל האומר פרשת המן בכל יום, מובטח לו שלא יבוא לעולם לידי חסרון מזונות."

ב"מעיל צדקה" (תרפ"ח, תשס"א) מובא: "הקורא פרשת המן בכל יום, זוכר ועולה על לבו החסד שהיה עשה הקב"ה עם ישראל, להזמין פרנסתם בלי עמל וטורח. ועל ידי זכירה זו הוא מתרבה באהבתו ויחבבהו, וזכר בלבו לשמור מצוותיו, חוקותיו ותורותיו. וזכר זה מעורר עליו הרחמים למעלה, ומזמינים לו פרנסתו, כיון שזכרו ענין הפרנסה שפרנס הקב"ה את ישראל במדבר, נבנם אף הקודש פנימה לאהוב להקב"ה ולהתחזק בתורתו, בדיון הוא שמפרנסה ימשך לו פרנסה."

אמנם להיות בפרשת המן, פירוש זה הדבר שיש בו כל האלפא ביתא, נרמזו שהמקיים את התורה הקב"ה מומין לו פרנסתו, וזה דרשה. אבל האמת שפגולת קריאת הפרשה של המן, גורם מזונות לאדם, ואפילו בלי כוונה, אף השמות הרמזיים בהם."

מנין התבות

בעל "יפה ללב" רבי יצחק פאלאג"י מציין: "ולי נראה ללכת יש תפ"ו תיבות בפרשת המן, כמנין 'פתו'. לרמזו, שהקורא אותה בכל יום, יהיה פתו מצויה לו, ולא יחסר לחמו לעולם ועד."

טעם נוסף כותב משם בעל "שומר אמנים", כי במן היה תקמו"ו טעמים, כמבואר בילקוט שיר השירים בפסוק 'מתוק לחכי'. ובכן לא נפלאות היא לומר, שפגולת קריאת פרשת המן בכל יום, יגרום שיהיו מזונותיו מתוקים כדבש מידו של הקב"ה, כמו המן שהיה מיד הקב"ה, וטעמו בצפיחית בדבש. ושוב — ממשיך הרב פאלאג"י — ראיתי למורנו הרב "מעיל צדקה" שכתב כדברים הללו בזה הלשון: "בהיות הקב"ה בד' שעות

ביום עומד וזן מקרני ראמים ועד ביצי כנים, אם כן אין בריה בעולם שאין לו פרנסה בכל יום. אבל יכול להיות שיבוא פרנסתו על ידי בשר דם, שמנתו מעוטה וחזרתו מרובה. אך פרשת המן גורם, שפרנסת היום שקורא הפרשה, יזמין לו הקב"ה מוגיע כפיו. ואף שהוא דבר מועט מן המועט, די שיספיק לו זכות קריאת פרשת המן, דניחא ליה לאיניש להיות מזונותיו מרורים כזית המועט מן המועט מוגיע כפיו, ולא מתוקים מדבש ומרובים מיד בשר דם. דמטעם זה אמרה היונה לנח יפה שיהיו מזונותי מידו של הקב"ה, ואף על פי שיהיו מרורים כזית, ולא מתוקים מדבש ומידך."

בספרי יראים הדגישו שיש לקרוא פרשה זו, שנים מקרא ואחד תרגום. בעל "שבט מוסר" (פ"מ) מזכיר דברי רבנו בחיי, שכל האומר פרשת המן בכל יום מובטח שלא יבוא לידי חסרון מזונות, ומוסיף: "ומצאתי בדברי מקובלים, שפגולת פרשת המן לאמרה שנים מקרא ואחד תרגום". כך גם מובא בספר הישר לרבנו תם: "כל מי שאומר פרשת המן שנים מקרא ואחד תרגום מובטח שלא יחסר מזונותיו."

הנמנעים מלאומרו

רבי חיים ויטאל ב"שער הכוונות" (ענין ברכת השחר) כותב, שהאריז"ל מנע הימנו מלומר פרשיות אלו, כשהוא מנמק טעם רק לענין עשרת הדברות: "דוית נהג לומר בכל בוקר קודם התפילה פרשת המן ועשרת הדברות וכיוצא בזה בפרשיות אחרות. ומנעני מורי ז"ל שלא לאומרם. ובפרט בעשרת הדברות הזכיר לי טעמו של דבר, כי הרי בימי הראשונים קבעו בתפילה, ומפני המניין שלא יאמרו שאין עוד ח"ו תורה מן השמים אלא עשרת הדברות בלבד, לכן בטלו. ומי זה יערב אל לבו לחזק את המניין ולנהוג מה שכתלו רז"ל."

היעב"ץ מצין מאמרם ו"ל, שהאומרו מובטח שלא יבוא לחסרון מזונות, ומוסיף: "והאריז" מנע (ליחיד בציבור) מלאומרו, ואין נכון להרפסו בסידור. והרצאה לאומרו בביתו מתוך חומש, מותר."

רבי יחיאל מיכל עפשטיין בעל "ערוך השלחן" כותב שבחמש הלכות השלחן ערוך מובא: "יש נוהגין לומר פרשת הכיור ופרשת תרומת הדשן... יאמר עם פרשת הקרבנות פסוק וזשט אותו... אבל אין אנו אומרים לא פרשת המן ולא עשרת הדברות, ולא פרשת לה, מנחה ושלמים... אבל על פרשת המן שמיטו, לא ידעתי מעם. אך באמת לא הוצרכה פרשת המן בש"ס. ויש שהביאו מירושלמי ברכות, ואני לא מצאתי זה בירושלמי. והמעט נראה לי, מפני שהרבה נזכר בפרשה זו תרעומתם... כמו שכתוב: כי שמעתי את תלונותיכם, שמעתי את תלונות בני ישראל". וגם הוציאו על המן דיבה רעה שאמרו ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן ענינו. וכן איתא במדרש שמות רבה (כה), 'נדרשתי ללא שאלינו, נמצאתי ללא בקשונ'. היה להם לבקש רחמים מלפני, אלא עמדו ושפכו תרעומת כלפי מעלה. ועוד אמרנו שם, ומפני מה לא אמרו 'שירה על המן' שהיו מוציאו דברי תפלות על המן. אמר הקב"ה, איני מבקש לא תרעומתם ולא קילוסים, ולכן לא קבנו זה בציבור."

ברוך ה' יום יום

הזוהר הקדוש (ח"ב סכ). מפליג בחשיבות התפילה על הפרנסה בכל יום. על הפסוק "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" כותב: "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון הקב"ה פותח את ידו ומשביע לכל חי כפי רצונו ותאוותו. כל בני העולם מצפים וזקפים עיניהם להקב"ה שיתן להם את מזונם. לכן כל אלו בני האמונה שהם בני ישראל, המאמינים בהקב"ה, לא די שיצפו להקב"ה שיתן להם מזונם, אלא צריכים בכל יום ויום לשאול מזונותיהם מהקב"ה בדרך בקשה ב"שומע תפילה". וכמו כן צריכים להתפלל תפילותם בפרטות, והמעט שהם צריכים להוסיף ולהתפלל בפרטות על מזונותם, ולמה לא תספיק שאלתם ב"שומע תפילה" על לפי שכל מי שמתפלל תפילתו אל הקב"ה על מזונותיו, גורם על ידי תפילתו שיתבדך כל יום אותו האילן שהמזון שכל העולם כולו תלו בו.

ואף על פי שנמצא עמו מזונות, צריך לבקש מלפני הקב"ה ולהתפלל תפילתו על המזון כל יום, ולא יאמר הלא כבר יש לי עתה מה לאכול, ומה אשאל מהקב"ה. אלא לבקש על המזון, כדי שבכל יום ויום ימצאו ברכות על ידך... ברוך ה' יום יום, ה' מתברך כל יום ויום על ידי תפילות בני ישראל. לכן צריך להתפלל כל יום, כי כל תפילה ותפילה ממשתת השפעה מחודשת, ואם יתפלל רק פעם אחת בשנה, אז לא יושפע השפע, רק פעם אחת בשנה. וכשהקב"ה רואה איך שבני ישראל בוטו- חים בו שימצאו להם מזונם, מתעורר רצון העליון להשפיע שפע חדש כל יום... ועל זה כתוב 'פותח את ידך' פותח הוא לשון הזוהר, שהקב"ה פותח את ידו מדי יום ביומו, ומשביע לכל חי רצון. ומי שמבקש מזון בכל יום ויום נקרא בן נאמן לשכינה.

רבי ייבא סבא לא ערך את שולחנו, עד שביקש בקשתו והתפלל לפני הקב"ה על המזונות. אמר, לא נכין את הסעודה עד שתנתן מבית המלך, לאחר שביקש בקשתו מהקב"ה, היה מממתין שעה אחת, כדרך המבקש, שממתין עד שיקבל בקשתו. אמר, זהו הזמן שתנתן הסעודה מבית המלך, מעתה תכינו את הסעודה."

ב"אמרי פנחס" לרבי פנחס מקוריצ (שער התפילה) מובא: "בשם מוהר"ר רפאל ז"ל, שהיה מוהר מאד להתפלל על הפרנסה, כי 'פרנסה' בגימטריא נ'שמח'. גם היה אומר בשם הרב, בשם הרמב"ם (הכעש"ט) דתפיר לא היה מדרבנן, רק תפילה מדאורייתא הוא, שכל מה שיוחסר לו לאדם יתפלל להשי"ת, ואפילו בלשון דע"ו."

יש — ממשיך — לאדם להתפלל בכל ימיו על פרנסה. והראיה, שבכל התפילה אם לא כיוון לא חזר, וב'פותח את ידך' צריך לאומרו בכוונה וחזר."

רב ייבי מפרש את המזמור בתהלים (יג) "עד אנה אשית עצות בנפשי", שדוד נצח את היצר הרע שלא תתאווה תאוה של עשירות, כי בארבעה אופנים, עושר שמור לבעליו לרעתו. בין הדברים, מביא מפי השמועה בשם הכעש"ט, יש זכות לפני, שבכל יום יש לו רשות לדבר לפני מלך המלכים מלפני המלך, כי העשיר נותן לו השי"ת מזונות בפעם אחת עשירות הרבה, שיהיה די כל ימי חייו, ואינו צריך לגשת לבקש בכל יום מזונות מאת השי"ת. רק אם צדיק הרבה ויש לו שכל, שגם כשיש לו מזונות, אם לא יתן השי"ת חיות בתוך המזונות לפרנסו, לא יועיל כלום. והראיה, הולך שיש לו מזונות ואינו יכול לפרנס את עצמו, באותם מזונות. אבל העני, מחמת דחקו שאין לו מה לאכול, צריך בכל יום לגשת ולבקש מה, נמצא שזוכה העני שמדבר לפני השי"ת בכל יום, ועוד, שהעני צריך השי"ת לזכור אותו בכל יום, להזמין לו פרנסתו בכל יום ויום. אבל לעשיר, אין השי"ת צריך לזכור אותו בכל יום, כי כבר נתן לו בפעם אחת מזונות על כל ימי חייו. והוא שאמר 'עד אנה ה' — ה' הזמין עשירות לאדם, אזי 'תשכחני נצח' — העשירות מביאה את האדם לידי שכחה, ולא יזכור את השי"ת, כיון שיש לו מזונות לכל ימי חייו, כנאמר בכתוב 'ורם לבבך ושכחת את ה' אלוהיך'."

נחש — מזונותיו מצויין לו תמיד

ב"תורת אבות" כתבי רבי משה מידר (בראשית) מובא על הפסוק "ועפר תאכל כל ימי חיך": "ולכאורה, מה הקללה בזה, הרי על ידי זה מזונותיו מצויין לו תמיד אמנם דבר זה בעצמו קללה, מה שהוא מרוחק מהקב"ה יותר מכל הנבראים, שכולם אין מזונותיהם מצויים להם וצריכים לבקש מהקב"ה, על דרך 'עני כל אריך ישר' (תהלים סוה). וכמאמר חז"ל על המן שיורד בכל יום, כדי שיבקשו תמיד מהשי"ת ויכירו בחסדי המקום יום יום. ובזה הרחק את הנחש, שמזונותיו יהיו מצויין לו תמיד, שלא יצטרך לבקש."

רבי אברהם מסלונים בעל "בית אברהם" (חנוכה) מוסיף: "ואיש יהודי לפעמים אין הקב"ה נותן לו פרנסתו, כי רוצה שיבקש ויתפלל על זה, כי קולך ערב ומראך נאה. כמו האב שלפעמים מעכב מלתת לבנו אוהב מה שרוצה לתת לו, כדי שיבקש ויתחנן לפניו. ויש לו קורת רוח מזה. כמו כן אצל הקב"ה, מחכה לתפילתו. ומזן מקוברין אמר, כי המתפלל על פרנסה, הוא בכלל הגב' למחר מסייעין אותו, שעל ידי המתפלל הרי זה סימן שיש לו אמונה ובטחון, כי השי"ת הוא המשפיע הון ומפרנס, ועל ידי זה נפתחים לו שערי פרנסה."

בעל "נתיבות שלום" (בשלח) מאריך, שפרשת המן היא נצחית, ומלמדת אורחות חיים, אמונה ובטחון, שהם יסודות עבודת ה'. הקב"ה משפיע דבר יום ביומו שפע פרנסה ליהודי, למען אנסנו הילך בתורתו אם. לאו.

בדבריו מזכיר את דברי הגמרא במסכת יומא (עו.): "שאלו תלמידיו את רבי שמעון בר יוחאי, מפני מה ירד המן בכל יום ואמר להם, אמשול לכם משל למן הדבר דומה, למלך בשר ודם שיש לו בן אחד. פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה, ולא היה מקביל פני אביו, אלא פעם בשנה. עמד ופסק מזונותיו בכל יום, והיה מקביל פני אביו כל יום. אף ישראל, מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים, היה דואג ואומר שמא לא ירד מן למחר, נמצאו כולם מתים ברעב, נמצאו כולם מכוונים את ליבם לאביהם שבשמים."

משל זה מורה על עצם ענין המן, שהוא האמונה של יהודי האמין שבכל יום יש צנור חדש להשפיע פרנסה, ובכל יום הוא צריך להגיע להשי"ת ועיניו נשואות לשמים. ולכן דווקא בענין המן נאמר 'למען אנסנו הילך בתורתו אם לא'. כי זהו מיסודי עבודת ה', שיהודי יהיה צריך בכל יום להגיע להשי"ת ויקבל בכל יום פני אביו שבשמים. הנחש אינו רצוי לפני הקב"ה, אינו חפץ לשמוע את קולו ולקבל את פניו אפילו אחת בשנה. אבל יהודי נתברך בכך שהוא צריך להגיע אל השי"ת בכל יום, כמאמר הכתוב 'עני כל אריך ישר' ואתה נותן... פותח את ידך."

רבי יהונתן אייבשיץ בעל "עירות דבש" (דרוש א) כותב בברכת השנים: "בוז יש לאדם להתפלל על מזונותיו, כי האכל כל תפילה תחילה, על מזונותיו, ממש מזונותיו לחם מגואל. והרב החסיד איש אלוקים הרמ"ק ז"ל, החמיר שלא לתקן צרכי אכילה, טרם יתפלל על מזונותיו. ולכן ראוי כתפילת שחרית על כל פנים, לשום אל לבו לה' שיטריף לו לחם חקו בביתו ולא באיסור..."

ויש להרבות בתפילה שהקב"ה יזון לעניים ויתן לכל איש די מחסורו, ולא יצטרכו ישראל זה לזה, כי בעונותינו הרבים עיקר חסאים שבישראל, הוא לחוסר פרנסה, ואילו היה להם פרנסתם, לא היו פרים מדרך הישר כלל וכלל. ולכן אמרו (ברכות ג:) 'כשעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו ואמרו, עמך ישראל צריכים פרנסה. כי בזה תליא כל עבודת ישראל לה', ואם יהיה להם פרנסה יעבדו את ה' בכל לבב, ולכן הסכימו לומר כן. וגם בשחר ה' מתמלא רחמים על ישראל, בראותו כי האומות פונים לעבודה זרה שלהם, וישראל עובדים ה' בכל לבב. ואז זן ומפרנס אותנו... לכן עיקר מזונות בבוקר, כי אז הקב"ה מתמלא רחמים. וכן במדבר היה בבוקר בבוקר בעלות שכבת הטל. ואף לדוד המלך באו לצורך מזונות ישראל בבוקר."

בעל "דגל מחנה אפרים" (ויחי) מכאן את הכתוב "מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך". על פי מה ששנינו במסכת קידושין (פ"ב). "אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי". נמצא על ידי שאדם הולך בדרך טוב וישר, בוודאי יש לו פרנסה טובה, כי חסרון פרנסה הוא רק על ידי רעות מעשיו. וזה מרמז בפסוק 'מאשר' — על ידי שמאשר את מעשיו והולך בדרכי ישרים 'שמנה לחמו' — יש לו פרנסה טובה ושפע רב טוב. וזהו יתן מעדני מלך — וא"ץ הנוספת, היינו שיש עוד פעולה דבר נסתר בזה, כי ידוע שבכל יום צריך להתפלל על פרנסה, ועל ידי זה ממשיך פרנסה לשכינה כביכול. והוא ישראל, מפרנסין לאביהם שבשמים (וזהו ח"ג ו:).

מי שיש לו פת בסלו

משמו של הבעל שם טוב אמרו: "אפילו הקערה עם המאכל מונחת על השולחן, אם אין חשם יתברך מצווה לאכול אי אפשר לאכול".

רבי יצחק דב מבעלזא מביא את מאמרו ז"ל (סוטה מה') "מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר, הרי זה מקטנוי אמנה". "העולם מפרשים דקטנות אמונתו היא במה שדוגא למחר, ואין לבן נכון בבטחה על השיית שברא יומא וברא פניסתו.

אבל יש לומר שהפירוש הוא שהאדם צריך תמיד להתפלל להשג"ת, ואפילו בשעה שגדמה לו שיש לו כל צרכו, צריך להתפלל שלא יקחו מאתו. זה שאמר "מי שיש לו פת בסלו, ואומר מה אוכל למחר", דמשמע שאינו דוגא ומתפלל אלא למחר, אבל עתה הוא בלב בטוח על מה שיש לו, הרי זה מקטנוי אמנה. כי האדם צריך לדעת, שכל רגע הוא מושגח מאתו יתברך שמו (הובא בספר "אורות ותרבות").

רבי יצחק אייזיק מוידושוב סיפר על רבי מנחם מנדל מרימנוב, כי בעת שהסתופף בצל קדשו של רבי אלימלך מליזנסק, היתה דרכו בקודש לאכול בכל יום עם רבי אלימלך על שולחנו הסודר. וכבר אזרחו מאד ונתנו לו כל צרכיו. התישב בדעתו, שלא יתפלל על פרנסה, כי לפה לו להתפלל על פרנסה, אם נותנים לי כל הצרכותי: פעם בעת שחשב לשלוח עם רבי אלימלך, נתן המשמש לכל אחד קערה וכו', אך שחב ללת לרבי מנדל מרימנוב כף. שאל אותו רבי אלימלך, מדוע אינך אוכל? והשיב שאין לו כף. נעתה רבי אלימלך ואמר לו, הלא תראה שאפילו על הכף צריך לבקש מאת הקב"ה, ומאז קיבל על עצמו, שלא יחסר מלהתפלל על פרנסה (יגבר טוב"י ענינים שונים וליקוטים מצדיקים).

בעל "פני מנחם" מגור כותב, כי יש להתפלל גם על דבר שבטוח שיהיה לו: "על זאת יתפלל כל חסיד אליך לנתן מצוא". והלא מה' אשה לאיש, ובת קול וצאת ומברות בית פלוגי לפלוגי. ומה יש לו לאדם לבקש על שידוך? אלא אף על פי שכבר הכריזו, עם כל זה צריך להתפלל, אולם אינו צריך להיות נשבר בקרבן, כי אם להפך, להתפלל בחיות וברינה. וכן בענין הפרנסה, אף על פי שהענין אינו מפורסם את כולם, וכדרכי: פותח את ידך, אפילו הלי צריך האדם להתפלל שיבוא לידי בנקל, למעמים נקצב לאדם פרנסה על ידי זכות, אולם התפילה גם כן מועילה. וגם אחר כך צריך להתפלל שיהיו לו מזונות טובים".

כי הטה אזורי לי – ובימי אקרא

רבי לוי יצחק מברדיטשוב בספרו "קדושת לוי" (ראש השנה), מביא ענין התחלוקת שהתבטא בגמרא (ראש השנה טו'): האם אדם נידון בכל יום או רק בראש השנה? "ובאמת אלו ואלו דברי אלוהים חיים, בראש השנה הוא יום פתיחת האוצרות שהשפע בא לעולם. אלא שבראש השנה עדיין השפע בבחינת קול, ובכל השנה הוא נעתיק מבחינת קול לדיבור.

ותנה להבין מהות הענין מהו שהשפע תינתן בכל יום, ולמה לא תינתן בפעם אחת. משל לאב שרצה שבנו יבא אצלו תמיד, הוא נותן לו מתנה בכל יום, ואינו נותן לו מתנה בולטת, כי לא יבוא אליו. לכן נותן לו מתנה בכל יום, שיהיה נצרך אליו בכל עת ויבוא אצלו תמיד, וגם ידע שהוא נצרך אליו, ואין לו מעצמו כלום. וזהו ענין שהקב"ה נותן שפע בכל יום, כדי שגידע שאנו צריכים אליו תמיד. וזהו בשביל אהבת הבורא ברוך הוא שרצה להשתעשע עם ישראל בניו ולקבל ממנו תענוג כאב מבניו, לכן ישלח לו השפע החיונית מדי יום ביום, שנדע שאנו צריכים אליו בכל יום ובכל עת ובעל שעה..."

מאמר הח"ל (ראש השנה יז') מה דרכיב 'אהבתי' כי ישמע ה' את קולי ותחנני אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, אימותי אני אהובה לפניך, בזמן שאהה שומע קול תחנוני. רצה לומר בראש השנה, אז השפע בא לעולם, שעדיין הוא כמוסה בבחינת קול... וקשה למה ה' יתברך אינו משפיע בראש השנה מיד בבחינת הדיבור? אך התירוץ, השי"ת רצה שיעבדו מאתו מדי יום ביומו, מה שצריכים אליו, והוא בשביל אהבת ישראל שרצה לשמוע קולו תמיד. וזהו כוונתם אימותי אני אהובה לפניך, כלומר, בזמן שאהה רצה לשמוע קול תחנוני, אז אני יודע בוודאי שיש לך אהבה אלי.

וזה כוונת הכתוב 'אהבתי' – בשביל שאני אהובה לפניך. כי ישמע ה' את קולי ותחנני – אותה רצה לשמוע קול תחנוני תמיד. כי רחם אזורי לי – שאהה רצה לחסות לתפילתי תמיד, ולכן אותה נותן לי השפע בכל יום כדי 'ובימי אקרא' – שאצטרך לקרוא אליך כל יום, כי אותה רצה לשמוע תמיד, בשביל שאני אהובה לפניך, ומשום הכי אותה נותן לי השפע בכל יום, כדי שתשמע קולי בכל יום".

אמירתה קודם התפילה או לאחריה

הזכרנו את דברי רבי משה ב"ר יהודה מכיר, בעל "סדר היום" המסדר אמירת פרשת המן והבקשות קודם התפילה. אולם המלבי"ם בספרו "אוצות החיים" מזכיר את דברי הרקנטי בשם הוזהר (פנחס רכז): מלכא ייכול בקדמיתא ולבתר ייכלון עבדו, שאינו ראוי לבקש על פונסה, אלא אחר התפילה, כי התפילה היא פרנסת אדונו, והמלך יאכל תחילה ואחר כך עבדיו. ומציין דברי ספר חסידים (תשנב), אל יהא אדם מבקש צרכיו תחילה. וצריך שיבקש כל חפצי שמים תחילה, שהרי תקנו תחילה "אתה חונן", אחר כך "השיבנו" ולאחר מכן "סלח לנו" ולבסוף לבקש צרכיו. רבי ישראל חיים פרידמן בעל "ליקוטי מהר"ח" מביא מן ה"מאורי אור" שהאומר פרשת המן קודם התפילה, יאמר הבקשה אחר התפילה. הרב פרידמן מוסיף: "ולכאורה המעין בסדר היום נראה, ששם מסודר פרשת המן והבקשות קודם התפילה. אך לפי דברי הוזהר האמורים, נראה שהדין עם ה"מאורי אור". ולפי זה גם בשערי ציון ליום שלישי, המתחלת בפרשת פרנסה, נראה שיש לומר גם כן לאחר התפילה."

בעל "חות יאיר" כותב בהגהות על ה"מקור חיים": "ונראה שטוב לאמרה בלילה כסודות ותקנים בעוד לילה ותתן קרף, מה שאין כן פרשת העקידה, היה נראה לאמרה ביום, כסוד ילא תחסום שור בדישך. ומכל מקום נדפס בכל הספרים פרשת עקידה תחילה. ויש טעם נכון, כי תחילה מגבירים החסד על הפחד, ואחר כך יש לבקש מזון כענין חוץ את העולם בחסדו. ויש עוד לומר, אף על פי שאומרים פרשת המן לפני התפילה, שהרי גם 'אשרי' שיש בו 'פוחח את ידך' אומרים לפני התפילה. מכל מקום תחינה ובקשה על מזונו ממש, לא יאמר לפני תפילתו, כמבואר בזהר. וכתבתי זאת לפי שראיתי בספר 'כנף רננים' ובשאר חיבורים, שנדפס בקשת מזונו באריכות לפני פרשת המן."

בעל "יפה ללב" מדייק מדברי מרן בעל "בית יוסף" בסעיף הסמוך להלכה זו, "פרשיות הקרבנות לא יאמר אלא ביום", משמע שפרשת העקידה ופרשת המן יכול לאומרים בלילה קודם התפילה. וכך דקדקו בלשון ה"טורי": "אמנם פרשת הקרבנות טוב לאמרים ביום שחם במקום הקרבת הקרבן שזמנו ביום", מכאן שפרשיות העקידה, המן ועשרת הדברות יאמר אותם בלילה, כיון שאין להם זמן קבוע.

אלא — מסכם בעל "יפה ללב" — שעל דרך האמת אין לקרוא מקרא בלילה קודם שיאיר היום, ולתי באור הששי, כמו שכותבים גורי האר"ז, והחיד"א שסגולה פרשת המן לקראות שנים מקרא ואחד תרגום, כי אין לקרוא תרגום בלילה אפילו באור הששי, ועוד, כיון שכתבו את הקריאה בסימן א' (הנהגת אדם בבוקר), שמע מינה שמתירים לקרוא קודם תפילה. דאי תיקון זה אחר תפילה, היו צריכים לכתוב בהמשך בסימן קנ"ה.

ב"מאסף לכל המחנות" לרב יחיאל מיכל סגל גאלד מביא את הדעות השונות, שיש נוהגין לומר פרשת המן לאחר התפילה, יחד עם שאר הפרשיות, כגון פרשת העקידה ועוד... וכמו שבשלחן ערוך נכללות יחד כל פרשיות אלו, ואף שאין זו חובה טוב לאומרים. אך לפי הנהוג במקומותינו יש לאומרו אחרי ברכות השחר. כך גם היה בסידורים שהיו לפני ה"בית יוסף", וכן הוא על פי האר"ז. ומשמע גם כן שהוא מסדר התפילה, ומכאן הוא מתחיל סדר עולם העשיה.

לפי כתבי יד המיוחסים לרבי פנחס מקוריץ, אפשר לומר פרשת המן קודם אור היום. ב"משמרת שלום" לרבי שלום מקוידניוב כותב בהערות: "ובכתב יד של הק' הר"פ מקארעץ אשר אצלי כתוב, היה אומר לאנשים סגולה לפרנסה לומר בכל יום פרשת המן ו"ג עקרים בחשכמה, קודם שיצא מפיו שום דיבור אחר".

כך מובא ב"אמרי פנחס" (שער סדר היום קלא): "ושמעתי ששאל אדם אחד את מו"ר הרב רבי רפאל ז"ל, אם יש להקפיד שלא לומר פרשת המן קודם אור היום, משום שירידת המן היתה בבוקר? והשיב, דשפיר דמי לאומרו אפילו קודם אור היום. וכן ראיתי לרבי בנימין זאב ז"ל שלא היה מקפיד בזה, וגם היה אומר לפעמים אף לאחר אור היום, קודם התפילה, דלא כיש מקפידים בעבור שכתוב בזהר ששאלת הפרנסה שייך דווקא אחרי התפילה... ואמר לי רבי שמחה, בשם הרב ז"ל, שאמר טעם לומר פרשת המן תיכף אחר י' דברות דווקא."

מאידך, מובא ב"אמרי פנחס" מסורת שונה: "אמר לי, שבני הרב נזהרים מאד לומר פרשת המן, תיכף אחר עלינו לשבח... גם אמר בשם הרב ז"ל שהיה מצווה לבנו בעוד שהיה ילד, לומר בכל יום פרשת המן..."

סגולה אמירת "פרשת המן" בכל יום מסוגלת שיהיו מובטחים לו לאדם מזונותיו. מקור סגולה זו מובא בראשונים ואף הביאו זאת בשם הירושלמי, וכך גם הובאה בשלחן ערוך. האמונה והבטחון כי השי"ת זן ומפרנס לכל – הם המפתח לפרנסה, וכך מופיע בתפילה הקודמת לפרשת המן: "שתזמין פרנסה לכל עמך ישראל ופרנסתו ופרנסת אנשי ביתו... כדי שנוכל לעבוד עבודתך וללמוד תורתך כמו שזנת לאבותינו מן במדבר בארץ ציה וערבה"

פרשת המן

הוא גם מורה להלכה שאלו הרגילים לאומרו בכל יום והפרשה שגורה בלשונם יכולים לאומרה בעל פה – אם היא שגורה על לשונם יכול לאומרה בעל פה כדרך שאומרים קריאת שמע... והוא מסדר "שאחר כך יאמר פרשת העקידה..."

סניגור – להשפיע שמע

אולם המלבי"ם בספרו "אוצרות החיים" הביא את הריקאנטי בספרו טעמי מצוות שהביא בשם הוזהר שיאמרה אחר התפילה לה... הוא מציינ לדברי ה"ספר חסידים" (תשנ"ב): "אל יהא מבקש צרכיו תחילה עד שיבקש כל חפצי שמים, שהרי תיקנו תחילה "אתה חונן" ואחר כך "השיבנו"..." ואחר כך צרכיו..."

גם בספר ליקוטי מהרי"ח הביא דברי הוזהר הקדוש (פ"ר פניחם וכו') שאין להתפלל על המזון אלא לאחר התפילה, ופרנסה דמארי מלכא ייכול בקדמיתא... בהקשר ובהמשך לכך הוא מצטט את דברי הספר "מאורי אור" שמי שאומר "פרשת המן" קודם התפילה לא יאמר את הבקשות שאומרים לפני הפרשה ולאחריה. רבי ישראל חיים פרידמן בעל הליקוטי מהרי"ח מסכם, כי אף שמדובר בעל "סדר היום" נראה כי יש לאמור פרשת המן קודם התפילה אבל לפי דברי הוזהר הקדוש, הדין הוא עם ה"מאורי אור", ולכן גם מי שאומר תחינות מספר "שערי ציון" ליום שלישי, תפילה העוסקת בענין הפרנסה, יש לו לאומרה אחר התפילה דוקא ולא קודם התפילה.

פרשת המן לאומרה שניים מקרא ואחד חרגום.

כך גם מעתיק רבי יוסף יופא קאשמן סג"ל מפרנקפורט בספרו "נוהג כצאן יוסף" (גרסא בשנת תע"ח) מ"ספר הישר" לרבינו חם: "ובספר הישר לרבינו חם איתא שהאומר פרשת המן בכל יום "שניים מקרא ואחד חרגום" מובטח לו שלא יחסרו מזונותיו."

בנחת ובטעמים

אימתי יש לאומרה? בסידורים רבים הודפס סדר אמירת פרשת המן לאחר התפילה, אולם מלשון השולחן ערוך שביאנו זאת בסיומן א' מיד בתחילת היום, וכך אמירת פרשת המן יחד עם פרשת העקידה ופרשיות הקרבנות נראה שהמקום הנכון לאומרו הוא קודם התפילה.

וכך גם סידר אמירת פרשה זו רבי משה בן מכיר מגדולי רבני צפת, בדור שאחר האר"י ז"ל, בתחילת סדר התפילה, לאחר אמירת תיקון חצות וסדר הלימוד, יאמר פרשת המן ואחר כך פרשת העקידה. וכך הוא מסדר סדר תפילה לאמרה קודם הפרשה:

"יקרא פרשת המן על הסדר בנחת ובטעמים, ויתפלל ויתחנן שיומן פרנסה לכל כלל עמו ישראל, ופרנסתו ופרנסת בני ביתו בכללם, בנחת ולא בצער, בכבוד ולא בכבוד, בהיות ולא באיסור, שיוכל לעבוד עבודתו, ללמוד תורתו בלי טיורה ומחשבה, כמו שזמן לאבותינו מן במדבר בארץ עבודתו, וללמוד בתורתו ככתוב בתורתו ויאמר ד'... (וימשך לומר כל פרשת המן)."

תפילה על הפרנסה

יש לו לאדם להתפלל על פרנסתו ומחיתו מדי יום ביומו, כדי להאמין בד' הון ומפרנס לכל, ולהמשיך לו שפע פרנסה. – התפילה צריכה להיות קודם האכילה.

מקור הדברים הוא בזהר הקדוש, והובאו להלכה למעשה על ידי הפוסקים נושאי כלי השו"ע. המגן אברהם (או"ח ק"ט) הביא מספר הכוונות (בשם האריז"ל) "טוב להתוודות (בברכת) "שומע תפילה"..." ולשאלו על מזונותיו אפילו הוא עשיר..." והביא זאת הלכה למעשה המשנה ברורה (שם סק"ד).

עוד הביא המשנה ברורה (או"ח קס"ו) שיש להתפלל על מזון קודם האכילה: "כחבו הספרים בשם הוזהר הקדוש שמצוה לאדם שיתפלל בכל יום על מזון קודם האכילה". מקור הדברים בזהר הקדוש (פ"ר בשלח): רבי יבא סבא אע"ג דהוה ליה למיכליה, לא הוה מתקן ליה עד דשאל ליה מבי מלכא בצלותא". דהיינו גם כשהיה לו אוכל מהמזון היה מתפלל על מזון.

השלי"ה (שער האותיות פ') דן בהלכה מעשית מה יעשה אם שכח להתפלל על מזון, וכבר נטל ידיו, אם מותר לו להפסיק בין נטילת ידיים לברכת המוציא, הוא מכריע שיש לו להפסיק, ולא נחשב להפסק כיון שהוא מצרכי הסעודה. המשנה ברורה (קס"ו) מביא – "יש שמצדדים שיכול לומר תפילה זו אחר הנטילה ולא חשיב הפסק דהוי קצת כצורך סעודה (יש שנהגו לכתחילה לומר "מזמור ד' רועי לא אחסר" בין נטילה להמוציא)..." אלא שהוא מכריע: ויותר נכון שיאמרנו אחר ברכת המוציא..."

השלי"ה מביא מדברי רבי משה קורדובירו – הרמ"ק, שיש לאדם להתפלל על מזון אחר תפילה. הרמ"ק אף תיקן תפילה מיוחדת לכך לאומרה אחר אמירת "מזמור לדוד ד' רועי לא אחסר", והוא מוסף שיהיה לאומרה מיד אחר התפילה כדי שתקום לחיקון האכילה בבית.

על כך סיים השלי"ה כי הוא מסכים לדבריו להתפלל על מזון בגמר תפילת שחרית. [כיום מצויה וקבועה בסידורים – תפילת הפרנסה בברכת שומע תפילה]. בשערי תשובה הביא בשם הוזהר הקדוש שאין לומר תפילה על מזונות בתפילת המנוחה, אולם בסידורו של ר' קאפיל מובאת תפילה זו גם במנוחה ובמעריב.

דור המדבר – הדור שעמדם דיבר ד' פנים בפנים זכו להארות מיוחדות משמים. אחד מהניסים המופלאים היה שכל מזונם היה להם מן השמים, להם רוחני – להם אכיריים, להם רוחני נז, "להם שמיאכי השרת אורכלים אותו" (יומא ע"ה).

דוד המלך בספר תהילים במזמור ע"ח המתאר את רוב טובו וחסדו של הקב"ה עם עם ישראל במדבר משתפך בשירתו על מזון ה"מן": "ויצו שוחקים ממעל ודלתי שמים פתח, וימטר עליהם מן לאכול ורגן שמים נתן למן, להם אכיריים אכל איש..."

תופעה ניסית מופלאה שהיתה כירידת המן יתר על שאר הניסים – בהיותה דבר קבוע, נס מתמיד יום אחר יום, וכך כותב רב סעדיה גאון בהקדמת ספר האמונות והדעות:

"ואני רואה כי ענין אות המן יותר נפלאה מכולם [משאר הניסים במצרים, עשר המכות וקריעת ים סוף ועוד] כי הדבר המתמיד יותר נפלא [מהדבר] הנפסק..."

לכל אחד ואחד יורד מן

ציורי מיוחד נצטוו משה רבינו מפי הקב"ה – "מלא העומר ממנו למשמרת לדורותיכם, למען יראו את הלחם אשר האלחתי אתכם במדבר בהוציא אתכם מארץ מצרים..."

יורדת המן היא הודאה לדורות, "צנצנת המן" הנוגה למשמרת ללמד דעת כי הקב"ה הוא הון והמפרנס תמיד בטובו, ומי שעוסק בתורה ומתנור מעניי העולם הקב"ה ישלם ויספק לו כל צרכי פרנסתו ודי מחיתו ואף בדרך נס.

וכן מביא רש"י בפירושו לתורה בפרשתנו: "בימי ירמיהו, כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אחם עוסקים בתורה, והם אומרים: נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה, מהיכן נתפרנס? הוציא להם צנצנת המן ואמר להם: הדור אתם ראו דבר ד'... ראו, בזה נתפרנסו אבותיכם, הריכה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו..."

וכה מתבטא בדברי קדשו הרה"ק רבי וולף מיטומיר בעל "אור המאיר" תלמידו של המגיד הגדול ממעורטש זיע"א: "ראוי להיות אמונה תקועה בקרב לב ישראל... שגם עתה עודנה לא נפסק ענין הורדת המן, ולכל אחד ואחד מישראל יורד מן" כפי ערך בחינתו וטרפו..."

המלבי"ם בפירושו לתורה מבאר ומנמק את הציורי להניח "צנצנת המן" לדורות כדי "ללמוד שענין המן לא היה נוהג במדבר לבד, כי הוא ענין קיים ונוהג לדורות, שכל מי שיגור מעניי העולם על התורה ואל העבודה יזמן לו ד' לחם חוקו בלא עמל ויגיעה, ויהיה מאוכלי ה'מן..."

מי שבטח ומאמין בד' מספק לו הקב"ה די צרכו ופרנסתו מהשמים, וכה כותב הרה"ק רבי יעקב יוסף מפולנאה תלמידו הגדול של הבעש"ט זיע"א בספרו כחונת פסים (שמיני): "...כמו ששמעתי שכתב הרמב"ם: אילו היו עכשיו בעלי האמונה ובטחון כדור המדבר... היה בדורות הללו גם כן יורד מן לישראל..."

ואני ערב בדבר

הלכה פסוקה בשולחן ערוך (או"ח סי' א' סעיף ה'): "טוב לומר פרשת העקידה ופרשת המן... והטעם כתב ה"בית יוסף": "כדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה".

"ורבינו בחיי" מגדולי ספרד מי שהיה תלמיד הרשב"א כותב בספרו על התורה בפרשתו על סגולה אמירת פרשת המן בכל יום:

"יקבלה ביד חכמים, כי כל האומר פרשת המן בכל יום, מובטח לו שלא יבא לעולם לייז חסרון מזונות..." על דברים אלו מוסיף התשב"ץ: "ואני ערב בדבר..."

מקור קידוש הבטחה זו מביא ר' יושע וולך כן בספרו "הפרישה" בשם הירושלמי ואלו דבריו: "זה לשון מורי, בירושלמי ברכות איתא: כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו..."

ירושלמי זה שלא נמצא לפנינו מובא גם בן בספר חשב"ן קטן (תר"י) לרבי שמשון בר צדוק תלמידו של מהר"ם מרוטנבורג תוך הספת סיום: ואני ערב בדבר..."

רבי אליהו הכהן מאזמיר בספר המוסר הידוע "שט מוסר" מוסיף על סגולה זו תנאי נוסף: "ומצאתי בדברי מקובלים שסולת

מן הענין לציין את המובא בהגהות "יש נוהגין" שיש לומר קודם פרשת העקידה ולאחריה פרשת המן [קודם התפילה] שפרשת העקידה פועלת לכבוש ולמעט את הדין מעליו, לכן יש לומר קודם פרשת העקידה ולא תהא מרת הדין מקטרגת, וכיון שהלך הקטיגור, יאמר פרשת המן ונכנס הסניגור ויושפע שפע ברכה והצלחה.

מתוך החומש – בניה

הוראה ברורה ומפורשת מפי האר"י החי מעיד לנו תלמידו רבי חיים וויטאל ב"שער הכוונות (ענין ברכות השחר):
... הייתי נוהג לומר בכל בוקר קודם התפילה "פרשת המן" ו"עשרת הדברות" ומעניי מורי ז"ל שלא לאומרו, ובפרט "עשרת הדברות" הוכיח לי טעמו של דבר, כי הרי בימי הראשונים קבעו בתפילה, ומפני המינים שלא יאמרו שאין עוד ח"ו תורה מן השמים אלא עשרת הדברות בלבד – לכן ביטלו, ומי זה יערב אל לבו לחזק את המינים, ולנהוג מה שביטלו וז"ל בגמרא.

וכבר הטיח בספר "אבן השוהם", כי לא גילה האר"י ז"ל הטעם שלא לומר, רק ביחס לעשרת הדברות, אבל לא גילה הטעם מדוע שלא לומר "פרשת המן" קודם התפילה. אלא שכל זאת לא נאמר אלא לקבוע הדבר בסדר התפילה אבל מותר ליחיד לאומרו בביתו, וכה הם דברי רבי יעקב עמדין בסידור אודות פרשת המן שנסדר לאמרו כחלק מה"מעמדות" ליום ראשון:

פרשת המן ופרשת עשרת הדברות... לא הצגנו פה, לקיים נדרנו והבטחתנו לשמור דרך האר"י ז"ל שכן כתב תלמידו רבי חיים וויטאל ז"ל... אעפ"י שקצת פוסקים מחלקים בין ציבור ליחיד, מכל מקום להעמיד בסדר תפילות הקבוע לרבים לא שפיר דמי, דהרי זה כקובעם לציבור... וביותר שיצא מפורש מפי האר"י ז"ל לאסור אף ביחיד...

... ועם שגאה לי שגם האר"י ז"ל לא נזכר אלא ליחיד [כשהוא] כציבור, מה שאין כן כשיצאה לאומרה בביתו והוא לבדו, דעתי נוטה ודעתי הכל מותר בודאי, והרוצה לעשות כן לא יחסר לו חומש בבית שיוכל לקרוא מתוכו, והנהוג לומר פרשת המן אומר אחריה יהי רצון... ויכול לאומרה גם מי שלא אמר פרשת המן...

היבט"ן קבע בסידור פרשת המן לאחר תפילת שחרית, וכה הוא כותב: ... "האר"י ז"ל מצא [ליחיד בציבור] לאומרו, ואין נכון להדפיסו בסידור והרוצה לאומרו בביתו מחומש מותר".

אמירתה מבעוד לילה

ועוד בענין זמן אמירת "פרשת המן", הרה"ק רבי פנחס מקורין זצ"ל היה אומר לאנשים, לומר בכל יום "פרשת המן" ו"ג עיקרים בהשכמה קודם שיצא מפיו שום דבר אחר (משמרת שלום – קידינוב).

רבי יאיר חיים בכרך בעל "החת" יאיר" כותב בספרו "מקור חיים" שטוב לאומרה כלילה כסוד "וחקם בעוד לילה ותחת טרף לביתה", לעומת זאת פרשת "העקידה" היה נראה לאומרה ביום... אולם בכל הספרים נקבע פרשת העקידה תחילה.

הוא גם מוסיף, שאין פגם כמה שאומר פרשת המן לפני התפילה שהרי גם "אשר" שנאמר בו "פותח את ידך" אומרים לפני התפילה, אלא שמכל מקום הוא מורה שתחילתו ובקשות על מזונו ממש, לא יאמר לפני התפילה, וכתב זאת לפי שראה בספר "בני נגים" שנדפס בקשת מזונו באריכות לפני פרשת המן.

עוד יש לציין למה שהובא בספר כסא אליהו (הובא במנהגי ארץ ישראל גליט) כי מנהג בירושלים שאחר התפילה מתבקצים מראי ד' ולומדים ברוך עם עשרת הדברות ופרשת המן...

האם אומרים "פרשת המן" בשבת? הבאר היטב ("או"ח סי' א) מביא בשם "הכנסת הגדולה" ו"העולת תמיד" שיכול לומר פרשת המן גם בשבת, וכן הובא בסדר היום.

אולם יש לציין שכסידור "שערי ציון" להקדוש רבי נתן נטע הנובר, מי שהיעד בספרו "יון מצולה" את שנות הוצע ת"ח וז"ט, כתב שיש לאומרו גם בשבת אלא שהוסיף שהתחנות והבקשות שלפניה ולאחריה לא יאמר בשבת. וכמדומה שכיום

רבים אין אומרים פרשת המן בשבת (וכ"כ בספר משאת השבת).

לא ידעתי טעם

בשולחן ערוך של "הרב" כעל החניא הובא לומר פרשת המן, בין במהדורא קמא, בין מהדורא בתרא, אולם בסידורו של הרב בעל החניא לא הובא "פרשת המן", וכך כתב הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל ב"פסקי הסידור": "בסידור אין פרשת המן".

רבי יחיאל מיכל עפשטיין רבה של נובהרודק כותב בספרו "ערוך השולחן" ("או"ח א') על מה שהש"י מיטו בסידורים פרשת המן:

"פרשת המן שהשמיטו לא ידעתי טעם, אך באמת לא הוזכרה בש"ס, ויש שהביאו (מקור לכן) בירושלמי ברכות ואני לא מצאתי זה בירושלמי" מי... יש לציין כי כיום מופיעה פרשת המן בכל הסידורים.

הוא גם מנמק טעמים משלו מדוע השמיטו זאת ולא קבעו לאומרו, משום שנוכח בפרשה זו כמה פעמים תרומות בני ישראל על ד', ותלונתם, וטעם נוסף שהוציאו על המן דיבה רעה ומביא בשם המדרש שלא אמרו שירה על המן שהיו מוציאים עליו דברי תפלות, אמר הקב"ה: איני מבקש לא תרעומותיכם ולא קילוסים ולכן לא קבעו זאת בצ"ר.

עוד יש לציין לדברי החיד"א ב"ברכי יוסף" הכותב על כל סעיף זה בשולחן ערוך שיש לומר פרשת העקידה ופרשת המן ועוד כדברים הללו: "... ובכל דור ודור תיקנו רבים סדרי לימודים שונים, וקביעות עיתים במלי דחסידותא, וכוונתם לזכות את הריב, המון ישראל, דבלאו הכי הם בטלים מתלמוד תורה, ועל ידי סדרי הלימודים הם קורים ומקרים..."

ואולם לא נאמרו כל השיעורים הללו לתלמידי החכמים... היודעים לעסוק בגופי תורה ולעמוד על עיקר דיני התורה להבין ולהורות, ופוק חזי הרב הקדוש האר"י ז"ל כי מעט מעט ראה והתקין בפרטים אלו... נעם זאת הוא מסיים כי יש לכל ת"ח לקבוע עתים בספרי מוסר ולא יגבה לבו...

לא התכופף לאדם זהב

סגולה שנתקבלה ושגורה בפי כל, בשמו של הרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זצ"ל לומר ביום שלישי פרשת בשלה את פרשת המן שנים מקרא ואחד תרגום, והיא סגולה לפרנסה.

מן הענין לציין שכלות "דבר בעתו" להרב מרדכי גנוט כותב, כי לא הביא סגולה זו היות ולא נודע לו מקורה, מלבד זאת כיור אצל יהודים יוצאי רימנוב ואמרו שמעולם לא שמעו, וגם לפני מלחמת העולם השנייה שכאדומה היתה מטורפולין היהדות, לא ידעו זאת, גם ב"לקוט מנחם" מהרה"ק מרימנוב לא הובא הדבר.

אולם במהדורות שנת תשנ"א של "לקוט מנחם" מובא בשם הרה"ק רבי שלום מסטרופקוב זצ"ל סגולה זו.

הוא אף רצה לומר שהכוונה שיש לומר בכל יום שלישי בשבוע את פרשת המן מפרשת בשלה, כשם ש"במעמדות" מופיעות תפילות של פרנסה ביום שלישי לפי שבינם זה נבראו הצמחים והפירות.

אולם שוב נודע לו כי במהדורות חדשה של "לקוט מנחם" הובאה סגולה זו בשם הרה"ק רבי שלום מסטרופקוב זצ"ל שהיה מרגלא בפניו, והבוחר יבחר.

הרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זצ"ל, נתייחד בכך שהיה דווש דברי תורה על "פרשת המן" ובכך השפיע שפע ברכה וטובה לעולם, וכך מופיע במודעה שנדפסה בראש ספר "מנחם ציון" – "כי עשרים ושנים שנה דרש מידי שבת בשבתו על פרשת המן..."

על מרת הבטחון הצוה והחזקה של הרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זצ"ל, כאשר האמין שמה שצריך למחיתו יגיע אליו ללא טירחא כלל מספר הרה"ק רבי לייבוש מאוזניבוב בספרו "ברכת טוב":

"שמעתי בשם הרה"ק מרימנוב, שהלך פעם אחת לקבל פני רבו הרה"ק "הנועם אלימלך" וראה "אדם זהב" מונח על הקרקע, ורצה להרכין את עצמו כדי לישלו, ותת' יישב בדעתו שאם "זהב" זה מיועד עבורי, אזי יגיע אליו בלא שום פעולה, והלך לדרכו לליזענסק.

בגניע לאכסניה בליזענסק, בא אחרי אחד מהחסידים וביקש ממנו שימחול לקחת ממנו את ה"האדום זהב" שמצא בדרך, והיות ואין צריך לו, ואז ראה בחוש כי מחשבתו היתה נכונה, כי אם זהוב זה שייך לחלקו אין צריך להתכופף ולהרכין אליו כדי לישלו.

ימים המסוגלים

להצלחה

צדיקי הדורות דרשו מ"פרשת המן" על השפעת הפרנסה דרכה וצורתה, כך דרש הרה"ק רבי פנחס מקורין זצ"ל (גבעת פנחס) "כי הקב"ה מציא מזון אף לרשעים, והראיה מהמן שהיו ישראל במדבר חוטאים כמה פעמים ואעפ"י לא נמנע המן מלידור... ולכן יש לומר פרשת המן להורות כי ההשפעה קיימת, ואינה בטילה לעולם..."

הדרשה בפרשת המן מביאה ברכה, וכך כתב החידושי הרי"ם זצ"ל כפי שנדפס ב"ספר הזכות" (בליקוטים): – "עלה בלבי מחשד בה, שיוכני השי"ת לחודש בכל יום דבר בפרשת המן, וממילא הפרנסה שיומן לי השי"ת, תהיה מהתורה הקדושה..."

ישנם ימים בימות השבוע המסוגלים ביותר להצלחה בפרנסה, וכה דרש החתם סופר (תורת משה – בשלח) כי ימי שלישי ורביעי הם ימים המסוגלים לימי המעשה לחזור אחר פרנסה, כי קריעת ים סוף היתה ב"מים אלו, ולכן נאמר במן כורע ג"ד, [שלישי ורביעי], שהיה נס המן גדול כיציאת מצרים וכקריעת ים סוף.

ונסיים בדבריו של הרה"ק בעל "האור המאיר" המדבר כי יש לו לאדם להתחזק במדת הבטחון... "ולזה כוונו חז"ל במאמרים" כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יחסר לו מזונותיו לעולם, ולכאורה יש לחמדה, ענינו רואות רבים וכן שלמים פוערים פיהם בלי חק, לומר פרשת המן בכל יום, ולזה כוונת ריקס, וחסרים אפילו מזון סעודה אחת. מוכרת לומר שלא באמירה... לבד הליא מילתא כי אם בטחוני לבלתי יאמר שאין לחס יוד לכותן האמור לחזק בעצמו בחינת מן השמים..." ולזה חיקנו לנו לומר פרשת המן לחזק הבטחון בלב, שכבר היה לעולמים שירד להם לחם מן השמים... ובהיות כן לא יחסרו לו מזונותיו כל הימים.

אכילת מן לשם מצה

בני ישראל בהיותם במדבר ארבעים שנה, האם אכלו מצות? האם באכילת מן מכוונה לטעום טעם מצה יוצאים ידי חובת מצה האם מברכים על מן זה אקבי"ו על אכילת מצה?

התשובה לשאלות אלו מהווה נקודת מוצא לפתרון שאלות נוספות על קיום מצות ואיסורי אכילה אם שייכים אלו באכילת המן, כדלהלן:
טעמי כל מעדני עולם, טעמים באכילת המן, כל אחד היה טעם טעם אשר תאוו נפשו, ואף אם לא היה זמין טעם זה בפיו, אלא רק חושק בלבו, טעם מסרים, מיד הקב"ה עושה רצונו והיה טעם טעם מה שהיה מתאווה, פלא פלאים.
מה קרה באמת, האם רק טעם אותו מאכל הרגיש האוכל את המן בלבו, או שמא בשעה שחשק האיש למאכל מסרים, הפך המן להיות אותו דבר, וממילא זה היה טעמו (בסגנון אחר, האם הנס היה בגברא — שהרגיש איזה טעם שאיזה, או שהנס אירע בחפצא — שנשתנה לאיזה מאכל שרצה בעליו).

בשאלה זו נחלקו אמוראים קדמונים, רב אמי ורב אסי, חד אמר טעם כל המינים טעמו כמין, וחד אמר טעמן וממשן של כל המינים היו כמין. [וימא עה]
[מאמר מוסגר: כ"ק מין האדמו"ר מקליוונבורג וצוק"ל דרש את מחלוקתם של רב אמי ורב אסי, לשיטתם, במחלוקת אחרת, כמין חומר].
על הפסוק "המאכל" מן במדבר למען ענותך" נחלקו הם מהו אותו העינוי שהיה באכילת המן. חד אמר, משום שלא היה להם פת בסלם ודאגו דאגת מחר, וחד אמר, משום "שאינו דומה מי שרואה ואוכל" ל"מי שאינו רואה ואוכל". דעה שניה ודאי סוברת שרק "טעם" מאכל — טעמו, ולא ממשותו, שהרי אם לא כן הרי היו רואים אוכל ממש לפניהם, ואפשר, שדעה ראשונה חולקת על נקודה זו וסוברת שגם ממשותו היה לפניהם. לכך הוצרכו לפרש את העינוי שבאכילת המן בכך שדאגו דאגת מחר, נמצא שנחלקו לשיטתם.]

אם ננקוט שבמין היו טעמן וממשן של כל המאכלים הרי שברצות האיש לקיים מצות אכילת מצה בליל התקדש החג פסח היה הופך המן להיות מצה, בטעמה וממשה, ויכול איפוא לקיים ידי חובתו מדאורייתא. האמנם?

הריטב"א (קידושין לו) כותב, כי "א"א לצאת ידי"ח מצות אכילת מצה ב"מ". טעמו ונימוקו עמו, כי מצה צריכה להיות מחמשת מיני דגן, ר"מ — דגן שמים הוא, ולא יוכלו למצות מצה.
אולי נתכוון הריטב"א לפסוק כדעת האומר שרק "טעם" מאכל היה כמין, ואילו ממש של דבר לא היה בו, שאלמלא כן הרי שהיה כמין גם ממשותו המצה — ממשותו של חמשת מיני דגן...

[אפשר ואם נכון הדבר שבכונה לאכילת מאכל מסרים נהפך המן לממשותו אותו דבר הרי שבפסח אסור היה לחשוב מחשבת מאכל חמץ כי אז הפך המן לממשותו חמץ.]

על עצם השאלה, אם יצאו בני"י ידי"ח מצה באכילת המן, הועלו טעמים שונים על הפוסקים לאיסור.

אב"ד סניטלוב בספרו "דרכי דוד" ודאג בדברי חז"ל על המן שהיה מתוך כוונתן סיבה מספקת לשלול מהמן מלהיות ראוי למצות מצה. א. הרי מי פירות אין מחמץ? ב. מצה עשירה אין יוצאים בה ידי"ח.

רבי הירש פסח פרנק זצ"ל, רבה של ירושלים, דן בשאלת המן לגבי מצה, שצריכה להיות מ"גידולי קרקע" תנאי שחסר כמובן כמין... (אלא שדחתה, כי אפשר ומספיק שתהא ממין של גידולי קרקע, וכמצה שנאפתה מחיטים שגדלו בעציץ שאינו נקוב, שכשרה) (מקראי קודש, פסח)

בשו"ת "משכנות הרוש"ם" העלה רצון נפלא לפסול את המן ממצה, שהרי היא צריכה להיות "מצה הנאכלת לשבעה ימים" (פסחים, לח), ולכן אינו יוצא ידי"ח מצה בחלת תורה ודקיקי נזיר שאינם נאכלים אלא ליום ולילה, ותר"י את המן היה אסור להשאיר עד בוקר, ואינו בכלל "מצה הנאכלת לשבעה ימים", ופסולו (ס"י כ"ב).

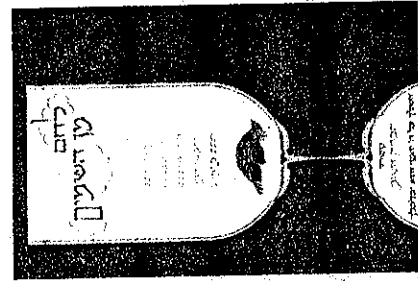
יצוין, כי היום האחרון שאכלו בני"א את המן, ט"ו בניסן היה, ולילה קודם, חיינו בליל ט"ו, עדיין היה להם מן, ובכל זאת אכלו מצות מעבור הארץ, מתבואה שקנו מתגרי העכו"ם. מצות מדגן ארץ ישראל.

הגה"ק מהרצ"א מדייט בעל "בני יששכר" בספרו "אגרא דכ"ה" (פ' בשלח) מבאר, שאמנם יצאו בני"א במדבר ידי"ח מצה ע"י אכילת המן, ובדבריו עליו ברכת על אכילת מצה.

"הנה לא היה להם במדבר שום מזון ומחיה — רק המן הזה, והנה היה למאכל ומשתה למצות. כגון כזית מצה בפסח שצריכים לברך עליה על אכילת מצה ופירוש היום על דיון בשבתות וימים, הגם שהיה להמן כל המעמים, ואעפ"כ איך היו יכולין לברך עליו ברכת המצה הראויה ומחודשת לאותו הזמן".

"ע"כ צריכים אנו לומר, שבשעת לקיטה היו מכוונים. שצריכים היום לברך על אכילת מצה, והיה ידוע להם בבירור שבדאי נשפע בו טעם מצה בכוננתם, ושפיר היו יכולים לברך עליו בענין הנרצה במצות היום".

לחם מן השמים



מקובל ודוע מצדיקי חז"ר רות אודות אמירת פסוקי "פר" שות המן, כי סוגלות וכוחם רב לפתוח - לאדם עשיר פרנסה ותרומה ברוח ובעש. על כן באו ונחזיק טובה לזרוב החסיד וארץ הקודש ומחשבת עסקנות ר' הרשל קליין, מבוגר ירושלים המסורים, אשר זכה וזוכה את הרבים בחבור מעשי ידי אומן, אשר נע בעמל רב ללקט חיבור קטנו "לחם מן השמים" וזאת לקט נפלא של ביאורים נפלאים בפרשת המן להעמקת הלימוד וההבנה ופרשה זו המסוגלת לפירשה.

חלקו הראשון של החיבור יצא כבר לפני שש שנים וזכתה יצא חלקו השני לכבוד שמחת משיא בתו למזל טוב. כמעשהו בראשון מעשהו בשני בתוספת מרובה בכפלים, אסיפת עניני בטחון, אמונה והשגחה פרטית, אשר כל הוליד בס' בורדאי יתעלה במדרגה זו ובכך בורדאי יזכה לשפע טוב. החיבור כולל גם קונטרס מיוחד בענין חובות הכרת הטוב בין אדם למקום. לברא עולם בין המופת. את העולם בטובו בין ובחסד, וזו בת הכרת הטוב בין אדם לחבירו, אשר כתבו בכשרון רב.

הספר הנפלא (שצ"ו עמודים) זכה להסכמות נלהבות בין הש"ס אר מבד"ץ מחזיקי הדת החסידי בעלוא בארץ ישראל, שעליהם הוסיף כיץ מרן אדמו"ר מב"ר.

לחם מן השמים נחשב בין הש"ס חסידים ופוסקים, אשר יצא חלקו השני לכבוד שמחת משיא בתו למזל טוב. כמעשהו בראשון מעשהו בשני בתוספת מרובה בכפלים, אסיפת עניני בטחון, אמונה והשגחה פרטית, אשר כל הוליד בס' בורדאי יתעלה במדרגה זו ובכך בורדאי יזכה לשפע טוב. החיבור כולל גם קונטרס מיוחד בענין חובות הכרת הטוב בין אדם למקום. לברא עולם בין המופת. את העולם בטובו בין ובחסד, וזו בת הכרת הטוב בין אדם לחבירו, אשר כתבו בכשרון רב.

כ"ח - תוספת לגליון המדעי כ"א במנחת אב תש"ח

קונטרס לחם מן השמיים

ראויים לברכה מיוחדת אותם בעלי בתים במקומותינו, שלקראת השמחה המשפחתית בביתם, אם בחתונה לידתם או כבר המצוה של בנם, יזמנים ומוציאים לאור, ספר חדש, קובץ או קונטרס נאה הנחתן כשי לאורחים.

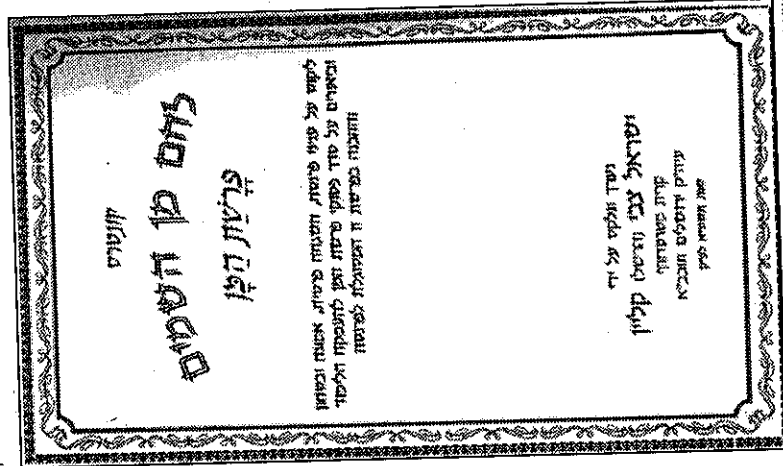
כדרך כלל מדובר במשהו מכובד בן משפחה מן הדורות הקודמים או לקט בחתום הקרוב לבעלי השמחה, משהו מתחום ההלכה, המחקר או ההיסטוריה.

עמיתנו ר' הרשל (ישראל צבי) קליין, מן הכוללים בחסידות בעלזא הציג באלו הימים את בנו אהרן עזריאל עם רעכיל פינר, בתו של ידיד אחר, הרב אברהם יהודה פינר, חב"ד מועצת עיריית ירושלים. שנים שבקדנציה הכאה עשויה להתחלק ביניהם וביניהם הכילו לידתם לחופה משותפת. ענבי הגפן בענבי הגפן.

ולכבוד המאורע המשמח יזם, ר' הרשל קליין את היצאתו של הספר הנאה ומיוחד בחוכנו ובצורתו, "לחם מן השמיים" המכנס בתוכו ליקוט נרחב על ענייני פרנסה, השגחה פרטית, אמונה וכטחון, ביאורים על סדר פסוקי פרשת המן להעמקת הלימוד וההבנה כפרשה זו המסוגלת כידוע לפרשה.

הרבה עמל השקיע ר' הרשל קליין מרגע שעלה היצין בראשו דרך חודשי הליקוט ועד לעריכת הסופה - וכדינו מוצג מוגמר, מרשם ומעניין.

כעננה מרחפת מעל לראשו, אולם לגבי יש למושיג הזה מימוש, נוכחתי להבין שענין זה של השגחה פרטית, אינו רק ענין של ידיעה, אלא הוא ענין



שער הספר החדש
שש צורך להרגיש לראות ולחוש במציאות ההשגחה הפרטית. ההשגחה הפרטית קיימת

עניינים אלה בחייל של קונטרס זה של פרשת המן, להוציאם החוצים בו, והיה זה שכ"י. קונטרס זה מדגיש, עורכו, ר' הרשל קליין הוא ליקוט על ענייני פרנסה, השגחה פרטית אמונה והטחון בדרך פרדיי שלישייתו ואספתי בעמל רב, השתדלתי להוציא דבר נאה ומתוק, ככל שהאפשר לי מכל הבחינות, טרדות הפנינה, קראי הזמן וההכנות להשגחה שבמענו. והנה הנכח הוא, כאשר עלה הרעיון בלבי חשבת רק על פרשת המן גרידא, חומש ורש"י לבאר ולהסביר את הפרשה שכאמור בקריאה היוט יומית ובשימת הלב לפסוקים ולמשמעותם, הרבה שאלות ובעיות ועולות. אולם ככל שהעמקתי יותר מצאתי יותר ויותר דברים נפלאים ומתקשים בשלל ספרי גדולי מאורי החסידות לדורותיהם. אמנם לא כל דבריהם היו בהישג הבנתי ועניי' ולכן ליקטתי והעמקתי רק אותם דברים אשר היו לנגד עיני בהבנה מלאה, בהקפדה מלאה לצטט מילה במילה כפי שהם מופיעים במקור בספרים חק, גם אם לענין היו לשונות כפולים וכדי ורק פה ושם העמקתי רעיונות קצרים ומתמצנים, וכאמור חז"ל: דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים.

קונטרס זה מציב יד לאמונתו ובטחונה בהש"ת, כמגדל אור לשאר אנשי משפוחי, חברי וידידי, לדעת את דרך ה' כי ישירה היא וצדיקים ילכו בה. לא פלא שהספר זוכה להסכמות נלהבות של כל חברי בית דין צדק של בעלז, של הגר"פ פרידמן, ראש הכוללים במוסדות בעלז, של הגאון ר' שמאי קאה הכהן גרוס, של הגר"מ זילבר, הגרש"א שטרן ואחרים.

ספר שהוא חידוש מרענן בנושאו ובכתובו.

ה' אב תשס"א (24.8.01)

